

మోహనోదయము—పెమ్మరాజు లక్ష్మీపతిగారు	౫౯౩-౫౯౪
హైందవశిల్పచరిత్రము—ఏ. వి. రత్నముగారు	౫౯౫-౬౦౪
పూజకు—పురిపండా అప్పలస్వామిగారు	౬౦౪
పిట్టకథ—'ఒకరు'	౬౦౫-౬౦౬
తెలుగువారికి—సంపాదకుడు	౬౦౬
బ్రాహ్మదొరవారి జీవితము—నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు...	౬౦౭-౬౧౦
శిశువు—జి. జాషువగారు	౬౧౦-౬౧౧
విజయనగరద సామ్రాజ్యపు—యన్. వెంకటరమణయ్యగారు	౬౧౨-౬౨౫
నిస్సృహ—తన్నీరు కృష్ణమూర్తిగారు	౬౨౫
"నన్ను మఱచినను దేశమును మఱవవద్దు"—ద్రోణరాజు లక్ష్మీబాయమ్మగారు	౬౨౬-౬౩౧
పెద్దవాళ్ల పిచ్చిమాటలు—పి. వేణుగోపాలుగారు	౬౩౨
పునర్విమర్శనము—తెలుగు కావ్యావర్ణము	౬౩౩-౬౩౪
పరిచేపనము—అల్లంరాజు రంగనాయకులుగారు	౬౩౪
గాంధీమహాత్ముని షష్టిపూర్తిమహోత్సవము	౬౩౫-౬౪౦
రాత్నము—వత్సవాయ వేంకటసీలాద్రిరాజుగారు	౬౪౦
పెమ్మసాని వీరతిమ్మానాయుడు—[స్థానిక చరిత్రలనుండి]	౬౪౧-౬౪౬
భారతీయమహిళామండలి	౬౪౭-౬౪౮
స్వాగతము—అల్లంశెట్టి అప్పయ్యగారు	౬౪౮
పత్రికా సన్మానము	౬౪౯-౬౫౫
కలగూరగంప—యతీంద్రనాథదాసు; కారదాచట్రము; కాంగ్రెసు అధ్యక్షుడు	౬౫౬-౬౫౮
విమర్శనము; స్వీకారము	౬౫౯-౬౬౬
మాణిక్యవీణ—వడ్డాది సీతారామాంజనేయులుగారు	౬౬౬
సాధిప్రాయవిశేషములు	౬౬౭-౬౭౫

చిత్రములు

త్రివర్ణచిత్రములు—పొదుపైన భోజనము; దేవగంధార.

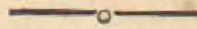
సాధారణచిత్రములు—శ్రీరంగము దేవాలయచిత్రములు ౪; బౌద్ధశిల్పచిత్రము

బౌద్ధశిల్పవశేష చిత్రములు ౧౧; పత్రికాసన్మాన చిత్రములు ౨; గణపతిపూజాచిత్రములు

ఆకస్మికచ్చాయాచిత్రములు ౭; శ్రీగాంధీదంపతులు; మహాత్ముని రూపచిత్రములు

వ్యంగ్యచిత్రములు ౨; సముద్రమున నక్షత్రరూపము; ఇతరచిత్రములును.

భారతి చందాదారుల కొక ముఖ్యమైన విజ్ఞప్తి

ఈ దిగువ నమోదు పఱచిన సంఖ్యలుగల చందాదారుల చందాలు ఈ శుక్ల ఆశ్వయుజ సంచికతో ముగియుచున్నవి. ఆయా సంఖ్యల చందాదారులు దయచేసి తిరుగ తమ తమ చందా సొమ్మును మణిఆర్డరు ద్వారా పంపుట గాని, వి. పి. పంప ననుజ్ఞ ఇచ్చుట గాని కావింప ప్రార్థించుచున్నాము. అట్లు నవంబరు ౧-వ తేదీ లోగా మాకు మణిఆర్డరు గాని, వి. పి. అనుమతి గాని రాకున్నచో రాబోవు సంచిక వి. పి. ద్వారా పంపగలము. చందాదారులు ఆ వి. పి. ని తప్పవేయక దయతో స్వీకరింప ప్రార్థితులు.

2018, 2414, 2'17, 2779, 2793, 2818, 2843, 2844, 2853, 2875, 3305, 3582, 3524, 3600, 4048, 4374, 4380, 4394, 4403, 4415, 4420, 4770, 5114, 5117, 5120, 5124, 5125, 5129, 5138, 5154, 5157, 5189, 5557, 5558, 5578, 5581, 5583, 5586, 5587, 5593, 5594, 5597, 5602, 5604, 5607, 5610, 5612, 5614, 5616, 5622, 5624, 5627, 5629.

ఇంకొక విజ్ఞప్తి

మా కార్యాలయమునకు వ్రాయు ఉత్తరములు మొదలయినవానియందు తమ 'చందా దారు' సంఖ్య వ్రాయవలెను. లేకున్న ప్రత్యుత్తరములు మొదలయిన వనులను జరుపజాలము. చందాదారుల సంఖ్య భారతి కవరుకాగితముపై తమ విలాసమునకు ముందున్నది. చందా దారులకు భారతి ౧౦-వ తేదీ లోపల అందకపోయిన యెడల వెంటనే తపాలువారికిని, మా కార్యాలయమునకును తెలుప గోరెదము.

మేనేజరు :

మా వ్యాస కర్తలకు

వ్యాసములు చిన్నపైజా కాగితములపై ఒకపైపున మాత్రమే విడితక్షరములతో బంతులు దూరదూరముగా, దిద్దుబాట్లు లేకుండ, తిన్నగా వ్రాసి నర్తకమునను తప్పులు లేకుండ చూచుకొని పంప వేడికోలు. లేకున్న ప్రాకార్యములయందు మిగుల కష్టము కలుగుటయే కాక తప్పులుపూడ నిలిచిపోవునని మనవి.

సంపాదకుడు : భారతి.

చెన్న పట్టణము, అక్టోబరు ౧౯౨౯

సంపుటము ౬

శుక్ల సంవత్సరము ఆశ్వయుజమాసము

సంఖ్య ౧౦

దుర్గకొండ

మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి గారు

ప్రకృతి సౌందర్యంబు పరికించువేళఁ
బురుషునిమహిమంబు నర సేడువేళఁ
బలు తెఱంగులుగ నిర్మల మైనయట్టి
యానంద మెంతెయో యలరారుచుండు,
ననుభవించుచు నున్న యప్పుడు నేను
గవి నంచు భావించి వివరింప నెంతు,
నితరులం దనువంగ నెంతును; గాని,
తెలుపఁ బూనినదానిఁ దెలుపఁగాలేను;
పదములు తడఁబడు వడఁకు నాలుకయు;

పెనుకముందు లెఱింగి వివరింపలేను;
అనుభవించినవాఁడె సాక్షి దీనికిని.

* * * *

శ్రీత్రయీమూర్తి యాశ్రితచక్రపాలఁ
డఖిలజగద్బంధుఁ డఖిలమిత్రుండు
సంతత సన్మార్గచరణదక్షుండు
ప్రాకటాన్తేషాదరణబుద్ధి నొంది
పద్మినీమోద సంపత్కరుం డయ్యె.

మూఁడుమూర్తులకును మూలమై యొప్పి
ప్రవిమలంబైన భాన్వచ్చక్తి రక్తి
సింహాధిరూఢమై శ్రీకరం బయ్యె.

భూభృద్వతంసులై పాలుపొందుఘనులు
జీవప్రదు లౌచుఁ జెన్నారుకతన,
నాడుచుఁ బాడుచు, నానంద మొనఁగి,
యమృతకుల్యాతతు లందందుఁ బాటె.

నవనవకాంతుల నలుగెలంకులను
వరిలక్ష్మి యానందవారి నోలాడె,
వరిలక్ష్మిఁ బూజించి భక్తిఁ జూపించు
పరమపవిత్రమా హరిదినం బయ్యె.

హరిసతీపూజయు, హరిపూజ గూడి,
యొక్కదినంబున నొప్పారుకతన,
ద్విగుణీకృతంబయి విలసిల్లె భక్తి.

భక్తి ముక్తు లొనంగి పోషించు నంచుఁ,
బగలెల్ల రక్తియు, భక్తియుఁ జూపి,
శ్రీసతీశ్వరపూజ శ్రీప్రసాదంబు
గావించి, నేవించి, భావించియుంటి;
అనురాగ మొప్పు, సంధ్యాకాల మయ్యె.

సాంధ్యకృత్యముల యాచారంబుఁ దీర్చు,
బ్రకృతివైచిత్ర్యంబుఁ బరికించి చూడఁ,
బరమేశ నామసంస్మరణం బానర్చ,
నుత్సాహ మొంది గ్రామోపకంఠమునఁ
బాటుచునున్న కాల్యనమీపమునకు
నల్లనల్లనఁ బోయి, యచ్చట నుంటి.

* * * *
తూర్పుదిక్కునఁ దోచె దుర్గపర్వతము.
* * * *

తనలేనిదినము దుర్దిన మంచు జనులు
తనకు నంజలు లిచ్చి కొనియాడుచుండఁ,
బగలు గల్గియుఁ దమోభావంబు లేక,
యరులైన మెచ్చుకొన్నట్లు కృత్యంబు
లన్నియుఁ దీర్చి, లోకాంతరమ్మునకు
నినుఁడు పోవుచు నుండె; నిరుగెలంకులను
హరిఁ జూచి, గిరిఁ జూచి, యానంద మయ్యె.

* * * *

ఖండచంద్రుఁడు మస్తకమునందుఁ గ్రాల,
కేశపాశముగ నాకాశంబు తోఁపఁ,
జటులోరువృక్షముల్ జటలట్లు వెలుంగ,
ఝరింబులు సర్పభూషలరీతి నొప్ప,
దుర్గేశుగతిఁ బొల్పె దుర్గపర్వతము.

జగ మొనర్చెడు కర్మ సంచయంబునకుఁ
దాను సాక్షిగ నుండి, తనశక్తిఁ జూపఁ
దనచేయుకర్మసంతతుల కేవేళ
సాక్షి యై యొప్పు దుర్గాధీశుఁ డనుచు,
నతనిపాదము లంటి యర్చనల్ నేసి,
తనకరమ్ములఁ బవిత్రములఁ గావించి,
యా యనంతపదస్థుఁ డరిగె నొండెడకు.

* * * *

అంతఁ బ్రసోపవేశారంభ మయ్యె.

* * * *

పాటుకాలువల శబ్దంబుగా నొప్పి,
రాచువాయువుల స్పర్శంబుగా నొప్పి,
వ్రాలుపిట్టలను చూపంబుగా నొప్పి,
జాటుతేనియల రసంబుగా నొప్పి,
దాగుపూవులను గంధంబుగా నొప్పి,

తన్నాత్రహాపమై ద్రవ్యమై యొప్పి,
మూడులోకములకు మూలమై యొప్పి,
నెన రొప్ప బ్రకృతియు నిండుగొల్వండె.
శాంతతేజంబున సాక్షియై యొప్పి,
కొలుపున్న ప్రకృతిని గోరి మెప్పింప,
దుగ్ధేశ్వరుండు సంతోషంబుతోడ
ధణధణాధణలతోఁ దాండవంబాడె.

తత్త్వ మిత్యాదిశబ్దములఁ గొల్పుచును
పారివృద్ధంగధ్వను లలమె నెల్లెడల.

నవనవకాంతుల నవకం బెనంగ,
నాకు పచ్చనిచీర యందం బానంగ
నెరిలక్ష్మి పాటల బాడుచు నుండె.

స్వప్నానవాసులై చనుభవ్యతరులు
సుమనశ్చయంబుతోఁ జాట్లుప్రక్కలను,
నిజకలాసాలికల్ నేత్రపర్వముగ
నభ్యులై దరి నుండు చంద మింపారె.

భూభృద్వరుండు, సర్వభూతేశ్వరుండు,
దుర్గాధిపుండు ప్రదోషకాలమున
నారీతిఁ దాండవం బాడుచు నుండి,
రాణియై చెలువొందు ప్రకృతిదేవతకు
నానంద సంఘాయై వెల్లుచుండె.

దుర్గాధినాథుడై తోలుకాడుచున్న
రాజశేఖరుని నర్తనవిద్య చూచి,
తస్మయంబయ్యె జిత్తం బంత నాకు.

తత్త్వ మ్మట్లంచును ధ్వనియించుచున్న
పారిప్రక్క నేనును పారి నైవయట్లు
స్వప్నానవాసినై భాసిల్లునేను

సుమనోవిలాసినై నాం పొందినట్లు
సభ్యుండనై చూచు చందంబు తోఁచె.
అమరూపమునఁ దన్ను నటు చూచుచున్న
ననుఁ జూచి యీశుండు నగుమోముతోడ
సవ్యమార్గములఁ దాండవమాడుచుండె.

జగ మంత యేకరీతిగఁ జూచుచుండి,
తన్మయానంద మందఁగఁ బోలు నైనఁ
బరమేశ్వరుని నాట్యవైదుషీమహిమ
నాకు మాత్రమె యన్న ననువు కన్పట్టె.
ననుఁ జూచి మాత్రమే నాట్యం బానర్చి,
నాకు నొక్కనికె యానందం బానంగి,
యితరలోకం బేది యెఱుంగనియట్లు
వర్ణనాతీతమా భావంబు కలిగె.

ఆరీతి దుగ్ధేశుఁ డాడు తాండవము
కనుఁగొని ముద్వార్ధి మునుఁగుచునుండ,
వేటొక్క దృష్టి హృద్వీధిలోఁ దోఁచె.

ప్రళయసంఘ్యావేళఁ బరమేశ్వరుండు,
సాక్షి యీ ప్రకృతి కుత్సాహం బానంగఁ
దాండవం బాడు చందంబు కన్పట్టె.

ప్రళయసంఘ్యావేళఁ బ్రకృతి చూడంగఁ,
బరమేశ్వరుండు తాండవంబాడుచుండ,
నపు డందు నే నున్న యట్లు కన్పట్టె.

ప్రకృతిదేవతలోనఁ బ్రకృతి నైనట్లు
పురుషునిలో నేను బురుషుఁ డైనట్లు
రెండురీతుల నాకుఁ బ్రీతి కన్పట్టె.
ఈశుతోఁ దాండవం బే నాడుచుంటి,
నింతితో సాక్షిగా నేఁ జూచుచుంటి,

నెందుఁ జూచినను నేనే తోచుచుంటి,
పురుషుండ నే నంచు నరయుచునుండఁ
బ్రకృతిలోపల నున్న పగిదిగాఁ దోచె.
ప్రకృతి నే నంచును బరికించుచుండఁ
బురుషునిలో నున్న కరణి గన్పట్టె.

ఈశునిలోపల, నితిలోపలను,
వెలుపల, లోపల, నలుగెలంకులను,
నేనె తోచుచునుండి, సృత్యమాడుచును,
సాక్షిగాఁ జూచుచు, నానంద మొంద—
అంతలో-అపుడె-దృశ్యము మాటిపోయె.

* * * *

బుధగురుప్రముఖ విస్ఫూర్తి లేకుండ.
ఎదుటఁ గన్పడుచుండఁ గృష్ణమేఘంబు;
శిఖిశిఖాకారమై చెల్వొందె మెఱపు;
వేణునాదంబయి విలసిల్లె గర్జ;
యమునాజలంబయి యంధకారంబు
వ్యాపింపఁగాఁజొచ్చె నన్ని తావులను;
కాలియఘణియయి కన్పట్టె గిరియు,
సెలయేల్లు నాగకాంతలుగా నెనంగె.

యమునాతరంగిణీ ప్రాదమధ్యమందు
శిఖిపింఛధరుఁ డొంచు తెల్వొందు కృష్ణుఁ
డల కాలియాహి ఘణాగ్రంబులందుఁ
దాండవంబాడు చందంబు కన్పట్టె.
నాగకాంతల భయానందజం బైన
యాక్రందనధ్వని యలమె నెల్లెడల.
వరనారదోపేత పర్వతప్రాంత
జలులయానందంబు సాంద్రమై యొప్పె.

గోపికారామావధి కోమలాకృతులు
శిఖిరివజంబును తేరి కన్పట్టె.

తస్మాత్తరూపమై తనరారుప్రకృతి
రాధికాకారమై రాజల్లుచుండె.

రాధికాకారమై రాజల్లుప్రకృతి
సాక్షిమై కనుఁగొంచు నానంద మొంద
సరసగంభీరసుస్వరమైన మురళి

మ్రోయించుచును వాట్యమును జేయుచున్న
కృష్ణసౌందర్యంబు ప్రీతి గావించె.

ఆ సృత్యమును జూచి, యద్భుతిం బుది,
మఱిచూచి, మఱిచూచి, మఱిచూచి చూచి,
తన్మయంబయ్యెఁ జిత్తం బేకరీతి.

పర్వతప్రాంతానఁ బర్వతాకృతియు,
నారదసన్నిధి నారదాకృతియు,
గోపికాదుఃఖమోల గోపికాకృతియు,
ధరియించి, ధరియించి, తనివొందనైతి.

శిఖిశిఖారూపమై శిరమునం దుంటి,
మురళీనినాదమై మోవిఁ జేరితిని,
గాని, యింకను దృష్టి కాలేదు నాకు.

ప్రకృతిరూపంబైన రాధికాకార
మును దాల్చి సాక్షి నై కనుఁగొంచునుండ,
సంకల్ప మొక్కటి జనియించె నాకు.

రాధనై సృత్యంబు రహిఁ జూచుచుండఁ
గృష్ణుండనై యాడ నిచ్చ జనింనె.

కృష్ణరూపంబున సృత్యంబు సేయ,
రాధనై చూడంగ రాగంబు పుట్టె.

* * * *

ఇంతలో నింకొక్కదృశ్యంబు తోచె.

* * * *

ప్రళయకాలంబునఁ బ్రకృతి యంతయును
నేకమై, సాక్షియై, వీక్షించుచుండఁ,

గాలసర్పభాగ్ర ఘనరంగమందు

నాట్యం బానర్చెడు నటరాజమూర్తి

సాక్షాత్కరించె నాస్వాతంత్య్రమునందు,

నేను నే ననునట్టి నేను నే నైతి;

నే నైతిఁ బురుషుండ, నే నైతిఁ బ్రకృతి.

ప్రకృతిపూరుషు లైక్యభావంబు నొందు

నర్థనారీశ్వరుం డైతి నంతంత,

హరిహరాకృతిఁ దాల్చి యలరాగుచుంటి,

నద్వయంబైన బ్రహ్మాకృతిం దాల్చి,

చిద్రూపివై యుంటి * *

* * చెదరెఁ జిత్తంబు.

తలచూపెఁ గొంత చైతన్యంబు నాకు.

* * * *

తొలుతఁ బచ్చికపైన నిలుచున్న నేను

తెనతెన నీటిలోఁ దేలుచునుంటి.

వర్షంబు బోరనఁ బడుచుండె మీఁద;

వెల్లువ జోరున విలసిల్లెఁ గ్రిందఁ;

జిమ్మన నంతటం జీకట్టుల్ గ్రమ్మె;

నలుకెలంకులను గన్పట్ట దేమియును;

గుండీయల్ తటతట కొట్టుకొంచుండె;

నుదు నే నుంటినో, యెటు లుంటినొక్కొ,

ఏ హానో నాగతి యెఱుక లేదయ్యె;

పరమేశ్వరుని మనః పద్మమం దుంచి,

యాత్మభారం బంత నతనిపై వైచి,

యంగకారమునందు నద్భుతంబైన

జ్యోతిఃస్వరూపంబుఁ జూచుచునుండి,

యతిభయంకరమైన యానందవారి

మునుఁగుచుఁ దేలుచు మునుఁగుచునుంటి.

* * * *

* * * *

చచ్చెఁ జచ్చె నటన్న శిబ్దంబు వచ్చె,

లేదు లే దను నొక్క నాదంబు వచ్చె;

లోఁదైన వెల్లువలో మునుఁగుచును,

దేలుచు, మునుఁగుచు, దేలుచు నున్న

నన్నుఁ తేతులతోడ నడుచును బట్టి,

పై కెత్తి యొడ్డునఁ బడవైచి రెవరొ.

* * * *

చయ్యన మఱికొంత చైతన్య మబ్బె.

* * * *

నీటిలోఁబడి మృత్యునికటంబు చేరఁ

గానున్న నాపైని గారుణ్య మంది

దరిఁ జేర్చి కాచిన ధన్యుఁ డెవ్వండా

యనుకొంచు, వెనుకకు నరసి చూడంగ,

మెఱసెఁ దళుక్కున మెఱ పొక్కఁ డపుడె.

దృక్పథంబును బాసెఁ గృష్ణదాసుండు.

* * * *

సంపూర్ణమైనట్టి చైతన్య మబ్బె.

ఆకాశ మంత మేఘావృతం బయ్యె;

గాఢాంధకారంబు గప్పె నద్దెసల;

కాల్వ పాటుచునుండె గట్టులం డాసి.

తడిసినబట్టలు, వడఁకెడు కాళ్లు,

కొయ్యవారిన మేనుఁ గూడి బాధింప

నింటికి నొక్కండ నేతెంచుచుంటి;
కనబడకున్న త్రోవను జూడవైన
దలఁ పొందఁగా లేక, జలమధ్యమందుఁ
గొట్టుకొన్నప్పటి ఘోరసంతోష
మొక్కండే యూహించుచుంటి జిత్తమున.

* * * *

హా పరమేశ్వరా, హా కన్నతండ్రి,
ననుఁ గన్నతండ్రి, యనాథనాథుండ,
చిత్రంబు, నీచర్య చిత్రంబు తండ్రి,
యాపదుద్ధరణ కార్యంబు చిత్రంబు;
నిన్నెందుఁ జిత్తాన నిలిపి నేనుందు,
భక్తుండవైన నాపైఁ గటాక్షంబు
పలుతెఱంగులఁ జూపి యలరించినావు.

నీవు నన్నరయని నిముసంబు లేదు
కాని, సంపూర్ణహా కరుణను జూపి,
యినుమాటు మాత్రమే ననుఁ బ్రోచినావు.

మనసులో మనసుగా మనియున్నయట్టి,
తనువులోఁ దనువుగాఁ దవరారి నట్టి
యాత్మలో నాత్మగా నలరారినట్టి
ప్రాణేశ్వరిని నాకుఁ బాపియున్నట్టి
యా భయంకరవేళయం దొక్కమాటు,
పాటుపెల్లువలోనఁ బడి జీవితాశ
విడిచి, కాల్పేతులు విసరుకొంచున్న
యీ భయంకరవేళ నిపు డొక్క మాటు,
పూర్ణమోదంబును బొందించినావు;
ఆఫదలం బాపి, యరసి కాపాడు

నప్పటి శాంతహా నానంద మద్ది
యానంద మైవచందానఁ గన్నడదు.
ఆపదలో ముగ్ధినవుడు నిన్ దలఁచి
యాత్మభారము నీకు నర్పించువేళ
నతిభయంకరమైన యాకృతిం దాల్చి
డెందానఁ గల్గు నానంద మానంద
మట్లు—సంపూర్ణహా నానంద మట్లు—
అద్వైతమైన బ్రహ్మనందమట్లు—
కనుపట్టుచుండును గాన నా కట్టి
యానంద మిచ్చి నన్నాదరించితివి

నీకుఁ గృతజ్ఞుండ, నీకు భక్తుండ,
నీకు నేవకుండను, నీకు దాసుండ
ననుచు నేమేమియో యనుకొంచు, నవలఁ
గృహ బూని నాపైని గృష్ణదాసుండు,
ప్రతివలంసుండు, కారణ దేహచారి
నన్నుఁ గాపాడుచు నున్న చందంబు
తలపోసి, గురువు లందఱకు నైజంబు
గా నొప్పు నిష్కామకరుణకు మెచ్చి,
యల్లవల్లన నింటి కరుగుదెంచితిని.

* * * *

* * * *

ప్రకృతిసౌందర్యంబుఁ బరికించువేళఁ,
బురుషుని మహిమంబు నరసెడువేళఁ
గలుగు భావము లన్ని తెలుపఁగాఁ జాలఁ
ననుభవించినవాఁడు సాక్షి యొక్కండే.

అలంకారశాస్త్రంలో, నేటికి మనకు మిగిలిన గ్రంథాలలో, భామహాచార్యుని కావ్యాలంకారమే ప్రాచీనతమము. అతని ప్రాచీనత్వంలో పండితికోటికి భేదాభిప్రాయాలున్నవిగాని, సూక్ష్మంగా పరిశీలిస్తే భరతునికి పిమ్మట దొరికిన అలంకార వాఙ్మయాని కెల్ల భామహుడే మొదటివాడని తీర్మానింపక తప్పకున్నది.

భామహుణ్ణి అనేక ప్రాచీనాలంకారికులు తమ గ్రంథాలలో పరామర్శించారు. ఆనందవర్ధనాచార్యులంత పరమ ప్రామాణికుడు తన ధ్వన్యలోకం వృత్తిలో

‘స పునః పర్యాయోక్తే భామహోదాహృత సదృశే వ్యంగ్యస్యైవ ప్రాధాన్యమ్; వాచ్యస్య తత్రోపనిర్వహావే నావివక్షితత్వాత్.’ అని ప్రథమాద్యోతంలోనున్నా, ‘భామహేనా వ్యతిశయోక్తిలక్షణేయదుత్తమ్’. అని తృతీయాద్యోతం లోనూ భామహుని యభిప్రాయములు సూచించాడు. అభినవగుప్తుడు, మమ్మలూనార్యుడు, హేమచంద్రుడు, జయమంగళాకారుడు, ప్రతిహరేందు రాజు మొదలగు సుప్రసిద్ధులున్నా తమతమ గ్రంథాల్లో భామహుని కావ్యాలంకారాభిప్రాయాలు వివరించారు. ఇంతే కాక సుప్రసిద్ధులైన అలంకార సర్వస్వకారుడు, విద్యా

ధరుడూ, విద్యానాథుడూ భామహుని ఆద్యాలంకారకునిగా స్పష్టంగా చెప్పారు.

‘ఇహహి తావ ద్భామహోద్భటప్రభృతయశ్చిరంతనాలంకారకారాః ప్రతీయమానమర్థవాచ్యోపస్కారత యాలంకారపక్షనిష్ఠం మన్యంతే.’

అలం. ప. పుట 8.

‘యత్పున రలంకారకోటినివిష్టత్వం, వస్తుధ్వనే రుదభావయన్ భామహాదయః, తదపి విచారవిధురమ్.

విద్యాధరుని ఏకాంశి. పుట 20.

‘పూర్వభ్యో భామహాదిభ్యః సాదరం విహితాంజలిః.’

వి. వా. ప్రశాపరుద్రీయము-పుట 8.

ఈ ప్రకారం సర్వప్రాచీనాలంకారికులు ముక్తకంఠంగా భామహుని ప్రాచీనత్వాన్ని ఒప్పుకొనిరేగాని శంకించలేదు. ఉద్భటుని ‘కావ్యాలంకార సంగ్రహం’లోని చాలా అలంకార లక్షణాలు భామహుని లక్షణములకు పుత్రికలని చెప్పవచ్చు. రసవత్, అతిశయోక్తి, సహోక్తి, అపహ్నుతి, ఉత్ప్రేక్ష, యథా సంఖ్యం, అప్రస్తుతప్రశంస, మొదలగునవి పోల్చుడు.

ఉద్భట సమకాలీనుడైన వామనాచార్యులు గూడా భామహుని బాగుగా నెఱిగియున్నాడు.

భామహుడు ఉపమను నిరూపిస్తూ, 'విరుద్ధేనోప
మానేన...ఉపమేయస్య యత్ సామ్యమ్ గుణ
లేశేన సోపమా' అని చెప్పాడు. వామనుడు
దీనినే సూత్రీకరించి 'ఉపమానే నోపమేయస్య
గుణలేశతః సామ్య ముపమా' అని చెప్పాడు.
ఉపమలో 'అతిశయవా సర్థః'—అనగా అతిశ
యముగల అర్థం వుందని చెప్తున్నా, భామహుడు

'యస్యాతిశాయవా సర్థః

కథం సోఽ సంభవో మతిః,

ఇష్టం చాతిశయార్థత్వ

ముపమాత్ప్రేక్షయో ర్యథా.'

అని వివరించాడు. దీనినే వామనాచార్యుడు
'అనుపపత్తి రసంభవః'.

'న విరుద్ధోఽతిశయః'—

అని సూత్రీకరించాడు. వామనాచార్యులు
కావ్యాంగలను వివరిస్తూ, 'ప్రక్షీర్ణమ్' అనే
అంగంక్రింద 'అవేక్షణ' మను దాని నొకటి
చెప్పాడు. అవేక్షణ మంటే 'పదాధానోద్ధరణ
మవేక్షణమ్.' పదముయొక్క న్యూన మాధాన
మంటారు. ఉద్ధరణ మంటే అపసారణము. పద
ములకు స్థైర్యం సంపాదించవలె ననే తాత్ప
ర్యార్థ మిచ్చే రెండుశ్లోకము లీసూత్రముక్రింద
వుదహరించాడు.

'అధానోద్ధరణే తావ

న్యూనత్వోలాయతే మనః,

పదస్య ఘాతే స్థైర్యే

హంత సిద్ధా సరస్వతి.

'య త్వదాని త్యజం త్యేవ

పరివృత్తి సహిష్ణుతామ్,

తం శబ్దన్యూననిష్ఠాతాః

శబ్దపాకం ప్రచక్షతే.'

ఈ శ్లోకద్వయమున్నూ భామహ భణితాలనీ
గోపేంద్రతిప్పభూపాలుడు వ్యాఖ్యానం వ్రాస్తు
న్నాడు: 'అత్ర భామహేన భణితం ప్రమాణ
యతి' అని.

తరువాత వామనుడు సంచమాధికరణం
ద్వితీయాధ్యాయంలో, 'మాతంగం మాన
భంగురమ్' అనే ప్రయోగం యిచ్చాడు. ('భిదు
రాదయః కర్మ కర్తరి కర్తరిచ' అనే సూత్రం
వల్ల దీనికి సాధుత కల్పించాడు.) ఈపాదము
భామహాలంకారంలో, ద్వితీయాధ్యాయం, 27 వ
శ్లోకంలో వున్నది. ఈ శ్లోకకర్త భామహుడుగా
జయమంగళ వ్యాఖ్యాత గూడా చెప్పతున్నా
డు. (భట్టికావ్యం వ్యాఖ్య.)

వామనుడికి భామహుడంటే ఎంత భక్తి
తాత్పర్య ముందో ఉపరినిర్దిష్టదాహరణాలు
నిరూపిస్తవి. వామనుడు తన సూత్ర వృత్తిలో
భామహుని అనుసరించి శబ్దసిద్ధికొఱ కొక
అధికరణం ప్రారంభించాడు.

ఈ హేతువులవల్ల భామహుడు క్రీ.శ. 8 వ
శతాబ్దికి పూర్వదని తేలుతోంది. కాని చాతక్
పండితుడు భామహోదాహృతు డగు న్యూన
కారుడు (6 వ పరిచ్ఛేదము, 36 శ్లో.) కాళికా
వ్యాఖ్యాతయగు బౌద్ధజనేంద్రబుద్ధియే అనీ,
అతడు క్రీ. శ. 700 లో వున్నాడు కాబట్టి,

భామహుడు 8 వ శతాబ్దములోని వాడవుతున్నాడని వ్రాశాడు. కాని బాకోబీపండితుడు జినేంద్రబుద్ధి మితాక్షరీకర్తయగు (గౌతమ ధర్మసూత్రవ్యాఖ్యాత) హరదత్తుని కర్వాచీనుడనీ, అందువల్ల, హరదత్తుని కాలం క్రీ. శ. 878 కాబట్టి, భామహుడికాలం యింకా యివలకు వస్తుందనీ అన్నాడు. వామనాదులకు భామహుడు పూర్వ డగుటచేత, 8 వ శతాబ్దంలోని వామనాదుల కర్వాచీను డౌట అసంభవము.

అసలు, న్యాయకారు డంటి జినేంద్రబుద్ధియే కాదు. ఆనేకమంది న్యాయకారులున్నారు. వారిలో ఏపూర్వహా భామహాదాహృతుడేల కారాడని త్రినేత్రపండితుడు తన పీఠికలో వ్రాశాడు.

‘కేను’ అను పండితుడు తాను వ్రాసిన సాహిత్యదర్శన పీఠికలో అలంకారవాఙ్మయ చరిత్ర వ్రాశాడు. అతని రెండు పత్రాలవారి వాదాలూ వివరించి ముఖావంగా యిలా తేల్చాడు: (ఆరెండు పత్రాలేమంటే, (1) దండి భామహునికి పూర్వ డని వకటి, (2) భామహుడు దండికి పూర్వ డని యొకటి) —

‘ఎవరికంటే ఎవరు ప్రాచీనులైనా, దండి భామహులిద్దరూ చాలాదగ్గర కాలంలో వున్నారు. వారు సుమారు క్రీ. శ. 500 — 630 మధ్యకాలంలో వుండివుంటారు. వీరిద్దరిలో ఎవరో యింకొకరిని విమర్శిస్తారు. ఈ విమర్శబట్టి చూస్తే నాకు మట్టుకు నాకు

దండియే ప్రాచీనుడని తోచుచున్నది. భామహుని ప్రాచీనత్వానికి చూపించే కారణాల కన్నా దండిప్రాచీనత్వ సూచక హేతువులు బలియాలుగా కనబడుతున్నవి’.

ఈవాదం వ్యక్తిగతాలైన అభిప్రాయాల బలం కలదే గాని, హేతుబలం ఎక్కువ కలదిగా కన్పట్టదు. డాక్టరు Berridale Keith అనునాంగ్ల పండితుడు తన ‘తాకిక సంస్కృత వాఙ్మయ’ మనే గ్రంథంలో (Classical Sanskrit Literature, ‘Heritage of India’ series) భామహునికంటే దండి పూర్వ డని వాదించాడు. అంతరంగ సాక్ష్యం (internal evidence) ప్రకారం, భామహుని అభిప్రాయాలు దండి మతాన్ని ఖండిస్తున్నాయి అని చెప్పినాడు. దండి భామహుని శ్లోక మొకటిగూడ quote చేయలేదనీ, ఒకవేళ దండి భామహుని విమర్శించినట్లు కనపడినా, అది భామహుని school లో పూర్వ డైన మేధావిమతభివక్షకములు కావచ్చుననీ వ్రాశాడు. బలవత్ప్రమాణము కలది కాదీ అంతరంగ సాక్ష్యం. ఇంక, బహిరంగ సాక్ష్యం (external evidence) ప్రకారం నైయాయకుడైన ఉద్యోతకరునికి పూర్వ డు గాడనీ, అతనుదాహరించిన న్యాయం జినేంద్రబుద్ధిదే అనీ, అందువలన క్రీ. శ. 700 కి పరుడని కీత్ వాదించాడు.

ఈ బహిరంగ సాక్ష్యం గూడా అంతవిశ్వాసార్హం కాదు. ఏలనంటే, ఉద్యోతకారుని కంటే పూర్వమే అతని మతం ప్రచలితమై

పుండ్రుని ప్రమాణాలు చూపించవచ్చు. తరువాత, జనాభాద్రుణాధికారం కాలనిర్ణయం చేస్తే భామహుని 9 వ శతాబ్దమునకు యీడ్చుకొని రావలెనని పైన నిరూపించాను. దండికంటే భామహుడు పూర్వ డనేదానికి మా సాక్ష్యము భావుకులు పరిశీలించండి.

భామహుడు తన అలంకారగ్రంథంలో, (5 వ అశ్వాసంలో) కవిత్వాలంకారాల్లో శాస్త్రంయొక్క స్థానమును చర్చించాడు:

‘స్వాదు కావ్య రసోన్మితం
శాస్త్ర మ పుష్కలముజతే,
ప్రథమాలీఢమథవః
పిబంతి కలు భేషజమ్.’

దీనికి ఆచార్యదండి:—

‘ప్రతిజ్ఞాపేతు దృష్టాంత
హాని ర్దోషో నవా శ్యసా,
విచారః కర్మశః ప్రాయ
స్తేనాలీఢేన కిం ఫలమ్.’

‘నివిచారము నెంత రసంతోకప్రీతియు, అది కలుపుగానే వుంటుంది.’ అని దండి అంటున్నాడు. అసలు ‘విచారః’ అను శబ్దమునకు ‘అలిఢేన’ అనే ప్రయోగం ఎక్కడనైనా చూచామా? కాబట్టి, యీ అసాధారణ ప్రయోగం దండి భామహునినుండి గ్రహించి వట్లు తోచుటలేదా? ‘అలిఢేన’ అని మనము

వివగానే ‘మధు’ అనేశబ్దము గోచరించడం లేదా?

కాబట్టి దండి యీ శ్లోకాన్ని వ్రాసేటప్పుడు ‘ప్రథమాలీఢమథవః పిబంతి కలు భేషజమ్’ అనే భామహుని పాదాల్ని మనస్సులో పెట్టుకొని దానికి సమాధానం యిచ్చాడు. ఇదే బలవత్తరమైన పేతువు.

భామహాచార్యుడు

భామహాచార్యులనేక గ్రంథాలు రచించాడు. అర్వాచీనాలంకారికులనేక శ్లోకాలతనివిగా వ్రదాహరించారు కాని, అవి యేవీ యిప్పుడు మనకు మిగిలిన కావ్యాలంకారంలో కానరావు. అతని బహుగ్రంథ పరిశోధనవల్లా, అద్భుతసాంక్షికుమహిమవలనా, ‘ఆచార్య’ అను విరుద మిచ్చారు ప్రాచీనులు. కావ్యాలంకారంలో చాలా విషయాలున్నా, ఏవిధమైన విశిష్టత్వమూ, వ్యక్తిత్వమూ (originality) కానరాదు. దాని నిజమైన గుణం అలంకారికుని హృదయపరిశ్రమ కాదు. అతని బహుగ్రంథముల కోడికరణమం దున్నది గుణం.

అందువలన, ధ్వన్యాలోకాద్యత్తమగ్రంథాలలో తత్తదాలంకారికుల స్వయంప్రతిభ వారి కమరత్వ మిస్తోంది. కావ్యాలంకారం అలంకారశాస్త్ర క్రమ పరిణామ జ్ఞాన కలవారికి ఒక చరిత్రవలె వుపచరిస్తుంది. దాని అమరత్వమందు మాకు శంక కలదు.

కామినియా నూనె

వేనకువేల కుటుంబములయందు ఉపయోగించబడుచున్నది
ఎందుకు?

కామినియా నూనె

వెంట్రుకలు కూడిపోవుటను ఆపింకపరచును.

కామినియా నూనె

తలను చుండులేక నుంచును.

కామినియా నూనె

తలకు చల్ల వేయను గలిగించును.

కామినియా నూనె

తలకు పంపించిన వ్యాధు లన్నిటిని పరుగ్తును. ఉష్ణ ముగా నున్న పుట్టెకు చల్ల వేయను గలిగించును.

కామినియా నూనె

యందు వెంట్రుకలు పెరుగుట కవసరమైన పదార్థములు, మెద కుకు కావలసిన ఆయాల్కలరసములు గలవు.

కామినియా నూనె మనోహరమైనట్టియు ఆహారకరమైన కువాసనగలది.

కామినియా నూనె శోభములకు ప్రాణము. ఇట్టి ముగ్ధము లుండుటవలననే తలకొలది కుటుంబము లందు కామినియా నూనె ఎక్కువగా వాడబడుచున్నది.

కామినియా నూనెను ఉపయోగించునట్టివారు గనుకనే దీనిని "శోభములకు ప్రాణ మని" దీని యందు గల లాభకారియైన ముగ్ధములను బట్టి తెలుపుచున్నారు.

బుడ్డి 1 కి ధర రు. 1. వి. పి. ఖర్చులు అ. 6. ప్రత్యేకము.

బుడ్లు 3 కి ధర రు. 2-10-0. వి. పి. ఖర్చులు 0-12-0. ప్రత్యేకము.

అత్తరుకు రాజైన

ఓ టో ది ల్ బ హార్ (రిజిస్టరు)
బడ్డ

హిందూ దేశము చంతటను దీనికి గల ఎడతెగని అత్యధిక అమ్మకమే దీనికి గల అసాధారణమైన ప్రేమత్యమును దుఱపుచేయుచున్నది. కొన్ని బొట్లు చేరి దుమారమైన చల్లిన నీమత్తువములు, మల్లెత్తువముల వాసనవలె మనోహరమైన దిగ్ధ మవాసన గలిగించుచున్నది.

$\frac{1}{2}$ బౌ. బుడ్డి 1 కి రు. 2. $\frac{1}{4}$ బౌ. రు. 1-4-0. 1 బ్రా. 0-12-0.

వి. పి. ఖర్చులు అణాలు 6 ప్రత్యేకము.

2 అణాలు తిపాలబిళ్ళలు పంపిన కాంపెక్ట్ బుడ్డి పంపబడును.

కామినియా నూనె ఓటోదిల్ బహార్ ముద్రపడిన స్టోరు లన్నిటియందును దొరకును.

ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీ.

తపాలపెట్టె నెం. 2)32. బొంబాయి నెం. 2.

క తి య వా రు ప్రే డింగు కంపెనీ

జగత్ప్రసిద్ధిగల సర్వజనాదరణీయమైన తిలనూనెలు, అత్తెరులు
మీరు కోరిన సువాసనలు మీకు లభించగలవు

మనోహరపరిమళము గల తిలనూనెలు

కుసుమాల్ హాయిరాయిలు (రిజిస్టర్డ్):-
తిలనూనెలలో సాటిలేనిది. సంపన్నులు మెచ్చునది.

చల సీసా 1 కి రు. 1-0-0

చైల్డ్ టోన్ హాయిరాయిలు నెం. 777
(రిజిస్టర్డ్):-సులూచితపుష్కలవిజృంభణ మందుగలదు.
బోటాప్రాప్తల కాపక్తి గలవారి కామోద మిషనును.

చల సీసా 1 కి రు. 0-14-0

బోటాన్ హాయిరాయిలు నెం. 777

(రిజిస్టర్డ్):-ఔంకాయనూనె తిలనూనె తుపయో
గించునది ప్రతివానికీని తెలియును. కాని ఎట్లు నిద్ర
యచేసినచో నది ప్రక్షిప్తమౌ తెలియును. ఈ 777

నెం. రులో (రిజిస్టర్డ్) చేసిన ఈ ఔంకాయనూనె
గుడ్డచేయబడి మర్యాదవారహితముగా చేయబడి
మౌక్యమువాసనావంకలితముగా తెయబడినది. అం
దుచే అందరిచే మెప్పుకొందినది. చల సీసా 0-14-0

పుష్పమాలి హాయిరాయిలు (రిజిస్టర్డ్):-మాలి పుష్ప సువాసనతో అతిమనోహరమై హృదయరంజక
మై యొప్పు తిలనూనె యిది.

చల సీసా 1 కి రు. 0-14-0

కుషుమాలా హాయిరాయిలు (రిజిస్టర్డ్):-యిది సర్వజనాదరణీయమైన కుసుమాల సువాసనగల తిలనూనె.

చల సీసా 1 కి రు. 0-9-0

సర్వజనాదరణీయమైన పుచ్చముల అత్తెరులు

అటో మధుకర్ నెం. 777:-ఈ అత్తెరులందుగల సాగైన పూలవాసనచే మోహితులై అనేకమంది
యీ అత్తెరును తమ యభిమానపూరభముగా భావించుచున్నారు. ఒకసారి యుపయోగించినచో సర్వదా పరిచితి
ట్టును.

చల 1/2 డ్రా. సీసా 1 కి 1-12-0

1/2 డ్రా. సీసా 1 కి 1-0-0

ఓటో కుసుమాల్ (రిజిస్టర్డ్) పరిమళములం దెవూర్వచిత్రిములు:-అప్పుడు బోసిన పూవులవాసన యీ అత్తె
రునందు కలవది పూరభక్తియు లంపరును అంగీకరించిరి. సారా అరఖులతో చేర్చిన యితర అత్తెరులను జూచి విసు
గుచెందినవారి మనోభిప్రాయనకు తగిన అత్తెరు. నీది కుసుమాలమైన మౌక్యపూరభము చెఱులును.

చల 1/2 డ్రా. సీసా రు. 2-0-0

1/2 డ్రా. సీసా రు. 1-0-0

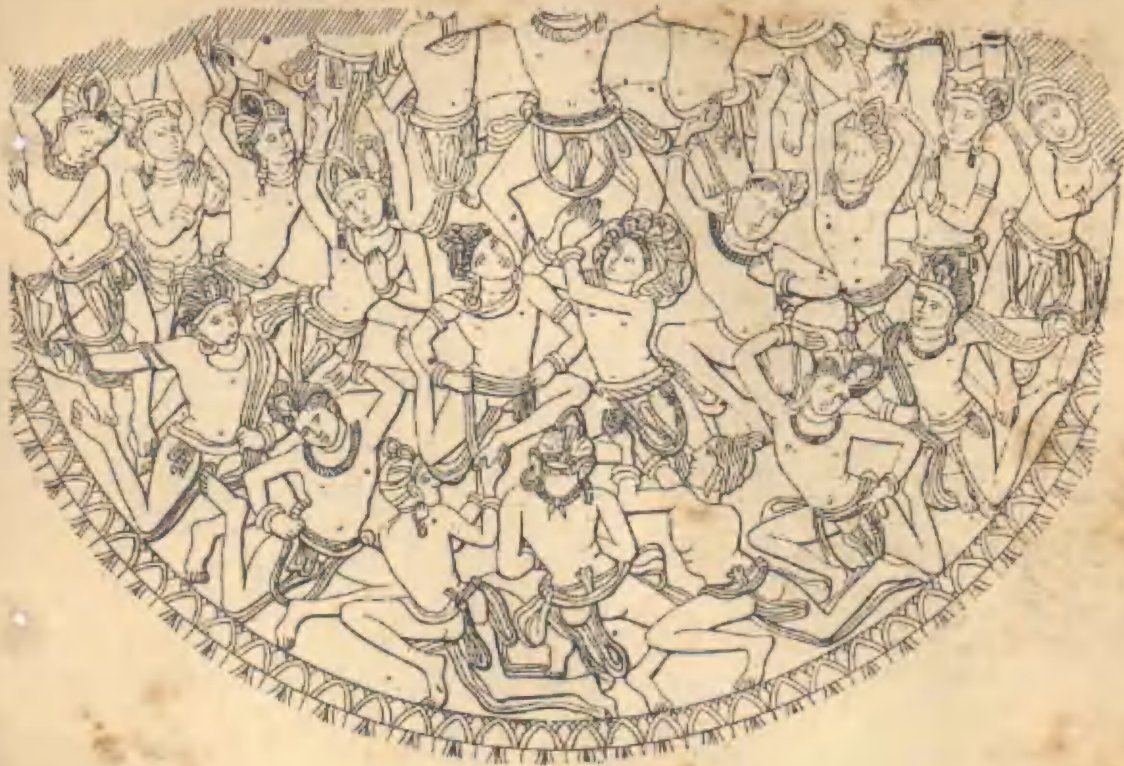
నెం. 777 ఓటో బాస్మిక్, ఓటో హిసా, ఓటో బోన్, ఓటో లిటిక్లాం, ఓటో మస్క్, ఓటో సిగోల్, ఓటో బ్రూల్, ఓటో కురంగి ప్రతిది చల 1/2 డ్రా. సీసా 1 కి రు. 1-12-0
పాకింగు పోస్టిడి ప్రత్యేకము. రెండెంకాలుచిట్టు పంపినవారికి బోరిన అత్తెరులలో ఒకమాదిరి సీసా చేక
బోరిన తిలనూనెలు ఏ రెంటిపైవను మాదిరిసీసాలు ఉచితముగా పంపబడును.

నేడే వ్రాయుడు. దొంగమాదిరులను చూచి మోసపోకుడు. వీనికివరులు గా వేచివైసను
అంగీకరించకుడు. ఘుగానాగల ఔషధముల దుకాణములన్నింటియందును దొరకును లేదా,

కతియవారు ప్రేడింగు కంపెనీ, బాంబాయి (నెం. 4)

మధురలో ఏజంట్లు:-కాదర్ సాహెబు అందు సన్స్

బౌద్ధ శిల్పానశేషములు-అమరావతి*

చిత్రము ౧

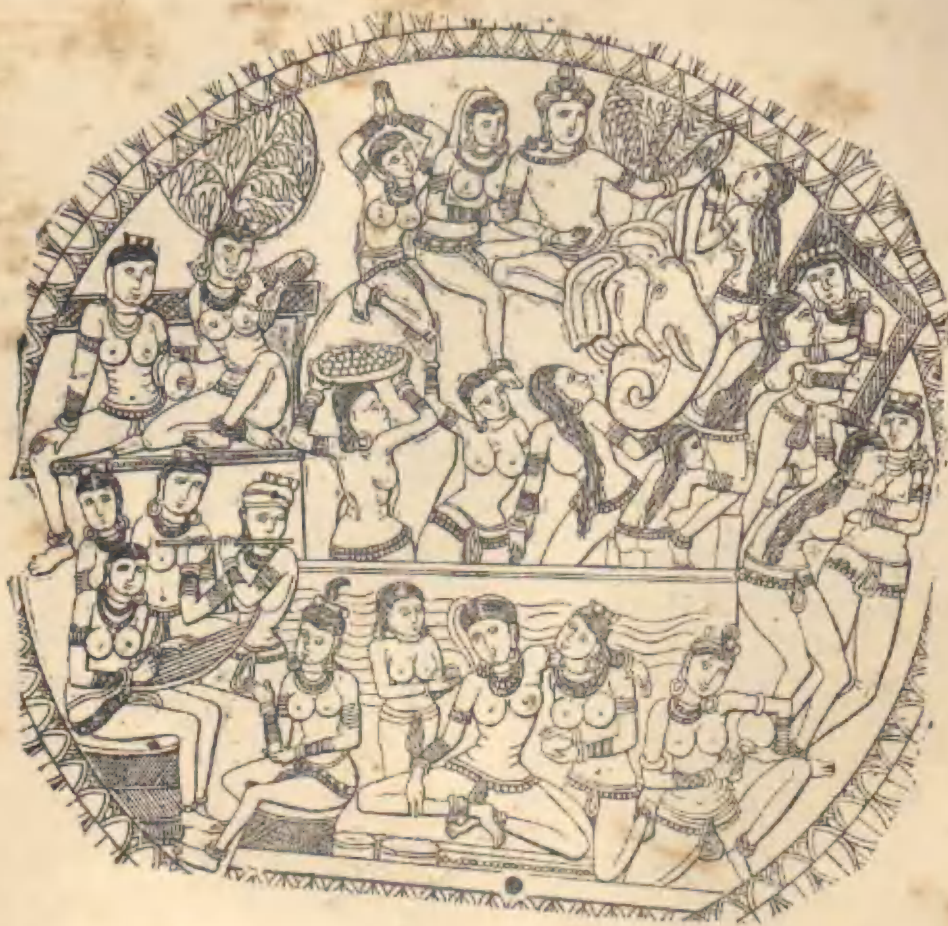

చిత్రము ౨

చిత్రము ౩

* ఆర్య, ఇంద్రప్రస్థ జర్నలునుండి.

చిత్రము ౧

చిత్రము ౧౧

చిత్రము ౧౨

చక్కి-గాఁ జూడ నేర్పు నాబాణ; నిజము;
తనకు పరివారియెడఁగదా తగును వలపు;
ఇంక నది చావనిమ్ము! ని నేమి యనను;
దానిచా వైన మెచ్చుకోఁదగును జూవె!

దుగ్గపామి, ౧-౧౨

నీవు వసియించుచోటని నెమ్మనంబు,
తనకు నివి నిన్నుఁ జూపిన వనుచుఁ గనులు,
నిన్ను నెడఁబాసికద యివి నన్నగిల్లె
ననుచు పంగంబులును బ్రియమయ్యెఁ తెలికి.

మద్దెను, ౧-౧౦

చెలిమి, మంచితనము, వలపును గలచోటఁ
దగుల మెవరికైనఁ దగును గాని
మనసు లేనిచోట మనసు నిల్పుట నగుఁ
బాటు చూపె చూచువారి కెల్ల.

కోలుడు (వాధి), ౧-౧౧

గోపురంబుమీఁదఁ గొంత తోఁచెడు మేకు
చెంతఁ బాపురములు చేరి యుజవఁ,
జూడు! దేవళంబు శూల మెక్కించిన
బాధ నోర్వ కేడ్చు పగిది నుండ!

ప్రవరపేనుడు, ౧-౧౩

కన్ను మూయకుండఁ గడపెడు దీర్ఘపే
మంతరాత్రు లెల్ల మగువ! యిట్లు;
పెక్కుదినము లయ్యెఁ బ్రియుఁ మారలేక; నీ
పగటిపూట విద బాగు గాదు.

కంఠేనదుడు, ౧-౧౬

వలపు పలుపురపైఁ గల్లువాని చెలిమి
కప్పనడి యైదుపూటలు గాంచినట్టి
వనిత యాఱవపూటకు వాయి విడువ
నేల? దండిగ నెట్లబ్బు మేలితిండి?

అలయఁడు, ౧-౧౨

మగని తప్పవనుల మన సెంత నొగిలినఁ
గాని, వానిమీఁది చానియలుక
నడలి కాఱిపోవఁ దొడఁగెను, బిడికిటఁ
బట్టుకొన్న యిసుకపగిది నదిగో!

మొత్తపాటుడు, ౧-౧౪

బాధపెట్టలేదు పర దేశవాసంబు
గాని, పేదఱికము గాని నాకు;
కోరినట్టి కోర్కీ గూడక చెలికాండ్రు
వచ్చినట్లై పోవ నొచ్చె మనసు.

భోమవిక్రముడు, ౧-౧౬

పల్లెలందు గడ్డిపజుపుల, వనమందు
కాఱుచిచ్చు సెగలఁ గాఱు దొరకె;
పట్టణమునఁ జూడు! పాంథునిపైఁ జలి
కనిసి దీర్చుకొనెడు కరణిఁ దోఁచె.

వివరూపినుడు, ౧-౧౭

ఈవు చామీగ్యమునకయి యిటకు వచ్చి
యున్న నింతటి సుఖ మగుచుండు మాకు;
ఇంక మనసార నెవ్వరి నేని చూతు
వట్టివారల సుఖ మెంతో! యందకాడ!

అనివరాహుడు, ౧-౧౫

కొట్టి నొచ్చిన యొకచేయి పట్టి యతఁడు
వేగ నూర్పుల గాలిచే వివరణోవ,
నేమి చేయుదు? నవ్వుచు నేను వానిఁ
గొఱిలించితిఁ బెఱచేతఁ గంతమందు.

పహయా, ౧-౮౬

అలిగి పెడమోముఁ బెట్టి నీ వరుగుచున్నఁ
గాని మానిని! నీవెంటఁ గదలినవచ్చు
మగనిప్రక్క నె యున్నది మన సటంచు
పులకరించిన నీ వీచె వెలుపుచుండె.

కనా, ౧-౮౭

ఆన దీఱ నింక నతనిఁ జూడఁగవలె
నత్త! యొక్కనిమున మపుడు గన్నఁ
గనుల దప్పియెనఁ గడవదు; కలలోన
దాహమెత్తి నీరు ద్రావినట్లు.

పజ్జాడు, ౧-౮౭

ఉన్న యన్నినాల్గు నొకసొమ్ముగా నుండి
సజ్జనుండు నదలిచనిన చోటు,
పెద్దమట్టిమాను పెల్లగించినవేళ
పల్లెటూర్చిప్రక్క బయలుబోలు.

పాఠకుండుడు, ౧-౮౮

తనివి దీఱకుండఁ గనుఁగొనఁ దగియుండి,
మనసు మనసుఁ గలిసి, మంచితనము
నూని, సుఖము దుఃఖ మొకటిగ మనువారి
పొందు గనుట పెద్దపుణ్య మిలను.

పజ్జాడు, ౧-౮౯

ఎవరి కెవరు గూర్తు రిలను వారికి వారు
నొంచినను సుఖంబు వించఁగలరు;
దయితు గోటికాటు దగిలినఁగూడ బా
లిండ్లఁ తెలిసిఁ బులక లెగయుఁ గాదె?

సిరిపత్రియుడు, ౧-౧౦౦

చూడలేక యేడ్పుచును గట్టకడపటి
యివ్వపూలఁ తెడిపె యేఱుచున్న
దదిగో చూడు! చచ్చినట్టిచుట్టమునెమ్ము
కలను వెదకునట్లు కాటినడుమ.

సిరిపత్రియుడు, ౨-౮

నేడుగూడ మఱవనేరను నాపాద
ములకు మ్రొక్కి యతఁడు పలుకకుండఁ;
గాలిబొటనవ్రేల గట్టిగా వాని పె
న్నెఱులఁ జాట్టి యీడ్పు పరమసుఖము.

భమయ్యుడు, ౨-౯

తోడిగొల్లచడఁతు లాడు నాట్యము మెచ్చు
నెపము వెట్టి, చెంగ నిలిచి, జాణ,
యొక్కవ్రేత, వారి చెక్కుటద్దములందు
మొలచు కృష్ణ నీడ ముద్దు గొనియె!

గువయ్యుడు, ౨-౧౦

చుట్టములు నశింపఁ జూచి యేడ్పుచునున్నఁ
బరమవీరుఁ డనుచుఁ దరుణచోర
వరుని వలచి చూచెఁ తెఱకొన్న వాల్గంటి;
గుణము నెవరు మెచ్చుకొననినారు?

చోలుడు, ౨-౧౧

చెంచు మగువ యింటిచెంగటఁ, తెక్కిన
మగనిపెద్దవింటఁ దెగినచిరుగు
పొట్టి మింటి కెగిరిపోయెడు సుడిగాలి,
దానిభాగ్యగుణ పతాక యనఁగ.

చోలుడు, ౨-౧౨

కనులు మూసికొనుచుఁ గాంతండు తనచెంత
తేరినట్లు తలచి పెజ్జమీఁద,
కలికి నడలినట్టిగాజులకేలు సా
రించి తన్నె కొఱిలించికొనియె.

బంపాగతి, ౨-౩౩

నందు చూచి చెలియ లందఱుఁ జేరి నా
మనసునందు బలిమిఁ జొనిపినట్టి
యలుక ప్రియునిఁ జూచినప్పుడ నిలువక
మాయ మయ్యె, దొంగముగని కరణి.

విలయిచ్చుడు. ౨-౪౪

మనసునందు వలపు మాయలుఁ జేసి కాఁ
బట్టకుండ నొక్కపట్టునందు
నిలువకయ చలించు నీయరచూడ్కులు
పెల్లగొనుఁగదర! యుల్ల మెల్ల.

విజయగయ. ౨-౪౬

నిదురవడికిఁ జిక్కి కుదుట నిర్వృత కన్నుఁ
గోనలందు నీశ్చికొనుచు బాప
లలయు వాలుగంటి యరగంటి చూడ్కుల
యునుటు మదనుఁడైన నోర్వఁగఁడె?

హేలుడు. ౨-౪౮

అర్కమండలమున నకలంకమా చంద్ర
మండలులు సొచ్చియుండు పగిది
నెవని కొస్తుభమునఁ దవులును లచ్చి నె
మ్మొగము వాని కిడుండు మొక్కు లీరు.

శిశులకుడు. ౨-౫౦

తగినచోటు గాదు దాచుట కిది; యేల
సాహసంబు చేయఁజనదు? కొడుక!
ఇందు దాచినట్టి హృదయంబు లేమి చే
సినను మఱలి నిన్నుఁ జేర రావు!

సాహిబుడు. ౨-౫౪

చెలులమాటగూడఁ జెవిని బెట్టక వేని
కొఱకు నాడు నిన్నుఁ దఱిమి యుంటి
నట్ట, లివిగో చూడుమా సౌఖ్యములు! ప్రాణ
ములకే నందియంబు పుట్టె నిపుడు!

దేవుడు. ౨-౫౮

నలువలకులఁ జేకటలు గ్రమ్ము పెనుమట్టి
ప్రానియాకు లెవ్వరైనఁ గోసి
కొందు రనుచుఁ జెడిపె లందఱు వానిపై
నిండఁ జల్లినారు పిండి గలిపి.

అపారాయణుడు. ౨-౬౦

ప్రీతిపాత్రమైన పెండ్లాము నచ్చిన
యింటిపాడు సూచి యేడ్వలేక,
చనఁడు పాలము విడిచి పని లేకయున్నను
పామరుండు కాఁపువాఁడు కంటె!

పుండిరీకుడు. ౨-౬౨

ఇంటికాఁపు పెద్ద యెనుఁబోతు నచ్చినఁ
దానె మోసికొనుచు దానిగంట
నరము తిరిగి తిరిగి నంత లన్నియుఁ దుద
కమ్మవారి దేవళమ్ముఁ జేర్చె.

పెచ్చపామి. ౨-౬౩

ఇచ్చకొలఁదిఁ దిరుగు మింక; వైరాగి! గో
దావరీతటమున దట్టమైన
పొదలఁ జేరి యొక్కపొగరైన సింగ మా
కుక్కపొతు నిపుడె కూర్చి చంపె.

౨-౬౫

నేను దూతిఁ గాను నీవును బ్రియుఁడవు
గావు; మనకు నిందుఁ గార్య మేమి?
కాని యది నశించు; గలుగు నీకపక్షి;
దానఁ జేయవలసె ధర్మబోధ.

అకులదీ. ౨-౬౮

ఎంతసాము చేసె నీతిలకం వారి!
నెలఁత మొగమునుండి నీదు మొగము,
నీదు మొగమునుండి నాదు పాదములుఁ జే
జేత మార్పుకొన్న తీరిఁ జేర!

హేలుడు. ౨-౬౯

చెవిని సాముగ నేరేటి చివురు తెరివి
కాపు కొమరుడు వీధిలో గడచి పోవఁ
గంట! నలుపెక్కె గనులు సగంబు మూసి
కొంచు చామనచాయ వాల్గంటి మొగము.

౨-౨౦

నీవు తక్కు నొరులు నేరరు చేదుమా
టలను మెతువుగాంగఁ బలుక; దూతి!
దురద గోకునపుడు తోల్లెల్లఁబడకుండఁ
గార్య మెల్లఁ దీర్చఁగలవు సుమ్ము!

అపహస్తి, ౨-౨౧

‘వాడు వచ్చిన నేమి మాటాడవలెనో?
యేమి సేయంగవలయునో! ఎట్టు లగునో!’
యనుచు దొలుదొల్త సాహసమునకుఁ గడఁగు
నతివహృదయంబు గడగడమని వడంకె.

౨-౨౨

తెడఁబడుపల్కులు, కంపిం
చెడు మోవియు, నెట్టువాఱుచెక్కిల్లును నై
పడఁతి ‘ననుఁ దాఁకవల’ దని [తున్.
యునుగని లోనమునఁ దొలఁగుచుండుట దలఁ

౨-౨౩

వానిమీఁదఁ బడియె పనిత గోదావరి
జాఱుకేవున దిగు సాకు వెట్టి;
కనికరమునఁ దప్ప కానరా దని వాడు
గట్టిగాఁ దానిఁ గొంగిలించె.

౨-౨౪

ఈపు చేతులార నిచ్చిన దని ప్రాచి
పూలసరము తొవి పోయి వాడి

యున్న నింతి దాల్చుచున్న దింకను బూజ
ముగియ నూరివేల్పు బామ్మవోలె.

౨-౨౫

కలికి మంచితనముఁ తెలిమియు నుప్పొంగి
యెల్ల రెఱుంగ నిన్ను నెట్లు సూచె,
సల్లె యొరులఁగూడ నది చూచుచుండును
వినుము! గుట్టు దాచిపెట్టుకొఱకు.

౨-౨౬

‘ముద్దుఁగొడుగు, మొదట మొలచినపలువోయిఁ
గొఱికి కొఱికి కాటుపతించె నిదిగొ
రేఁగువండు గంటి రే!’ యని పెండ్లాము
నగుచుఁ దెచ్చిపెట్టె మగనిచేత.

పాతికపుడు, ౨-౨౭

తరుకు వెడ వెడచూపులఁ బాలుచుండు
కలికి నెమ్మోము మఱునాడు గాంచినపుడు
గలుగునంతటి సాఖ్యంబు గాదు మదికిఁ
దలఁచఁ దొలునాటి వలపుల చెలిమిఁ గూడ.

భాణపత్రి, ౩-౧

కోరిపట్టికోర్కి కూడివచ్చెచువేళ
గుణము దోష మెంచుకొనుచు నందు
ఉఱక తడవు చూచుచుండెడు మనుజుండు
కడకుఁ తెఱుచుకొనును గార్య మెల్ల.

మాణియందుడు, ౩-౧౪

నాతి మొదటిదూరి నదిచెంతఁ బొదరింట
నడత చెడుట చూచి కడుఁ గలంగి
పోలె, బులఁగు లెగిరిపోవుచో నవిగో హా!
హా! యటంచు తెక్క లార్చి యఱుచు!

అదరాయఁడు, ౩-౧౫

(సతీవతు.)

కాళిదా సభిజ్ఞానశాకుంతలము నేల రచించెను?

శ్రీమాన్ కో. వేం. కృష్ణమాచార్యులయ్యవారుగారు

శ్రీమద్రామాయణము జగత్ప్రసిద్ధమున కావ్యము. వాల్మీకి తపశ్శ్రమము దోమరహితముగ రిఖించి చిరకీర్తిని గడించెను. ఆధునికము వనేకముపులు స్వీకరించి తమవాఙ్మయము వదోషముగ నొనర్చుకొనిరి. అష్టాదశపురాణములలో నేయొకటికంటెో తప్ప, రామ చంద్రునిచరితౌమ్మతము లేనిపురాణములే లేవు. ఆధునికీ గల సద్గుణములే యందులకుఁ గారణము. రాము నొక్కనినే యననేల? అందరి యేశ్వక్తియు నేవోయొక యద్వితీయసద్గుణమున పుడేజకము. అగునాతడులలోఁ గొందఱు లెలంచినటులు గాక, కవీశ్వరులునఁ గుంభకర్ణుని కన్న నన్నును వదిలి క్రమ్రుమ్మరిలోఁ జేరి విభీషణుడే యాకాలమువందలి

‘నుగో ర ప్యవలీప్రస్య కార్యాకార్యమహావర్ణః,
ఉత్పిగ్రవతిపన్నప్య పరిరాత్నాగో విధియతే.’

యను కావనముల ననుసరించుటచే ‘సర్వాత్మ్యో’డని వ్యవహరింపఁబడెను.

కాళిదాసు రామాయణమువందలి పాత్రాచిత్రియమునే గాక యందలి కవితారసమునఁ గూడఁ గ్రోలెను. పాత్రులు తామసింపనియెడల కాళిదా ‘మృషమా కాళిదా’నుట కదియే కారణ మందుము. రామాయణము పం దింత ప్రేమవిశ్వాసములు గలకవి కావ్యమాత్రమువనే యేల ర్పిష్ట వందెను? కావ్యముగూడఁ రఘునంశంకరము గాని కేవలరామచరితము గాదే! భూసునివలెఁ బ్రతీతిని బడసిన తరువారినేని యారఁ దనుసరించినగాన వసుధరించియే తపప్రౌఢిమము నెఱచి కీర్తిని గడించరాదా? నలుగురుకవులును శ్రష్టుమకనుపించు రామాయణపాటక ములలోఁ బ్రసిద్ధకవికృతిములు నాలుగు. అలంకారకాస్త్రమున వెంకఁ గొన్ని కలవు) రామగుణములపై వ్రచిన ఎందఱు దానే వైవిరాదా?

వాల్మీకితరువార వ్యాసునిశిష్యు ప్రసిద్ధివి వహించినది. వాల్మీకివలె స్మృతినిఁ బ్రమాణీకరించుట వోయి కాలానుగుణముగఁ గొన్ని మారణవశ్యముల స్వయముగా నీరిఁ దుపదేశించుచు వచ్చును. ఇందలివేధానకృత మను పాండవులచిత్త నీకవి యనుసరింపరాదా? వార లాకాలమువందలి ధార్మికోర్తములే! కర్ణుని భృశ్యశ్వమును, క్రోణువాచార్యశ్వమును చిరిసి బ్రాహ్మణులీశ్వాస హానుకర నివారంపవచ్చువే! వీల గమనింప లేదు?

రఘునంశమును చిరీపునిచరిత్రముతోఁ బ్రారంభించివట్లుగనే భరతజనకుఁ దగుటచే నీతనిచరిత్రమును రచించె వని గొందఱు లెలంపవచ్చును. కాని, చిరీపుని గుణములకును దుష్టసునిగుణములకు నెంతయో యంత రము. ఋషిభేషవును గానాడెడు చిరీపునకును, మృగయా నీలుఁ డను దుష్టుండునకు నేమి సాదృశ్యము?

రామాయణాదుల ననుసరించుటయు, శ్లోకములపై శ్లోకముల పల్లి వర్ణనములతో నాటకముల నింపుటయు, జ్ఞేయము లగు సంశయముల చేనినిఁ బ్రతిపాదించువంతు టయుఁ గాళిదాసు వాతయము కాదు. ఇలిహాసమువలనఁ గూడ నెద్దియేనిఁ గర్తవ్యాంశము తెలియవలయును. సాంఘికస్థితి తెలియవలయును. సర్వజనులకును సాధారణమగు ధర్మమే తెలియవలయును.

పైనియమముల ననుసరించి ‘సాంఘికరూపకము’ ను రచింపఁ నలపెట్టివ మనకవి నాలంకారికనియను మించుక బాధించి, ‘నాటకే ప్రఖ్యాత మితిశ్చుత్తః’ మనుచు బృహత్సూక్తితో, భారతమునో నవకవలసినదిగా నాట్లా వించెను. కామకాస్త్రమున ‘ప్రవృత్త్యాం చాపాల్భ్యా విహారక కామస్తల్యాదీ న్యన్యా న్యపి లోకీకాని కథ యేవ’ అనుట ప్రేరేపింపఁ, తెప్ప-చోటుల నెఱుక కడ కీ భారతమువందలి శకుంతలసాఖ్యానమును స్వీకరించెను.

అందరికానక మిది, దుష్కర్మముల దనురాజు వేల్పుకై యుడవిలోఁ దిరిగితిరిగి కడపఁ గలుగువాఁడను యువ శత్రువు. అప్పటికి కల్యాణుడు కడపఁగను శత్రువుల వతికిసత్కారమునకై నియోగించి పదిగంటలై వెడలెను. రాజు పర్వకాలకడ కేఁగునప్పటికి శత్రువుల యాతినిరాక నెఱిగి యుచిసత్కారముల వొనర్చెను. రాజుయను గూహములబట్టి క్షుత్రియయోగ్యుగాఁ దలంచి మోహించి యామెన్పుత్రైవము వడిగెను. శత్రువుల తాను మేనకా విశ్వామిత్రులపుత్రి ననియు, గల్యాణుడు తన్నుఁ దెంచె ననియుఁ జెప్ప, రాజు తనకామమునుఁ దెలిపెను. శత్రువుల 'తండ్రిగా కొకనియునమునను రాఁగల' రనియు, వారు 'నన్నొసంగెద' రనియుఁ జెప్ప, రాజు గాంధర్వ వివాహవిధిని విచరించి ప్రేరేపించెను. శత్రువుల తనపుత్రు నకు రాజ్య మొసఁగిన వివాహమున కొడఁబడెద వన రా జంగీకరించెను. వివాహ మైవంతున రాజు సగరమున కేగెను. కల్యాణ దండమించి తిరిగినచ్చి శత్రువులపుత్రైవము నెఱిగి యామెనుఁ బ్రశంసించి, వంశకర్త యగు పుత్రునిఁ బడయు మనియు, ధర్మైకవిత్త వగు మనియు వివ మొనంగెను. శత్రువులకు మూఁడువర్షముల కొక పుత్రుఁడు పొడమెను. పర్వవర్షముల దమియించుటచే యును లాతనికి పర్వవసునుఁ దెని పేరిడిరి. రెరువార తొన్ని యేండ్లకు ఋషి శత్రువుల వర్తనాచరింపి కనిపెను. రాజు శత్రువుల నెఱిగియు నెఱుంగనట్లు 'నీ పర్వరి తాన' ననియు, 'గొమరుఁ దెంచి కొమారుఁ' దనియు నిరాకరించెను. అంత శత్రువుల ప్రమాదమునీయ రా జాకాశివాశ్వము ననుసరించి స్వీకరించెను.

పైకథనుఁ గవియాశయును ననుసరించి విమర్శించి తము, రాజులకు వేల్పు ప్రజాపేదను వివాంఛులై నవో వ్యసనము కాదు. దుష్కర్మమనివేల్పుకాడ నట్టిదే. ఆరెఁడు పరదానపరాయణుఁడు కాఁడు. తాను శత్రువులను క్షత్రి యపరిగ్రహించితగా నిర్ణయించుకొనియే కావించెను. కాని కామకలయెంతవానివైవగార్యవ్యగ్రునిగను, గార్య పరునిగ నొనర్చును. ప్రకృతిమన దుష్కర్మమగుటకాము టఁడు; కార్యవ్యగ్రతఁకుఁ బాల్పడెను. శత్రువుల తిలిచండ్రుల నిదలినది మొదలు పెంచినవాఁడు కల్యాణుడు. ఆరెఁడు

పోయినది పదిగంటలు, పదుగంటలు మొకతఱము; కాని రాజాశయ మది కాదు. కల్యాణ దిష్టవక్తునో, తనో? ఇత వాతెఁడు గామకామ్యములోని 'మామయత్వా నై వాంశస్తే' స్వబసే ప్రకాశయేత్, అనుమార్గమునీ యచి లంబించెను. అనులంబించినమార్గమున వాపద తేమేనిఁ దైపదరాదా? వెంటనే యాతినికమలయెడుట ఋషి తపఃప్రాభవము—కాపామగ్రహశక్తి — మా దీధివించి, ద్వికారగ్రాణ్యమునుఁ బ్రత్యక్ష మొనర్చెను. ఇత వాతెఁడు పలాయనమే శరణుని నిర్గమించెను.

ఇచట నొకవిషయమును విమర్శింపవలసియున్నది. దుష్కర్మమఁడు బోధించినట్లు

‘గీ. తనకు మఱి తానె మట్టులు దాన తనకు
గతియుఁ ద న్నిచ్చునో దానకర్త యనఁగ
వనజచేత్ర! గాంధర్వవివాహ మతిర
పాస్యమును నయంత్రకమును నును నొప్పొ.’

అ. 3. ఆ-4, ప-57.

అమటయే గాంధర్వవిధియా? దండికవి దశ కుమారచరితమున రాజువాసానుని వివాహమును గాంధర్వమునుగా నిరూపించి, సంఘటనమునకై యొక ర్వియద్రజాతీయని గల్పించి, యగ్నిహోత్రమునుఁ దప్పించి వివాహ మొనర్చెను. గాంధర్వమునకుఁగూడ నగ్నిహో త్రము వలయునా? దివాప్యావముగూడ దివ్యమును గాం ధర్వ కునునా? వైవిషయమున వాత్సల్యమునుఁడు 'ప్రతి పన్నా మగ్నివేతావకాశనర్తసిం నాయక' శ్రోత్రియా గారా దగ్ని మానాయ్య మకా వాప్తిర్య యథాస్మృతి పౌత్యైచ త్రి పరీకషేత్; రతో మఱరి పిరిరిర ప్రకాశయేత్, అగ్నిపాక్షికాహి వివాహ నవినర్తన ఇత్యేచార్యసమయో యని వాశానియున్నాఁడు. కావున దుష్కర్మవబోధలు కామకతాకృతము లనియు, గల్యాణము గాంధర్వవిధివిరహిత మనియు గ్రహింపవచ్చును.

ప్రజలు బాలించెడురాజు దుష్టశత్రుము, శత్రు రక్షణమునుఁ దప్పక యాచరింపవలయును. తనకృత్యము నకై యన్పరిమును వదించుట యటండ్ల, దమ్ము నమ్మిన యువతి—తాను ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగ గ్రహించిన

పత్ని—రెనకొమరునికే దోకొని, రెనకొమరునకుఁ జేర నంతో మహారాష్ట్రకముగ నీవకరించుట లేకపోగా, ‘నెలకే గియు నెలకంగన’ జ్జీల యభినయించెను? ఈరెని రాజ్య తిండ్రి మంత్రయు ధర్మమైన పధర్మమైన పరాశయము ననుసరింపవలసివదెవా? యని మన కాశంక గలంగవచ్చును; గాని మన మాకాలము నింత పరిక్షింపదు.

దశరథునియోగమునఁ బ్రవేశించెను. దశరథుఁడు రెనకొమరునకుఁ బట్టాభిషేక మొనర్పఁబయ్యెనని రెలహ యయివాడు. రాముఁడు సునిగనిధి, ప్రశోపకార పరాయణుఁడు. తిండ్రి రాజ్య మేలుచున్ననుఁ దాను ప్రజలచూపవల నివారించు నుద్దేశముతో నన్నియో మాణులు ఎంతటితోడనో యుద్ధములఁ తేసి నిజముమును గాంచెను. ప్రజలయనురాగమునకుఁ బాముఁడు తన పెద్దనమారుఁడు—అట్టివానికిఁ బట్టాభిషేక మొనర్ప వలయు ననివ వనేకమంది ప్రజ లేల? ఆయోగ మేల? అతికరుణుగ ‘భవన్తో మే లనుమన్యస్తాం’ అని వేడ నేల?

ఆకాలమున రాజు నిరంకుశుఁడు గాఁడు, తాను పరాక్రమవంతుఁడైనంతలే రాజు కాఁబాటెను. ప్రజల యనుమతి లేనిదే ప్రతిపనియందు వారిని కేమియ న్సారించెఱ్ఱము లేదు. తాను ప్రజల కొకభృత్యుఁడు. రెనకేంద్రము పండితవంతులొని యాజనవంతు. తాను భృత్యుఁడను నపుడు రెనకు సారించెఱ్ఱ మెట్లు? రెన క్వాదు పోషకులొ వారియోశయము ననుసరిం పవల యును. ఆరీతిఁ జరింపవలయును. క్రమముగా నీవిధి మాజీనను, దుష్కృస్తునికాలమునకు మాణువు లేక, ప్రజాస్వామ్యప్రభుత్వ ముండెడిది. ప్రజలు రెనయడవి లొని వివాహము ననుమతించవలయును. కావున వారై డెట్లు చరించెను.

ఇక శకు న్తల నాలోకింపము. శకు న్తలరల్లి మేనక; తిండ్రి విశ్వామిత్రుఁడు. ఈరెఁడు రెనకులగురుఁడను నవి ష్టుని చూచుచున్నపు వారించి, యతినితోఁ జూరొడి గెలుచుకాలక రెనమునకుఁ బూనెను. రెనముచే నస్త్రా దికమునుఁ బడ నెను; గాని విషిష్టుని బ్రాహ్మ్య లేజయును జయింపక లేకపోవుటచే బ్రహ్మర్షి యగుటకై రెనము

నకు పశుకట్టెను. ఈరెనమును భంజించుటకై యింద్రుడా వలిచే పద్మిన దీదేవతేశ్వ. కావున మనము శకు న్తలప్రకృ తినిఁ బరిశీలించుటలోఁ గాముమును, గోధమును, బోధ యునుఁ గ్రమముగ నందిన విశ్వామిత్రునితలమునుఁగాని, లేక దేవాధిపుని బహుమతులపై నాశలేఁ దటా నాశమునకుఁ బూనిన మేనక తలమును గాని, యా మెత్తై వై పవలయును. వితిహాసికులు ‘మాతర మంగవా యనుమార్గమునే యనుసరించిరి. ఇక, నీమెనుఁ బథము మనఁ బోషించినది పత్నీలు: పత్నీలకు దాశమణ సమా జము: కాన నీమెనుఁ బలిపైఁ ద్రేమ వి శేషముగ నుండును. పోషకుఁడు కల్యుడు కాశ్వతిబ్రహ్మచారి: కాన నీమె కింద్రియజయముగూడ నలపడియుండవచ్చును. కాని తిండ్రి కాముకత రల్లి ఫలాపేక్ష యోగ్యుడు భంజింపు నచ్చును. ఈమెస్థితి యింతలే.

కల్యుడు బ్రహ్మచర్యవ్రతుఁడను బ్రహ్మర్షి యే యైననుఁ బుత్రకవివాహము నింపుకయ నెంచక భక్త యానునూహ్యమునకు మాత్రమే పరిసరించెను. తిలికంద్రు లగు మిద్దియే. కాని కాళిదా పీఠనిప్రకృతిని జాలవలకు మార్చెను, పాశకుల కావల మూచింపఁబడును. సర్వదమును నకుఁ దండ్రెప్పుగయాలిమే యట్టి ప్రకృతి నొనర్చెను.

కాళిదాసు కవి. వితిహాసికునినలె నున్న దున్నట్లు వివరింప నక్కఱలేదు. పాత్రాచిత్రియమునఁ, బ్రతిపా ద్యాంకాచిత్రియమును గమనించి, రెనకాలమునందలి సీతి గతులను, దనయాశయములను వివరించి, పాశకుల నా నందియలులంగ నొనర్పవలయును. ఆరెనసాంఘికతత్త్వ బోధనఁ దై కకావకము కొంతవఱ కనుమాలముగ నుండు టచే దాని ననుసరించి యననుమాలము లగుకెడల మార్పు చు నీ ‘యభిజ్ఞానశాకు న్తలము’ను రచించెను. మాణు పులు భారతీపాశకులు ఎఱింగినకే కావునఁ దర్ఫలమును నప్పటిసాంఘికసీతినిమాత్ర మిందు వివరింతును.

రాజకీయరంగమునఁ బ్రవేశించెను. ప్రజాస్వామ్య ప్రభుత్వ ముంజరించినది. రాజు మస్తాంకే కృత్రి యే యైనను స్వవిమయమునఁ గాని, బరవిమయమునఁ గాని ప్రజానుమతి యనవలెము; కాని తాను నిరంకుశుఁడు

గాదు. తనవృత్తి ననుసరించి తల్లి లేనివానికే తల్లి గనుక, దనయేలు లేనివానికే దనయేలుగనుక, మిత్రుడు లేనివానికే మిత్రుడుగనుక పర్యవర్తిమల సుపకరించుచుండును. అధికారులమాలల గాని, యజ్ఞాధ్యక్షునివారల గాని, యాత్మ యములవలె బ్రహ్మకరింపక, పక్ష యాభార్యమును పుయముగా గనుకొని ప్రజలకు వ్యాయమును గలిగించును. తనకుంబనిషయముల మాని యేని బ్రహ్మకార్యముల జూచును. పరాక్రమమున పరుల గెలుచును, బ్రహ్మకార్యముల పుయముగా జూచును బ్రహ్మదేవ జేలగించుచు, పుయవాధిగ్రాహక డను వస్తువు నూడ పుయవర్తముల లేఖమాలముగనేని జూచును, బ్రజల బాలించుచుండును. చిత్తవిశేష మునకై చిత్తరువుల వ్రాయుటలో వ్రాసినవానిని జూచి వ్రాయుటబిశవళలే యని భ్రాన్తిగొల్పటలో వారల (ఆకాలపుప్రజల) కపాద మను వాకురి కెదు.

ఆకాలమునందలి రక్షకభటులు (సోలీసువాడు) ముందుగా గొట్టిచే ముప్పటను బ్రారంభింతురు. వ్యాయముపై వారలను దృష్టి తిప్పుచు, పక్షపు కాన్పించి పరిశీలించి దానియొగపనకారణము వానరియు విచారింపక, సుటిలవాక్కుల బ్రహ్మాగించుచు వధికారిముఖ మున రాజునకు విన్నవించుదు. అధికారిగాని, రక్షక భటులుగాని బంధముల గొనుటను, వానిని గల్లుదుకా గ్రముల పాలుసేయుటను చెనుచీయరు. మంత్రిమాత్రిము లంచుముల దీసికొనక రాజు లేవపుడును, గార్యావ్రరా పక్తి మన్నపుడును రాజకార్యముల జూచుచు, రాజు బొక్కనమును నింప బ్రహ్మింపుచుండును. ఆకాల మున జోరునుకు శూలూగోచుగే దంపనము. వాణిజ్య మాకాలమున బ్ర బ రి యు డెను. ద్వీపావ్రగ ము. కేరి యందలిమంచినక్షువుల గొనుటయు, నికటి పక్షువుల విక్రయించుటయు, నోడలపై బయట రెన రుట్టయు వాకాలమున గలదు. సముద్రమున నోడలపై తియనము నేయవపు డెందలో పర్రకుల మృక్యజేవర వారల బహుమండలి. ఏగ్రామమున జూచినను, ఏయింట జూచినను బంగారువాణియులే. ఆకాలమున నరిటిప్రాధికమున మునిసని మునదేకేమే.

ఇక పురాణికమున, వారాదులగును గను నింపెను. పాదులలో గొంతకు పక్షులయ్యవలయును, కార్యావ్రక్తి యుండియుండవచ్చును. గ్రామీణులల మంతగా చెలిసికొను పంకాక మిందు గాన్పించును. మునిషలై బల్లెటూళ్లగా నూహింపవచ్చును గాని యం దలిరర్థము ప్రాచీనగంభములకన్న విభిన్నముగ లేదు. కాని సామాన్యముగా నేకజాతీయముల గొందలు ఒక పంపుముగ జేరి పురాధాన్యమృద్ధులను జేర్చిపొక్కులు నునీరముల గన్పించుకొనియుండు రసయు. వారలలో గొందలు బ్రహ్మచారులు, గొందలు గృహస్థులు, గొందలు వానప్రస్థులు పనియు, స్త్రీలుగూడ జైవిధ ముగనే యుండురనియు, వారల కపటము, పరపురా మరక్తి, స్వీహము, విశ్వాసము సహజగుము లనియు, విరల కందలును హిరక్తయను నొకమహానీయుడు పువతి (సంఘాధికారి) యనుజేర మండు పనియు, పృథురవిభాగవిరహితుడగు వారెనియొక్క వానస్థు మునచర్తించుచుండుననియు, వారలకు తనతోడివారలకు భర్తయు మునదేకరును భర్తమాగ్గమున నడిపించుచు, ద్వానీయుల డండించుచుండు పనియు, (మునిషలైల బల్లెటూళ్లగా నెంచి) నూహింపవచ్చును. పాదు లలో భవనంకు వాకాలమున వనేకవివాహముల జేసికొం దురు. కొందరు పక్షులొక్కప్రయలుగూడ నుం దురు. కాని, వారల వివాహము లవపర్వతాగోడుకల్పితి ములు గావచ్చును.

పురుషు లిట్లు పెక్కువివాహము లగుచున్నను, వారలవివాహములుగాని, వారలకృత్యములుగాని, వాకేమి మగవాడవని వ్యేచ్చగా జేసికొనుట గాక, సతీకోమ మును, మిగులకోమమును సమావేశే యని రెలంచును, నవయమరాగమును చెలువ భేషుపడుచు, సమరాగగతిమ సమనీంది తకపత్ని పుష్కరించినంతనే వివాహ ము చుండురు. ఆకాలమున స్త్రీలు కేవల మజ్ఞానమున మండక పురాణముల, నితిహాసముల బఠించి, యందలి యాంతరంగికభాసముల విమర్శించి, గ్రహించి, క్రేమ, మైత్రి గలిగి, తమ తోడివారల యాపదలకు సాయ పడుచు, దమయనుష్ఠాపమున బద్ధిర మెవర్చుకొను

నుండిరి. ఒకపటి యాకాలమున కమ్మరమునంటి ప్వాభా
వికరమణీయ భావకవిత చెప్పగల చేతయి బృందీరనిన
శాశ్వర్యము గాను. వారు భూతదయ గలిగి ప్వాభావిక
కమ్మలైల సంసము నలంకరించుకొనుచు, శరీరపరిశ్రమ
మొనర్చుచు, నతిశివత్కృతముల రచించుచుందురు.
వారిలోఁ గొందఱు బ్రహ్మచారిణులు, గొందఱు మఱుం
దినులు. ఆత్మమామలు మొదలగు పెద్దలు నారాధించుచు,
సంతులతోఁ బోరాడక పట్టుకువ వర్తించుచు, పరి
జనులఁ గలికరించుచు, భాగ్యమునకు గర్వింపక భర్త
యనురాగమునకుఁ బాత్రములగు వరివచే న్మౌనముగా
వ్యవహరింపఁబడుచుండిరి.

ఆకాలమున కజవ్యులనందర వివాహములవిషయ
మునఁ బ్రబలమగు వాదప్రతివాదములు బయలుదేఱి
యింపఁబడ్డవు. అట్టి వివాహములు కనుజేయఱునఁ గాక
భరిధండులయనుమతిపైనే జరుగవలయును. పశుప్రేమ
జను భక్తియై యగు గార్హస్థ్యప్రేమను కెంతయో
భేదము కలదు. పశుప్రేమ యస్థిరము; గార్హస్థ్యప్రేమ
సవాదము. వాల్మీకి 'దారాః పిశుకృతా ఇతి' యను
వాణియును, భవభూతికపింఁదుని

'అద్వైతం మఖమఖయోరనుగతిం పర్యా స్వపథాను య
న్వక్రమాప్యౌపయోగ్యయైవైతసాహస్యిన్మహాకీర్తిరహః,
కాలే వాచరణ్యాయా త్వరితే య త్రేపసాచే స్థిరం
భద్రం విస్యమమానుష్యపః'

యనుభిక్తము నేకీభూతమై వివాహకాలమునఁ గలుగుని
సోమ తీర్థమున కనిపి. యాశ్రమమునఁ జేరినం
తనే శివస్తల వాసలి కంచెను. భర్త పరిత్యజించిననుగన్వ
పాత్రమనునఁ జేర్చక పాత్రవైచివ మేనకచే మరీచాత్రమ
మునఁ జేర్చును. కాళిదాసు వాణియునున 'వివాహశ్చ వివా
దశ్చ సమయో తన కోభ శోయముల యుండు' విత్సృకృత్య
మొరె యుండవలసిన దావశ్యిక మనియు, యుండులకుఁ
గనుజేయఱు సాజము గావున వామె యూపరివిషయ
మును నిర్ణయింప లేకపోవుటచే బాల్యవివాహ మేయుం
దిమనియు, విరె సుత కుదిరెవరసంఘటనమునే కోగ
వలయు మనియు, వరుఁ మించునందు గాకున్నఁ గండ్రికి

సంతసమే లేవనియు, పండ్రికైదు పవిత్రమై కామమని
ప్రేమవలె కార్యపరగంధ్రము గాక యాత్మజల నిర
మునే కోరుననియు మంతును. బాతిమధ్యకృమల వా
సక్తిగల యాదుల కియ్యప్రాయము సహజమే. యంతరి
కనుజేయఱున నీవతులుల మూర మేల వరింపరాదు?
ఈవిషయమున వా 'యత్కార్యవివాహా మను వాటిక
ములోవివద్యము నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడెను:—

సీ. "కైఁ బూవె చమ నోక కపటమ్ముచే జేవ
యాది వృత్తియుఁ గొంట నవధరించి,
యంతిపురిని నిర్భయలనాడు దుక్కిలే
జేది బిఱుని బంపఁ జేరి మాచి,
కశ్యపముని పెంపఁగాఁ తెదై యైన శ
మంతులపెండిలి వింత గొంది,
పుష్కరికునిపయి బుద్ధి మహా శ్రీధరి
యభిసరింపఁగ నేగలనపుడు గాంచి,
జాతిమరిధ్యముల నేల సాస్తవమాని
యాల రత్నభారమ్ము నధిపున కిది
యట్టవర్షిది యా యావనాస్తీ నాల
పాణిశీదవము..."

పాకా! ఈవ్యాసము పూర్తియగుచున్నది. కాని
కాళిదాసునికాల మంటిమే, ఆ దేశకాలము! ప్రాచీనుల
విరెతమంతయుఁ గలిపివ్రెము గాక కవితాఽగ్నితమవియు,
విరెకకపు లారనియాశేయముల పెట్లు గ్రహించిపో దానిని
మూతమే తెలియఁజేయు ననియుఁ తెప్పుచున్నాఁడను.
భోజనాస్థానమున నట్టి విషయము విశేషముగ జరుగ
రాదా! ఆప్త బోకకాళిదా సంతరింపజేరి! ఎందఱు
కాళిదాసులో యెట్లు తెలియును? కాని మన కాళిదాసు
మనూరింభిట్టుచే

'కవయో కాళిదాసాద్యాః కవయో కయమ ప్యుహి,
పద్యనే పరమానా చ పరాధర్మ్యం త్యగన్తితమా.'

అని సుతింపఁబడెను! కథలలోని కాళిదాసే మన
కాళిదా పైనను ఈయడు వ్యభిచారి కాఁడు. రాజముఖ
మున మోక్షమునఁ గోరికొనెనుండే!

అయి! కాలిదాసకవే!

పునర్భవ జహీర్నయా కృతి మిహం ద్యయాతవ్యతా
వకృద్భవ కేతాస్తకే వినిహితం పదం విక్రీలం,
నిశీయ వనవాప్యతం విగలితాభిలాషీప్సితా
మన మునరుచితం వపు ప్రక విధిన్న మీహమహే.

మాతః భవరవమధే!

యస్యాగ్రగర్భభవా జగత్ప్రయమతా

క్రీడాకాలిదాసాదయో

శేతార సిద్ధశేష్టివర్ణిరభువా

ప్రప్త్యంత్యైశ్చైత్యైభటాః,

క్రీతా ద్వీపవయో పదార్థవికరా

యత్సార్థవాపై ర్భృశం

జాతా స్సంప్రతి హా! ఇయం భవమతా

పుత్రైశ్చ కునస్సోదహాః.

నిష్కాసనము

వేటూరి శివరామశాస్త్రి గారు

మౌగ్యహాసీమ లన్నియును మజ్జనశాలలు పాకశాలలు

కోగపు శాలలు మతియు రొక్కపు శాలలు నింక దక్కువో

భోగపుశాలలే యిచట బుట్టదు బెత్తెడునేల నీకు నిం

దేగతి వచ్చు? వచ్చినటు లేగును! ముందర నేగు మీశ్వరా!

మీయింటియందు నెమ్మొయి జోటు లేకుండుఁగాక మీయూర నెక్కడనో యుండు

నందువా? యెంతటి మందుండ వింత మిక్కుటమైన వెట్టి కక్కుటితి యేల?

గ్రామమధ్యం బది కలుగదా? యందువా? కరణమ్ముగా రది కలుపుకొనిరి

గోవుంబులం దుండఁగోరుదువా? క్రొత్తలేగదూడకుఁగూడ లేదు వోటు

బంజ రెండేని చిక్కదా ప్రభువు వినినఁ-జేతి కరదండములు ముందు చిక్కఁగలవు

ఇంక నెండేని జూడుమా! యెంత వెట్టి-వేగు మేగుమ నిలువక యీశ్వరుండ!

అక్కడ మూఁడుతావు లరుదారఁగ నూరక యున్న వవ్వీయా?

యొక్కటి క్రీస్తువారలకు నొక్కటి యల్ల తురుష్క జాతికి

జక్కె శృశానభూములుగ కేషము మా కది రచ్చపట్టుగాఁ

దక్కెను నాలుగేండ్ల ఫలితం బది నీ కెవఁ డిచ్చు జెప్పమా!

పోని మృల్లదిగో విభంజిత శిలాపుంజంబు తత్త్వమలో
నే నుండం దగదా? యదా? మును పోగిన్ నీ పున్న జీర్ణాలయం
బే నేట్రన్ వితయంచు దాని భవించోయింపించియుం జిత్రశా
లా నిర్మాణము చేయుచుంటి మది యేలా నీకుఁ బో పొ మ్మిరకన్.

ఎక్కడనేనియుఁ దా వది-చిక్కకపోనిమ్ము నీకుఁ జిత్తము లేదా?
అక్కడ నేను వసించెద-నక్కరణికి నమ్మతింపవా? మనుజుండా!

పరిహాసం బది యేల? యందుల జనాభా లెస్స యవ్వారి నం
దటనుం బైటికిఁ దీయుచో జగతియుం దాఁ జాలునే? యందులకన్
గిరులకన్ దాఁటిన వస్తుపుంజము లెటుల్ నిండారెనో చూడవా?
యిఱకాటంబయి గాలి దూఱుటకు నే నిం దేది నం దీశ్వరా?

ననుఁ గట్టుకొన్నట్టి నాతి నల్-చెఱుగులు చెఱుగు లాడించుచుఁ దిరుగవలదో?
కన్న కొమారుండు కడు గ్రంథసాంగుఁ డుండండు కొండాకటఁ గూర్చుండవలదో?
అనుపదంబునయందు నరుదెంచు నెచ్చెలుల్ నెమ్మిమై నట శయనింప వలదో?
అది నీ కొనంగుచో నల్ల రహస్యముల్ నమ్మి యెచ్చటను నున్నంగ వీలొ?
ఎంత కోక కోరితి వెంత యాశ? -తనకు మాలిన భర్మ మింతకును దగునె?
నన్ను నావారి నవల కో యన్న నెట్టి-కాపురం బుండదలఁచితి కాదె యిచట.

కాని మృటులొ యొకట్టులు-నే నుండం గలను నెంత యిఱకట మది తా
నైనను దీని పరీక్షకు-నైనను ఊ యనుమి యుందు నందుకన్ మర్త్యా!

నీకు నాశయె క న్నే మొ? కాకయున్న-నీగకాల్కినైనను నేది చోటు?
విషయముల నిండి మది యని విడిగఁ గలదె? -పడిగ వేంచేయు మెంత యీశ్వరుడవైన.

విద్యాప్రచారము - గ్రంథాలయోద్యమము

కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు, యమ్ ఏ., యల్. టి.

గ్రంథాలయోద్యమ మనునది యీ కాలపు టాకీకవిధములగు సాంఘిక రాజకీయోద్యమముల వలెనే యాధునికయుగవిహ్నముగా గనబడుచున్నది. కావ్యోద్యమము, సహకారోద్యమము, సంతాననిరోధోద్యమము, సంఘసంస్కరణోద్యమము, అహింసాయోద్యమము, అస్పృశ్యతనివారణోద్యమము, అతిబాల్యవివాహ నిరోధోద్యమము, అవాధికరణాలయస్థానోద్యమము, జాతీయోద్యమము, స్వాతంత్ర్యోద్యమము మొదలగునవి కాలమున రాజకీయ సాంఘికవిషయముల నెట్లు ప్రాధాన్యమును విహించుచున్నవో, అట్లే విద్యావిషయమున గ్రంథాలయోద్యమము కూడ ప్రాధాన్యమును విహించుచున్నది. విదేశీప్రభుత్వము, ప్రజాస్వామ్యభావము ప్రబలించుచు యీ కాలమున మనదేశమున విద్యమాడ రాజకీయసంబంధము కలదే యగుటయు, ప్రతివ్యక్తియు పరిపాలనావిధానమున బాల్గొని యుద్దాని నవపరిపాలనయుంటున్న పార్లమెంటు బగు రాజకీయవిద్య యావశ్యకం బగుటయు తటస్థించినది. విశేషప్రభుత్వవిషయమున ప్రజాస్వామ్యభావ మాదిరింపబడుచున్నట్లే యాధ్యాత్మికతత్త్వవిషయమున బాహ్యప్రకృతి పరిశీలనము, తిద్వీకరణము పరమావధిగా గ్రహింపబడుచున్నది. మొత్తముచూచి జనులవిజయదృష్టి బాహ్యస్థితులపై బ్రసరించినట్లు ఆంతరంగిక స్థితులపై బ్రసరించుచున్నట్లుగపడెను. చతుర్విధపురుషార్థములలో నర్థకామములు బలవంతములై తమయధికారము నవ్యాపారముగ వైపును కోకదాని నొకటి విారదములో తాము స్వర్ణించుచున్నట్లున్నది. ఇట్టిది ప్రజాస్వామికత్వభావముచే నడుపబడుచుండు వార్ధికయుగ మగుటచే ప్రతియువ్యుయు నర్థసహాయమున సంఘముచేతనే నడుపబడవలసియున్నది. కావుననే "సంఘే శక్తిః కలై యుగే" యను

మాట పౌరకత్వమును బొందుచున్నది. ఇట్టికాలస్థితి కనుగుణముగ విద్యాదానము, జనసామాన్యమున విద్యావ్యాపనము సంఘముచేతనే నడుపబడవలసియుండుటచే దత్తార్థసాధనకు గ్రంథాలయోద్యమ మత్యంతావశ్యకమై నెగడుచున్నది.

విద్యావిషయమున ప్రాచీనకాలపు స్థితిగతులకు వాధునికస్థితిగతులకు విశేషభేద మగుపడుచుండుటచే గాలప్రవాహమున బడిపోవుచు చేతికి దొరకిన సాధనముల బ్రయోగించుకొని కార్యసాధనకై యత్నింపవలసినదే కాని వానిని పోల్చి చూచికొనుటవలన లాభమును విశేష మగుపడదు. ప్రాచీనస్థితిగతులు మాటివని, అవి ఇప్పుడు రావు మగము చెనుకకు పోలేము, కావున వానినిగూర్చి తలపోయనేల యని విముగుకొనువారు కూడికలరు, కాని ప్రాచీనస్థానధనవాగరకతయు, విజ్ఞానమును నవవ్యసాహస్యము లనిమాత్రము సర్వజనాంగీకారమును బడసియున్నది. అవి ప్రాచీనమహర్షుల యతీంద్రియజ్ఞానశక్తులచే పెంపొందింపబడిన పని తలంచువారు పలువురుకలరు. అతీంద్రియజ్ఞానశక్తులయందపనమ్మకము గలవారు ప్రత్యక్షముచే పరమప్రమాణముగా గ్రహించి, యాధునిక ప్రకృతికాస్త్రవిజ్ఞానము, వాగరకత వీనియందర ప్రాచీనవిజ్ఞానవాగరకతలకు పోనము లేదనియో, వది కచ్చితగాధలతో గూడినవి కాని ప్రత్యక్షమృతములు గావనియు తలంచువారును గొందఱు కలరు, కాని యిట్టివారి కాలమున జె. సి. బోసు, ఆలివర్ లాడ్జి మొదలగు వారు ప్రకృతికాస్త్రమునందును, మానసిక కాస్త్రమునందును సల్యమందెడి పరిశోధనలఫలితములు ప్రాచీనమహర్షుల సాధనాంతరములచే సాధించిన విజ్ఞానాంగములచే పునరుద్ధరించుచున్నట్లున్నవి.

చేతనములుచేరి నచేతనములు

శివశర జూపి బ్రహ్మాండపృష్టి యెల్ల
పరమపురుషుని ప్రతిబింబభావ మగుట
చాటుచుండె జగతీంద్ర సంద్రతోను.

ఇట్టితన "ఈ కావాన్య మిదం సర్వం" అను ప్రాచీనమహర్షుల యుపనిషద్వాక్యార్థమునే ప్రత్యక్ష ప్రమాణిద్ధముగఁ జేయుచున్నట్లున్నాను. అంతరింద్రియ మగు మనస్సుయొక్క అద్భుతశక్తులనుగూర్చి వర్ణించుచు నది యపారం బగు నొక మహాసముద్రమంటి దనియు, పాదవచే తగిలినకొలది నమ్ముతెంబులు, నవంతెంబులు వగు శక్తులు దీనినుండి బయలుదేరిగలవనియు నాధునిక మానసికశాస్త్రపరిశోధకులూ నగ్రగణ్యుల డగు 'ఆలి లాడ్జి' (Sir Oliver Lodge) అనునాతిను తెలిపి యున్నాడు. ఇక బ్రహ్మాండమునం దెట్టి నిర్వాణాచార్యము న్యక్తమగుచున్నదో, అట్టి నిర్వాణకాశలమే పరమాణువునందు గూడ న్యక్తమగుచున్న దనియు, నీ పరమాణువులకంటెగూడ ముక్కుతరంబులుగా నిర్మల గని పెట్టిబడిన "ఎలెక్ట్రాన్స్" అనబడు పదార్థాంశములు (matter particles) శక్తివ్యరూపముచే యనియు నాధునిక ప్రకృతిశాస్త్రపరిశోధనల తెలుపుచుండుటచే నది శక్తివ్యరూపు డనుభవంను దీచ్యామాత్రంబగు పంక ల్పశక్తిచే జగత్సర్వరూపమును చాల్చెనని తెల్పెను ప్రతి శాస్త్రములను సామ్యముచేయుచున్నదిలె నేయున్నది

"న ఇచ్చిత విహుష్యాం ప్రహయేదేతి-స రిపాత ప్యతి-సి తప స్తవ్య ఇదిం పున్వ మస్మజత-తి త్వేష్టా తదేవానుప్రాదితో."

"అనాదివిధనం బ్రహ్మశక్తిత్వం ప్రబుతే,

వివర్తతే ర్భ్రాహ్మణే ప్రక్రియా జగతో యతః."

ఈ మొదలగు ననేక వాక్యములు మూలరూపమున జగత్సృష్టియంతయు చేదోదిగముగ శక్తివ్యరూపమే

(a form of energy), శక్తిపరిణామమే యని మూలించుచున్నది. ఆ విషయమునే యాధునిక ప్రకృతిశాస్త్ర పరిశోధన లెంతవక్కుగా మనకు బోధపడుచున్నదో గమనింపుడు. అర్థము తెలియక చిలుకపలుకులవలె, నన్య యనము చేయుచున్నా మని చదివి భారణచేయుట మాత్రము తోడనే సంతృప్తి కెందు వై దికు లీశ్రుతివాక్యముల కర్థము తెలిసికొని యాధునిక ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞునముతో పునన్వయముచేసికొనినదో నిప్పటికంటె విశేషంబు, నమూల్యంబు వగు జ్ఞానధనమును సంపాదించగల వారగుదు రమటకు సందేహము లేదు.

కావున ప్రాచీనార్థ్యర్థజ్ఞునము నాధునిక ప్రకృతి శాస్త్రజ్ఞునముతో మేలిం దిలనో వద్దాని ప్రభావము మనకు మబోధము కాక మానదు.

అయిలే కాలభేదము, యుగ భేదముమబట్టి యవలంబింపవలసిన మాగ్గములలో భేద ముండక తీరదు. అయినను మన మిప్పుడు మనపూర్వుల గొప్పతనమును మరల సంపాదించి నిలువదెట్టుకొనవలయు ననియే తెలియచున్నాము గావున, నాకాలమున నా యార్థసంఘమును నడిపి యంతగోప్పరాదివిగా జేసిన మూలధర్మము లేదయో (basic principles) యిందుక విచారించుట యప్రసక్తము కానేరదు. మన మిప్పు డెంత వాగగుటల మనుకొనుచున్నను, అర్థముపై నాధారపడియున్న నూనాగ్రకత వెంటగా బొగడికొనుచున్నను, ప్రాచీనకాలమునందలి తీరితస్థితికి నిప్పుడీ తీరితస్థితికి నెట్టి వ్యత్యాసము కలదో ద్రిష్టశీకారంభమున కించుకపూర్వము యవన దేశమునుండి యీదేశమునకు రాయబారిగా వచ్చిన మెగస్థనీస్ (Megasthenese) అను నాత డా కాలపు హిందూదేశక్షులను గూర్చి చెప్పిన మాటలనుబట్టి కొంత తెలిసికొనవచ్చును. ఆతని మాటల నిచ్చుట స్మరించుకొందముగాక:-

* Indians all live frugally, especially when in camp. They observe good order. Theft is very rare occurrence, and this among people who have no written laws, but are ignorant of writing and must therefore in all the business of life trust to memory. They live nevertheless happily enough being simple in their manners and frugal.

“హిందూవులు మిగుల పాశువుగా జీవింతురు. వారికి నియమమునం దాదర్శము కలదు. దొంగత్వములు సామాన్యముగా లేనే లేవు. ముఖ్యముగా లిఖితపూర్వకములగు కాపనము లేమియు లేక వ్రాతయన్న దేమో యెఱుంగక, తమ స్వతంత్రము లన్నిటిలోనూడే కేవల జ్ఞాపకశక్తియే యాధారపడియుండు నితిలో నున్న వీరిలో దొంగత్వములు లేకుండుట విశేషము. వీరిది నిరాడంబర మైన సుఖజీవనము. యజ్ఞాదులలో తప్ప సారాయమును వీ రెవ్వరూ త్రాగరు. ఎవ్వరూ న్యాయస్థానములకు జోరు. దీనినిబట్టియే వారిచట్టములు, నిబంధనలు నెంత సరళములు, నపరిమళములు వైనవో స్పష్టమగుచున్నది. ఒకరిసొమ్ము నితరులయొద్ద దాచపెట్టినను, సొమ్ములతోగాని, ముద్రలతోగాని పనిలేదు. ఇచ్చి పుచ్చుకొనుటలనుగూర్చి యెట్టిన్యాయములు, తగవులును లేక, యెందొరులపై నమృతము గలవారై యుండురు. వారియిండ్లను, ఆస్తులను కాపలా అక్కరలేకయే పదలి వెళ్లెదరు. దీనినిబట్టి వారు మంచి బుద్ధిమంతులని, సామగ్ధ్యస్వరావులని తెలియవచ్చుచున్నది.”

ఇట్లు క్రీస్తునకు పూర్వకాలమునాటి హిందూ సంఘస్థితినిగూర్చి మెగస్తనీసు చెప్పిన మాటలలో గొంత యొకను పత్య ముండకపోదు. అప్పటివారెంతో వాగరతులమని తలంచుచున్న మన యీవాటిసంఘమును గూర్చి యిట్టియభిప్రాయమునే మెగస్తనీసు పునరుద్ధరింపజేసెనని వివరగలదా యని మనము విచారించుకొనవలసియున్నది. అప్పటికి నిప్పటికి పరిస్థితులు మారినవి. నవ సంఖ్య పెరిగినది. వాగరకత హెచ్చినది. ప్రకృతికాస్త్రజ్ఞాన సుధిక మైనది. కావున దెనుకటిపరిస్థితులతో నిప్పటి నితి పోల్చరాదని చెప్పిన చెప్పనవచ్చును గాని, ఆ పత్య సంభవము, ఆ ధర్మపరత్వము, ఆ నిరాడంబరమగు సుఖ జీవనము, ఆ యాముష్మికచింతయు నిప్పటి మానవసంఘము

మనచే సాధింపదగిన యాదర్శములు కావనగలమా? ఇప్పటి నవవాగరకునకు వీనితోడి సంబంధము లేదనగలమా? కావ్యధర్మము లిప్పటికి నివియే యైనను, మానవసంఘము యొక్క యంతరిరంగివృత్తులు మాటుటచే, ప్రవర్తనలు భిన్నంబులై ఆదర్శములకును బ్రవర్తనకును సంబంధము కలియుచున్నట్లు లేదు. జీవితము దాంబికము, కపటము, కృత్రిమము నగుచున్నట్లున్నది. ఈవాగరకరయొక్క నితి యట్టిది గావోలును! ప్రపంచమున నిరమగు కాంతిని వెల కొల్పటకు జేయుటకు యత్నములు, కథలు ఎవ రెవ రెంత బలము, సాధనసంపత్తి కలవారై యున్నారో స్పష్టముచేసి పోటీ పెంచుటకే యుపయోగపడుచున్నది. విద్య, మతి, మైరాగ్యము, సన్యాసము మాడ అర్థ సంపాదనకే తోడ్పెట్టుచు జనుల స్వార్థపరత్వమునే పెంపొందించు చున్నట్లున్నదిగాని జ్ఞానాభివృద్ధికిని, పరమార్థచింతకు దోడ్పడుచున్నట్లు లేదు. మానవజాతి వాంఛలధిక మగుచుండుటచే నిరాడంబర జీవనమునకు తావు లేక పోవుచున్నది.

అర్థమే పరమార్థ మగుటచే మహాత్మ్రయత్నముచే సాధింపబడిన ప్రకృతికాస్త్రజ్ఞానమంతయు సర్వాభివృద్ధికొఱకే వినియోగింపబడుచున్నది. ఈ యర్థపరత్వపితా ఇము ప్రత్యేకవ్యవస్థలకేగాక కుటుంబములను, సంఘములను, జాతులను, దేశములను, రాజ్యములనుగూడ బట్టి పీడించుచుండుటచే పెచ్చట జాదినను పోటీలు, స్పర్ధలు, కలహములు, జయపెత్తమునే గానవచ్చుచున్నది. ఇదియే యాధునిక మానవజీవితముయొక్క సవలనక్రియనకు (activity) దార్పణముగా జెప్పబడి సమర్థింపబడుచున్నది. ఇక నిరాడంబరమైన శాంతిసుఖజీవనమున కనకాళ మెక్కడిది? దానికై యత్నించువారికి సంఘమున స్థాన మెక్కడిది? మేథ్యూ ఆర్నల్డ్ (Mathew Arnold) అను వాంగ్మయియొక్కాశ్రేణు జోకహా

They never drink wine except at sacrifices. Their contracts is proved by the fact that they seldom go to law. They have no suits require either seals or witnesses; but make Their houses and property they generally leave unguarded. These things indicate that they possess good sober sense".

Mac Crindle's Megasthenese.

సంఘమందలి యల్పసంఖ్యాకులగు (good minority) పశ్చురులు అపవర్గమును బట్టిన యధిక సంఖ్యాకులచే తిరోధూతులై నపుడు వారు చేయదగిన పనినిగూర్చి చెప్పుడు, పెద్దగాలినుమారము పట్టినపుడు బయట జోవుచున్న పాంథుడెద్దాని నెదుర్కొనిపోసి పాపానింప నేరకయిది తనను దాటిపోవువరకు నొకగోడయూలకు తిరిగి యొదిగియుండి పిదప వెట్టు తనదారిని పోవునో అట్లే యిమ్రెవారిటీవారును కాలప్రవాహము నెదురేడ యత్నింపక కొంతకాల మొదిగి యుండవలయునని సలహా చెప్పి యున్నాడు. అట్లే వీరు వాదలహానే యనుసరింపవలసి యుండును.

ప్రాచీనకాలమున నట్టి యున్నతిని నందియున్న యీ దేశమునగూడ నిట్టిస్థితి సంభవించుట కిచ్చటిజనులు గూడ వరమునకు దాను లగుటయే ముఖ్యకారణమని గుర్తింపవలసి యున్నది. అయినను, మహాత్మ్యవచే దాను పాధించిన విజ్ఞానము, తత్సాధకయంత్రములను శేఖరార్థపరత్యముచే నేరగ్గును కంపెనీవారికో అమ్మి తేయ నొల్లక, హైందవవిజ్ఞానము సారవ్యజనీవము గాని యొకరివాక్కు గాదని ప్రకటించి, ప్రాచీనాధ్యపపార్థుల మర్యాదను గాపాడుచున్న జోనుపండితునివంటి ఋషి సంతతివా రీదేశమున నిప్పటికిని లేకపోలేదు. ఈ యర్థ పరత్యము పాశ్చాత్య వాగరకత వ్యాపాహబలముచే పరిపాపింపబడుచున్నదని తెలిసికొనిన విద్యాధికులు గూడ వాయుదేశముల ప్రబలి యా వాగరకతకు మూలములై, వారి యాదర్శముల కనుకూలములై బయలుదేరిన సంఘసంఘలనగూడ యథాస్థితింబుగదెచ్చి యీదేశమున వెట్టువలయునని యత్నించి వానికై ప్రచారము సలుపుచుండుట కాలమహిను యని తలంపవలసినదే గాని వేలుకాదు. ఇట్టి వానిలో స్త్రీస్వాతంత్ర్యం బను దానిని గ్రహింపము. వ్యభిచారముచేయుట విషయములో సంఘమున పురుషులకు గల పాక్కులు స్త్రీలకు లేనికారణమున స్త్రీలకు స్వాతంత్ర్యము తక్కువగా నున్న దనియు, కావున స్త్రీల పాతివ్రత్యవిషయక నియమములను సడలించి వారికి స్వేచ్ఛ నొసంగవలయుననియు, వివాహాంతరముగాని, తత్సార్యముగాని, వారియిష్టానుసారముగా

కని పారవేసిన యవాళికుపులను పోషించుటకు సంఘము సంగీద్యమై యుండవలసినదే యనియు, కావున వవాళిరణాలనుసాధనోద్యమప్రచార వికముందు జరుపవలసిన ప్రచారములో నొకటిగా మూచింప బడుచున్నది. స్వాతంత్ర్యేచ్ఛని శేషముగా ప్రబలుచున్న యీ కాలమున నన్ని విషయముల నందరకు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య మొసగవలయు ననుట సహజమే గాని, వ్యభిచారము గర్హితమనియే తలంపబడినా, పురుషులకుగూడ స్త్రీలకు లేని ప్రత్యేకమైన పాక్కులు తీసివేయుటకేల సంఘమున కట్లు చాటవలసింప ప్రయత్నింపరాదను? ఇచ్చాసరింత్రయమునకే గాని వృత్తినిరోధమునకు, నిండియన్నిగ్రహమునకు నిది కాలము కాదు కావలయును.

మొకటివలెనే యిప్పటిసామాన్యదేశ మన్యదేశ సంపర్కములేక విడిగా నిలిచియుండుట కవకాశమీకాలమున లేదనుట నిశ్చయమే. దీనికి పరాధీనత సంభవించినమాట నిజమే. ఆర్యపరులగు పరరాజులు దీనిని కీర్తిపిప్పిచేయుచుండుటచే మనయారికనితరి బాగుపలుచుకొను మహాయముల నవలంబింపవలసి యుండుటయు వాంఛ్యమే. స్వీయాభివృద్ధికనుపై నంతవరకు పాశ్చాత్య విజ్ఞానము నలవలనుకొని యుపయోగించుకొనవలయుననుటయు నిరాపేక్షణమే. అంతేగాని పాశ్చాత్య సంఘల నన్నిటిని దెచ్చి పెట్టికొనినగాని మన మాజాకు ల్లో దులతూగలే నుమతలంపులో, క్షీణించి దుర్గతిని పొందియున్న దేశీయసంఘల సంస్కరించి పునరుజ్జీవితముల గావించుటకు మారుగా వానిని కేవల మంతరింపజేసి, వానిసానముల పాశ్చాత్యసంఘలను నాలుయత్నించుట శ్రేయోదాయకం బగునా యనువిషయము మాత్రము విద్యాధికులందరు సావిధానంబుగ విచారింప వలసి యున్నది.

పాశ్చాత్యసంఘలలో నగ్రస్థానము నందియున్న యంత్రసహాయమున నస్తునిర్మాముచేయు పద్ధతికంటె సాధ్యమైనంతవరకు చేతిపనుల నభివృద్ధిపలుచుటయే యీ దేశమునకు శ్రేయోదాయకంబని యిదివరకాలమున గుర్తింపబడుచున్నది. బహుశంబులగు వాధునికరాజకీయసంఘలకంటె ప్రాచీనకాలమున నీదేశమున ప్రబలి

గ్రామసంస్థలే దేశాభ్యుదయకారకములని తలంపబడుచున్నది. నిర్మూల్యము గ్రామపురస్థులైన కార్యకర్తలు మత్యాకురముతో నవలంబింప బడుచున్నది. విద్యావిషయమున గూడ మనస్థాపనపద్ధతి, పరీక్షాపద్ధతి మొదలగు నాధునికవిద్యాపద్ధతులు ఆమెరికా మొదలగు పాశ్చాత్యదేశములందే నిర్మింపబడి యనేకములగు మాతనమార్గము లవలంబింపబడుచున్నవి. విషయవిమర్శముచే జ్ఞానసంపాదనము చేయుట సుకరం బనుతలంపుతో విద్యాభివృద్ధిని జోగ్యుండును జ్ఞానమార్గమున నాయకుడు (leader), లేదా గురువుగా గ్రహించినయజ్ఞానవిద్యాసంఘములు (Adult Education Societies)బయలు పడుచున్నవి. ఇట్టిస్థితిలో మనదేశమున ప్రాచీనప్రాచీన విద్యాపద్ధతుల నాధునికవిధానములకు దగినరీతిని పునరుద్ధరింపజేయుట దేశక్షేమముకను దోష్యమనెడియను విషయము మనము తాగుగా వాలోచింపవలసి యున్నది.

విద్యయొక్క ఆదర్శప్రయోజనముల విషయములోనే ప్రాచీనకాలమునకు నిప్పటికి విశేష భేదమున్నది. ఆదృష్టివ్యత్యయ కొంతవరకైనను మారినగాని ప్రాచీనపద్ధతుల యుత్కృష్టతను మనము గమనింపలేము. ప్రాచీనకాలమున నీదేశమున విద్యకు పరమార్థజ్ఞాన సంపాదనమే ప్రధానఫలముగ తలంపబడినట్లు కనబడుచున్నది. బ్రహ్మచర్య గురుకులము గురుకులవాసములే ప్రధానసాధనములుగ నుండెడివి. బ్రాహ్మ్యప్రకృతిని స్వాధీనపఱచుకొని మానవకోటి బాంధాసంతరియగుటకు నుపయోగపడునట్లు చేసికొనుటకంటె, అంతరంగికక్షేమ నిర్మియనిగ్రహము మూలముగా వికసించుకొని యతీంద్రియజ్ఞాన సంపాదనమునం దత్యంతక్రేద వహించుటయే యవిశ్యక్తమైనదిగా నెంచబడినది. జనసామాన్యమున స్మృతివిద్యలు ప్రబలియుండి కులక్రమానుగతములై యుండుటచే పిరుదీనసోపాధికై తాపత్రయపడినవిషయ విశ్వకర్త కలిగి డిడికాదు. ఆ కాలమున విద్యోగపనుకయే లేదని చెప్పవగును. ఇది యాధునికయుగవిప్లవము. విద్యాభ్యాస కాలము పొడవైనది వర్తమానులు మొదలుకొని నలుబది యేనిమిది వర్షములవరకు వారివారి యిష్టానుసారముగా నుండెడిది. విద్య లేనకోపాధికి సాధనము కాదు. ఎంత

వర్తమానుగ పరీక్షలయందు కృతార్థతను గొంది ధనసంపాదనోద్యోగమున బ్రవృత్తు డగునో అంత ధనవంతుని తలంపబడునో లభి కావు. ఆ నోబలులో లక్ష్మీదగవ్యుల కిప్పటికంటె పోరాట మెక్కుడుగా నుండెడిది. సరస్వత్యుపాసకునకు లక్ష్మీకటాక్షము సామాన్యముగా గల్గెడిది కాదు. వీనివాంఛలు వల్లము లగుటచే నీ దృద్ధానిని లక్ష్మీ పెట్టెడువాడను గాదు. విద్యార్థులు గురుకులవాసము చేయుటయు, గురువు బాయోవిద్యార్థులమేధాసంపత్తికి దగినరీతిని విద్యాధానము చేయుచుండుటయు సంభవించెడిది. అవిద్య గంభములనుండి గ్రహింపబడినది కాక, గురుముఖమున నుండి గ్రహింపబడి విద్యార్థుల మనఃఫలకములందే ముద్రితమై యుండెడిది. విద్యాభ్యాసకాలము చిత్తప్రకాంతిని, ఏకాగ్రతను పెంపొందించు బ్రాహ్మ్యముహూర్తకాలము. కాలక్రమమున పెరుగుచువచ్చిన విజ్ఞానము కులభ్యముగ బోధించుటకు, జ్ఞాపకముంచుకొనుటకు ననుకూలముగా మార్గరహితముగా నున్నది. అవిద్య ధనసంపాదనకోరికకు గానట్లే కుమ్రువాదముల కోరికను, ఆత్మప్రకర్షాప్రకటనకారమున గూడ గాక, ఆశ్రమధర్మపరమార్థము మూలముగా, ధర్మానుచరణము మూలముగా, నాత్మజ్ఞానసాధనకోరికే వినియోగపడుచుండెను. మహాప్రజ్ఞాసంపన్నుండగు గురువు ఆర్థతగల, లేదా అధికారియగు శిష్యునకు విద్యాధానమే గాక కేవల హస్తవృత్తములముగా నతీంద్రియజ్ఞానక్షేమమున గూడ బ్రసాదించెడి వాడని చెప్పవచ్చును. సమర్థుడగు గురువుయొక్క యుపదేశములచే నపూర్వజ్ఞాన స్ఫురణము కలుగగల దనుట ఈ కాలమున మానసికక్షేమమున గూర్చి జరుపబడుచున్న పరిశోధనల నించుక గమనించిన వారి కసంభవముగా దోషపూర్ణము. వీలయిన, మాంత్రికుడొకడు (mesmerist) తన మనోబలముచే విరిగిల మనముల వాక్స్వింది స్వాధీనముచేసికొని, యచ్చక్షేమితిలో (sub-conscious state), లేదా స్వప్నావస్థలో నున్న యాతనికి దనమానసికవృత్తులను, భావములను, మాటలను బదిలీచేసి (transfer) తాను తలచినరీతిని మార్చుటకలగుచుండుటను మనము తరుచుగా చూచి యానందించుచుండగా, విశేషసాధనచే నతీంద్రియజ్ఞానక్షేమమును బడిన

మేధావంతుడగు గురువు తపశ్శక్తులకు విశేషజ్ఞానశక్తులను బ్రసాదించె నన మనము పండితాంశులనిన పనియేమి? ఈ కాలమునందలి గురువులు, శిష్యులుగూడ పట్టి పాఠన, పట్టిబ్రహ్మచర్యము చేయజాలని మెలిన్స్పెక్టు తత్వము కలవాడై కాగ్రీగతిప్రాణులగుటచే మనకు ప్రత్యక్ష విద్యరహములు లేకపోవుట తటస్థించినది. మొన్న నీమధ్యనే ఇంగ్లండుదేశమున మాల్ వెర్న (Malvern) అనుపట్టణమున విద్యావిషయక సూత్రవాదరహములను గూర్చి (new ideals in education) జరుపబడిన యొక సభలో మారియల్ (Prof. J. E. Mareault) అను పండితుడు స్ఫూర్తితీప్తిన యవస్థలోనున్న మనకులయొక్క (unconscious mind) విశేషశక్తులను గూర్చి యుపన్యసించుచు, వాస్థిలిలో బోకగదిలోనున్న వాడు మఱియొక గదిలో గాని, మఱియొక దేశములో గాని, జరుగుచున్న దానిని కని విని చెప్పగలడనియు, తన కత్తంకప్రియులగు వారియొద్దనుండి పండితములుగూడ గ్రహింపగలడనియు చెప్పి, యిట్లు స్ఫూర్తితీప్తిన స్థితిలో నున్న మనసుయొక్క శక్తు లిట్టివిని చెప్పలేమనియు, వాని పరిమితిని సునము నిర్ణయింపనేరమనియు వాదించుచున్నాడు. దివ్యవృద్ధి దూరశ్రవణానులు ప్రాచీనమహర్షులకు గరతలానులకములవి విందుముకదా. సూతనపరిశోధనలు ప్రాతవిషయములనే మరల పైకితీయ యత్నించుచున్నట్లున్నవి. అయితే విద్యార్థివిషయకముగు వాయాచర్యములు, ఆయుర్దేశములు, ఆ పాఠనము, ఆ మేధాశక్తులు, భారణాశక్తులు ఆయుర్యములనుండునది నిత్యములను బట్టి మార్పుకొందఁ జూచినవి.

బౌద్ధయుగమున ప్రతివ్యక్తియు మోక్షజ్ఞానమున కర్హుడను భావము వ్యాపించుటచేసి యాబౌద్ధధర్మజ్ఞానము భారణాశక్తి విశేషముగాలేని జనసామాన్యమున కంతకు గలగతయు సుదైరేముతో, ధర్మగ్రంథములు వ్రాయబడి జనుల కందజేయబడుట తటస్థించినది. జన

సామాన్యమునందు విద్యావ్యాప్తమము చేయబయువను నుద్యమము, దానికై గ్రంథరచన అనునవి వాదయుగముననే ప్రారంభించినట్లుగపడుచున్నది. కాలక్రమమున గ్రంథరచన పెరిగినది. మాతృకలకు పుత్రకడను వ్రాయించి గ్రంథములు భిలము గావించి గావించుట యొక పరిశ్రమముగానే వాని రాజులు, మహారాజులు వావ్రాతను ప్రోత్సహించ వొడంగిరి. వారిసూక్ష్మజ్ఞానమున విట్టి గ్రంథసమితి పెరుగుటచే నవృత్తు గ్రంథాలయము లేర్పడుచువచ్చినవి. తంజావూరునందలి సరస్వతీభాండా రము మొదలగు గ్రంథాలయములే యందుకు దార్పణము. ప్రతివిద్యార్థియు దాను చదువుగ్రంథములను వ్రాసికొని చదువుకొనుచుండుటచే నందలివిషయ మంతయు మనోగతం బుట్టియేగాక, తిథిగ్రంథములును పెరుగుచువచ్చినవి. కాని యిదీపలికాలమున ముద్రణా బోకర్యములు కలుగుటచే గ్రంథములను మనోగతములేసి కొనబలిన యావశ్యకత తగ్గిపోయినట్లే గ్రంథములు కులభ్యంబులగుటచే విద్యాసంపాదనకు గురువుయొక్క యావశ్యకతయు తగ్గిపోయినది. ఈదేశమునకు బాశ్చాత్య నాగరకతాసంస్కర మెక్కుచున్న పాశ్చాత్యప్రభుత్వము నెలకొనినకొని విద్య ఖద్గోగాధికారసంపాదనము తిన్ములమున ధవార్థనమునే పరచులక్ష్యంబు లైనవి. ప్రాచీనకాలమున పండితు లగువారుకూడ నేరాజులతో యాశ్రయించి కుటుంబభరణముకై ధవార్థనము చేయుచుండినవారే గాని జనసామాన్యమంతయు కులక్రమాగతియులగు తమతమ వృత్తులను, వృత్తివిద్యలను విడిచి యుద్గోగాధికారసంపాదనలోలురై యితరవిద్యల పధ్యపించుట శేపట్టణములందో సుమగూడెడివారుకారు. ప్రస్తుతమియాధికయుగము యంత్రవిద్యపై వాధారపడినదగుటచే వృత్తివిద్యలను తీగింపబోచినవి. ఇంతకు పూర్వము పృష్ఠవృత్తులచే న్యంత్రక్రమగ జీవయాత్ర నడుపుచున్న జనమంతయు కూలిపనికి దిగవలసివచ్చినది. లేదా, రాజకీయవిద్య పధ్యపించి ఉద్గోగాధికారవ్యాపారా

"In a state of trance, that which went on in the next room or in another part of the world could be heard, and communications from those with whom we are linked with affection can come to us." "We cannot," he added, "measure the contents of the unconscious."

ముచే విశేషప్రభుత్వమువచ్చిన బానిసత్వపుటురులలో దగుల్కూరి సేవకన్పత్తికి మరీయొకవిధమున నవలంబించవలసినవారైరి. ఇట్లు యంత్రములకు దాసులు కొందరు, విశేషప్రభుత్వ యంత్రములకు దాసులు కొందరు, పాశ్చాత్యవాగదకతాభావమునకు దాసులు కొందరు నగుటచే నుపదేశమున దాస్యము, భావదాస్యము నొందొంటికి సహాయంబై జనులను పిల్చి పిప్పించేయుచున్నది.

ఆతికవాతావగణం విట్టి చనుటచే పాశ్చాత్య సంస్కరముచే రాజకీయ విషయమున ప్రజాస్వామికత్వ భావములుగూడ వ్యాపించినవి. ధర్మము, మోక్షము పరమార్థము లైనపుడే ధర్మమార్గప్రసక్తలగు రాజుల ప్రభుత్వము జరుగగలదుగాని, అధికాముములు పరమార్థము లైనపుడు వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యము, ఆత్మపరత్వము, ప్రజాస్వామికత్వభావములు తెలరేగక మానవు ప్రజాస్వామికము ప్రభుత్వం లైనతోడనే ప్రజాసామాన్యమునకు రాజకీయవిషయజ్ఞాన మావశ్యకం బగుచున్నది. ప్రతివ్యక్తియు దేశముయొక్క స్థితిగతులను దెలిసికొని దేశాభ్యుదయమునకు దోడ్పడగలవారుడై తనయెన్నిక కేర్చిని సస్యముగా వినియోగింపగలవాడై యందలంపిన యాచార్యుల కలుగుచున్నది. ప్రతివ్యక్తి నీవిధముగా దేశాభ్యుదయమునకు దోడ్పడగల వారుగా జేయుటయే యాధునిక విధ్యావిధానముయొక్క పరమలక్ష్యము. ఇట్టి మహోద్యమమున కీకాలముగుణంబుగ యంత్రసహాయమున ముద్రితములగుచున్న గ్రంథసమితి విశేషపకారకం బగు ననుటలో సందేహములేదు. జనసామాన్యమున విద్యను వ్యాపింపజేయుటకే గాక విద్యార్థియునువా డికేవిధ విషయజ్ఞానమును కులధర్మగు సంపాదించుకొనుటకు గూడ నీగ్రంథసమితి, గ్రంథాలయములు తోడ్పడగలవు. అయితే, ఇంతకుపూర్వము వృత్తివిధ్యల సర్వసించిన వాడిప్రభుయంత్రములకు దాసుడైనట్లే యంతికాలము నుండి గురువునొద్ద విద్య సర్వసించి జ్ఞానసంపాదనము చేసినవాడిప్రభువు పుస్తకములకు దాసుడై స్వీయప్రసక్తనను విశేషముగా దిద్దకాలని వివిధవిషయజ్ఞానమును మాత్రము విశేషముగా సంపాదించగలిగిన వాడగు

యన్నాడు. ధర్మమార్గప్రసక్తకుడగు నునునియొద్ద పుక్తము శిక్షణములేక సాధనకు మొదటినుండియు నలవాటుపడి కుండుటచే తరువాతికాలమున గ్రంథములయాలమున సంపాదించినజ్ఞానమునకు పిన్నవాటినుండి యలంపిన ప్రసక్తనాపదతికి సంబంధము కనుక తీర్థమునకుతీర్థము ప్రసాదమునకు బ్రసాది మున్నట్లునున్నది. ఇప్పటి విద్యాబోధకు లగువారు కూడ నీమాత్రవపద్యములలో వారి తేలివారే గావున ధర్మమునందుకంటె వర్తమునందే యెక్కువ ముక్కున కలవారై, తాము నేర్చికొనిన దానిని విద్యార్థులతో దినమున కొకటి రెండు గంటలు మాత్రమే కలసియుండి ఇత్యరాంతిమున తిరుముకొని వచ్చు పరీక్షల కుపయోగించునటుల సుపవ్యసించి కృతార్థమృత్యు లగుచుండుటచే మరల వీరికొఱకై దినదివాధి వృద్ధియునున్న పాఠశాలలలో నుపాధ్యాయపదవుల నాక్రమించు నీ శిష్యులును చనుకటిగురువుల బోలినవారే యగుచున్నారు. ఈ విషయపరీక్షనమునకు నిలకడ యొట్లు గలుగునో తెలియకున్నది. విద్యావ్యాప్తి యొట్లు చేయబడు ప్రయత్నములవలన పాశ్చాత్యసంఘము లందు ప్రబలిన సూచులకంటె దోషములే మనకు విశేషముగా నెబ్బుచున్నట్లున్నవి. ఆ పాశ్చాత్యుల విజ్ఞానము, ముఖ్యముగా వారు పాఠించిన ప్రకృతిశాస్త్రవిజ్ఞానము, జనసామాన్యమున వ్యాపించి, దేశీయులజీవితమును శుభ ప్రదముగ జేయుటకు దగినయంకాశము కలుగుట లేదు. ప్రాచీనమహర్షుల విజ్ఞానము, అప్పటి సాంఘికనియమములు, ఆంతరంగికసాధనలు, శక్తులు కాలక్రమమున క్షీణించి గతించినవి. ఆధునికప్రకృతిశాస్త్రసాధనకును, ఆర్యమహర్షులవిజ్ఞానసాధనకును ప్రాప్యం బొక్కటియే యైనను మార్గములు భిన్నములుగా నున్నవి. కాని ప్రకృతిమీదేశమున కొకటి క్షీణించిపాపులయు, రెండవది లభింప కుండుటయు దలసించుటచే దేశస్థితి యాభియభిప్రాయ నట్లున్నది. దావున నాధునికప్రకృతిశాస్త్రవిజ్ఞానమునకును ప్రాచీనార్యమహర్షుల వైదికపనివ్యజ్ఞానమునకు సమన్వయము నూపుచు నాధునికప్రకృతిశాస్త్రవిజ్ఞానమును దేశమున వ్యాపింపజేయు గ్రంథసమితిదాయమును బయలుదేరదీసి, జనసామాన్యముయొక్క మహాశక్తి

మగ్ధమునందుకంటే ధర్మమునందు బగ్గుంబగునట్లు చేయు మార్గముల నశ్వేషించి కృషిపల్కుగలిగినచో నీగ్రంథాల యోద్యమము తప్పక దేశకల్యాణమునకు దోడ్పడ గలిగి యుండును.

సామాన్యముగా నిపుడు గ్రామములలో బయలు చేరియున్న గ్రంథాలయములలోని గ్రంథములు చాలవరకు నవలలు, నాటకములు, కథలు మొదలగువానితో నిండి పోవుచున్నవి. ఆ ప్రదేశములందు చదువువారికిగూడ నిట్టి వానియందే యభిలాష మెందుగా నుండును. అర్థము కొంత యశేషము గ్రంథనిశ్చేత రిట్టి విప్లవగ్రంథము తిని (light literature) ముద్రించి ప్రకటింపబడుచుండుటయు తటస్థించుచున్నది. జనసామాన్యమున చదువుటకు తీరికగలవారుగాని, అభిలాషగలవారుగాని, చదువగలిగిన వారుగాని చాలతక్కువగా నుండురు. ప్రాథమికవిద్యవర్గము నుండిన మాత్రమున పల్లెటూరిజనులు గ్రంథపఠమున రాసక్తికలనా రగురుని మనము తలచుట కవకాశము లేదు. అట్టివారికి గ్రంథపఠమునం రాసక్తి కలుగ జేయుట యొకపని. ఆ చదువువారికైనను విజ్ఞానాభివృద్ధికరములగు గ్రంథములు దొరకుట గాని, వానిని వారు చదువవలయుట గాని సంభించుటలేదు. అట్టి గ్రంథము లను బభింపజేసి వానిని తేపట్టి చదువుటలో జనబలము రుచి పుట్టింపగలిగిన మార్గముల నశ్వేషించుభార మీ యుద్యమప్రచారకులపై నున్నది.

గ్రంథాలయముల శేషే కొన్నిగ్రంథములున్నంత మాత్రమున గూడ ప్రయోజన ముండదు. ఆ గ్రంథములు తెరువబడకయే యుండవచ్చును. గ్రంథాలయములున్న గ్రామములలో గూడ కొన్నిటిలో జనులు దానియొద్ద చేరుటగాని, అందలిగ్రంథములను చదువుట గాని ఆరు గుగా సంభవింపచుండును. ప్రాచీనకాలమునందు జను లకు గల పురాణపఠశ్రవణాదులయందలి శ్రద్ధ ఈ కాలమున నడుగంటినది. గ్రంథములకు ధర్మాభివృద్ధిమార్గముల నశ్వేషించుటయందును, బీదలకు తేవనోపాధిమార్గముల నశ్వేషించుకొనుటయందును కాలము సరిపోవుచున్నది. పరమార్థచింతకు, సత్కృత్యపథమునకు, జ్ఞానాభివృద్ధిచేసి

కొనుటకు కాలము దొరకుట చుట్టర్థమగుచున్నది. పట్టణములలో శేషివారఫలములతో, కల్లుబయ్యతో, పలువురు మాడినపుడే రాజకీయవిషయములనుగూర్చియైనను చర్చలు సాగుచుండును. కాని పల్లెటూర్లలో నెవరిపని వానిదే, సామాన్యముగా పోకతోట నలుగురు సమాదేశముగలయే కష్టము. ఒకవేళ మాడితో, యే సంసారగోష్ఠియో, ఏ కుటుంబ కలహములో, ఏ వివాహసంబంధ విచారణయో, ఏ బాకీపెన్దాల్లు వడ్డీవ్యాపారమో ధర్మవర్తలో, ఈ మొదలగువానిని గూర్చిన సంభాషణమే బయలు చేరును గాని, అంతకంటే మెన్నతభావములను పురికొల్పు సంభాషణలు, చర్చలు, ధర్మవిచారణలు నీకోణాలలో సామాన్యముగా గావచ్చుచుండుటలేదు. ఇట్టి గ్రామములలో గ్రంథాలయములను నెలకొల్పినందువలనను విశేషలాభముండజోదు. ఈ ప్రదేశములలో నా గ్రంథాలయములను వడివి వానిని ప్రచారములోనికి రెండుకార్యదర్శి బహు సమర్థుడై యుండవలయును. పాశ్చాత్యవిజ్ఞానతత్త్వము నవగాహనము చేసికొని మైండవవిజ్ఞానమునం దభిమానము కలవాడై, సాధ్యమైనంతవరకు రెంటిని సమన్వయించుచు, గ్రామములయందలి పూర్వార్థాచారపరాయణులగు గాని, నవనాగరకతావాసన గలిగిన యువజనమును గాని, రెన్నగొట్టక యొక్కొకవిషయమునుగూర్చి యుపన్యాసమీపముననో, పురాణముగనో, పారికథా గూఢముగనో జనసామాన్యమునకు రంజకంబగునట్లుల బోధించి, వారి కాయ విషయముల గూర్చిన గ్రంథములను జరుపుటయందు రుచి కలుగునట్లు చేయవలయును. సాహిత్యగ్రంథముల శేషము లిదివరకే కలవు గావున వివిధ శాస్త్రవిజ్ఞానమును బోధించుగ్రంథములు గులభిశ్చేతని పఠములు, పాటలు, కథలు, వదన గ్రంథముల రూపముగా దేశభాషలో రచింపబడవలయును. గ్రామజనుల దృష్టి దీనిపై బ్రసరించునట్లు చేయుటకుగా మ్యాజికలాంటి ప్రదర్శనములతో గూడిన యుపన్యాసములు జరుపవలసియుండును. లేనిచో నధికార్థ గతంత్రములందు, కోర్టువ్యాపారములందు వ్యాపృతులై యున్న వీరీగ్రంథాలయములపాంతకే పోరు. అర్థపరత్వము మాన్పి చర్మపరత్వమనను, అమామ్యకచింతయందును, మాతశజ్ఞానసంపాద

వాపరత్వమునను జనసామాన్యముయొక్క దృష్టి ప్రసరించునట్లు చేసి ధర్మతత్వమునకు గ్రంథాలయ కార్యదర్శి వీరి కీకాలమున గురుస్థానము వాక్రమించి, సుత్రవర్తన మందువలె గ్రంథపతనమునందు దువిఘ్నప్రింపవలయును. ఇట్టి కార్యమును సాధింపవలయుననిన కొంతవరకైనను ప్రాక్ పశ్చిమవిద్యులయం దారి నేరి లోకానుభవముగలిగిన సమర్థులే కావలయును. అట్టివారు ప్రస్తుతస్థితిలో దొరమట కొంతవరకు కష్టమే గాన, పట్టణములం దుద్యోగాదులం దుండి యుపకారకేతనముతో విరమించిన విద్యాధికు లగువారు, కళాశాలలయందలి యుపాధ్యాయులు నిట్టి పనులకు బూనినచో నీ దేశాభ్యుదయకార్యము సులభసాధ్యము కాగలదు. ఆ యా గ్రామములం నిట్టిగ్రంథాలయ కార్యదర్శియే గురుస్థానము వాక్రమింపగలడు. మఱియు నిట్టిపనిని పెలవులలో విశ్వవిద్యాలయములందలి విద్యార్థి బృందములు పూనుకొనినచో మధ్యమశాంకంపై యుండును. పట్టణముందైన ప్రతివిద్యార్థియు తనయభిమాన

కాస్త్రమున కళాశాలలో నేర్చిన విషయములను గొన్నిటిని గూర్చి గ్రామములలో గ్రంథాలయముల తరఫున గొన్ని యుపన్యాసముల నిచ్చితీరవలసినదిగా విశ్వవిద్యాలయాధికారు లొకవియోమకము చేయుటయు, నిట్టివారిలో సమర్థు లగువారికి జిల్లాబోర్డులు తాలూకాబోర్డులు, గ్రామపంచాయతులు మొదలగు సంస్థలు, తగిన వేతన మిచ్చి వీరి నా యా గ్రామములలో గ్రంథాలయ ప్రచారకులుగ నియమించి పోషింప దొడంగుటయు సంభవించినచో, నీ గ్రంథాలయోద్యమము కొనసాగుటయే గాక నిరుద్యోగసమస్యనూడ కొంతవరకు సాధింపబడినదగును. ఇట్టి గ్రంథాలయకార్యదర్శియే ఆయా గ్రామపువరియ్యా కార్యక్రమమును తనుకీరి కొనసాగింపగలడు. గ్రంథాలయోద్యమప్రచారమునం దభిమానము కలవా రీ విషయమును గమనించి యాచరణలోనికి దెచ్చుటకు యత్నింతురు గాక.

మనజన్మభూమి

విద్వాన్ గరిమెళ్ల సోమన్న గారు, ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

దనరాశన్యములు

శ్రీ హిమాలయవింధ్యశిఖరోన్నతంబు

గౌతమీసింధు గంగాపాననంబు

చతురాయతనముద్రనందక్షితంబు

బహుపుష్పఫలసన్యభవ్యవానంబు

మనజన్మభూమి యీ మాన్యదేశంబు

వననదీనగరమ్యభరతఖండంబు.

అంగ వంగ ద్రావి డాంధ్ర కర్ణాట

కాశ్మీర కేరళ గాంధార మగధ

మాళవ నేపాల మళయాళ నోళ

పాండ్య మత్స్య విదేహ వత్స పాంచాల

సౌరాష్ట్ర శక సింధు శబ్ద రోశ్కలాది

భూభాగ విస్తారము మనదేశము

మనజన్మభూమి యీ మాన్యదేశంబు

వననదీనగరమ్య భరతఖండంబు.

కాశీ కురుక్షేత్ర కాంచీ ప్రయాగ

మధు రోజ్జయిన్యాది మహానీయపురము

మనజన్మభూమి యీ మాన్యదేశంబు

వనవదీనగరమ్య భరతఖండంబు.
వేద స్మృతి పురాణ వేదాంగ యోగ
సాంఖ్య మీమాంసార్థశాస్త్ర వేదాంత
శిల్ప నాటక కావ్య చిత్తరంజకము
మనజన్మభూమి యీ మాన్యదేశంబు
వనవదీనగరమ్య భరతఖండంబు.

మను పృథు శ్రీరామ మాంధాత్య భరత
నల హరిశ్చంద్రాది నామపూతంబు
సావిత్రియంధతి జానకీప్రముఖ
సాధ్వీమతల్లి కాచరితపావనము
మనజన్మభూమి యీ మాన్యదేశంబు
వనవదీనగరమ్య భరతఖండంబు.

హర్ష వర్ధన కని మౌళోక మార్య
పృథ్వీరా జాకృగు శ్రీకృష్ణరాయ
రాజరాజ శివాజి రంజీతుముఖ్య
రాజపుంగవకథా రారాజితంబు
మనజన్మభూమి యీ మాన్యదేశంబు
వనవదీనగరమ్య భరతఖండంబు.

పద్మినీ రుద్రమాం బాహుల్యబాయి
సుల్తాన రీజియా శూరచాంపీలి
ముఖ్య వీరాంగనాద్భుతవర్తనంబు
మనజన్మభూమి యీ మహితదేశంబు
వనవదీనగరమ్య భరతఖండంబు.

భూతదయామూర్తి బుద్ధకారుణ్య,
సర్వాత్మతాదృశ శంకరజ్ఞాన,
మాన్యభక్త్యుదిత, రామానుజప్రేమ,
మహిత పూర్ణప్రజ్ఞ మధ్యవిజ్ఞాన
భాసురం వీ మన భరతఖండంబు.

మనజన్మభూమి యీ మాన్యదేశంబు
వనవదీనగరమ్య భరతఖండంబు.

సర్వదయాధర్మ సంతతవ్రతులు
ప్రజ లుందు రిందు ముప్పదిమూడుకోట్లు.
వీరిలో బహుకోట్లు పేదలై యుండు
వీరిలో బహుకోట్లు విద్య లేకుండు
వీరిలో బహుకోట్లు వ్యాధిలో నుండు
వీరిలో బహుకోట్లు వెలిబడి యుండు
వీరు తేరంగవలయు విగత బాధులయు
భారతీయులకెల్ల వలయు సౌఖ్యములు
భారతీయులు బ్రిటిష్ ప్రజలసఖ్యమున
గౌరవసందలే గలిగి మనవలె.

అజ్ఞానమును బాపి యైకమత్య మిడి
విజ్ఞానవశేషిత్తవిభవంబు నిచ్చి
జగమందు మాన్యతం జనునట్లు చేసి
భగవంతుఁ డోముత భరతఖండమును
భగవంతుఁ డోముత భరతఖండమును
జయ విజయి భవ జయ భారతీయ
జయ నిజగౌరవం సంపదంచ జయ.

మహాశయులారా! శుక్లసంవత్సర ఆషాఢ శ్రావణమాస భారతి నందికలలో “ఉత్తర రామచరిత నాటకరసవిచారము” అను శీర్షికతో బ్రహ్మశ్రీ కొంపెల్ల సుబ్బారాయ శాస్త్రిగారు వ్రాసిన వ్యాసమును చదివితినీ, అందలి విషయములు, పూర్వ పక్షములు, సిద్ధాంతములు సర్వతోముఖములుగా నుండి శ్రీశాస్త్రులవారి సాహిత్యపటిమను ఆపాత తః పెదచల్లుచున్నవి. శ్రీవారు వ్యాసాంతమున “ఇట్లంతవరకు నాబుద్ధికొలది విచారించగా నీయుత్తరరామచరిత నాటకము కరుణ విప్రలంభ శృంగారరసప్రధాన మనియే తోచుచున్నది. నేనీవ్యాసమును సాధ్యమైనంతవరకు సంక్షేపింప దలంచుటచే విస్తరించి వ్రాయలేదు.” అని వ్రాసినారు. ఈ వ్యాసమునందలి విషయమునంతను శ్రీశాస్త్రిగారు తమస్వంత బుద్ధితో నాలోచించినారట. ఎంతఆశ్చర్యము! నిజముగా నిది యంతయు శ్రీ శాస్త్రిగారి ప్రతిభచేతనే వ్రాయబడినచో వారు జగద్వంద్యులే; కాని శ్రీశాస్త్రిగారి పరమసాహసము గాని యిందు వీరి ప్రతిభావేశము గూడ కానంబడుటలేదని నేను తెలియజేయు చుంటిని. శ్రీకుమారతాతార్య విరచితంబైన “కల” యను వ్యాఖ్యానముతో ఉత్తరరామ చరిత నాటకము 1906 సంవత్సరమున ఆనందముద్రణాలయమున చెన్నపురిలో ముద్రింపబడి

యున్నది. కాని యాగ్రంథము పునర్ముద్రితము కాకుండుటచే ప్రస్తుతమున విరళ ప్రచారము గలిగియున్నది. ఆవ్యాఖ్యాత యీ నాటకమందలి రసమును “ఏకో రసః కరుణఏవ” యను శ్లోకవ్యాఖ్యానమున విపులముగా చర్చించినాడు. అందలి విషయములనే తు, చా, లలో గూడ భేదములేకుండ శ్రీసుబ్బారాయశాస్త్రిగారు ఆంధ్రీకరించినారు. సాహిత్య చక్రవర్తియగు తాతార్యుని గ్రంథమునంతను భాషాంత రీకరించి, యవ్యానినామమువైనను స్పృశింపక, యిదియంతయు “నా బుద్ధికొలది విచారణ” యని వ్రాయుచుండిన శ్రీశాస్త్రిగారిస్వంతము సాహసము గాక ప్రతిభ యగునా? తాతార్య వ్యాఖ్యయందలి ఒక్కొక్క సంస్కృతవాక్యమునే తీసి యాంధ్రభాషలోనికి తర్జుమా చేసినచో శ్రీశాస్త్రిగారి వ్యాసము, తు, చాలు తప్పకుండా తయారగును. గ్రంథవిస్తర భీతిచే విరమించు చుంటిని. ఇటుల సాహసించుట అన్యాయ మనియు, పండితద్రోహ మనియు శ్రీశాస్త్రిగారికి తెలియజేయుచు, నాయభిప్రాయములను సంగీకరించి మహా పండిత తాతార్యునికి కృతజ్ఞులై, “నాబుద్ధికొలందిని” అని విడిచి, “తాతార్యవ్యాఖ్యానసారము వ్రాసితిని” అని శ్రీ సుబ్బారాయశాస్త్రిగారు స్వయముగా తమ వ్యాసమును భారతిలో సవరింపజేసిన బాగుండునని కోరుచున్నాను.

బ్రహ్మశ్రీ కొంపల్లి సుబ్బారాయ శాస్త్రి గారు 'భారతి' సంపుటము ౬, సంఖ్యలు ౭, ౮] శుక్ల సంవత్సర ఆషాఢ శ్రావణ మాసముల సంచికలలో ఉత్తరరామ చరిత నాటకమందలి రసమును విచారించుచు వ్రాసిన వ్యాసమును యథామతిఁ బరికించితిని. వీరు ఆ తమ వ్యాసాగ్రమున, "నా శక్తికొలఁదిం బ్రయత్నించి చూచినను సాహిత్య మీ మాంసాపద్యతిని నహృదయ హృదయ రంజకముగా సాధించు నదుపాయములు సంతృప్తి కరముగా నిప్పటికిం జిక్కినందున నా విషయమున ముదోత్సాహుఁడ నగుచుంటిని. కావున నీకఁ బరిశిష్టమగు కరుణ విప్రలంభ శృంగార రసమే యిప్పటికే బ్రబలముగా నాకుఁ గనఁబడుచున్నది. దుర్దైవ వేశమున తలంచి యిందుఁ బొందుపఱుచుచున్నాఁడను." అనియు, "ఇట్టింతవఱకు నాబుద్ధికొలఁది విచారింపఁగా నీయుత్తరరామచరితనాటకము కరుణవిప్రలంభ శృంగారరసప్రధాన మనియే తోచుచున్న" దనియుఁ దెలిపిరి. మఱియు, "కళాప్రపూర్ణ మహోపాధ్యాయ బిరుదాంచితులును, యశః కాయులు నగు బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలవా రీ నాటకము నాంధ్రీకరించి దాని యుపోద్ఘాతమం దీనాటకము కరుణ విప్ర

లంభ శృంగారరస ప్రధానమని వివిధ విషయములను విపులముగఁ బరామర్శించి సిద్ధాంతముఁ గ వించి రని నాకీవ్యాసము కొంతవఱకు ముద్రణ మైనపిమ్మటఁ దెలియవచ్చినది. దానిం జూచుభాగ్యము నా కింతవఱకుఁ గలుగలేదు." అనియు వ్యాసమధ్యమున నుడివిరి. వీర, ఉ. రా. చ. నాటకమందలి రసవిచారముం జేసి తన్నాటకము కరుణ విప్రలంభ శృంగార ప్రాధాన్యమని తేల్చితిమనిరి. ఇందునకుఁ దమ చిరపరిశ్రమయు, బుద్ధియు సాధనము లైన వనిరి. శ్రీ వేంకటరాయ శాస్త్రిలవారు తమ ఉ. రా. చ. నాటక (తెనుఁగు) ముఖమునఁ జేసిన రసాదికచర్చఁ జూచుభాగ్యము తమ కింతవఱకుఁ గలుగలేదని కొం. సు. శాస్త్రి గారు వగవుతో నమ్మఁబలికిరి. వారిమాట కాదన నేల? శ్రీవేంకటరాయ శాస్త్రిలవారు నజీవులుగ నుండినపుడు ఈవ్యాసము వెలువడక ఇపుడు వెలువడెనే యని, వా రుండి దీనిఁ జూచియుండిన నెట్లాదరించెడివాలో కదా యని, నా కొకింత మనఃకేళము గలిగినమాట నిజము.

శ్రీ కొం. సు. శాస్త్రిగారు తమ వ్యాసమున 'దయాభూహృదయులు¹', 'వైక్లబ్యవికారము²', 'వీలు³' అని వాడిరి. 'నిర్దయ ఘోర

1. (భారతి) పుట ౮, కలము ౧, పంక్తి ౧౮. 2. పు. ౧౪, కల. ౨, పం. ౧౮. 3. పెక్కుచోట్ల.

కృత్యము⁴ అని వమానము, దీనిభావ మేమి యో! దయాఘోరకృత్యముగూడ నుండునా? “.....విరమవిరమా.....జానకీ విప్రయోగః” అనిన రాముని వాక్యము నుదాహరించుచు, “ఇది జానకీ విప్రయోగమున ‘కుప్రశ్రుతి’ గా నున్నది” అనిరి. ఈయుప్రశ్రుతి కిచట ప్రయోజన మగపడదు.

ఇక నిందు, వాక్యరచనయందుఁ బ్రసాద గుణము కొఱవడి భావము వ్యక్తము గాని పట్టులు పెక్కులు గలవు. వే. వేం. శాస్త్రిల వారు సూత్రప్రాయముగఁజూపిన విషయములు కొం. సు. శాస్త్రి గారు విస్తరించిరి. వారి రస చర్చాదికమున సందర్భోచితముగ నుదాహృతములైన ఆలంకారికప్రమాణములు పెక్కులు వీరి వ్యాసమునను గలవు. వీరు “కరుణవాదులకుఁ ‘జరితార్థ’⁵ మగును” అనిరి. ఈచరితార్థమున కిట అర్థమేమో! వీరి యీ వ్యాసమున ‘చరితార్థ’ ప్రయోగము లనేకము. ‘అనిష్ట’⁶ శబ్దము వాడిరి; దీనికి ‘కష్టము’ అని యర్థముఁ బ్రతిపాదించిరి. అనిష్టమని యుద్దేశ్యము కాఁబోలు! అనిష్టమునకు ఇష్టములేమి అని అర్థము ప్రసిద్ధము. ‘నీస్వహస్తము’, ‘నా కాష్టాపించు’ అని యర్థముగఁ బ్రయోగించిరి. “‘నర్వధాఖలు ఋషయో విధాన్యన్తి’ అని నటుఁడనెను. ఇందువలనఁ బున స్వమాగమము సూచించఁబడుట లేదా?”⁷ అని వ్రాసిరి. మరల

నిఁకొకచో “ఋషి దేవతానుగ్రహమువలన భావికాలమున క్రేయస్సు కలుగఁగల దని కూడఁ చెలియనగును.”⁸ అని రెట్టించిరి. ఈ పునరుక్తికే గారణ మగపడదు.

దివ్యదర్శన మాత్రముగఁ గొన్నిటినిఁ జూపితిని. భాషాభిజ్ఞ లింగము గనిపెట్టఁ గలరు.

ఇక వేంకటరాయ శాస్త్రిలవారి రస చర్చకును, ఈసుబ్బారాయ శాస్త్రిగారి రస విచారమునకును గల సన్నిహిత సంబంధము, వాని గుణభేదములను, తద్విమర్శకప్రవణతను పరిశీలింపఁ జెద్దలు కర్తలు.

పదిసంవత్సరములనాఁడు వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలవారు ఉత్తరరామచరిత నాటకము దెనిగించిరి. దానికి డెబ్బదిపుటల ఉపోద్ఘాతము రచించిరి. ఇందు భవభూతి జీవిత వృత్తాంతములను వివరించిరి. ఆరనికాలమును, గురువును ఊహించిరి. ఆరని విద్యావిశేషములను వృష్టపఱిచిరి. ఆరని కవనప్రశస్తిని కాళిదాసాదికవుల సూక్తులఁబడికొనియాడిరి. ఆరని నాటకత్రయారచనాక్రమమును విచారించిరి. ఆరని ప్రతిభాదికమందలి వైలక్షణ్యమును సాధించిరి. తన్నాటకత్రయమును విమర్శించిరి. మాలతి మహావీర ఉత్తరరామచరితలం గూర్చిన భండారకార, మెక్డొనల్, కలే, కృష్ణ మాచార్యాది పండితుల అభిప్రాయముల నను

4. పు. ౧౧, కల. ౨, పం. ౮. 5. పు. ౮, కల. ౨. 6. పు. ౧౪, కల. ౧, పం. ౨౫. 7. పు. ౧౩, కల. ౨, కల. ౧౪; పు. ౧౪, కల. ౨, పం. ౬; పు. ౧౫, పం. ౧, పం. ౩. 8. పు. ౧౩, కల. ౨, పం. ౨౦. 9. పు. ౧౫, కల. ౨, పం. ౧౬.

సంధించిరి. నాటకలక్షణ ప్రతిని బోధించిరి. ఉత్తరరామచరితకథను చెలిపిరి. కథలోని విషయములం దడవిరి. సీతా వివాసము ధర్మమా అధర్మమా అని చర్చించి సాధు నేమని నిశ్చయించిరి. అంతట రసచర్చకుం దొడంగిరి. ఈనాటకమున రసము ధర్మవీర మనియు, కరుణమనియు, విప్రలంభ కృంగార మనియుఁ జెప్పిడి భిన్నవాదములుఁ జూపిరి. కథావస్తువును మధించిరి. ఆలంకారికమతముల నుద్ధరించిరి.

వేంకటరాయశాస్త్రిలవారి యుపోద్ఘాత మందలి రసచర్చభాగము సంగ్రహముగా ఇం దుద్ధరింతును. 'భారతి'లోని కొం. సుబ్బారాయశాస్త్రిగారి వ్యాసమునందలి ఆయా షట్టలను అభోక్షాపికగా సూచింతును. పతి తృలోక మారెంటిని సవిమర్శముగఁ బోల్చి నిజము నారయుఁ గాత.

వేంకటరాయశాస్త్రిలవారి రసచర్చ

ఈ నాటకమున రసము ధర్మవీరమనియు, నాయకుడు ధర్మవీరుఁ డనియు పక్కాఁగిండు వాయం గలదు. అందులకు వారి యుపసాదనములుః—

"ఉత్సాహాత్మా భవే దీవ్రప్రేధా భర్మాకదానతి,
నాయకోఽప్రతిభే త్ప్రైవ్యైక్లాపై రనుగతో నుజ్జైః." —నాగ్నటః.

"ఉత్సాహాత్మా వీర స్స ప్రేధా యుద్ధధర్మవాసేషు,
విషయేషు భవతి తస్మిన్న త్కోధో నాయకః ఖ్యాతిః." —దుదటః.

"ధర్మదానయుద్ధభేదా ప్రేధా వీరః." —శేషునిప్రేః.
"వీర కృతుర్ధా, దానదయాయుద్ధ ధర్మై స్తమసాధే
రుత్సాహస్య చతుర్విధత్వాత్." —రవగణ్ధాధరః.

ఈనాటకమున నాయకునందు ధర్మవీరతా సాగ కములయిన వాక్యములుః—

అముఖములో అపనాదప్రస్తావము. ప్రసహంక మునః—అర్పిలిసిగాని—పు. ౪ (పద్యము ౫); కట్టా! లోకులు ౫ (౩); పుత్రులకు నిజ ర (౧౫); అకట నీ తకు ౧౪ (౩౩) 1; ఏకార్యముచే వైదము (౩౪); విహమకుద్ధ (౩౫); వీలన (౩౬) 2; లోకులకు ౧౫ (౩౭); విన్నతతీ (౩౮) 3; వేరనిమునదా (౩౯) 4; గొడుగుడువ (౪౦) 5; ఎవడు ౧౬ (౪౨) 6.

ద్యుతీయాంకమునః—కుడికరను ౨౨ (౧) 7; పెరికి ౨౮ (౯) 8.

తృతీయాంకమునః—ఓయికోరరం (౨౧) 9; పరితి ౪౦ (౨౧) 10; వేది పాడిడి ౪ (౨౬) 11; సరది ౪౬ (౩౭) 12; ఎవట (౩౮) 13.

మౌనాంకమునః—మొదలనే ౮౧ (౨౪); నిగతి కియంపు (౨౬); ఆకృతి ౮౨ (౩౧); అనుభాన ౮౩ (౩౪).

సప్తమాంకమునః—మహర్షులు ధర్మములను పాక్షి త్పిరించినవాగు ౮౪; తాల్యమున ౮౬ (౧౫); మ్మయం చెల్లును ౮౭ (౬); మందు ౮౯ (౧౨).

1. (భారతి) పు. ౮, కల. ౨—"...నిరచు విగమా...". 2. పు. ౯, క. ౧—"త్యయా జగప్తి...".
3. పు. ౯, క. ౧—"వైశవాప్రీభృతి...". 4. పు. ౯, క. ౧—"అపూర్వకర్మనష్టాల...". 5. పు. ౯, క. ౨—"దుఃఖసంపేదనా ద్విధా...". 6. పు. ౯, క. ౨—"విప్రహ్ను రురసి...". 7. పు. ౧౦, క. ౨—"రేవాస్త...".
8. పు. ౧౦, క. ౧—"అనిర్భిక్ష్న...". 9. పు. ౧౧, క. ౨—"అయికోరర...". ౧౦. పు. ౧౧, క. ౨—"త్రైవైకహాన...". 11. పు. ౧౨, క. ౧—"దేవ్యా కూవ్యవ్య...". 12. పు. ౧౨, క. ౧—"ఉపాయానామ్...".
13. పు. ౧౨, క. ౨—"వ్యర్థమయత్ర...".

ఇందు సీతావిరహాలోలోద్భవతాపము లైనవా క్యములు రుక్మాంగభూతి ప్రహరంజన ధన్వంతరీనివేళ తాత్పర్యములు. నాటకము ఆదిలోనే అపవాద మూలకము. అంతమున నిరపవాదకరణ పరము. లోక రంజనము ఆదిలో త్యాగముచేత, అంతమున తర్జనముకల నపూర్వక తత్ప్రతిబోధనముచేత; ఏతనమసారముగా భరతవాక్యమందు “ఓంకంఠేపి యభయం” అను వాక్యము అపవాద నిరపవాదపూర్వక భర్తానిర్యాపకము గాను, “శ్రేయముల సంహారములు జూదించుతే” అనుట సీతాపునఃప్రాప్తిపరముగాను గ్రాహ్యములు; కడపపద్యంబును అట్లే. ఈమతియున వీరరసమునకు అంగి కరుగు నిశ్రులంభము అంగము, భర్తాభినివేళ దార్ధ్య బోధము.

సీతాపునఃప్రాప్తికై వ్యాఖ్యలయందు చేయబడునట్టి రీతిద్వారంభాది ముఖాది సమన్వయముల నెల్ల నిరపవాదసాధనకై చేయవలయును.

కరుణావిప్రలంభ సిద్ధాంతము

† ఈనాటకంబున కరుణరసము అంగి యని యొక మతియు కలదు. — సాహిత్య దర్శనమందు నాటకలక్షణమున “ఏక ఏవ భవే దస్య శృంగారో వీర ఏవ చా” అని నెందు ఏవకారములతో నియమము నిబద్ధమై యుండవలగా, “శృంగారో వీరోవేతి కథనం తు సత్య చిత్త రసమోదనమ్. తేనో తైరరామచరితే కరుణరసస్య ప్రబోధదన్వోదయే కాస్తస్య చాన్వేత్స మన్యాహతిమ్.” అని ముద్రకజ్ఞాపిక, ఈజ్ఞాపిక గ్రాహ్యముగా నుండలేదు. ఎట్లన— ప్రబోధ చంద్రోదయమందు వీరరసమే అంగిగాని శాంత రసము గాదని మతాంతరము గలదు; అదే సాధువుగాఁ జూచుచున్నది. మఱి ఈజ్ఞాపిక చే ఏమాపకమందుఁగూని తల్లితనతో కరసమే ఉండవలయు ననునయమము నెల్ల వినియగును. మఱియు సీజ్ఞాపిక కరుగు నిశ్రులంభ లక్షణమునకు విరుద్ధముగా నున్నది. ఎట్లనః సా. ద. —

“యూనో లేకతరస్మిన్

గతవతి లోకాస్తరం పునర్లభ్యే,

విమనాయతే యజ్ఞక

స్తవా భివే త్కరుణావిప్రలంభాఖ్యై.”†

“యథాకాదమ్మర్యాం పునరీకమహాశ్వేతావృజ్జాస్తే. పునరలభ్యే కరీరాస్తరేన వాలశ్యేకుకరుణాఖ్య ఏనరసః.” అని తద్వృత్తి. సీత పునర్లభ్య యైనది గావున కరుణరసము గాదు. దీనిని మరలం దడచెడ.

కరుణాకల్పము గాని, కరుణాకల్పముగాని (దీనిం గూడ సాధకముగాఁ గొనియున్నాడు), అక్కడక్కడ నాటకమందు కనఁబడుట సాధకము గాదు. అనునీని, మాలతీయందును అంగి కరుణరసమే గావలయును. ఎట్లన— అందు ౯, ౧౦ అంకములలో ఈ ప్రయోగము లున్నవి: (సకరుణం నిశ్వేష్య);—(సకరుణం పరివృత్త్యావలోక్యచ);—(సకరుణం విముచ్య);—(సోచ్ఛ్వాసం కరుణామ్);—(సకరుణం నిశ్వేష్య);—(సకరుణం సాశ్రమ);—మఱియు “కరుణా విశేషరవచనాత్” ౧౦ (౧౪), “కరాణా యతేనా చ్ఛాయ ముచ్చర త్కరుణాదన్వయే” ౫ (౨౧): ఇంతమాత్రకే మాలతీయందు కరుణము అంగి యగునా? “ప్రకరణమందు శృంగారము అంగిగా నుండు”నిని తల్లితనము గదా. మఱియు మాలతీయందు—

“అకరుణ, వితరస్మితోజ్జ్వలామ్....” ౯ అం.

అను శ్లోకమున కరుణరస మని వ్యాఖ్య. అందువలన మాలతీలో కరుణరసమే అంగి యగునా? మఱియు,

“జనస్థానే నూశ్యే.....” ౧ (౨౩).

అను నుత్తర రామచరిత శ్లోకమున పూర్వరామచరితాంశము పర్లితమై యున్నది. దానిం గూర్చి ఆర్యావచిత లో—

శ్రీ “ధవభూతే స్సంబధా.....లోదితి గ్రాహా?” అని యున్నది. [“కారుణ్యం కరుణా ఘృణా”.

* (భారతి) పు. ౧౩, క. ౩. † పు. ౨౦౧, క. ౧. ‡ పు. ౨౦౪, క. ౨; ౨౦౬, క. ౩. శ్రీ పు. ౧౩, క. ౧.

అయిన, కరుణము గాదు. ఇంకెవలన మహావీర చరిత్రలో, గూడ కరుణరసమే అంగి యగునా? కాకుంతలమున పంచమాంకములో—

“వత్సకార్జునవ, అనుగచ్ఛతీయం నః కరుణపరిదేవి నీశబ్దస్తలా...” ఇందిరి కరుణశబ్దముంట్టి కాకుంతల మందును అంగి కరుణరసమే యగునా?

*కావున కరుణశబ్దప్రయోగము కరుణాంగికత్వ సాధకము గాదు. అట్లే “కరుణోర్మయః” ౨౮(౧౨); “రామస్య కరుణో రసః” ౨౮(౧)—ఇదియు కరుణాంగి కత్వ సాధకములు గావు. ఇందు కారుణ్యకరుణ రస శబ్దములు నిరుక్తకరుణరసపరములు గావు. వీలన, రసము కథాపురుషులయందుఁ గాని వస్తులందుఁ గాని ఉండదు. అది సామాజికపు స్పృహయమునందు ఉద్బుద్ధమగును. గుణి “కరుణస్య మూర్తి రభవా శీరిణీ, విరహస్యైవ వస మేతి తావత్” [“కరుణమూర్తియే” ౩౦(౫);—ఇదియు సాధకము గారా? కానే కాదు. ఇటు కరుణపదము నిరుక్తకరుణరసపరమే అని యంగీకరింతుమేనియు, ఉచ్చేష్టప్రభావముచేత విరహస్యభాతిరేకమును తెలుపుచున్నదే గాని, ఈ నాటకమందు కరుణరసము అంగి యని చెలకొల్పఁజాలదు; పైగా అంగి తావదియే విరహ పించుచున్నది; దీని పర్యాయమే “శీరిణీ విరహస్యైవ” [“మెయిగొన్న విరహభీరమి.” ౩౦(౪)].

మఱి “రామస్య కరుణో రసః” [“రాముని కరుణ రసము” ౨౮(౧)] అనుచో కరుణశబ్దము నిరుక్తరస పరము గాదేని కవి దానిని రస మని వ్యవహరించినాడే, అది యెట్లు సంగత మగును? అందులేని, ఇట్టి స్థలము లలో రసశబ్దము భావపరముగాని శృంగారాది రసపరి గణనాంతర్గత కరుణరసపరము గాదు. మాశ్వికయందలి యాక్రింది ప్రయోగముం గనుఁడు:—

“అక్తే రస్తర్ని హిత నవనైః...”

ఇందులకు “రసేషు సాత్త్వికస్యభిచారిభావేషు” అని శ్రీనివాస వ్యాఖ్య. “అక్త రసశబ్దేన ఉపచారాత్

పరిహామతీయవత్ భావాః కష్టస్తే ప్రకృతిత్వాత్. రసే వ్యతిరేకస్యాత్.” అని కాటకవేమ వ్యాఖ్య.

“రసము గామాదులయం దుండ దని మీరు చెప్పుచున్నారు. రామాదులయం దుండునని యిదె నరస రాశీయ నవసము:—

మ. ‘రమణీయోల్బుణతా సమేత మగు.....’ ఇందుల కేమి చెప్పెదరు?” అని యూర్జేవమేని— నిరుక్తకరుణరసము రామాది నిష్ఠ ముగాదని సిద్ధాంతము. — సా. ద. తృ. పరి. చూచువది.

“పారిమిత్త్య త్లాకికత్వాత్.....”

మఱియు— “రామస్య కరుణో రసః” †ఇత్యాది వాక్యములందు కరుణపదము నిరుక్తకరుణరస పరమ యేమి కవికి నాయభినియందు రసమును వ్యవహరించుచేతనే చెప్పినదోషము సంభవించును. ఎట్లన — సా. ద. సప్త మపరిచ్ఛేదము—

“అథ రసవోమనాన—రస స్యాక్తి స్స్వీ క్షేన...”; “రసస్యస్య శబ్దో రసశబ్ద శృంగారాది శబ్దశ్రే- క్రమేణ యథా—‘తా ముద్వీక్ష్య—”

అట్లయిన, “రామస్య కరుణో రసః” ఇత్యాది వ్యవహారములందు ఆశబ్దమున కర్థ మేమన, దుర్భరవిర హస్యయే యర్థము; అదియే కరుణ విప్రలంభోచ్ఛ్వాస కము. అట్లే “ఏకో రసః కరుణ ఏవ నిమిత్తభేదాత్” అను వాక్యమున దుర్భర వియోగస్యయే విప్రలంభ శృంగారాది వివర్తములం జెందు నని భావము.

ఈ నాటకమున కరుణవిప్రలంభ మంగి గాని కేవల కరుణము అంగి గాదని ములుపుగా తెలియుటకై కరుణ రస కరుణ విప్రలంభాది వ్యరూపచర్యలను అభియుక్త కృతములం గొన్నిటి ముద్ధరించెను:—

“యూకోరేకతరస్మిక్.....” అయి జీవితవాధి; ఇది విప్రలంభశృంగారస్య పూర్వానురాగ...తీత్ర కరుణాత్మకత్వవ్యవదేశః.”

*(భాంతి) పుట ౧౩, క. ౨; ౧౪, ౧-౨; ౧౫, ౨. †పు. ౨౦౩, క. ౨. ౧పు. ౨౦౪, ౨౦౬, ౨౦౭, ౨౦౮.

“కోకస్య పరిపాదః కరుణః.....కోకో దుఃఖిమ్.” —రవతరంగిణీ.

“స్వాదేకతర పశ్యత్వే...ఏవ సః.”

“విశుద్ధమాహ.* స్థిగ్ధయో రేకస్య పశ్యత్వే మరణే...నితి గమ్యమ్....ఇథం చతుర్వ్యపి విశ్రులమేషు సాయుకానాయక పరతయా ఉదాహరణద్వయం ప్రదర్శితమ్.” —వాగ్భటాలంకారః.

“అథ విశ్రులమృతామా....కరుణాత్మక శ్లేషః.”

వ్యాఖ్యా — కేదిద్ధి...కరుణావిశ్రులమృత్యుక్తార ఏవ, యథా కాలిదాసస్య ‘ప్రతిపద్య మనోహరం వపుః....

“కరుణ స్సవిశ్రులమృత్యు.....ప్రలపేత్.” —రుగ్విటః.

“కరుణ విశ్రులమృత్యు కరుణ ఏవ, యథా—‘హృదయే ననసీతి’ ఇత్యాది రతి ప్రలాపేషు.” “విశ్రులమృత్యు ననచ్చిన్న ఏవ; నిరాశ శ్లేషు కరుణ ఏవ స్యాత్.” —హేమచంద్రా కావ్యానువాసవమ్.

“అభ్యిజ్ఞానార్థ శ్లేష్...‘చరతి హృదయమ్’—అత్ర రామాదేః దుఃఖేన చిత్త మభ్యిజ్ఞ శ్లే.”

“భావో యదా రతిర్నామ....”

“పూర్వానురాగప్రార్యమ....”

“మూర్ఖా విలాపా కరుణే...”

[ఇది కరుణ విశ్రులమృత్యుం గూర్చి చెప్పిన వ్యుత్పత్తి.]

“‘హృదేతి ప్రేత్య...’

అత్ర స్థాయినో విభావానుభావవ్యభిచారి సంయోగాత్...కరుణానంతర సంభోగశ్చక్తారాఖ్యాం లభతే.”

“ఔపమానో యథా—‘అపి జనకమతాయా...’ సీయం సీతావిషయినీ రతిః తిరువమానదర్శనేవ రామం గమయతే.”

“...విశ్రులమృత్యుక్తారాఖ్యాం లభతే....

ఈ ప్రకరణములో — పూర్వానురాగము, మానము, ప్రవాసము అయిన తిర్యాకీ నాలవైన కరుణ విశ్రులమృత్యు స్వరూపముః—సంగతియోరే వాన్యతరవ్యపాదే కరుణః—అథ సంభోగః...చతుర్విధేన విశ్రులమృత్యు ప్రకర్ష మాపద్యతే.” —[ఇదులు నాలిగంటికిని ఎరువగా ఉదాహరణములు గర్తములు. అందు తుదిది]— “కరుణేవ యథా—

‘న మర్త్యలోక స్త్రిధివా...’

[చీకః—మరణానంతర జీవనం ప్రయజనస్య స్వర్గాదుపి ముఖకర మితి భావః.]”

“కరుణానంతర మాలిదనం యథా—

‘వస్త్రాసీదం సా చ ఇగ్రాహ...ఇష్టో స్పృహౌవీ క్షిప్తవేదేన భేదే.”

“పుంస ఏవ ప్రవాస కరుణే యథా—

‘సీతా వేత్త యవో...రోదితి.’”

“అపహృతవార్థ శ్లేష్...యనోపసాప్యతే.”

“అభ్యిజ్ఞానార్థ శ్లేష్...‘చరతి హృదయమ్...’చిత్త మభ్యిజ్ఞ శ్లే.” —రుగ్విటాగమ మాలతిలో ౯ (౧౨) సం గలదు.

“కరుణానంతరే అనుభావాన్లో యథా—

‘అనుమరణప్రసీతియా...భారతమ్.’

అత్ర...అనుభూయతే.”

“కరుణానంతరే సమృద్ధో యథా—‘తీర తో య...’ అత్ర ఉత్తిరాశ్లేష...ప్రతిపాద్యతే.” —ఇది యే సమృద్ధిక్రింద పూర్వానురాగ మాన ప్రవాసముల వెంటనే చెప్పబడినది.

“సోఽయం కరుణాధర్మ సమస్తయః తిలకే నతరేఽపి సమాససామర్థ్యా న్యునతి—విశ్రులమృత్యుక్తారాఖ్యాం లభతే...కరుణశ్చ.”

అని యపక్రమించి క్రమముగా ఆ మూఁటిని విశదీకరించి దత్తుర మెన కరుణ విప్రలంభమును చెప్పుట.

“సంగతయో... ‘హృదయే నసనీతి...’ ఇహ అవ్యవహరయే... ఇత్యాఖ్యాయతే” —

[ఇది ప్రవాసానంతరము అవ్యవహితోక్తయ కరుణ విప్రలంభ విస్తరము.]

— సరస్వతీకణ్ణాభరణం.

“ఇష్టవాతా దవిష్టాస్తా శోకాత్మా కరుణా” — ఇష్టవాతాత్ కరుణో యథా, — ‘అయితీవిరివాధ...’ ఇత్యాది... యథా రత్నావళ్యామ్.”

మృతే త్వేకత్ర... ప్రత్యాపన్నే ను నీతిరణ.

యశోమతీమరణా దిజన్య కరుణ ఏవ రథు సంశే.† కాదమ్మర్యాం తు ప్రభయం కరుణ, ఆకాశ సరస్వతీ వనవా దుర్ధ్వం ప్రవాస శృంగార ఏవ.

‘ఏకతో నోఽపి... నోలాంకిం హృవయమ్.’

ఇత్యాదౌ రత్నీత్వాహయోః (సమాశేః). అని వాక్య శేషము) ... — అతో భర్త స్సంగ్రామరసిక తయా శౌర్యమేవ ! ప్రకాశయిక్ (వియదమా కరుణో నీర మేవ పుష్టాది. — దశరూపమ్.

“పుత్రాది వియోగవిరణాదిహస్తా నైక్ బాధాభ్యుత్పత్తిర్విశేషః శోకః... కరుణ విప్రలహ్నాభ్యుచిచ్ఛిచ్ఛి.”

— రసకర్తాధరమ్.

“సవిప్రలహ్నా విశ్లేయః... ప్రవాస కరుణా వితి. ద్వయోరేకస్య మరణే... రుణే ఓపి ప్రవాసయత్.

యథా — ‘అభి మదనసభా రుపష్ట పావనమ్.’ ... — యత్ర సోఽస్తి తిత్రి విప్రలహ్నమేవ...” १. — రసార్థ విశుధాకరణ.

“యూనో రేకతరస్మిక్... భవే క్షియం విప్రలహ్నాభ్యం.

యథా — కాదమ్మర్యాం పుష్కరీక మహా శ్వేతా మృతాస్తేః... కురణయాప వి శేషసంభ వా త్తద్భిన్న మేవ ఇతి మన్యస్తే.”

యత్ర ను రతిః ప్రకృష్టా

నాభీష్ట ముపైతి విప్రలహ్నా ఓసా.॥

అభీష్టం నాయకం నాయికాం వా.

సద పూర్వరాగ మాన

ప్రవాస కరుణాత్మక శృంగారా హ్యత్. ३

[ప్రీ. — ప్రకరణాదివా ప్రధానత్వం ప్రాప్తా-కరుణాదా శోకోద్దిపనతయా రతిపత్త్యేన త త్రాతిత్వాప్తి వారణాయ ప్రకృష్టేతి.] — సాహిత్య దర్పణ.

“విప్రలహ్నాభిధానోఽయం శృంగారస్సాన్య నృతుర్విధః పూర్వమరాగమావాఖ్యప్రవాస కరుణాత్మకానీ యత్రైకస్మిక్... నాయకః... స్మృతో యథా. శేషాప్యే క్షియంభావైః కారుణ్యా దత్ర వాయతే. రతిమూలభావః.

స్త్రీపుంసయోర్భవేదేష... కరుణాస్సౌత్సవ్యాభ్యాం తస్మా ద్భుక్తార్... విరళం బుద్ధేః.”

శృంగారతిలకః.

“కరుణః శోకప్రకృతిః... నాయక స్తత్ర.”

— రుద్రటం.

“అత్ర హి రామవనవాసజనితశో కా గ్రస్య...”

కరుణవిప్రలహ్నా ద్భేద మాహ.

శోకస్థాయితియా... పునఃసంభోగ హేతుకః.” ४

— సాహిత్యదర్పణ.

“కరుణాసోదాహరణమ్ —

యస్య భృత్యాశ్చ... మూలఫలా న్యయమ్.” రామా.

కరుణాసమమ శోకస్థాయితియా... ఉత్తర

రామదీతిమం దక్క-మ జాదినమ రతి స్థాయిగానే యన్వతి. — కావ్యదీపికా.

*(భారతి) పు. ౧౩. † పు. ౨౦౯. ‡ పు. ౨౧౦. § పు. ౨౦౯. || పు. ౧౯. ॥ పు. ౨౦౪. ॥ పు. ౨౦౬.

¶ పు. ౨౦౪. ॥ పు. ౧౯.

.....పిమ్మట నీక మరల లభించినది. లభించుమఱు రాముని విలాపము కరుణ విప్రలబ్ధము. [ఇటు దర్శనవాక్యముం గూర్చిన టీకావాక్యమున కర్థము— మరల లభింపనియెడల రతి నశించుటచేతను, ఉత్కిట కోకము కలిమిచేతను కరుణాసము గాని విప్రలంభము గాదు.]

ఈ వాటకమున రతి నాశ మొందక ఉత్కిట ముగా మన్నించునను, ప్రత్యేకయు కలిగినందునను అంగ

విప్రలంభ మయినది అని సిద్ధాంతము.

* * * * *

నే. వే. శాస్త్రులవారి ఈ చర్చను, శాస్త్రుగారి ఉక్తరసవిచారమును రసజ్ఞులు పరిశీలించుటగాక. సత్యము గ్రహించుటకు ధర్మజ్ఞులు అధికారులు అని మతీయొకమారు మనవి.

నుమార్చన

(శ్రీ. శ్రీనివాసరావు గారు (కవితాసమితి)

జరియింతు నుజ్జ్వలవనీ రమణీయ వసంత వీధులక
పూజకు కోర్కి నాయెడ రవుల్కొను నింతట; సంతలో ప్రభా
భాజనమైన నావసిడి పల్లెము తాలిచి వృక్షవాటికా
రాజితమార్గగామి నయి రా గనుపట్టు లతొంటిసంతతుల్.

మానమనోహరమ్ముగ సుమత్రతుల్ నను పల్కరించి, పూ
జాననభాగ్యవాంఛనలు జాలుకొనక కను లింత విచ్చి ఆ
హ్యనములన్ రచించెడు; మదంగులు లించుక సంచలించగా
వానిని కోసి పోసికొని పల్లెమునక, పయనింతు మెల్లగక.

ఈవిరిదోట దాటుచు బహిష్కరమందున కాలు పెట్టగా
బోవు ముహూర్తవేళ తలపోయగ బోని మహోత్సవమ్ముగా
నీ వొక రమ్యమూర్తి వయి నిల్చువు ముంగిట; నీపదద్వయింక
పూవులపల్లెరమ్ము దిగబోసి తలంకుదు నేను లజ్జచేక.

చాల చలించు చూడ్కు లలనమ్ముగ తావక దివ్యమూర్తి నే
పీలుననో కనుంగొని అనేద్యమనోజ్ఞసుఖానుభూతులక
తేలగ, నాయెడంద భవదీయపదానరభాగ్యరేఖలక
వ్రాలు నవప్రభులు సుమనస్సుచమాకృతి సర్వనారతిక!

ANDHRA PATRIKA

దాహము లేదు, తాగ నంజూడు

౫౪౫

దసరా: గిలకలు కె. నారాయణాచార్యులు గారు (ఆంధ్రగీర్వాణ సాహిత్య పరిషత్తు)

అసమాన ప్రమదాదరంబున నముద్యన్మాలతీ మంజుల

ప్రసవాలిం గొని చెంత నుండు మనుజువ్రాతంబువై జిమ్మి ప
ద్య నమూహంబుల బాడుచున్ నగరిరథ్యల్ మూరు మ్రోయుంపుచున్
దసరాపండుగలోన బాలురు మహానందాత్ములై యుప్పెడిన్.

రింగులచేత నెంతయు పొరంగగు బాణములం గ్రహించి క్రే
వం గలవారలం గునుమవర్ష నిమగ్నులై కేసి హర్షత
బొంగుచు గెంతెండు బడుచు బూవులకై కలహించుచున్న యు
ర్విం గలబాలకావధుల కీతి దలంపంగ జోద్యమయ్యెడిన్.

పోడిమిసూపె మన్మథుని బొల్పుగ నొక్కని రుద్రుఁ డింకఁ దా
నేడకుఁ బోగలండనుచు నేచిన కిన్క రతీత నృప్తి వే
జాడలఁజేసె తెరి యన బా నగు సూన శరణిఁ గొంచు నే
వాడలఁ జూచినన్ భువి నవార్యగతిం జరియింతు డింభకుల్.

బాలకజాల సంపతిత పద్యనికాయనినాద మెంతయున్
బాలకరాంచదంబక విభాసిత సూన పరీమళాగతో
ద్యేల మిళిందబృంద పృథువేశలగాన నినాద లీనమై
లాలితవృత్తి నొప్ప నవిలాసముగా శరదుత్సవంబునన్.

పద్యముల బఠించిన నచార ముదంబున గేస్తు లిచ్చుద్రా
క్షోద్యములైన ఖాద్యముల నాదటఁ బంచి గురుం డొనంగఁగా
హృద్యములౌట వాని భజించియు నన్యులచేత నుండు తత్
ఖాద్యనికాయమున్ బలిమిఁగాఁ గొని తిందురు ధూర్తదింభకుల్.

ప్రతిపురి శారదోత్సవ విభాసుర వేశలయందు గాయకేం
ద్రతతి మనోజ్ఞగాననినదంబులతో, సున పేదపాత సం
తతిరుతితో, గిళోరక సుధానిభపద్య జయస్వనంబుతో
నతులిత శోభతోమత మహా ప్రమదాపహాలిల నొప్పెడిన్.

బెంగాలు కెమికల్స్ వారి

3 దివ్యోషధములు

అక్వికోటిన్
కాంక్

అత్యంత వ్యాధి, మంచాన్ని
మొదలైన ఉదర సంబంధ
మైన వ్యాధులకు దివ్యోష
ధము. నిత్యము భోజనానంత
రం నేవించిన కలరా రా
నీయకుండు శాపాద్యులకు.

వికోటిన్ బిళ్ళలు

అక్వికోటిన్ కాంక్ వకు బదులు
తయారైనది. ఒకవిళ్ల నేవించినవెంటనే
చాధ నివారణమును.

లిక్విడ్

ఎక్స్ట్రాక్ ఆఫ్

కాల్ మెగ్

లివిర్ సంబంధమైన వ్యా
ధులకు గుణిమ్యులకు. పె
ద్దలుకూడ నేవించదగినది.

బెంగాల్ కెమికల్ వారిచే తయారైన ఔషధములనే కోరుడు.

మట్టపురకం కొనకుడు.

బెంగాల్ కెమికల్ అండ్

ఫార్మక్యూటికల్ వర్క్స్ లిమిటెడ్, కలకత్తా.

త్వరపడు!

కొలది ప్రతులే గలవు!!

ఇకను మోసములకు భయపడ నక్కరలేదు.

మతివంచన దీపిక.

డబ్బు 250 పేజీలు, 16 చిత్రపటములు, 120 విధములగు విషయములు నిండియున్నది.

వెల రు. 1-4-0 పోస్టు ఖర్చులు ప్రత్యేకము.

ప్రపంచవందల మాయాబాలము దెలుపునట్టి యిట్టి గ్రంథ మిదివర కాలభ్రమన తెలుపితి యనెడిలేదు. క్రొత్త క్రొత్త విధములగు వంచనలు విస్తరించుచున్నది. వ్యాపారము వ్యవసాయము, ఉద్యోగము, వ్యాయస్థానము, దేవాలయము, విద్య, వైద్యము, మాంత్రికము, జ్యోతిషము, పోడి, రైలు, స్టీమరు, ఇది యది యన నేల ఎప్పుట జూచినను మోసచింత ప్రబలియున్నది. నిర్వహణ విట్టి మోసములకు లోపై పరితపించుచున్నాడు. ఇట్టివారి మోసములయొక్క రహస్యములను ఇందు చక్కగ విరింపబడియున్నది. దీని నిడువుటకులన నిర్వహణలు నిండుటలకు లోబడక తప్పించుకొనవచ్చును.

చిరునామా:—ఆనందబోధిని ఆఫీసు, 6, వెంకటేశమేష్ట్ర వీధి, మద్రాసు.

చిరకాలమునుండి బాధించుచున్న మూత్రవ్యాధులకును శగ
(గనేరియా) వ్యాధికిని క్రొత్తగాకనిపెట్టుబడిన
దివ్యోపధము.

గ నో కి ల్ల ర్ (రిజిస్టరు)

ఈయోపధము క్రేష్ట నిరుము, ఇంగ్లీషునుందులను దేలియములగు కొమనములను

పుచ్చుకొనివను నుగము కలగనియడలన, యింజక్షన్ మందులను బాల్మిములకలననుగూడ లాభము లేకపోయినయడలను కడపటి ప్రయత్న ముగా ఈ గనోకిల్లరునుగూడ పుచ్చుకొనియడము. పెక్కుయేర్లదై నుండియున్నను లేక క్రొత్తగా కలిగినను ఏకకము శేగవలకటమైనను చురెట్టి మూత్రవ్యాధులకై నమ స్త్రీలకై నమ పురుషులకై నమ గనోకిల్లరు రిఫ్టుక నిడుర్చును. మూత్రము నిర్మూలగా వెడలును. మూత్రముపోవుచున్న పురుషు కలననుయెట్టి పోవును. మూత్రవ్యాధియగునందలి వాపు తీసిపోవును. శేగవ్యాధి (గనోకిల్లరు) చిరుక వ్యాధి మూత్రము పోల్లుగా చదుట, తేహలోగయులకు మూత్ర వ్యాధియగునండిపోవు తెలుపు, యూరెత్తిటను, ప్రాప్తాటిటను, కిట్టిటను, బుకోరినా, మున్ను మూత్రములన్ని యెదు స్త్రీలకును పురుషులకునుగూడ గనోకిల్లరులను వదురును. విద్యము (గుమము) పోవుట, స్త్రీలు గర్భవతులుగా నున్న పురుషులకు మూత్రవ్యాధులు మున్ను నువనిగూడ దీనివలన వదురును. 50 మూత్రములగల నీపా ఫీసు రు. 3-0-0 వీ. 6, చాప్లీ ప్రత్యేకము. పెక్కువారి కి నీపా యెట్టుంచుకొనివ వీ. 6. చాప్లీ మేమే భరించెదము.

అడ్రసు:—డాక్టర్ డి. యస్. జసాని, 137 కికావీధి, గులాబ్ వాడి, బాంబాయి 4.

Tel. Add. "GONOKILLER" Dr. D. N. JASANI, 137 Kika Street, Gulalvadi, Bombay, 4.
మద్రాసు నుండి ఏకెట్లు దాదా అండు కంపెనీ, 560 చై నాబాబురోడ్డు, మద్రాసు.

[జేరాలో అలెగ్జాండరు ప్రభువు; సేవాదళము; చక్రవర్తియెదుట కాళ్లకు, చేతులకు సంకెలలు వేయబడిన భయంకరస్వరూపుడగు నొక ఖైదీ.]

అలెగ్జాండరు

ఓహో! కొల్లగొనుటలో నసమాన ప్రజ్ఞా ధురీణుడని పేరు మోగుచున్న క్రేషియను దొంగలనాయకుడవు నీవేనా?

దొంగ

నేను క్రేషియను దేశస్థుడను, పీరుడను.

అలెగ్జాండరు

పీరుడవా!—దొంగవు, దోపిడిగాడవు, హంతకుడవు! దేశమునకు పీడవు! నీ సాహసమునకు సంతసించితిని గాని, నీ నేరములు కనిపెట్టి తగిన శిక్ష విధింపక తప్పదు.

దొంగ

నే నేమి చేసితిని నాపై నేరము మోపెదవు?

అలెగ్జాండరు

నా యధికారమును నీవు తృణీకరింపలేదా? దేశ శాంతికి భంగము కలుగజేయలేదా? ప్రాణములు తీయుటలోను, ఆస్తుల కొల్లగొనుటలోను, నీజీవితము వినియోగింప లేదా?

దొంగ

అలెగ్జాండర్ ప్రభూ! నేను ఖైదీని. నీవు సెల విచ్చినయంశములు నే నాలకించెదను. నీవు

విధించుశిక్షకు పాత్రుడను. కాని సూక్ష్మశరీర మగు నా “యాత్మ” జయింపరానిది సుమా! నీవు నాపై మోపుటవలయుదలకు ప్రత్యుత్తర మియ్యవలసినచో, నేను “స్వతంత్రుడ”గానే జవాబిత్తును.

అలెగ్జాండరు

ధారాళముగ మాటలాడుము. నాకృపకు పాత్రులైనంత నే, ఎవ్వరినిగాని, చే నణచివైతునని తలపకుము.

దొంగ

అట్లైనచో ఎదురుప్రశ్న చే నీకు జవాబియ్యవలసియున్నది. నీజీవిత మెటుల గడపితివి?

అలెగ్జాండరు

పీరునివలె. “యశోదేవత” నడుగుము, ఆమె యే నీకు ప్రత్యుత్తర మియ్యగలదు. ధైర్యశాలులలో నే వ్రగగణ్యుడను—చక్రవర్తులలో కల్లపరాక్రమవంతుడను—దేశములను జయించుటలో మహా యోధుడను.

దొంగ

నన్ను గురించి మాత్రము పలుకదా, యశోదేవత? ఇంత సాహసమైన జట్టు, ఇట్టి ధైర్య శాలియగు నాయకుని క్రింద నిదివల కెప్పుడైన

నుండెనా? నిజముగ నుండెనా? — కాని ప్రజలు చెప్పుకొనుట నా కిష్టములేదు. నేను పట్టువడుట అంత తేలికపని కాదని నీకు స్వానుభవమున తేటతెల్లమే గదా!

అలెగ్జాండరు

అయినప్పటికిని, నీవు దొంగవు గాక మరేయి? నీచుడవును, అయోగ్యుడవు నగు దొంగవు!

దొంగ

సరి, దేశములు జయించిన పరాక్రమశాలి యననేమి? అంతములేని రాజ్యకాంక్షచే, న్యాయము, ధర్మము విడిచి, జనులచంపి, దేశముల కొల్లగొని, ప్రశాంతి ధ్వంసము చేసి, ఔమదేవతను విడియించుచు, నీవు కూడ క్రూరరాక్షసుని వలె దేశము లన్నియు గ్రుమ్మరిలలేదా? వంశమంది బలగముతో, కొద్దిప్రదేశములో నేను చేసినవనిని అనేకవేల మందితో రాజ్యము లన్నిటిని సంఖ్యభింస చేయుటలో నీవు నిర్వహించితివి. జనసామాన్యమును నేను నాశనము చేసితిని; ప్రభువులను, రాజపుత్రులను నీవు నాశనము గావించితివి. నేను కొలహిపల్లెలను తగులబెట్టితిని గాని, నీవు శృంగారముగ పట్టణములను, రాజ్యములను మట్టముచేసితివి. అట్టితిరి, నీకును నాకును గలవ్యత్యాస మేమి? జన్మచే నీవు చక్రవర్తివి. నేను సామాన్య మానవుడను. అందుచే నీవు నాకంటె శక్తిమంతుడవగు దొంగ వైతివి.

అలెగ్జాండరు

నేను కొల్లగొనుటలో నెంత ప్రభుత్వాధికారము జూపితినో, తిరిగి దానముచేయుటలో నన్ని తకు మిక్కుటముగ ఔత్రము వెలుబిచ్చితిని. కొన్ని రాజ్యములు తలక్రిందు చేసినప్పటికి, సంతకంటె గొప్పగ మరికొన్ని స్థాపించితిని. నాణేజ్యముకళలు మున్నగువానిని పోషించితిని.

దొంగ

నేను కూడ ధనవంతులను దోచి, బీదలకు ధారాళముగ పంచిపెట్టితిని. మిక్కిలి భయంకరముగ మానవజాతులను తరివీడు చేసి, క్రమమగు శిక్షలో నుంచితిని. శిష్టులను రక్షించుట కభయహస్త మొగ్గితిని. నీవు చెప్పు వేదాంతము నాకంతగ సర్థమగుట లేదు కాని, మొత్తముమీద నీవును నేనుకూడ ప్రపంచమునకు చేసిన ద్రోహమునకు పరిహార మెట్టి యు లేదు.

అలెగ్జాండరు

ఇంతట విరమించుము. (నేవకులతో) ఈరని బంధవిముక్తుని తేసి, యటుపై నెంతయు గౌరవింపుడు.

(దొంగ నిష్క్రమించును.)

(స్వ) ఆహా! మా యిరువురకు నింతపోలిక యున్నదా!

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

నొగులా నెత్తగు రెండుపీటలపయి స్థూమ్ముడ యత్నించినకా;
వగయా నిమ్మరు స్వాములం గొలుచు దుర్యాగ్యంబు ప్రాప్తించినకా;
జగతి స్నీకు ధనాధిదేవతకు వర్చలేయ కుంకించినకా,
సుగము సే మట కోలుపోదు మిట నందు న్రామచంద్రప్రభూ!

తన కే దన్యులు చేయఁగావలయు నంతాత్పర్యమో తాను దా
నిని జేయవలె వారి; కన్యు లింక దేని జేయఁ దా నొచ్చు దా
నిని జేయం దగ దెవ్వ దన్యులకు—నీనింబట్టి సాగించు జీ
వన మెవ్వఁ డతఁడొను రాట సుఖ దేవా! రామచంద్రప్రభూ!

ఏ దెట్లుండును మ్రోల నద్దియె యశు పీక్షింపనా స్వచ్ఛమా
నాదర్శాబుస, నట్లె ద్రవ్వలకుఁ జిత్రావన్ధ యెట్లుండు న
ట్లే దృష్టుంబగు లోక మెల్లఁ; గనుకన్ సృష్టిక్షీతంబైన దో
షాదు ల్కావియె, కాపు దానివి, మహాత్మా రామచంద్రప్రభూ!

కోరనా దిహసాఖ్య మేది నిను భక్తుం; డల్ల రాధాంగనా
పారప్రేమయు నిస్సహాయ మెద దైవాటంగ వాసోజలా
హారాదు ల్సకలంబు నీవె యనుచున్ ధ్యానింపనొ; బ్రార్థనన్
జేరం బొడుట మాకుఁ గూడదు కృపాధీ! రామచంద్రప్రభూ!

శారీరామయపీడఁ బోవును మనః స్వాస్థ్యంబు; లోలాంబుకా
సారంబట్టులు చిత్త ముండునెక ధ్వస్తంబొను ధ్యానంబు, ని
డారం భక్తిఫలంబు నిచ్చుట కవశ్యం బందుచే బూర్ణ దే
హకోగ్యం బని పెద్ద లందురు రమేశా! రామచంద్రప్రభూ!

స్వాపాహారజలంబుల స్మరలఁ బుష్టంబయ్యెడు స్తవన
వ్యాపారంబుల జీర్ణమై చెడిన దేహంశంబు; లవ్వనిచే

నేళుం గాండు మనంబుగూడఁ; గనుక స్నేయాథ నిర్వృత్తికై
మాంబుగూడదు భక్తసారము మహాత్మా! రామచంద్రప్రభూ!

సంతానార్థమె పెండ్లి కాని సురతేచ్ఛాత్పత్తి సంభూతమా
సంతోషంబున కెప్పు గాడని శ్రుతు ల్పాత్రంబులు నైప్పుటకా,
గాంతాభోగపరాయణత్వము నణంగం ద్రొక్కి గేస్తుండుతా
కాంతి వ్రాన్తి గడింపఁ జూడవలె, నీశా! రామచంద్రప్రభూ!

విమలాంతఃకరణంబు, దేహబలము, నిష్కార్యతఃఫీక క్తి, ధై
ర్యము, విత్తాధ్యత, నూత్నకల్పనసమర్థత్వంబు, దేశంబు, స
ర్వము, గోల్పోవుటకుం గతం బరయ నార్యస్తుత్యనద్రృష్టా చ
ర్యము లేకుంటయె యంచుఁ దోచు రఘువీరా! రామచంద్రప్రభూ!

క్రిమినందోహమువంటి వంతతి, కభుక్తి న్దేశమందెల్లఁ బ్రే
తముల ట్లుండెడువారికిం గొద వొకింత స్లేదు! నద్రృష్టాచ
ర్యము తర్వాత గృహస్థులై కనిన శౌర్యస్థీతు లౌవారు మా
త్రము కాన్పింపదు నిన్ను బోంట్లు మహితాత్మా! రామచంద్రప్రభూ!

వాసంబందునఁ బెద్దవారినడత, లైవవాహికాచారముల్,
గ్రాసంబందున లేమి నేమము,లనద్గ్రంథాదులు, న్రంతంబై
యశాసంకల్పలఘుప్రసంగములు, నిత్యాదు ల్మతెన్నో శమా
భ్యాసోమప్రతిబంధకంబు లగు దేవా! రామచంద్రప్రభూ!

నీరాహార సుషుప్తి వాంఛల నెటు ల్నిర్జింపలేడో నరుం
డారీతి న్వసితాభిలాషయును దా నడ్డంగ లేడంట ని
స్సారానత్యపుమాట కానియెడ, భీష్మప్రాయు లైనట్టి లో
కారాధ్యు ల్భువి నుంట సాధ్య మిపు డెట్లా? రామచంద్రప్రభూ!

హిందూదేశేళుఁ బ్రస్తుతస్థితికి నెన్నేఁ గారణా లున్న; విం
కందు న్పాల్యవివాహము ల్కనంగ మూలాధారము ల్పల్విన
త్సందోహంబుల కంచుఁ జెప్పదురు పెద్ద లైక్కు; రామాట ని
స్సందేహం బని నాకుఁ దోచెడు రమేశా! రామచంద్రప్రభూ!

తిను నాహారముఁ బట్టి యుండు మనము దైహంబు; జీవ్యోద్రియం
బును స్వాధీనము చేసికొన్న నితరంబు ల్వశ్యమై యుండుఁ; గా
వున, నద్దానిని బ్రహ్మచర్య నియమంబు నిల్పుకోఁ జూచువా
డు నిరోధించుక వర్తిల న్వలయు నెట్లు న్రామచంద్రప్రభూ!

శమనంపత్తి, చిరాయు, వద్భుతమనీషాశక్తి, యారోగ్య తే
జము, ద్వత్సృష్టి గహస్యవేత్తృతయు, నిచ్ఛానత్వపుంజెంపు, న
త్యముగా నిన్ను నెఱుంగఁజాలు మహితత్వంబు, స్సదా బ్రహ్మచ
ర్యమునం గల్గు నమూల్య లాభములు దేవా! రామచంద్రప్రభూ!

విమలస్వాంతత నిన్నుఁ గొల్వనో, రుజావృద్ధత్వపీడాదు తొ
లమ వారిం బరిచర్యలం దనునో, దైన్యస్థమా నాత్మదే
శము నేవింపనో, పెండ్లి మానుకొని యిచ్ఛాపూర్వక బ్రహ్మచ
ర్యముతో నుందురు కొంద టుత్తములు దేవా! రామచంద్రప్రభూ!

త న్నట్లే సకలేతరోరుతర భూతవ్రాతముం జూచుకొం
ఁతున్నం గష్టతమంపుఁ గృత్య మగుచో, నిం కన్యజీవాలియం
దు వైసర్గికవృత్తిమైఁ బొడము నా దుర్దేవవభావంబుతోఁ
దన్ను స్ఫర్తుఁడు చూచుకోవలయు నీతారామచంద్రప్రభూ!

వినయం బున్న సమస్తసద్గుణము లావిరూఢత మా; నద్ది భ
క్తున కానశ్యక మైనలక్షణము; తస్మాలంబుపై నిల్చుఁ ద
క్కిన యాధ్యాత్మికవృద్ధి యంతయును, ముక్తిం గూర్చు సామగ్రియుఁ;
ఘనసౌధంబు పునాదిపై నె నిలుచుంగా! రామచంద్రప్రభూ!

ధనవిద్యాదుల పెంపుచే నరున కౌద్ధత్యంబు రానున్నచోఁ
దనకంటె స్థలవత్తరుం దలఁచి డిందంతేయ నౌ దాని; నిం
కను గవ్వంబులఁ గల్గుకుండు నడఁపంగా నొఁ బ్రపంచంబులోఁ
దనకంటెం బృథుకష్టజీవిఁ గని; నీతారామచంద్రప్రభూ!

రానున్నట్టి విపత్తుల న్నరుఁడు నేరం డడ్డి యాఁపంగఁ దా;
గాన, న్వానిని ధీరచిత్తతఁ దితిత్ వైసఁచుకొం టావ్వు; నేఁ

దేని నీరధిఁ గూలి వీరధృతియై యిట్టట్టు తాఁ గొట్టు కో
కానీటం బడియున్నఁ, దేలి మను; నీళా! రామచంద్రప్రభూ!

శ్రమ మొత్తెక్కువ యైన దానివెనుకం బ్రాప్తించుసౌఖ్యంబు గా
టమె యా సంతగ; నిన్నె నమ్ముకొనియుంటం గల్గుమోదంబుతో
సమహా మోదము లేమి, నడ్డి యగుఁ గష్టం బందునే కానఁ, గ
ప్తములే భక్తులు కోరుకొందు రెపు డీళా! రామచంద్రప్రభూ!

ఎవఁడుం దాఁ దన చర్మచక్షువులతో, హృద్భావనాతీతహా,
రవికోటిద్యుతి మించు దీప్తి గలదా, బ్రహ్మవిదేవార్చ్యమా
భవదీయాకృతిఁ జూడలేఁ దని కృప న్నామించి యడ్డప్పు డీ
వనతారంబుల నెత్తుచుందు పరమేశా! రామచంద్రప్రభూ!

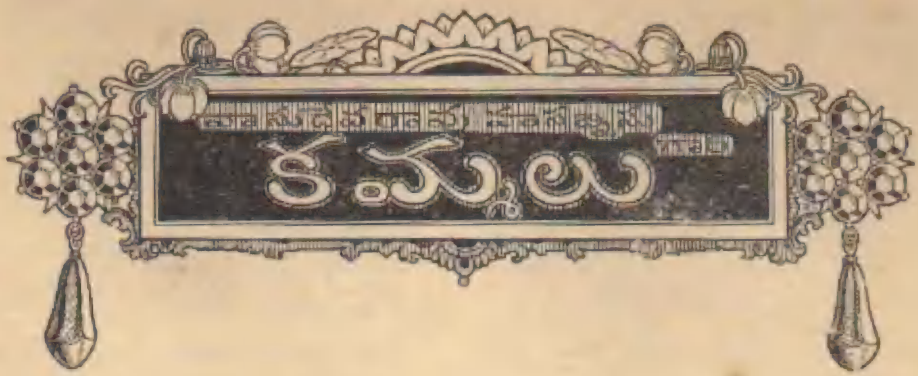
“నీపాపంబులఁ బట్టి నీగతులు నిర్ణీతంబు తా” నందు వే,
నోప న్నే నిలువంగ నీయెదుట న్యామోద్యుత్తీర్ణ! నీ విఁ కే
పాపాఘం బవలీల మొళిత మొనర్ప న్దక్షిణా నత్యపా
కూపారంబవు! నన్నుఁ బ్రోవ భరమొక్కో? రామచంద్రప్రభూ!

“నీకర్మం” బని కన్ను దుడ్చి చను, దంతే కాని, నీవే నదా
వాకు న్భావముఁ గర్వము న్నడపి సర్వప్రాణులం ద్రిష్ట దీ
లోకంబందున; నిద్ది దూషణముగా లో నెంచి కోపింప క
య్యా! కే లోడ్చి నమస్కరింతుఁ బరమాత్మా! రామచంద్రప్రభూ!

వందనము సుందరాంగా!-వందన మనవర్గసౌఖ్య వరదాయి! ప్రభూ!
వందనము దేవదేవా!-వందన మో జానకీధవా! శ్రీరామా!

వందన మానందాత్మకి!-వందన మో చిత్స్వరూప! వందన మభవా!
వందనము భక్తకల్పక!-వందన మఖిలప్రపంచపాలక! రామా!

శ్రీరామా! శ్రీరామా!-శ్రీరామా! రామ! రామ! శ్రీరఘురామ !
శ్రీరామా! శ్రీరామా!-శ్రీరామా! రామ! రామ! సీతారామా!

నేను పుట్టిన నేళావిశేష మేమోగాని, నాకు చిన్నప్పటినుంచీ కలహమంటే మహానందం. చిన్నప్పుడు నాతోడివాళ్లతో ఏ విషయాన్ని గురించి అయినా ఊరికే వాదస్తూ వుండేవాణ్ణి. తర్వాత తర్వాత విద్యార్థిదశలో 'డిబేటింగ్ సాసైటీ'లో వాదన. ఒకళ్లు 'బొ'నన్నది నేను 'కా'దనాలే; వాళ్లు 'కా'దన్నది నే 'నా'దనాలే—ఇది నాకు సహజస్వభావ మయింది. ఆ తర్వాత మా ఆవిడతో కలహం. 'కలహ' మన్న పదాని కెన్ని అర్థాలున్నా నా 'కలహ'నికి మాత్రం 'ప్రణయకలహ' మనే అర్థం. నే నొకళ్లతోలికి పోను. కాని మా ఆవిడతో 'కలహం' లేకుండా ఉండలేను. నాది "ప్రేమైక జీవన"మని నాభావన. అందుచేత నా మనోగత మేమిటంటే, ఏదో వకక్షుద్రకలహం అప్పుడప్పుడు లేకపోతే నాకు 'ప్రేమ'లోని రుచి రుచికరంగా ఉండడంలేదు. అందుచేత కారణం లేనిదే—(ప్రణయకలహానికి కారణమే లేకుం టుందా?)—మా ఆవిడను కలహంలోకి దింపే వాణ్ణి. ఇది నాకు సహజస్వభావ మయింది. ఏమి చేసినా ఆ స్వభావం మారకుండా నున్నది. క్రమేణా అది నాలో వక పెద్దబాడ్యంగా పెరిగి

మించింది. అది నాలో జీర్ణించి ఉండి ఏవారం రోజులకో, ఏపదిరోజులకో, ముఖ్యంగా నాకు సెలవు దినాల్లో, తలయెత్తేది. ఇది నాకొక వెట్టి—కాని ఎన్నో పింబరు వెట్టి?!

'ప్రేమ' అంటే నేమో నాకు తెలియదు. కాని నా భార్యను నేను ప్రేమిస్తున్నానని మాత్రం నాకు తెలుసును. ఎట్లా? ప్రేమ తత్త్వ మెటువంటిది? ఏమో! నాకు తెలిసిన ప్రేమ తత్త్వం వేరే! నా ప్రేమతత్త్వం నాది! ఒకళ్ల అభిప్రాయంతో నే నేకీభవిస్తానోలేదో, నాతోనొకళ్లు ఏకీభవిస్తారో లేదో, నా కననరం లేదు. నా తత్త్వం నాది. స్పష్టంగా చెబుతాను:

ప్రేమ యెల్లప్పుడూ జాగ్రతావస్థలో నుండాలే. దినదినాభివృద్ధి కావాలే. నిష్కళం కంగా వుండాలే. అందులో నేనిధమైన మిత్ర మమూ నుడగూడదు—అని.

కాని జాగ్రతావస్థలో నున్నదో లేదో యెట్లా తెలుసుకోవచ్చును? నిష్కారణ కల హాలవల్ల! నిర్వాధాకరమైన కలహాలవల్ల! అందలోనూ మితి ఉంది; ఆనంద ముంది. ఒక్క ఉదాహరణ మిస్తాను. మనము వర్ధాగా

స్నానం చేయడానికి చెరువుకు పోతాము. చెరువులో నీళ్లు నిశ్చలంగా ఉంటుందాయె. ఇంకా దానిప్రక్కన్నే ఒక నది ప్రవహిస్తూ వున్నది. పైనుండి కెరటాలతో భయంకరంగా గర్జిస్తూ ప్రవాహం వస్తూవుంది. ఈ రెంటిని చూడండి. అప్పుడు నిశ్చలమవుకోండి. చెరువులో స్నానం చేస్తామా, నదిలో స్నానం చేస్తామా? ఎందులో స్నానంచేయడాని కా నందంగా వుంటుందో— ఉత్సాహంగా ఉంటుందో—

ఇంకొకటి— నర్కసులో పెద్ద పులులతోనూ సింహాలతోనూ ఆటలాడించే వాళ్లని చూడండి. వడుక్కున్న సింహాలతో ఆడ తారా? లేవుతారు. వాటికి పౌరుషం, కోపం పుట్టించేలాగ పాడుస్తారు. అవి నోరు తెరచుకొని వాళ్లమీద దూకవస్తవి. అప్పుడు వాటి చేత అవి చేయవలసిన పనులు చేయిస్తారు.

మరొక్కటి— పాములవాడు పాముల బుట్ట తెరుస్తాడు. అందులో పాము వడుక్కుని వుంటుంది. దాన్ని ఆడించడ మెట్లా? దాన్ని బుట్టతోనో, చేత్తోనో పాడుస్తాడు. దానికి నోప్పి తగిలి 'భస్' అంటూ వాణ్ణి పాడవ న్తుంది. అప్పుడు దాన్ని ఆడిస్తాడు.

ఈ ప్రదాహరణలు చాలు! ఇంక ఆలోచించండి— ప్రేమ నమంగా క్రమంగా సాగి పోతూవుంటే అందులో అందం, చందం, సారస్యం లేదు. ఆనందం లేదు. అది మాటికి మాటికీ 'బున్ బున్' అంటూ

వుండాలె. ఎదురు తిరుగుతూ వుండాలె. ఉద్దేశం కలుగుతూ వుండాలె. అంతతో నది చల్లా రూపుండాలె. ఇది నా ప్రేమ రత్నం! చిత్రం.

కాబట్టి వారంరోజుల కొక్కసారి అయినా నేను కలహం లేకుండా వుండలేను. నాకు తగ్గదే మా ఆవిడ. ముక్కుమీదనే వుంటుంది కోపం! చీదితేనే ముక్కుడిపోతుంది! అంచేత నాకు కలహానికి కారణం సులభంగా దొరికేది.

ఇంక యితటితో నీడపోధాతం చాలించి మొన్న మొన్న జరిగిన ఒకవిషయం చెబుతాను.

దనరా నమిషిస్తూన్నది. రేపు, ఎల్లుండి కూడా సెలవులు. ఇంట్లోనే వుంటాను. కాబట్టి కలహం వుండక తప్పదు. కాని, కారణ ముండవలె గదా! ఆలోచిస్తూన్నాను. ఒక్కదిన మంతా ఆలోచించాను. అనేక కారణాలు పొడగట్టినాయి. కాని ఒక్కటైనా నచ్చలేదు. ఎంచేత సంతారేమో! మా యిద్దరి మధ్య కలహం మూడోవారికి తెలియకూడదు. మూడోవారి యెదుట మొహం చిట్లంపులు, మార్మోహాలు, అలుగులు ఉండకూడదు. ఎంతైనా లోలోపలనే కుళ్ళాలె—బయటికి మొహం మీద ఆనందం, ఉత్సాహం, సంత్సృష్టి, ఉల్లాసం, సుఖమయచిహ్నం తెన్నో అన్నీ కనబడుతూ వుండాలె. అట్లా లేకపోతే రాధాంతం చేసేవాణ్ణి! ఇప్పుడు చాలాకాలానికి, మా పినరెల్లికూతురు (అనగా—మా అక్కయ్య), ఆమెమగడు, ఆ రేండ్ల కొడుకుమాయంటికివచ్చి వున్నారు. పండకోసమని తీసుకొచ్చాము.

నాళ్ల యెదట మాకు కలహ మెట్లా? కాబట్టి యీమారు కలహం, ముఖ్యంగా మనోమనస్సాక్షిగా వుండి పోవాలే! ఆలోచిస్తూన్నాను. తప్పులు వెదుకుతున్నాను. వెదకేవాళ్లకు తప్పులే కనబడక పోతాయా? ఎంతటి ఘోరకారణ మైనా చాలు ననుకున్నాను.

ఆనాడు ఎప్పటిలాగా కోర్టుకు వెళ్లుతూన్నాను. నా కెదురుగా పోస్టుబంట్లోతు వచ్చాడు. నాకు ఉత్తరాలున్నాయా అని అడి

గినాను. అందుమీదట వాడు ఒక చిన్న పార్సలు (ఇన్నూరు చేసింది) చూపాడు. దానిమీద మా అవిడపైవెలూసం ఉంది. ఆపార్సలు అవిడ అన్న గారు పంపారు. అందులో నేమున్నదో

నాకు తెలుసుదు. ఇంట్లో యిమ్మని బంట్లో తుతో చెప్పి నాతోవ నేను పట్టాను. కాని, నాలో నొకవిధమైన వికారం కలగ సాగింది. ఆ పార్సలు నా పేరిటికి రాక నా భార్యపేరిటికి వచ్చింది. అదే నాకు కలిగిన వికారానికి కారణం! అయినా, అవిడచుట్టాలు, అన్నదమ్ములు మొదలైనవారు అవిడపేరిటికే జాబులు వ్రాస్తూండేవారు సాధారణంగాను. నా పేరిటి కెప్పో వకప్పుడు వ్రాసేవారు. జాబులు వ్రాయడమంటేనూ, వచ్చిన జాబులకు జబాబులు వ్రాయడమంటేనూ నాకు మహాచెడ్డ బద్ధకం! అందువల్ల మావాళ్లకు కూడా అవిడే జాబులు వ్రాస్తూవుండేది. ఇట్లున్నప్పటికినీ ఆపార్సలు నా పేరిటికి రాలేదే అన్న కోపం—కించిత్కోపం—నాకు కలిగింది! ఈ కోపం తోటి—ఈ ఆందోళనతోటి కోర్టులో నే నేమేమి చేశానో నాకు జ్ఞాపకంలేదు. కాని, తప్పుపను లేమీ చేయలేదు సుమండి! మా మూలు నేళ కింటికి వచ్చాను. వస్తూవస్తూ తోవలో నేను పార్సలుసంగతి అవిడను అడగ కూడదని మనసులో నిశ్చయంచేసుకొన్నాను. ఇంతమాత్రం నిజం.

ఇంటికొచ్చాను. మామూలుప్రకారంగా కాళ్లు, చేతులూ, మొహం చన్నీళ్లతో కడుక్కుని, ఫలాహారంచేసి, 'టీ' తాగి, తమల పాకుల 'బీడి' నములుతూ, 'సిజన్సు' కాలుస్తూ, మొనమొన్న వచ్చిన 'భారతి' చదువుకుంటూ వాలుడుకుర్చీమీద వాలి వున్నాను. మాబావతో ముచ్చట లాడుతున్నాను. మా

మేనల్లుడు—అసంతం—‘భారతి’ లోని బామ్మలు చూపుమని‘మామా—మామా’ అని నాచేతిలోని పుస్తకం లాక్కోవడానికి తంటాలుపడుతూన్నాడు. ఈ విధంగా సాయంత్రం గడచింది. రాత్రి యథాప్రకారంగా భోజనం అయినాయి. ఆరాత్రిఅంతా మామూలుగానే గడచిపోయింది. విశేషం లేమీ లేవు. నేను పార్సలు సంగతి ఆవిడను అడగనూ లేదు, ఆపే తనంతట నాతో నేమీ చెప్పనూ లేదు.

తెల్లవారింది. మా ఆవిడ యెవ్వడు నిద్రలేచిందో నాకు తెలీదు. ఆరు గంటలు కాస్తాటప్పటికి నన్ను నిద్రలేపింది. ఇంట్లో సందడిగా వుంది. తలంటుతాను లెమ్మన్నది, నన్ను. అట్లాగే నని నేను ప్రాతఃకాల కృత్యాలు తీర్చుకుని తలంటి పోసుకున్నాను. చావడిలో మా బావకూ నాకూ రెండు పీటలు వేశారు. ఇద్దరూ చెరివకపీటమీద కూర్చున్నాము.

ముఠాగా ఇద్దరూ తెచ్చిపెట్టారు. మేమిద్దరమూ ఫలాహారం చేశాము. అంత మా ఆవిడ నాట కరంగం మీద కథానాయికలాగ సింగారించుకుని సాక్కుతూ సోలుతూ కులుకుతూ నచ్చింది. ఆ వచ్చీరావడం తోట నాకంట మొట్టమొదట పడ్డది ఆవిడ చెవుల నున్న రవ్వల ‘కమ్మలు’. అదే నిన్నటిలోజన టపా బొటోతు తెచ్చియిచ్చిన పార్సల్లో వచ్చింది.

వాళ్ల అన్నయ్య ఆవిడకు ‘దనరా కానుక’ అని పంపాడు. అది నాకంట బడ్డది. నేనూ—ఆవిడ నిన్నటినుంచి నాతో చెప్పవీకారణం చేత—చూచీచూడకుండా ఉండిపోయినాను. నాకమ్మలో కాఫీ పోయాలెనని మా ఆవిడ పంపింది. కమ్మలు నాకు చూపాలె నని ఉద్దేశం తో కాబోలు—నేళ్లతో, తన బుగ్గమీద యే మోకెన్నట్లు, తుడుచుకో పోయింది. ఆతొందరలో, ఆతల్పిబ్బులో చేతిలోని ‘కాఫీ’ కూడా

బారి నా ‘కవ’ మీద పడి క్రింద పడిపోయింది. నాకు నవ్వు వచ్చింది. మా ఆవిడకు సిగ్గోచ్చింది. మొహం యెల్లెట్లో అయిపోయింది. తూనీగవలె తురుస లోనికి పారిపోయింది. అర్థగంటనేపు మేము ‘కాఫీ’ కోసం కనిపెట్టుకోవలసి వచ్చింది. మా బావ “పారబాటున చేయి బారింది” అన్నాడు. నిజమైన కారణం నాకూ తెలుసు—ఆవిడకూ తెలుసు. కాని, మే మిద్దరమూ—ఇద్దర

మెక్కడ?— నేనుమాత్రమే— మా ఆవిడ లోపలికి పారిపోయిందికదా!— ఏమీ మాట్లాడలేదు. ఎంతెంతోగాని, నా కప్పుడు కోపమే మాత్రమూ రాలేదు. మరొక్కప్పుడీలాజరిగి వున్నట్లయితే యెట్లుండేదో. ఇప్పుడుమాత్రమిది పొరబాటు కాదు, కమ్మలప్రభావమని నేననుకున్నాను. నవ్వుకున్నాను. ఊరుకున్నాను!

ఆ తర్వాత నేను పేదరు చదువుటలోను, మిత్రులను చూడడంలోనూ కాలం గడిపినాను. మధ్యాహ్నం భోజనాలవేళ. ఈ లోపల ఆవిడ నాయెదుటికి నాలుగైదు సార్లు వచ్చింది. కాని, నేనట్టే లత్యపెట్టలేదు. ఆవిడ యేదో పనుల సందట్లో వుండిపోయింది.

పన్నెండు గంటలు కొట్టారు. బావా, నేనూ, మాయిద్దరమధ్య మా అనంతం భోజనానికి పీటలమీద కూర్చున్నాము.

లోకాభిరామాయణంతోటి భోంచేస్తూన్నాము. మధ్యమధ్య మా అనంతాన్ని నవ్విస్తూ, వాణి ముద్దుమాటలకు మేము నవ్వుతూ ఉన్నాము. మా ఆవిడ వడ్డన చేస్తున్నది. అక్కయ్య పాలపూరీలు చేస్తూన్నది. మా ఆవిడ సేమియాల పరమాన్నం గిన్నె తీసుకుని మా బావకు వడ్డించింది. అనంతానికి వడ్డించింది. నా కంచందగ్గరికి వచ్చింది. అంతలో నేమయిందో— ఉన్నట్టుండి తల వకమాదిరిగా విసిరింది. ఆ విసురుడువల్ల చేతిలోని గిన్నె జారింది—నా కంచంలో బోల్తాపడ్డది! మా ఆవిడ నా మొహం కేసి చూసింది. నేనావిడ

మొహంకేసి చూశాను! బావా, అనంతం అట్టే చూస్తూన్నాను! ఏమి చేయను? ఒక్కవైపున నాకు నవ్వు వస్తూ వున్నది. ఒక్కవైపున కోపం! ఏమి అనడానికైనా తోచింది కాదు! ఎట్లాగైతే నేమి? “ఈవేళచేతుల్లో నీరసం కలిగిందెందుకో? ప్రార్థన ‘కాఫీకూబా, ఇప్పుడు పరమాన్నం గిన్నె! అన్నీ నేనే తాగాలెనని ఉంటే ఒక్కసారిగా పెద్ద గిన్నె గిన్నే నాముందు పెట్టరాదా? ఈ చిన్నగిన్నె నాకంచంలో బోల్తాపడేయక పోతే? ఈవేళ వాలక మేమీ బాగుండలేదు! కారణమేమి చెబుమా!” అనిమాత్రమన్నాను. “మామా, మామోయ్, అత్తయ్యే పరమాన్నం మంతా నీకే పోచేచింది. నాకు జీడిపప్పు, ద్రాచ్చా నేయనేలేదు. నేను జీడిపప్పు యేరుకోనా? అత్తయ్యకి దెయ్యం పట్టింది!” అన్నాడు. ఇందుకు అందరమూ నవ్వాము. ఆవిడ మొహం మాటుచేసుకుని వెళ్లిపోయింది! తర్వాత మా అక్కయ్య వడ్డెన్ను పూర్తిచేసింది. మా ఆవిడ మా యెదుటికి రానేలేదు.

ఈపూట భోజనం కొంచెం బరువుగా వుండడంచేత, రోజుటికన్నా వేళ కొంచెం మీరడంచేతనూ, భుక్తాయాసం తీర్చుకోవలెనని నేను నాగడిలోకి, మాబావ తనగడిలోకి వెళ్లిపోయినాము. నాకు వగటిపూట నిద్ర అలవాటు లేదు. అయినా కాస్తనే పూరిక పడుకుందామనిపించింది. అనంతం వల్లెంలో తాంబూలపు ‘బీడీలు’ తేచ్చియిచ్చాడు. తాంబూల

చిరస్థానంబేస్తూ 'సిజర్న' వకటి వెలిగించి నా మంచంమీద పెనుక్కున్నాను. కొంచెం నే పయ్యెటప్పటికి ఎట్టా పట్టిందో కాని నాకు నిద్ర పట్టింది. సుమారు గంట రెండుగంటల సేపు నిద్ర పోయి వుంటానేమో! కండ్లు తెరచేటప్పటికి మా ఆవిడ గదిలో బల్లమీది నిలువుటద్దము వైపుకు తిరిగి కుర్చీలో కూచోని అద్దంలో తన్ను చూచుకుంటూన్నది. జడాగిడా అంతా తయారైంది. కొర్నాటిచీర—'కీర్' 'కలర్' (చిలుకరంగు) చీర కట్టుకుంది. బెంగుళూరు అంచు పట్టుజరి రవిక తొడిగింది! ఇంట్లో పెట్టె లో వున్న పాములు నాలుగూ తగిలించు కుంది. చెవులకు తగిలించుకున్న కొత్తకమ్మలు తీసింది. చూచింది. 'పాలిష్ లెడర్' తోటి తుడి చింది. చేతిరుమాలాతో చెవులు తుడుచు కుంది. కమ్మల చీల తీసింది. చెవులకు మళ్ళీ పెట్టుకుంది. వెనక్కు తిరిగిచూచింది! నేనంత వరకూ అన్నీ చూస్తూనే వున్నాను. వెనక్కి-

తిరిగి చూచేటప్పటికి కండ్లు మూసుకున్నాను! నేను చూడాలె ననుకుందో యేమో! నేను చూడలే దనుకుంది!

మెల్లగ లేచింది. నన్ను సమీపించింది. భుజం తట్టుతూ "ఈపూట 'టీ' అక్కర్లేదు కాబోలు? నాలుగున్నర వేళారు" అన్నది. నే నులిక్కిపడి లేచాను. ఆవిడను చూచి నవ్వాను. ఆవిడ పైకి ఉపచార మాత్రానికే మందస్మితం చేసింది. "ఏది 'టీ'?" అన్నాను. "తెచ్చియివ్వనా?" అని నేల చూపుతో నిలిచింది. నేను "ఊ!" అన్నాను నవ్వుతూనే.

ఆవిడ వెనక్కు తిరిగి వెళ్లిపోయింది. ఆ నడకలో అప్పుడు ఆకాశంగమూ, అనంతపుష్పి, అనంతపుష్పి నాకు కనబడ్డవి! ఆవిడ వెళ్లిపోయిన తర్వాత "ఇప్పటికైనా యింకా నాతో చెప్ప దు కదా!" అని అనుకున్నాను.

అంతలో ఆవిడ ఒక పక్కంలో రెండు మూడు పాలపూరీలు, రెండు ఆమవడలు పట్టుకొనివచ్చి నా ముందు పెట్టింది. నేను "బావ ఫలాహారం చేశాడా?" అన్నాను.

"అ. చేశారూ. జమ్మి పూజకు, పార్వేటకూ పెళ్లారు."

"అ. నేను లేనిదేనన్ను నిద్ర లేవకపోయినావా?"

"నాకు తోచలేదు. ఎప్పుడూ లేని అలవాటు ఈ పూట అవుతుందని నాతో

నెవరూ చెప్పలేదు. అయినా నిద్రలేపుదామని రెండుమూడుసార్లు వచ్చాను; గాని, లేవడానికి మనస్కరించలేదు."

"ఎంతే?"

"ఏమో—ఏం కోపం వస్తుందో. చాలా పనులతోందరలో ఉన్నారకదా. నడుంగా నే నడ్డంవచ్చావని—"

"ఎవరు?—నేనా?"

"అ.".

"ఏం తొందరపనిలో ఉన్నాను?"

"కుంభకర్ణుడికి జాబు—"

నాకు నవ్వు వచ్చింది. ఇంతవరకూ అవిడ మాట్లాడుతూనే ఉన్నది; కాని, మొహం మీద సహజంగా పుండవలసిన కళాకాంతులు లేవు. ఏమో, చెప్పలేను గాని, యెక్కడనో యేమో లోపం కనబడుతున్నది.

"కుంభకర్ణుడికి జాబు—" అని యేమో ఆమె అంటూన్నప్పుడు నాకు నవ్వు వచ్చింది. అవిడకూ నవ్వు వచ్చింది. నేను మంచమీద నుంచి చివాలున లేచాను. అంతలో మా అనంతం గదిలోకి పరుగున వచ్చి, "మామ య్యో, నన్ను పార్వేటకు తీసకెళ్లరా? నాన్న నాతో చెప్పకుండానే వెళ్లిపోయాడు." అని మారాము చేయసాగాడు. నేను వాణ్ణెత్తు కుని, "పోదాంలే. కాస్త 'టీ'తాగి మరీపోదా" మన్నాను. నేనూ వాడూ కలిసి ఫలాహారం పట్లం ఖాళీచేసి, 'టీ'తాగి, డ్రెస్సు (ఖద్దరు)

వేసుకుని, దేవుడిని క్షేట చూడ వెళ్లిపోయి నాము.

మే మింటికి వచ్చేటప్పటికే రీసాలు వెలి గించారు. అనంతం గిలకలు, 'టమా టమా బండీ' కొనుక్కునివచ్చి వాడితల్లికి, అత్తకూ చూపుతూ పెద్దగోల చేస్తున్నాడు. మాబావ పూలపొట్లం పట్టుకుని యింటికి వచ్చాడు. కాస్త నేపు మేము పార్వేటసంబరంగూర్చి మాట్లా డు కున్నాము. అంతలో భోజనానికి కబుగు వచ్చింది.

ఈపూట వంట పనులు, వడ్డనా మా అక్కయ్యే. మా అవిడ నేయి, మంచినీళ్లు, పెరుగు మొదలైన చిల్లరపదార్థాలు వడ్డించ డానికి నేతిగిన్నె పట్టుకుని మాయెకట నిలిచి వుంది. నే నప్పుడప్పుడు మా అవిడవైపు చూస్తున్నాను. ఆప్పు డావిడ చూపులు నేల వైపుకు తిరిగేవి.

నేను ప్రాద్దుటినుంచి చేస్తున్న 'టక్కరి' తనంవల్ల మా అవిడకు కష్టం కలిగివుంటుందా? నేను కమ్మలు చూచి చూడనట్లు ఉన్నాను! అవిడ నాకు చూపనూలేదు. అవి వచ్చినట్లు నాతో చెప్పనూలేదు. నేనై "యి దెక్కడిది? ఎప్పుడు వచ్చింది? బాగుంది." అని అడగాలె నని అవిడకిదేకేం! నేనా, "ఈ కమ్మలు చూ శాచూ? మా అన్నయ్య పంపాడు. నిన్న టపాలో వచ్చింది. బాగుందా?" అని అవిడ అడగాలెనని అనుకుంటున్నాను. నే నడగను. అవిడ చెప్పదు! కానీ, యెప్పుడు చెప్పతుందో.

అని ఈవిధంగా పెరప్పరం ఎవరిమట్టుకు వాళ్ల మట్టుండిపోయినాము. ఇంకా ఆవిడ మనస్సు నొప్పిస్తూ మనుకున్నాను. కారణం సరియైంది కనబడలేదు. చూస్తున్నాను.

మా అక్కయ్య మా రన్నం వడ్డించ వచ్చింది. మా ఆవిడ మజ్జగ గిన్నె చేతపట్టు కుని నిలబడివుంది. అక్కయ్య అన్నం నా కం చంలో వడ్డిస్తున్నది. అంతలో నేను “అక్క

అప్పుడు నేను “ఆ! కృతకృత్యు ణ్ణయినాను” అని అనుకున్నాను. కలహ మిప్పుడు పెద్దమా నయిందని నాలో నాకు తెలిసి రాసాగింది. అంతలో మేము భోజనందగ్గరనుంచి లేచి, కాస్త నే సామాటా ఈమాటా చెప్పకుంటూ ఎవళ్ల గదికి వాళ్లము వెళ్లిపోయినాము.

బల్లమీద తమలపాకుల ‘బీడి’ లేదు. వచ్చి యిస్తుండేమో అనుకున్నాను. పది

గంటలుకొట్టినప్పటికీని ఆవిడ రాలేదు. ఒకటిరెండుసార్లు పిలుద్దా మనుకున్నాను. కాని, బెట్టునరి నన్ను పిలవ నివ్వలేదు. మంచమీదా పరుండి ‘సిజర్స్’ కాలు న్తున్నాను.

పదకొండున్నర అయిం ది. నాగడితలుపు తెరచుకుని మా ఆవిడ లోనికి వచ్చింది.

య్యా, ఆటేకా యెప్పుడు చేయించారే? క్రొత్త వా? ఎంతయింది? కెంపులు బాగున్నాయి సుమా! చాలా బాగా ప్రకాశిస్తున్నాయి!” అంటూ మా ఆవిడ మొహం కేసి కుచ్చితంగా వోరమాపుతో చూచాను. మా ఆవిడకు ఈ బాణం చాలా చురుకుగా తగిలినట్లయింది కాబోలు! తల వాల్చింది! మా అక్కయ్య నా ప్రశ్నకు జబాబుగా “బేను క్రొత్తదే— మూవూల్లో చేయించాము. ఎవరయిరూసాయ లయింది. రాళ్లు బాగున్నాయి” అన్నది. మా ఆవిడ చురచురమాపులతో నాకేసిచూచింది.

నేను కండ్లు మూసుకుని నిద్ర పటించాను. మంచందగ్గరకు వచ్చింది. నిలిచింది. లేపు దామావద్దా అని ఆలోచించుకుంది కాబోలు! నిలిచి నిలిచి “నిద్రా?” అన్నది.

నేను మారుపలుకలేదు.

“నిజమైన నిద్ర అయితే పలుకుతారు. వొంగ నిద్రకు పలకరు” అన్నది.

ఈచమత్కారానికి నవ్వు రాకుండా ఉం టుందా? చెప్పండి? ఇటుమొహం అయినాను. అంతమాత్రానికి సంతోషమా? నానవ్వు కని పెట్టింది.

“ఈ రోజుల్లో మనుష్యులకు కండ్లుండి కూడా కనబడకపోవడం ఆశ్చర్యమే!” అన్నది.

ఇది నన్ను గురించిన ‘సూటిపోటీ! ఇదే మొదలు ‘అంతఃపురోపన్యాసానికి.

“పంకగపూట తాంబూలం యివ్వడానికి మరచిపోతే ఆశ్చర్యం కాదా?” అన్నాను నేను.

“మనుషులందరికీ పుండిపోయినానేమో— అదిగితే తప్ప?” అని అన్నది. తాంబూలపు ‘వీడి’ నాచేత బెట్టింది. నమలుతూ నేను ‘సిజర్సు’ వెలిగించాను. పొగ బయటికి కూడుతూ, “మనుష్యులకు కనబడకపోయిన కండ్లు గుడ్డికండ్లు! నిజమే. నేను కాదనను. కాని, యీరోజున యేదో ప్రారంభించారే రాణి గారు! పంకగపూట సంతోషం, సంబురం పనికి రాదు కాబోలు! కొంచెం ఆసేళం పుట్టి నట్లుంది! ఎంచేతనో ప్రార్థిస్తుంటే ఆలోచిస్తున్నాను. కారణం కనబడలేదు!” అంటున్నాను.

“ఎందుకు కనబడుతుంది? చూడలేదు కోసేవ్వదు కనబడదు. ఒకళ్ల మెల్లో చీకట్లో ఎర్రరాళ్లుంటే అవి వ్యర్థంగా బాగా కనబడతవి—”

“ఎవరి మెల్లో? ఎవరికి కనబడతవి?” అని ఆశ్చర్యపో అన్నాను.

“ఎవరికైనా! ఇట్టంకాని వస్తువు సూర్య కాంతిలాగ మెరస్తున్నా కనబడదు. బాగుచీకట్లో అయినా కనబడుతుంది.”

“ఈపూట యీవిధంగా సాగించావేమీ? నీమూటలకు నాకు అర్థం బోధపడడం లేదు.”

“ఆలోచించుకుంటే బోధపడుతుంది. బోధపడికూడా లేకుంటే నాతప్పా? ఎవరి మెల్లో ఎర్రరాళ్ల ‘టీకా’—”

“కింతుండు—ఎవరి మెల్లో చెప్పా? ఆ— ఆ—మా అక్కయ్య మెల్లో చూచాను— అయితే? దాని కేమివ్వదు? బాగున్నది కాబట్టి అడిగాను—”

“అది కనబడ్డదే, కాని—”

“ఆ? ఇంకేమి కనబడాలి? ఇంకా యేమి చేసుకుంది అక్కయ్య? మరేమీ కనబడనట్లు లేదే? కొత్త దింకా యేమి—?”

“కొత్తది కనబడ్డది కాబట్టా? మీ కి వేళ యేమీ కొత్తది కనబడనే లేదా? నిజం చెప్పండి!”

“నిజంగా, నాకు కొత్తగా యేమీ కనబడలేదు. కాని, కాఫీకూడా చేయి జారి పడడం, పరిమాన్ను పుగిస్తే నా కంచంలో పడడం— ఇవేనా కొత్త? అవే అయితే బాగానే కనబడ్డవి.” అంటూ నేను నవ్వాను.

“చాల్లండి పరిమాచకం! ప్రార్థిస్తుంటే చూస్తున్నాను—మనుష్యులకు కనబడుతుందా లేదా అని! ఊహించి, అన్యోన్యం ప్రేమిస్తూ పున్న భార్యాభర్తల్లో యేమాత్రం సూతసం పున్నా కనబడక మానదు.”

“కాబట్టి? నీ వనే దేమిటి?”

“ఏముందీ? నాకేసి చూస్తారేమో నని ప్రాద్దుటినుంచీ చూస్తున్నాను. కనుక్కుంటూ రో లేదో అని యెంతో సంతోషంతో కనిపెట్టుకున్నాను. కాని యేమి లాభం? నానంటి మీద యీనాడు విశేష మేముందో తెలుసుకోలేకపోయారు కాదా?”

“ఏదీ? ఏముందీ!” అని అంటూ నేను మారాణిగారి చేతులు చూచాను. మెల్లీ చూచాను—

“అక్కడే మున్నాయి? చెవులు చూస్తే తెలుస్తుంది,” అని అన్న దామె.

మొహం పైకెత్తి చురుకం నట్టుకొని

అవిడను చూశాను. “అరేరే! ఏమిది? ఈ కమ్మ లెక్కడివి? ఎప్పుడు చేయించావు? అని గ్రహించే శక్తి మాకే వున్నట్లయితే... ఎంతవెంటి? ఛా! చాలా బాగుంది సుమీ! ఆ-బెను. ఇప్పుడు జ్ఞప్తికి వస్తున్నది నా

పువ్వురాగాలా, వజ్రాలా యివి? పువ్వురాగాల కింత మెర పుంటుందా? వజ్రాలే కాబోలు. ఇది నీ మొహాని కెంతో చక్కదన మిస్తున్నది సుమా! ఆ-నాకు చెప్పవేమి! ఎప్పుడు చేయించావు చెప్పరా?” అని అన్నాను మహదా సందంతో.

“ఆ-ఇప్పుడు చెలితే కనబడ్డది కాబోలు. బెను. మీకు నామీద యెంత ప్రేమ వుండేది యిందులోనే కనబడుతుంది.”

“ప్రేమకూ దీనికి సంబంధ మేముంది? నీ చెవులకు కమ్మలు తగిలించుకున్న సంగతి నా కేలాగ తెలియాలె? పోనీ! ఈ పూట కొత్తగా వున్నదా? ఎప్పుడైనా చెవులు ఖాళీగా వుందా! కమ్మ లెప్పుడూ నున్నవే.”

“కాని, యెప్పుడూ నున్న కమ్మ లేవి? ఇదేనా? అది తెలియవద్దా?”

“ఇదో-ఇంకేదో! పోనీ-చెప్పకూడదు?”

“ఏమని చెప్పవలె? నేను కాంగా ‘కొత్తరవ్వల కమ్మలు వేసుకున్నాను. చూడండి! బాగుందా? నే నిప్పు డెట్లా వున్నాను?’ అని నే నడగాలనా? కాక ‘ఓహో! కొత్తగా వుండే! ఏదీ? ఈ కమ్మ లెక్కడివి? బాగున్నది.’ అని యెవరైన అడగాలనా?”

“బెను-సుమా! ఏదీ అంతజ్ఞాన మెక్కడిది మగవాళ్లకు? ఇది పాతదేనా, కొత్తదా? అని గ్రహించే శక్తి మాకే వున్నట్లయితే... అది బాగుంది సుమీ! ఆ-బెను. ఇప్పుడు జ్ఞప్తికి వస్తున్నది నా

కాకాక్కటిగా! ఇందుకేకాబోలు. నాకు ప్రాద్దు
నకాఫీ లేకపోయింది! కూడా పగిలిపోయింది!
నా కంచంలో పరమాన్నపు గిన్నె బోల్తా
పడ్డది. ఆ...బెను, అన్నట్లు మరిచా. నేను
మధ్యాన్నం పడుక్కుని నిద్రపోతున్నప్పుడు
చెవులకమ్మలు చేతికి వచ్చినవి. మరల చక్క
దనం చూచుకోవడ మయింది. అక్కడనుంచి,
నేను చూచానో లేదో అని నావైపుకు చూచి,
నేను చూడక పోవడంచేత నిరాశతో మొ
హం చిట్టించుకుని మల్లీ చెవులలో కెక్కించు
కున్నావు. బెను - ఇవన్నీ నాకు తెలిసీ
కూడా—”

“అప్పుడు నిద్రపోతున్నారు కదా?
మరి—”

“బెను, నిద్రదే పోతున్నాను. పోతూనే
చూశాను. అన్నీ నాకు తెలుసు.”

“వేపం.”

“దొంగ వేపం! సొమ్ము రిగిలించుకుని
మగడు కనుక్కుంటాడో లేదో అని వేపం.
కనుక్కో లేదే చూపుదామని కూడా పడేనే
వేపం!”

“చాల్లేండి!”

“చాలిస్తా. అన్ని నేమాలూ చెప్పి—”

“పోనిద్దురూ ఇప్పు డెందుకు? నిజంగానే
కమ్మలు పొద్దుటినుంచి మీకు కనబడలేదా?”

“కనబడకపోవడ మెందుకు? కనబడ్డది—
కాని, నీవు నాతో చెప్పావా?”

“లేదు—కనుక్కుంటారో లేదో అని.”

“కనబడ్డది. అడగ లేదు— నీవు చెబు
తానో లేదో అని. నరికినరి తీరిందీ?”

“వదినగారి మెల్లో టీకా—”

“అదొకవేపం. నిన్ను ఉడికించాలె నన్న
వేపం. నే ననుకున్నట్లే జరిగింది.”

“ఏ మనుకున్నారు?”

“కమ్మలసంగతి నాతో చెప్పలేదు నీవు.
కాబట్టి నేను నిన్ను అడగకుండా అక్కయ్యను
టీకా సంగతి అడిగితే నీకు కుర్లు కలుగుతుం
దని—”

“చాల్లేండి—మరీ—”

“ఉడుకు కలిగిందా లేదా అప్పుడు?”

“ఎవరైనా నవ్వుతారు—”

“ఎందుకు? నిజం చెబితేనా?”

“కాదు. పట్టికుగా సూర్యరశ్మిలాగ మెరు
స్తున్న ఈరవ్వలకమ్మలవిషయం తెలియలేదే?
మెల్లో నాలుగుదండలసంచన యెక్కడో సక్కి-
వున్న టీకా యెట్లా కనబడ్డదా అని—”

“ఉలుకు కలిగింది! లంజేకదా! పోనీ—
అసలుసంగతి చెప్పు. ఇప్పుడైనా చల్లారిందా?
ఈకమ్మలసంగతి నాకు మొన్నటిరోజు నీకు
'పార్సల్' వచ్చిన రోజే తెలుసును. కాబట్టి
యిక్కడ యిప్పుడు కొత్త యేమీ లేదు. కాని
నీకు ఉడుకుమోతుతనం—”

“అమా అనకండి. మన కెప్పుడూ వున్న
దే—కలాటికలహం! ఈవేళ సెలవుకాదూ?
ఏనాడమ్మా, మీకు సెలవుల్లో కలహం లేకుం
డావున్నది?— ఇంక మరచిపోదాం.”

చివురుల కెంపు మెప్పెనఁగఁ జేయు వసంతము వచ్చె; నెన్నఁదో
కవటలు మాని శుష్కరసకాండత నున్న రసాలశాఖపూ
ర్వ విధమునం గిసాలవిసరంబులఁ బూతల దర్శనీయమై
కవగొన మాధవీలతను; గవ్వములుం గడఁదాఁక కుండునే.

చీకటియిటి కాపురపుఁ జీకు చొలంగెను; జ్ఞానెన్నెలల్
ప్రాణి కుటీరకుష్యముల రాత్రిదివంబుగ మార్చె; స్నేహభా
రా కలితంబు సెమ్మె; కనరా విక భావపశాచ రూపముల్;
చేకుతఁ జిత్తకాంతి; విరచించెడి నూహలు భావించితముల్.

“గతము గతంబె, యెన్నటికిఁ గన్నులఁగట్టడు; వర్తమాన మే
నతత మవశ్య భోగ్యమగు సంఘద”యన్న ఖయాము సూక్తులఁ
మతి నిడి మల్లికాలతిక నాటితి దగ్ధగత స్మృతిఁ, నుమ
ప్రతతుల సౌరభంబు పరిపాకము నొందఁగఁ బండు వెన్నెలఁ.

అను నిమిషంబు జీవితమునందు నవీన దిగంచలంబులే
కనఁబడు; దుఃఖముఁ నుఖ మగాధత విస్తృతిఁ జూపు; రెండునుఁ
మనుజుని జ్ఞానస్పర్ధికి నమానమె; యైన, వగాధతఁ వరిం
పను వెనుదీయుఁగా యుపరిమూఢనలోల మనం బధీరతఁ.

అంతంబొందె మనీయమా కృతివియోగాధ్యాయ మీనాఁడు చి
త్తాంతస్సంయమితానురాగ రసముల్ వ్యాపించె సేతుచ్యుతిం;
తంత్రాకాంతత యశావనంబు వ్యయముం జేయంగ నేమాయె; పా
గింతుఁ జీవితనందనంబున లతాంగీ దోహదక్రీడలఁ.

చతురంతఃగద దైవకల్పనము! లాశాభంగముల్ గూర్చి దు
స్థితులం దేలిచి, లోతుపాతులఁ బరీక్షింపఁ వెతల్గొల్పి, వై,
ధృతిహీనుం డగు మానవుం గని దయాద్రోభాతుఁడై సంస్మృతి
క్రతుకర్తం బానరించుదేవుఁడు సుఖప్రాజల్య మేపారఁగఁ.

౧

ప్రస్తుతం గడుతూ ఉన్న ఆంధ్రయుగంలో ఆదివారం వస్తుంది అంటే ఏదో ఒకవిధమైన ఆనందం గలిగి నులాంగీర్ణ కంఠానికి మనశ్శిల్పం వాసిపోయిన లాగుంటుంది. ఆ ఒక్కవారైవా నిరంకుశాధికారం తెలియజే ఆశీస్సర్ల ఏకగ్రీవంపు చేతలనుంచి, వారి లోక మాతలనుంచి ముక్తికొంది; భగవంతుడు ప్రసాదించిన వ్యచ్చా వాతావరణంలో విహరిస్తూ, నిర్మలమైన వాయువును నేమిస్తూ ఆనందించవచ్చును గదా అని చాస్యదేవ తారాధన మొనరించువారందరూ సంతోషిస్తూ వుంటారు ఆదివార మంటేనే. క నీ వా ర ం తా దు మధ్యాహ్న మంతరం పికటి రెండుగంటలు దాటాయి అంటే చాలు, మరునాటికాయలు మీదబడి నేనానదనా లనేష్యాప్త రీల్లో నుక్కరికమ్మలా పెషీను చక్కాల్లాగు పనిచేస్తూ ఉండే శాసనవజ్రుండాల పరిరప్తవృత్తాలకు చల్లని కాంతిని గలగజిస్తూ ఉంటాయి. పర్మారు తొక్కి నశాన్ని పరస్పరం వేర్వేరు గ్రామాల్లో సూరమారంగా ఉండడం తిట్టించిన భార్యార్థరలు ఆదివారానికి ఎదురుమాటా ఉంటారు, అది ఎప్పుడు వస్తుందా, ఎప్పు డిద్దరం గలపి ఒకరికొకడును అొకరితో చెప్పుకొం దుమా అని. పంచత్సరాల వర్త్యంతం ఇరుకైన ఆర్థికం పనే శిరశాలయాలు కావడంవల్ల పాధారణోద్యోగముల పరివారాలన్నీ ఆదివారాన్నే జిత్తిస్తూ ఉంటాయి, ఆ నాడైవా యానాల్లోనుంచి తలుపలికి దీసి బాహ్యుల పంచం జూపిస్తారుగదా మానా రనీ. ఇక ఏదాలసలైన గృహాలకుంల కందరికి ఆనానామంటే అట్లతద్దె వచ్చినట్లే. 8 లేక 8½ గంటలయ్యే వరికే ఏముక్కుతో, వోటతో యిన్ని పెరుగులు కొట్టుకొని కన్నీటిప పేళ్ల పోదగు గాకపోయినయెడల మగల వాకరి లెక్కన ఉడిపా తాయో అనే భయంచేత పాపం ప్రతిదిగనూ తెల్లవారు

గట్టి వచ్చువచ్చని పక్కల వదలచునివచ్చేది వీరికి, అది వార స్వ్యామ అంటూ యాలాటివాళ్లంతా ఆనాడు సాద్దు ఎంత ఎక్కింది తెలియకుండా నరకలు కొడుతూ ఉంటారు. ఇదానీం రెవ భారతీయపౌరజన, పౌర స్త్రీల స్థితిగతు లిట్లా ఉంటాయి, కొంచెం హెచ్చు లిట్లాగా. అందరికీ ఆదివార మంటే క్రైమే.

ఇకముందు పౌరులు గాబోయ్యేవారూ, వారిని ఆపవలసిన రయ్యారచేనే ఉపదేశకులమా లేమిటి? వాడూ ఈవారాన్ని అభివందిస్తూనే ఉంటారు. ఎటుంది ఆదివార మనగానే పెద్దపెద్దమాడ్డర్లకే పరమానందమై పోతుండంటే ఇక పిల్లకాయల సంగతి ఏం చెప్పాలో? మూలువాళ్లకు శుక్రవారపు సాయంకాలం మీదే వాలంతూ ఉంటాయి, ఆదివారపు శిరలచ్చాయలు. ఆది వారపు పేరు స్మరించుకొంటూ ఉపాదులు కొందరు శుక్రవారంవాటి ఆఖరు పిరిడ్లకే తాంబూలం వేస్తూ ఉంటారు. ఇక కాలేజీల్లో చదివే యాదునచ్చిన విద్యా నులతనండానికి పాఠమే లేదు. సముద్రం ఆపార మం టారు; అదివట్టి ఆబద్ధము. ఏ మహాసముద్రాన్ని తీసు కొన్నా పారాలు తినులుతూనే ఉంటాయి, కాలట్టి ఆపారమైన దేదైనా ఉన్నదంటే అది కాలేజీస్తూడెం ట్లకు గలుగు ఆదివారాగమన క్రమజనిత మహానందసాగ రమే. ఇలరేతరబాతిమైతి గల విద్యార్థులను—అనగా విద్యార్థిమల పశ్యుముగల విద్యార్థులనూ, విద్యార్థుల పశ్య ముగల విద్యార్థిమలనూ—శరీరాలం గనుర్చుస్తూ వుం టాయి, ఆదివార క్షేరు వింటేనే. పరిశ్రాంతిమానా సాహసోత్సాహపూరితములైన వీరి మనోవేత్రాల్లో గిరువ దిగునూ ఉంటాయి, బవపార్కులూ, పెనీ మాలూ, శియేటర్నూ, సముద్రతీరాలూనూ. అంగులో యెయోవా అమృతపానాశ్రుల భాగ్యమే భాగ్యం; దేవుడే ఆదివారాన్ని దమకొరకే నిర్మించి ఉంటాడనే నిండు కృతజ్ఞతతో క్రైస్తవయువతీ యువకులు—

మొట్టమొదటగా బరపూరానురాగం గలవారు, ఎంత నిశ్చలమైన, ఎంత నిమ్మపంటమైన, ఎంత నిర్మలమైన వృద్ధులయితో వర్ణింపబడిన ప్రాంతాన్ని ఉంటాలో అంతటి శ్రద్ధాభక్తులతో వయసుగడిచిన పాదోపైతం ప్రార్థించాలి ఉంటాను. ఇట్టి మేరీ భావనపరాయణులైన మిస్సమ్మల దయాభక్తులు మూలమున ఆనాడు సగం కడుపునా నిండుకుందిగదా అని చెందుకొక్క రిక్తానురాలుగూడా గుట్టకలేస్తూనే ఉంటాయి, ఆదివారం వస్తూఉండి అంటే, చర్చికి వెళ్లవలసినప్పుడు భరింపవలసిన ద్రెస్సు వస్త్రాల పక్కటెట్టి ఒకటి చెందుకోవాలి ముందుగానే నిమ్మన్న అయివుంటాయి, ఇందువలనాన్ని మంచి మంచిచెలి, పొడుగు దుస్తులు కొద్దిపాటి బాధుగలకిచ్చే చాకలవాళ్లమా సంతోషమే ఆదివారం వస్తుంది అంటే, ఇంతమా మనగ్రహచారమనాలికాని వేరుకాదు. గీర్వాణం నిర్వాణం మందిలే పోయిపోయిందమే పోయింది గాని, యుగమంతా జగమంతా, లేకుంటే ఆదివారం మాహాత్మ్యమనే పురాణం చెలువడకపోయింది, ఈపాటి కేకుశాగ్రబుద్ధి ప్రయత్నంవల్ల నా! ఆయుగాంతం యుహోవా ఆదివారంనా డిలీజే విశ్రాంతినివశిమమందుగాక.

ఈ ప్రకారం సమస్తమైవారికి ఆనందం సమకూర్చే రవివారం సూర్యారోహణములను చంద్రోదయం లాగు ఉదయమై సూర్యుడు 7 గంటలు కావచ్చే సరికి మద్రాస్-రైజవాడా 22 నెంబరు డౌను పోనెంబరు పెగలు పోగలు జమ్మగంటూ వెంగళ ప్లాట్ ఫారం మీదికి వచ్చి ఆగింది, వెంటనే ఇండియన్ జంటిల్ మెన్ రిజర్వ్ డౌన్ (Indian gentlemen reserved vehicle) ఒక థర్డ్ క్లాసు బస్సులోనుంచి కూటాములై చేత బట్టుకొని అందరితో వాళ్లు కిందికి దిగాడు ఒక పెద్దమనిషి. ఇరవీకేరు గోపాలరావు. మంచిరయ్య, యాపం—28 ఏండ్లువయసు. చైన్మెన్ రిజర్వ్ లైన కాంరెపాధు దయాస్వభావా లీయనమొగంబూ ప్రవర్తింతున్నాడు వానియి. కాని గవర్న ఆనందాభాసంగూడా వుంది ఆమె శ్రీమంత్. సర్కారువారికి లెక్క చేర్చిన ప్రదేశాల్లో వుండడం రెండున్నెండు భార్యార్థం లాదివారంకోసం వోరు తెచ్చుకొని చూస్తుంటారని ప్రాకాశగదా. ఈ శ్రేణికి చెందిన

నాడు మనగోపాలరావు. ఈయన యం. యస్. యం. రైల్వేవారి హెడాఫీసులోని ఆఫీస్ విభాగంలో ఒక క్లర్కు. మలైయాపాయల మాజికం. మద్రాసులోని సంపాదన ఆర్డెయిట్ మా, కాఫీ హోటల్ మా, పూటహాల్ మా సరిపోలే అనుకున్నవా ఆఫీస్ గ్యస్టిలో నిలుపుకోవగలిగినవాళ్లను చాలా అడ్డువేరుతుంటే ఎందువచ్చును.

ఆదాయంలో మాడోపంతు పెడిలేనే గాని ఒక మాదిరికొంప దొరకడు. లోభించి యింకను దక్కుచు తీసుకొన్నా మా అంటే కలియకొన్నంతం యా వస్తూ డాక్టరుగారి వీలులకు చెల్లుబడి అనుకోవలసిందే. కాబట్టి మద్రాసులో కాపురంపెట్టడానికి లాకప్ చాలా, మంచి చెప్పుడైనా జీతంలో ప్రమోషన్ అయి తేగియితే యామ కొందామని భార్యను ఇరవీ స్వగ్రామంలోనే ఉంచి, వీలై సలాగు పెరిగి, వారావికో వెళ్లి ఆ వెను చూచి వస్తూ ఉంటాడు. కారణాంతరాలవల్ల గడచిన రెండు మాడు ఆదివారములకు వెళ్లడానికి వీలైందికాదు. ఇక నిప్పుడు కొంచెంవేపటిలో లెస్ ప్రేయస్ పి గలుసుకొంటాను గదా అని దాస్యదీపతాపాలమైన ముఖమీద గవర్నసంతోషం కనబడుతూ ఉంది.

2

వెంగళుడు దూర్పుగా చెందు కోవలదూరంలో ఉన్న మలకలచెర్వుగ్రామం మన గోపాలరావు వివాస స్థలము. ఈ వూరికి వుత్తరంగా వాలుగైరుమెళ్ల వైకాల్ గల పెద్దపంట చెరువు ఒకటి ఉంది. ఇది దక్షిణ హైదరాబాదువీటి—మంచి విజాంగారి ఫుల్ మూ మూలుకు వెళ్లి మార్గంలో ఉన్న మీరాలం ధనోవరంలాగు మెలికలు మెలికలుగా ప్రవృణిస్తేవున్నందువలన చెరువు కట్టగూడా అదేమాదిరిగా ఉంటుంది. ఈకారణంచేత దానికి మలకలచెర్వునీ, దాన్నించి గ్రామానికి అదే నేరు వచ్చిందనీ జనపరంపరగా వస్తూవున్న ప్రవాద మొకటి ప్రసిద్ధమై ఉంది. కాని ఏమిగ్రాఫీయా డెపార్టు మెంటువారికి ఏర్పాట్లకప్పుల ఆధారాలు గోరికాయో తెలియదు: కీరు, విజయనగరభాను ద్వైమించిన రెండు వార గోల్కొండవారి పయన్ని వచ్చిన తురకవనాలు

తెవలో దానిని ద్రవ్యించారనీ, వారు మలకలనే కేయసు గలిగియుండినందున దాని కాపేరు వచ్చిందనీ ఒకకొత్త సిద్ధాంతం ప్రకటించారు. కానీండి ! ఈ గొడవంతా మన కెందునా ? ఉత్పత్తివిషయంలో ఆభిప్రాయభేదాలున్నా, చెరువుకేయ, దానియల గ్రామానికి కేయ రావడం—ఈ విషయాల్లో ఈ రెండు పక్షాలవారి మతం ఒక్కటే—అదే మనకు గాఢపడింది. ఇంత యెందునా, గ్రామానికి ఉత్తరంగా ఒక పెద్దచెరువువుందని జ్ఞాపక ముంచుకొండి, అంతే చాలు. ఈ గ్రామంలో గోపాల రావుప్రాచ్యులు కట్టించిన ఒక మంచి మిద్దె ఇల్లు వుంది. మద్రాసులో అద్దెకొంపల భరించడం కష్టం వకటి. రెండోది గ్రామంలోని యింటిని బొత్తిగా పదిలే వే ఎలుకలూ, పందికొమ్మలూ ప్రవేశించి కిందా మీదా నల్లు చేపిపారేసిన సమయంలో వర్షం పడిపోతూ అంతే కప్పుకొట్టినా ముందుంచి సహస్రముఖాల ఆకాశ గంగాధార లారంభమై చూస్తూచూస్తూ ఉండగానే యిల్లు పేలగూరి పోయిపోయింది. కాపురముండి ఎవరై నా యింట్లో దీపంపెట్టుకొంటూ ఉంటే ఈ అనర్థాలన్నీ జరగవని ఒకటి—కారణమై తేవేం, గోపాలరావుభార్య నీరసమై ఇంటిపట్టువే ఉంటువచ్చింది. కాని ఎప్పుడు మగవకి కొంచెం ప్రయోమవవునా, ఎప్పుడు తనభాగ్యం పండునా ఆనేకారిక ఈమెకు లేకపోలేదు. ఈకారిక మరొక ప్రబలకావడానికి కారణంగూడా ఒకటి కలిసింది కొత్తగా. నమక గోపాలరావుదనిచేనే ఆశ్చర్య విభాగానికం తాప్రయోమడుగా ఉండిన కొకసక ఆశోగ్యంతప్పి, సం|| తెలపుపుచ్చుకొని ఇంగ్లండును వెళ్తుకూ, గోపాలరావంటే రమంత అభిమానం కావడంవల్ల తిరిగి రావడంతోటే కొంచెం జీతం ఎక్కువగాగల మరోపనిలోకి లాక్కుంటూ మని వాగ్దానమిచ్చి మరీవచ్చాడు. ఆ వాగ్దానం నెరవేరితే నీరసం వెంటబెట్టుకొని వెళ్లి తనవగ్గర ఉంచుకొని స్వంత యింట్లో ఏగ్గుపొట్టువెనా బతికూలుకొని ఉచితంగా ఉంచుతామనే ఉద్దేశంతో పోయినవడంవచ్చినపుడు భార్య విషయాలన్నీ తెలిసి ఆమెను చాలాసంతోష పెట్టాడితను. మూడువారాల కిందటే దొరగారు చచ్చి చావ్టి పుచ్చుకోవలసింది కాని రాలేదు. వారు వచ్చినరెండువార

కొత్తనాకరిలో జీరి మరీ వళ్లవచ్చునగాదా అని ఇంటికి గూడా వెళ్లలేదెందు పోయిన రెండువారాల్లోనూ, దీరా మూడువారాలు గడిచే సరికి దొరగారు మరీమూడువారాలు వెలవును అభివృద్ధిచేసుకొన్నారని తెలిసింది. అంతటితో ఆటంకమిచ్చి పోయి ఇంటికి బయలుదేరాడు. వాపం నీర కేం తెలుసూ ఇదంతా, పెనిమిటి రాక ఆలస్యం చేస్తూవుంటే, అదంతా కొత్తపనిలో చేరి తను నిమిత్తం ఇంటిని లోననవనానిని ఏర్పాటుచేయడానికే అని నిశ్చయించుకొని, రెన నిక దప్పకుండా వెంట బెట్టుకపోతారని మహాసంతోషంగా ఉండీ అనూయపరాలు.

గోపాలరా వేలాగో చొక్కకుద్ది గావించుకొని మద్రాసులో నాకరికి కుదిరాడుకాని, ఇతిని తొండి తాలెలు మట్టగర్విరతులు, సాగుస్వభావులు, విద్యాంకులుపై గ్రామస్థులందరికీ పూజ్యులై ఉండినందున, వారి పుడు లేకపోయినప్పటికీ, ఉచితవారుమాత్రం ఆశ్చర్యంబం యెడల బూజ్యభావమే కలిగియుండిరి. ప్రస్తుతం దక్షిణ భారతములోని హిందూసంఘ వ్యవహారమునకు వేరు పురస్కరదగిన అవ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణ కలహం ఆప్పటికి వెలకెత్తి ఉండలేదు. కాబట్టి గ్రామస్థులందరూ గోపాలరావును ఇంటిదగ్గరే ఉండమనీ, తొండి తాలెల నాటివలె వేలాదన లేకుండా ఇంటికివచ్చులన్నీ జరుపు తామని చాలా పర్యాయాలు వేడుకొన్నారు. కాని ఉద్యోగం పురుషులకుట మైనందువల్ల, క్రిస్తవ వింతి శతాబ్దంలో భారతీయుల కాఉద్యోగమనేది కేవలం సర్కారునాకరి కావడంవల్ల ఇతడు వారిమాటలను బాటించక రైలుఆఫీసులో గొలుపుకు కుదిరాడు.

గ్రామస్థులందరూ నీరమ నీతాదేవిగనే భావిస్తూ ఉంటారు. పతిధీక్షి పరాయనాలైన సాధ్వీమతెల్లులు సూర్యచంద్రులనుగూడ స్వాధీనముచేసికొని యుండుట నిజమో కల్లో మనకు తెలియదు. కాని మలకలచెరువు వాసు లందరూ ఈమెకుగూగగములకు వశిధూనురై ఆపరదేవియనియే భావిస్తూవుంటారు. మూర్తిభవించిన ప్రాచీన సమీనాచారాల సమ్మేలవం నీర. కావున ఇను పక్షములవారికి స్తుతిపాత్రయే యైన నీదేవి. ఈపరమా

మృతి పవిత్రమందెర మీధూతలమున జనించి పంపమి
శరీర కర్తవ్యం కడచిపోయినది; కాని ధర్మకాల పర్యావర్త
లందు, ముఖ్యముగ నిజకాంక్షని అనుపస్థితివేరలందు,
స్వర్గీయతనంద మాపాదించు నామె చావోపచానవ్రతాని
పుణ్యఫలముల ప్రోవు సంతోషరత్న మయొక్క కోమలగాత్ర
సంస్కర్షనసౌఖ్య మీలనామణిపాణిపల్ల వాల కింకనూ
కలిసియుండలేదు, ఆట్టి మహారత్నువుని నమ్మన నెత్తు
కొని పాలుగారు లేకబుగ్గలరసము నాస్వాదించ పరి
తపిస్తూ ఉంటుంది ఈసరి తిలకము నవనోరుహ పరిమళ
యొక్కమైన ఓష్ణయొగ్మము. కాని దైవానుగ్రహం లేన
పుడు మనుష్యవాంఛ లేమి చేయగలవు? కడచిన రెండు
మాడువారాల్లో, మీద మదాపారించిన ప్రకారం, పెని
మిటి రానందున మరింత ఉత్సాహపూర్ణయై, తెల్లవారు
గల్లే లేచి ఇంటి పనులన్నీ చక్కచెట్టుకొని నూర్చోదయ
మైంది మొదలకొని రిచేకధ్యానంతో సరనికొర కదురు
చూస్తూఉం దీమె. సుమారు 8 గంటలు కావచ్చును.
హరివాడు మాట చెట్టుకొనిగా గ్రామం ప్రవేశించగానే
కలిసిన మిత్రులతో మాట్లాడుకొంటూవచ్చి గోపాలరావు
యింటిగుమ్మ మెక్కగానే ఇరనిజూచి యామెముఖం
ప్రభాతకాలకమల మైంది. మిత్రులతోపాటు వసారా
లోని అరుగుమీద వేసిఉన్న చాపమీద నితడు కూర్చో
గానే కాళ్లు కడుక్కొడానికి నీళ్లు తెచ్చిపెట్టి వల్లి
పోయింది. అయిదారు నిమిషాల పర్యంతకాలంలో
మిత్రమండలివారి ఉద్దేశపరకప్రశ్న లయిపోయినాయి.
కాళ్లు కడుక్కొనుటకు గోపాలరావు లేవడంతోటే
మళ్లివచ్చి కలుస్తామని తెలుతూ నేపీహతు లేవరిండ్లకు
వారు వెళ్లారు. అంత నితడును పాదప్రక్షాళనం తేను
కొని లోపలికి వెళ్లగానే నీర ఎదురుగా వచ్చి, "పోయిన
రెండువారాల్లో వచ్చారు గారే?" అంది.

"ఏమిటిదేనిసందర్భం ఎల్లప్పుడూ తేనుకొనే
భాగ్యం వాలాటి దగ్గిరులకు ఉంటేకాదా?"

అని అనగానే పెద్దచేర నవ్వున దలచుకుని
ఏమో అనతోటావున్న భాగ్యను తన చేతుల్లోనికి
లాక్కొని కృతజ్ఞతా జనితనందబాష్పముల నామెపై
రాలుస్తూ "నిజం సీతా! నేనన్నది అబద్ధంకాదు. నీముఖ

పద్మం చూసేసరికి నామనోవ్యసన్ని పరుగెత్తిపోతాయి.
నీచుమన మే నాకు స్వర్గం. సీతెంత సుష్ణంరకాలమా
నాకు ఆఫీసులోని చర్యలూ, అధికార్ల కట్టువాక్యాలూ,
నాచంటివార్ల సుగలికేతలవంపులూ, అసోగతులూ, అసహ్య
యస్థులూ, ఈలాటిది ఏదీ జ్ఞానకానికి రావు. నెలల
పర్యంతం అనుభవించక లేవ్వరియారనలన్నీ విన్న జ్ఞాన
గానే పటాపంచలయిపోతాయి. నాపూర్వజన్మకృత
పుణ్యఫలరాశిని నీవు లేపంటే నాగతి యేమనునా యని
పలుమారు లెలపోసుకొంటూ వుంటాను. కాని సీతా!
నిన్ను దీనికెల్లి దగ్గర చెట్టుకొని సౌఖ్యపడరాదునే నాప్ర
యత్నాలన్నీ విఫలమే అవుతున్నాయి. ఈజన్మలో
నెరవేరుకుందో వెదవేరదో అనాకోరిక—"

ఈమాటలను వినగానే ఆమెహృదయం కలక్కు
మన్నది. కొంచెం వల్ల బారిన ముఖంతో, "ఏమీ! నెలవు
మీద వెల్లిన మీ హెడ్ ఆఫీసరుగారు ఈనెలలో వస్తారని
చెప్పారుకాదా? వారు రాలేదా ఏమిటి?"

"లేదు వారు రాకపోవడం అట్లా ఉండగా,
ఇప్పుడు మాప్రాణాలు రీస్తువున్న ఈకంటకుడే ఇంకా
మాడునెలవరకూ ఉంటాడట. దగ్గిరులమైన మనవంటి
యెల్లవల సంగల్పాలకే ఎన్నోప్రతిబంధకాలు గలుగుతూ
వుంటాయి. "

ఇందుకు జవాబుగా ఆమెముఖంవ్యాధా నిరాకా
పూర్ణమైనదై న్యాన్ని జూపించింది కాని నోటివెంట నే
మియు పలక లేదు. రెండునిమిషాల పర్యంతం మానచూని
యిండి అనంతరమీమె యాప్రసంగమును దార్చి, "కానీం
డీ! స్నానం చేస్తురు గాని రం"డని వెరట్లోనికి దిగుకొని
పోయింది.

మానవునకు ప్రయత్న చక్రంలో గమనించే సుఖం
ఫలితావస్థలో గన్పించదు. నిద్రాహారాలకు విలాంబలు
లిచ్చి, రాత్రిందిములనేవిభాగాలవైతెంత మరచి, యూ?
వచ్చిటి దిగ్గ్రీబనిమిత్తం నిరంతరప్రయత్నాల పలుపుతూ
వుండే భారతీయవిద్యార్థుల కీ విషయమందలి నిజానికాలు
తాగా తెలిసివుంటాయి. దైవమిచ్చిన వంతులకు ఆది
వారం వస్తూఉంది, ఆనాడు తప్పకుండా ఆపని చేసి

తీరారి, యీవని తేపి తీరారి, అక్కడి కెల్లారి, ఇక్కడి కెల్లారి, వారిని మాదారి, వీరిని మాదారి అని లేనిపోని పనులను ఎన్నింటినో కల్పించుకొని దాని కోసం ఎదురుమాడ్కూ ఉంటే, చివరకు రానేవచ్చి తెలియకుండా ఎగిరిపోతుంది వీనిద్రలోకో, ఏప్రసంగంలోనో, ఏ ఆలస్యంలోనో, లేక ముందు బలపెట్టని విజయవంత కార్యంలోనో, ఇక్కడ మరింతవదిలితే మేమిటంటే, పని తోక్కిళ్లకింద బడి నలుగుతూ ఉండడం మూలాన్ని రక్షించ వారాలన్నీ యీ ప్రకారంగా గడచిపోతున్నాయిగా అని గోచరమైనా అవుతాయి. కాని ఈ అదివారం ఎటువంటి వచ్చి ఎటు పోయిందిమాదా తెలియదు. గోపాలరావు ఎన్నో పనులను రెలపెట్టుకొని వచ్చినాడు కాని ఆవాడు చక్కటి జరిగిందికాదు, ఇరవయ్యే అలోచించుకొని వచ్చిన ప్రకారం. తమ మనోరథాలు పెరవేకపోయిన అని ఈమధకులకు కలిగిన దుఃఖమే ఇందులకు కారణము. దినమంతా వీరికి ఒకరినొకరు ఓదార్చుకొనడం తోటి సరిపోయింది. మరునాటి సోమవారపు ఆఫీసు సింహంలాగు రెలపులోనికి రావడం మొదలెట్టింది. సాయంకాలం ఆరుగంటలకు అవటిమంచి బయలుదేరితేనే కాని రాత్రి ఎనిమిదిగంటల రైలుమీద ఎక్కి రెల్లవారి ఏడుగంటలకు మద్రాసు చేరుకోలేదు. అప్పటి రయిల్ల రాకపోకలు ఇప్పటిలాగు లేవు. తూర్పు తీరంగా మద్రాసు నుంచి వెళ్లవాడకు కొత్తగా రైలు నే నీవ రోజులవి. పెనిమిటి వెళ్లవలసి వసమయం సమీపిస్తున్న కొలదీ నీలమనసులో ఆరాటం ఎక్కువ గాసాగింది. భర్తగోగూడ వెళ్లి ఒకచోట కలిసివుండామని ఎన్నో శ్రమలతో ఉద్విగ్నమయిపోతూ ఉంటే మనసులోని కోరిక పెరవేరదానికి రోగినవసయం చాలా దూరంగా ఉన్నా అంతచింత ఉండదు—కాని తీరాదగిరి వచ్చినలాగే వచ్చి చేరినంది జారిపోయినందున ఈమెకు పహింపనలవికాని ఆవేదన ఆరంభమైనది. అయిదు గంటలు దాటినవిమ్మట ఏకాకొంచెం పయించిన మట్టుకు ఎరిగిపోవడి, ఎవరినో మిగ్రునిజూచి రావలెననీ, నేనుమను తోవదానికి కూర్చి చెప్పవస్తానని గోపాలరావు వెలుపలికి వెళ్లాడు. ఇదిమిలో ఇది డీలాగున రావడం

వెళ్లడం ఎన్నిసార్లో జరిగాయి. కాని దైవదిత్ర మేమిటో తెలియదు, తనర్యామ మిమెను అసహ్య వేదన ఇనిందింది. పెనిమిటి వెలుపలికి వెళ్లగానే అన్నమైనా తినక తనగదిలోనికి పోయి ఏడుస్తూ కూర్చున్నది. కొంచెం వేపట్టో గోపాలరావు తిరిగి వచ్చినాడు. ఇరవయ్యే రాక ఈమె దుఃఖాన్ని ఇంధనము గా విలపిస్తూ లేచి నిలుచుంది. వెంటనే ఇరదామెను పమిపించి మంచం మీద తనప్రక్కను కూర్చుండపెట్టుకొని, మెల్లగా కంటి నీరు తుడుస్తూ ఆనవయింపవలెనని ప్రయత్నం చేశాడు కాని, అట్లుగాక కోకావేగ మెక్కువై యెరిగినవలనము మీద బడి పిల్లలాగు ఏడుచుసాగింది. అంత నిరతు వైర్యము చిక్కబట్టుకొని,

“నీతా! నీవీలాగు చేస్తావని నే నెప్పుడూ అనుకోలేదు. ఇప్పటిసీగితిని చూస్తే నాకు మరి పోతూఉంది. వైర్య మగడంలేదు. నీ చిక్కడ ఏలాగో ఇంటిపట్టవ సుఖంగా ఉన్నా వనేపంతోను మేకానూ, వన్నక్కడ పకలమైన వెట్టిచాకిరీ చేయిస్తూఉన్నది. ఈలాగు నీవు దుఃఖిస్తూ ఉంటే నాకు కాల్లాడుతాయా? ఏమైనా చేయగలవా? నాకుమాత్రం నిన్ను వదిలిపెట్టి ఉండాలనని అభిలాష? నీతా! దగిరలుల మన మేమిచేయగలము? రెక్కలాడినగాని దొక్కలాడివు. ఇక్కడే వుండామంటే, అది నా కంఠమాత్రం మనసుకు వచ్చడంలేదు. మనయిద్దరి కేమీ రెక్కల లేకుండా పూరివాళ్లు బరువుతాకే అనుకో. ఆ ప్రకారం ఉండడం మనకు భావ్యమా? మనపూర్వలంటే కర్మనిష్ఠులై ఉండినందున వారింట్ల వీరికి పనివమతూ ఉండేది. కాబట్టి వీరివల్ల వానూ సహాయం పొందుతూవచ్చారు. వాకాలాటి విద్య లేమీ రావుగా! ఈరక మార్పుండి వీరిమండి తీసికోదానికి మనసొప్పక, ఏలాగో కొన్నాళ్ల పర్యంతం ఇద్దరం కష్టపడితే తరువార రైలుమనుగ్రహింపకపోతాదా అని ఈపనికి బానుకొన్నామ గాని, నాప్రాణమా! నిన్ను వదిలిపోయి దూరంగా ఎక్కడో ఉండవలసివచ్చినందున నే నెంతవిలపిస్తూ ఉంటానో పరమాత్మకే తెలుసు. నీ కివన్నీ తెలియవు? ఇదివర కన్నోసార్లు నీవే నాకు వైర్యం చెప్పవు. ఇవాళ ఎందు కీలాగు అదైర్యపడడం? నిన్న

ప్రకారం చెప్పిన ఒక్క అడుగునా వాడు ముందుకు పోనుమందా?"

అని తన యంత్రాయంతో ఆమె కన్నీ రద్దుచూపిచాళ్ళచూచినచూ ఉపశమింపక అదేవిధమున బాష్పములు విడుస్తూ,

"నా కన్నీ తెలుసును కాని ఏమి కారణమో ఇచ్చాళ్ళ మీరు బయలుదేరి వెళ్లతా రనుకోగానే వాడు పహింపబోలనివేదన కలవరతూ ఉంది. వాడు మళ్లీ మీదగ్గన మాటుంకో కాచో అని భయం వేస్తున్నది. మంద భాగ్యము, వాగతి ఏం కానున్నదో వాడా! నన్ను మరచిపోకండే! నన్ను మరచిపోవద్దు—మరచిపోవద్దు—" అని ఏడుస్తూ అతని పొదములమీద పడిపోయింది.

మొదలే శిశువుమైయున్న గోపాలరావుపై రక్త మంధ్రటితో ఎటు పోయిందో తెలియదు, కళ్ల నీళ్ల పర్యంతముగా నిరేడామెను చప్పున లేచింది తన యంకరలమున గూర్చుండ బెట్టుకొని,

"నీతా! నీ వీకోజన వామనమును చెదరగొట్టి వావు. దానిని కూడబట్టుకొన వారెం గాదు. నన్ను ఇల్లమన్నావా? ఇల్లన్నావా?"

అని కోకిల్లా యామె మీద వ్రాలిపోయాడు. కొన్ని నిమిషములవరకూ ఇద్దరూ బాహ్యస్మృతి లేదు. చేతవారహితులవలె న్నట్లు మైమరచిపడియున్న రెండు మున మాటివాడు వచ్చి, "పంతులుగారు ప్రయాణానికి సిద్ధంగా ఉన్నారా?" అని పిలువ మొనరిడగా వీరికి మరల స్మృతి కలిగింది.

3

గోపాలరావు మద్రాసుకు మరలివచ్చి మాడుకోజులు గడచిపోయినాయి. కేరీరం ఆహ్వానించిన ఉన్నందులన ఏలాగో ఒకలాగు అవయవసంఘాతం చేయకపోలే పిలుచేదు. కాబట్టి యథాప్రార్థం ఆఫీసుకు వెళ్లి తనమ్యూజీని వెరజేరుస్తూవచ్చివాడు. కాని ఇతని ప్రస్తుతికీ ప్రార్థనలూ లేదు. స్వగ్రామంనుంచి తాను బయలుదేరి వచ్చేవమయాన్నీ ద్వారంలో నిలిచిచూస్తూ

ఉండిన తపస్వియురాలి కోకపరిధివాళ్ళు ఇతని కను క్షణం ప్రత్యేకమాతూపచ్చింది. ఇదియర కన్నచూ ఇతని కీలాటిదళ కలిగియుండలేదు. ఎంత సమాధానవరదుకొన్నప్పటికీ కోకంగాక మనస్సున కేదో విపరీతాంధోళనవి కలుగుతూవచ్చింది. సర్కారుపనినిదప్పు మరిచేదిని జేయడానికి తోచదు. ఉత్సాహమెక్కడో పోయి దాని సౌనం విన్నదన మాక్రమించింది. ఎప్పటిలాగే సురుభారం వాడు ఆఫీసుకువెళ్లాడు. తెలుగుపదంపల్ల ఆఫీసులోని పని ఎక్కువకావడం ఆలా ఉండగా మనోక్లగ్నానో తెలుపుదీసికొని పోలే ఆనందిపనిమాడా ఇతనికెల్లమీద పడింది.

ఆపనికేసీరాలిగాని పల్లకానవడానికి పిలుచేదు. ఎదురాడినయెడల ఆపలు స్వంతసాకరికే ముప్పువస్తుందనీ ఇట్లం ఉన్నా లేకపోయినా విసుక్కుంటూనే కనుక్కింటూనో మీదపడిన పనినిజేస్తూనే ఉంటారు ఘోరశ్రేణివారు. ఈలాటి ఎన్నిచాకిరీలనో చేస్తేనేగాని పై అధికారప్రార్థనలు మెల్లపడవు. మహారు పదీ, పదిన్నరగంటలద్యోగికి ఇతే దాతెలుపుపుచ్చుకొనివెళ్లిచ గుమాస్తాగారి కానితాలనుగూడా పట్టుకొనివచ్చి తన బల్లమీద పడేసి కూచోవలెనని ఆలోచిస్తూవుండగానే టెలిగ్రాఫ్ జనా వోకడువచ్చి గోపాలరా వెరచని అడిగి తెలుసుకొని ఈయనను సమీపించి ఒక టెలిగ్రాముచ్చి వెళ్లిపోయాడు. నిల్చున్నవాడు నిలుచున్న పాళంగానే కనరు చించి చూచేటప్పటి కేముంది?—

"Your wife attacked cholera; come atonce—" "నీభార్యకు కలరాతగిలింది. వెంటనేరావలసింది." అని వున్నది.

టెలిగ్రాం చూచేటప్పటికి ఇతనికాపాదమ ప్రకం కేరీరంకంపమొందసాగి ముచ్చెమట్టులు గ్రహాయి. స్నేహ ములవెంట అవిరళధార లండ్చుంప మతిహీనునివలె ఏడుస్తూ హెడ్ క్లర్కుగారిగదిలోనికెరువవస్తుకొనిపోయి ఆయనముం దా టెలిగ్రామును బడేసి, చేతులుతోడించుకొని,

న మ్మ క మే

పలుకుబడినిపొందుటకు హేతువైనది

మావద్ద కొను వేలకువేల ఖాతాదార్లు తమకు కావలసిన నాణ్యమైన సరకులకు, సౌముఖ్యములకు మమ్ములను వమ్ముయిన్నారు. వారి కన్నివిధముల శ్రేయమును చేకూర్చుటయే మా విధియై యున్నది.

మా కంపెనీ మంచి మర్యాదను గాంచియున్నది. మొదటినుండియు ఒకేధరకు విక్రయించుట యనుదానిని వదలకుండ నుండెను.

మట్టపురకం సరకును యిచ్చి మోసపుచ్చుటగాని, ఒకటిచెప్పి మరొకటి యిచ్చుటనునది ఎప్పుడు సంభవించదు.

ఒకేధరగా నుండుటబట్టి కాలాతీతమునకు వృథాశ్రమలకు తావులేదు.

మేము గ్యారంటీ యిచ్చిన వస్తువులు చెప్పిన ట్లండనియెడల వాపసు పుచ్చకొనుటకు సంసిద్ధులము.

మాతో లావాదేవి లాభనాటిగా పోస్తుద్వారా చేయవచ్చును.

మా సరుకులపైవను, మా నమ్మకముపైవను మీరు ఆధారపడి యుండవచ్చును. ఖాతాదారుల అక్కరలను మావిగానే గుర్తించి వర్తించెదము.

సురాజ్ మల్ లల్లాభ య్ ఆండు కో.,

డైమండువర్తకులు, జ్యాయలర్లు, బంగారు, వెండినగల వర్తకులు

313, ఎస్ప్లనేడ్, మద్రాసు

మా యితర ఆఫీసులు:

బొంబాయి,

కలకత్తా,

రంగూన్,

తిరిచినాపల్లి.

859, కల్కత్తా

12, బాల్ బజారు కోల్

184, మంగల్ బీచ్

185, బిగ్ బజారు బీచ్

దెన్న పట్టణమునకు నమిపమున ఆరోగ్యవద్దతులనునరించి చికిత్సచేయుటకు చక్కని ఆశ్రమము

ఆవడి ఆరోగ్యశ్రమము

మారదుగులయెత్తును, చక్కనినీడలును, పచ్చనిబయళ్లును, నిర్మలమైననీరును, ఇసుక నీలయును గల్గి వనప్రదేశ మైనను నివాసయోగ్యమై ఋష్యాశ్రమములోలు స్వీపదేశము మిక్కిలి ఆరోగ్యవంశమైయున్నదని డాక్టరు ముత్తు మొదలగు ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞులేతలు హెచ్చుగా కొనియాడియున్నారు.

డాక్టరు ఆ. లక్ష్మీపతి, బి.ఏ., ఎం.బి., పి.ఎం. భిషగ్రత్న, మేనేజింగు డైరెక్టరు,
18, హోరిసురోడు, మదరాసు అని వ్రాయవలెను.

మీకు సంతానం, అనర్థకం, అనవసరం, అయితే

‘కాంట్రా సెప్టిన్’ ఒక్కటే

నిరపాయమైన, అమోఘమైన ఉపాయం

ఉపయోగించండి!! తెలుస్తుంది.

పెద్ద పెద్ద డాక్టర్లచే పొగడ్తగన్నది

16 మోతాదుల ట్యాబులు రు. 1-12-0.

ట్యాబులకు, ఇతరవిషయములకు ఈ దిగువచిరునామాకు వ్రాయండి.

ది స్టాఫ్ హైజీన్ సిండికేట్,

“అయ్యో! నాయం దనుగ్రహముంది నాకు నెల విప్పించి. నే నిప్పుడే బయలుదేరిపోయి 11½ గంటల పై యుండి మా గ్రామం వెళ్లుతాను. నాభాగ్యుడు కలరా తగిలించుట - కళ్లపై నా చూస్తానో చూడనో ప్రాణం ఇందగా; నాకు నెలవు దయచేయండి.” అని మహా దీవంగా వేడుకొంటే,

“ఇది అనాంతరంగా వచ్చి అడిగితే నే నేమి చేయగలను? చిరాకు తెలియదా? కొరగాని అర్జును లేందే ఎవరి ఏం చేయడానికి వీలేదనీ, — చారిత్రకము ఆశీసుడు రాలేదు — మీకు వెళ్లి మీపనిని చూసుకొండి, కొరగాదు రావడంతోనే వారి ఉద్విగుళును బొంది వెళ్ల వచ్చును.”

“అయ్యో! అప్పటికి నా కీర్తనలు దొరుకుతుందా? అయ్యో! కలిగిన కోగం కలరా—ఇంకోటి ఇంకోటి కాదు. నువ్వులు కచ్చితే సాయంకాలం నవ్వు ముఖాటి లేదు. నాయుండు దయ ఉంచండి. నా ప్రార్థన మాత్రం చండి. ఈడిమని ఇల్లు విల్పండి. చిరాచేకు లంటి వేడుకొంటాను. నా కీర్తికి పెట్టండి.”

అని యిదిచేతుల గ్రహింపజోచగా నివ్వక,

“ఏమిటి ఆఘాయిత్యం—అదాదానిలాగు ఏమి న్నూనూ! ఏవో రెండు విధానా లైతే అక్కడివాళ్లు భయపడి నీ కీ తెలిగ్రాం ఇచ్చివుంటారు. ఇంతమాత్రం దైర్యం నిలుపుకోలేమేమిటి, కొరగాదు వచ్చివెళునాచ అడిగి పోవచ్చునయ్యా అంటేనా?”

“అయ్యో! ఇంకోఇంకో కోగం కాదు. ప్రాణాలు తీసుకొనిపోయ్యే కోగం. అబద్ధాబుహదా తలూటి ఘనైవా యిస్తారా? నాకువని అలశించండి. నన్ను గక్షించండి! అయ్యో! నాయుంటిదీపం నిల్పండి. మీ కార్లు పట్టుకొంటాను. నన్ను పోనిచ్చండి.”

అని ఏమిన్నా కార్ల మీద బహుళంగా వెనక్కులాక్కొని,

“కొరగాని ఆనుమతి లేంది నేనేమి చేయలేను; నిశ్చయం—ప్రార్థనమండే దొరైవా కాదు. ఇప్పటికిరి స్వభావ, మేలాటికో అందరకీ తెలుసును. చూస్తూచూస్తూ

నాకంతానికి ఉరితెచ్చుకొనే మాగ్గం నేను చేసుకోజాలను. క్షమించండి.”

అని కఠినముగా పలుక నిక చేయునది లేక ఏమిన్నా ఇతను తనహాటికి వచ్చి నాడు. అహా! ఇంతకంటే భూగర్భమైన దేదైవా ఉందా లోకంలో! తన భాగధేయ మని, తన పాలిటిదేవి యని, తన పౌఖ్యమున కాలనాల మని, తననిభావమని, తన శర్యవ్యయని నితంబిక మెనరిని తలచుకొనుచుండెనో, ఎవరి విషయమై యాతిదన వచ్చిన నాటినుండి నుభుత్తా ఆ మెతు పౌఖ్యాకోగ్యముల ప్రసాదింపుమని ఈశ్వరుని ప్రార్థించుచుండెనో, ఎవరికి తనంతభావ కలిగిన. నాకేమీ మనిగనని తలచునో అట్టి తన యర్థాంగలక్ష్య ప్రాణాంతకోగ్యమునకు సరియై ఎక్కడో పడివుండి క్షుణ్ణుం రెన్ను కలవరిస్తూ పలన రిన్నాఉంటే, తనదేవిని ఆధపానకాలమందైన చూచు కొనుటను అవకాశమిచ్చింది తాడు మహాపత్నీ నాకరి. తన ప్రాణపదమైన తవ్వంగి ప్రాణిర్యాద వేరలందు వెంత నిలిచి గొంతుకలో నింత నీరు పోయుటకైన నెల విచ్చింది కా దీదోర్భాగ్యపు నాకరి.

రచంరమాటలాడగలిగినది మొదలుకొని మనంచేసే ప్రయత్నాలన్నీ తలూటి పాగునాకరిలకొరకే. మన మనుభవించే యావలన్నీ తలూటి దయాశూన్యమైన కటికనాకరిలకే. ఇటువంటి అధికారిగర్హుల ఆనుమం కిందపడి నలుగురుకొరకే, వేలకొలది ద్రవ్యమును భిర్చు పెట్టి కుదను వికారు లయ్యేది తలూటిదాష్ట్యవదపుల కొరకే. మనబలాన్ని, మన ఆకోగ్యాన్ని, కుదను మన కోరొన్ని బలియిచ్చేది తలూటి వేదాపర నామక దేవత కొరకే—అయ్యో! ఎంత కోపనీయమైన, ఎంత నీరసమైన, ఎంత హేయమైనదితీ మనభారతీయులది! కోపాలరా చక్రం ఏమిన్నా పడివుండగానే గడియారం 11½ చాటి పోయింది; కానితో ఇరవి ప్రాణాలుహదా సగ మునుగ మించాయి. స్వశరీరంమీద సహారం వెగలుతున్న తలూటి పరుషంలో పనిచేయడ మేలూను? కాని ఈ అశీసుల్లో చేయక విధిలేదు. ఇచ్చిపవని చేపితిరాలి, చచ్చితిరాలి. ఏదేవతానుగ్రహమైనా కలిగితే యమపాకాలమందిమానా

ముక్తి కలుగునుండి కాని ఈ ఆశీసుడయ్యలే సకాలముండి విడిచిపెడదానికి వారూ అనుమరులే.

ఒక్కొక్కప్పుడు దీక్షనికే దేహస్పృహ తప్పుతూవుంది; ఒక్కొక్కప్పుడు పుష్కలం అంధకారమయం. మనము మాడు గంటలవేళకు దొరగారు పట్నీ సమేతులై మోటులుపై విచ్చేసి ఆశీసు వలంకరించారు. దొరసాని గారు వారి వక్కడ సుఖాపీఠుని గావించి తాము వేరేదని విధి పెట్టిపోయింది. దాసానుదాసులందరు వందలా లిప్పించుకొనడా బయిపోయినాయి. ముం దగల్గెంతగా దొరగారితో మనవిలేసికోవలసిన విన్నపములకై కొంతకాలం పట్టింది. అన్నీ అయినరెరువారే పాడే సుమాస్తాగారు జడుస్తూజగుస్తూ చేతులను వెనకకు దీసి కొని, కొంచెం ముందుకు వంగి దీపస్వరంతో గోపాల రావుసంగతి విన్నవించగా, దొరగారు చీదరించుకొంటూ

"You uxorious Indians; always concocting letters, telegrams and useless stuff of this kind only to go and play with your wives. Well sir, go and tell him that he cannot leave the office without finishing the work allotted to him."—

"హి హిందువులంతా అత్తిస్త్రీలలోలురు. ఎప్పుడూ తలాటి పుత్రులమూ తెల్లగాములమూ, చెధవంకలమూ కట్టిస్తూ వుంటారు. నెలపు దీపకొనిపోయి భార్యలతో ఆడుకోదానికి. మంచిది, మీరు వెళ్లి ఈవేళ ఆయనపని పూర్తికానిదీ ఆశీసు వదలదానికి మీలుకావని చెప్పండి."

ఇక మళ్ళీ దొరగారి ముందు నోక్తిత్వదానికి వీరికి నుండెక్కడ? కిక్కురు మనపందా అక్కడినుంచి బయటికి వచ్చి అసంగతిని తెలియజేతామి కాని ఈయనవద్దలో నిలదు పనిచేసేదేమిటి? అంత విరివికి సాయంచేయదానికి నేనీహితులైన కొందరు సుమాస్తాలు ముందుకు రా పని చేదోవిధంగా సర్దుబాటుంది కాని దొరగారు

కచేరీ వదిలేవకమా ఇరవి కాఫీసు వదలదానికి మీలుకాలేదు. దొరసానిగారు మోటులు తెచ్చేవేకాని దొరగారికి మీలులేదు కచేరీవదలదానికి. గోపాలరావు దురదృష్టమో అంటూ ఆవాడు దొరసానిగారు తిరుగ రావడం పూర్వం ప్రతిదినం కంటే ఆలస్యమైంది. తుదకా విషగారు వేంచేసి దొరదొరసాను లిద్దరు వెదలిపోయిన రెరువారి ఇది దాఫీసు వదులువప్పటికే ఏ గంటలు కావచ్చింది. ఇద్దరు మిత్రులుమాడ వెంటరా చావుపరుసుతో వచ్చి పెంట్లతో ప్లేషకలో బడ్డాడు కాని బాధే మేముందీ! అయిన మిమమలకు పుణ్యమే బండి బయలుదేరి పోయింది. జీవన్మరణాను ఇరవి ధూమిమిద పడి పోయినాడు. వెంట నున్నవారు మళ్ళీనే పట్టుకొవబట్టి గాని లేకపోలే ఆస్పత్రు ఇరవి ప్రాణాలు పోయ్యింది. తాముబనంతో నిరసి భార్యను చూడగలవడే ఆకాంక్షగా పోయింది. మళ్ళీ పట్నంలోకి పోకపోవడం అట్లా వుండగా పచ్చిగంగ్లానా పుచ్చుకోలేదు. ఏడుపులతో, పెదబొబ్బలతో, కలవరింపలతో చాత్రంతా అక్కడే గడిపాడు. మర్రాడు తెల్లవారు గల్లే ఏలూగ వేళేం, అయినగంటల బండిలో పడేశా నీ కేరీరాన్ని మిగులం దరూ గలవి. గార్డుగారి పరంకేసి.

౪

శుక్రవారం మిట్టచుధ్యాన్నం చున్నందుగంటలు చాటిపోయినాయి. ఆకాశంలో ఎటువేపు చూపివా తిల మాత్రం మబ్బుపూడా కనిపించడం లేదు. ఎండ నిర్ధూ మధామంగా శక్లమని కాన్పాడుంది. మలకలమెరుపు గ్రామమంతా జనసూత్యం. ప్లేసుపడిన గ్రామంలాను, నిప్పుల సురిపించే బొల్లాముఖీవర్వలం క్రింది పట్టణం లాను, రెగడే ప్రమధ్యమన అక్కివపుట భేదనంలాను, ఉరంతో కళావీనానమై పొడుపడిన చావిచెర గవల తుతూ ఉంది. ఇందులకు కారణ మేమి టంటారా?

* యూరోపునివాసుల కిట్టి దురభిప్రాయాలుకలుపటకు కారణం హిందువులే. అందులో పరిపుష్ట వేరవధోక్త బల సాజ్ఞకనకయ్యలే స్వార్థసిద్ధియై యాలాటిదుర్వ్యవహారముల నవలంబించి ధనాభ్యులనుటచేరి నిరపాయంగానే గడితేరిపోతూ ఉంటారు; కాని యీ దుర్నీతుల పరిణామాలన్నీ సామాన్యసమాస్తాలన్ని త్రికే సమతూవుంటాయి.

నండి! పూర్వదావ్యాతిమైన చెరువు దగ్గరకు వెళ్లి లే
అన్నీ మాకే తెలుస్తాయి. అదిగో ఆచెరువుకట్టకు దానికి
తెనువగానున్న నిర్మలమీ పుష్పమునున్న శక్తికావలసిన
స్త్రీపురుషులతో కలుకలలాడుతూ ఉంది చూడండి.
దీనిలో నిలవించనివారు ఒక్కరూ కావరారు. గ్రామం
లోని ఆరాలనోపాలం ఇనమంతా నిరభ్యంతరమైన
తీవ్రావధంతో తెలుల మాడుతూఉంటే, కింద కాళ్లు
కాలుతూ ఉంటే, దానిని గమనించునైన గమనించక,
పోనిపోనివచ్చే దుఃఖావేశాన్ని ఆపుకొనకలక కళ్ల
వెంట వీరుగారుస్తూ, మధ్యమందలి కావ్యంమీద బరుండ
తెల్లుబడి ఉన్న తవరవీరమైన నీతాశీరమము జూపి
చూసి గోలుగోలుప ఏడుస్తున్నారు. గ్రామవాసులకీ రీ
ప్రతిష్టల కాలవాలమైన ఈగతీ తిలకముయొక్క పంప
ప్రాయయమైన విహంగము నిన్న 11 గంటలకే ఎగిరి
పోయింది. ఈవర్తిరేగిలకు శోగ మారంభమైనది మొదలు
కొని మట్టుప్రక్కలనున్న స్త్రీ పురుషులందరూ దగ్గర
కనిపెట్టుకొని ఉండి చూపమనుపూల రేఖంధ చకలరధ
ములైన వేదల, నుపచారముల గావించిరి గాని వైచ మును
గ్రహించలేదు. తెలివీ ఉన్నంతవరకూ రస ప్రాణకాం
కునే కలవరిస్తూ పోయింది. అప్పటినుండి ఇంతవరకం
థం కనిపెట్టుకొనివుండి ఈదేశాన్ని కాపాడారు గ్రామ
సులంధరూ, ఆవిర్యాస్యమి గోపాలరావు నచ్చి ఆనరుదూ
వైనా చూసుకొంటాడనీ—తీ రిచ్చిన తెలిగ్రాం మాను
కొని వెంటనే బయలుదేరవల్లయితే గాత్ర సదకొండుగం
టలకే రావలసింది, రాలేదు. ఒకవేళ ఆటంకితప్రసాదము
వచ్చితే పాయంకలము రైలుమీద బయలుదేరితే
తెల్లవారేసరికైతా రావచ్చు వని ఈ చెండ్కో
బండినిపాడా చూశారు. ప్రాథుటి రైలుమీదా వళ్లి
పోయింది కాని గోపాలరావుజాడ లేమీ లేవు. ఇక చేసే
దేమిటి? ఇంక ఎంతసేపని చేస్తా రికవకాగరణం. బ్రతికి
వున్నంతకాలం మంచిగంధపుతైలములతో, సువాసనా
ద్రవ్యములతో, రంగురంగుల పుస్త్రములతో, వ్యాధ్యము
లైన పదార్థములతో పోషించిపెంచిన ఈపాడుశీరం,
ఈలోమి కలరాకు, ఈవరాంకుప్త, ఈచేపుప్రావు,
ఈహంసపుముద్ద, ఈవిశ్వాక్రములతోట్టి, ఈలోం

తిత్తి, ఆకాప్రప్రాణం పోగిపోయిందా అంటే ఎందుకూ
వనికిరాదు. కొన్నాళ్లపా తెమిటి? ఒక్కదినమైనా
దగ్గర పెట్టుకోదానికి వీలులేదు. మర్నాటికే దుర్గంధ
మారంభమై దగ్గరికిగూడ రానివ్వదు, ఆత్మబంధువుల
వైతా. ఆలాటిసంగతిలో ఇంక ఎంతసేపని నిరీక్షిస్తారు
పాపం వీరంతా—అభయకు గుగ గంటలకు జరిగించవలసిన
యెడుపునంతా జరిగించి ఈ శక్తికావలసినది దీనికొని
వచ్చారు. ఇక్కడనుండ అన్ని కార్యాలనూ విద్యుత్తు కంగా
వెరచేర్చి కాష్టాకోపాదం తేయించారు. ఏగో ప్రలుల కొం
దరు మండకమైల నాల్గవైపుల నంటించారు గాన
వెంటనే కాష్టం ఉంటుకోదానికి మారుగా మండకమైతే
ఆరిపోయినాయి. ఎందుకల్లనో ఆరిగాయ్యాయని ఈవ
లకు వచ్చి మరిహా పెనుక మైలను ఎగానిగ మండకలను చేసి
చాని నమాంకంగాదీసికొనిపోయి తిగిలించారు కానికాష్టం
క్రింద పెట్టడమే వడపుగా అన్నీ వప్పున మంయ్యి
మంటూ ఆరిపోయినాయి. ఏమిటి వింతయని ఏమీ
తోచక, మరికొన్ని ఎందుకమైలనూ, చొప్పుకట్టలనూ
నాలుగువైపుల కాష్టమునకు చేర్చించి నేతిని పోయించి
మండకరావున్న కట్టలనూ, చొప్పుకట్టలనూ పది
పన్నెండుమంది ఒక్కమాటుగ తేరబుచ్చుకొని కాష్టం
నాలుగువైపుల ఒక్కసర్యాయంగా అంటించారు. కాని
ఏమి ఆశ్చర్యమో! ఒక్క పెట్టున కాష్టమంతా
జ్వాలాపయమై పోదానికి మరుగా నీర్లువడిచగాని
లూకున అన్నయ్య ముహూర్తంలో ఆరిపోయినది. ఈ
సారి ఎంతో ప్రయత్నంజేసి అన్ని నంటించి వప్పటికీ
ఆరిపోవుటయన అది ఏదో అమానుషిక విగ్రహమని
అక్కడ ఉన్నవారందరి వ్యాధియములలో భయభక్తి
లుచ్చిన్న ములుగా కాళ్లుచేతులు కంప మొందసాగాయి.
ఇంగుల శోనీ పహారరమైన కారణమున్నదని అందరూ
యిపోశారు. మట్టపధ్యాన్నం - ఎండ ఈడ్చియ్యాళ్ళ
కొడుక్కూ వుంది. రివురెవున వీచేగాలికా కట్టె
లేదు. కాష్టానికి నాలుగైదుగజాలమారాన్ని ఎగా
దిగా మండకమైలు చితికి తాకించడంతోతే నీళ్లలో
ముంచివనానివరి ఆరిపోతూ ఉన్నాయి కాని ఎన్ని
సార్లు ప్రయత్నించినా కాష్టాని కంటుకోవడం లేదు.

పెద్దపెద్ద పట్నాల్లో పైతం తలూటి నిచ్చిరవార
 వ్యాపించడానికి ఆలస్యం పట్టదు. ఇక పల్లెటూళ్లలో
 లేక్కా? పదినిముసుల్లో ఈసమాచారం ఉర్రంపటా
 తెలిసిపోయింది. గ్రామంలోని స్త్రీపురుషులు ఎక్కడి
 పనులు అక్కడ ఉన్నవానిని ఉన్నట్లుగానే పెట్టి
 పెట్టి శ్రీకానం ప్రవేశించేసరికి గ్రామం మసానంగా,
 మసానం గ్రామంగా సూచిపోయింది. ఒకటి రెండుగం
 టల్లో చుట్టుపక్కల ఉన్న గ్రామాలకునూ ఈసంగతి
 తెలియగానే అదటివారలూ రెండోపరంపమలుగా
 రాగడగినందున ఏక్కడో తిరుడాళ్ళ బతుకుతూ ఉన్న
 లాగు గమనించినకాని దిశాసంస్కారమని తోచలేదు.
 అంత ఈ ప్రకారం ఏతెంచిన నవబృందముల అవలోక
 నార్థం ఆపలేకునే ముసురగాత్రముపై అడ్డశిక్షముగ
 పడివున్న కాన్యముల నన్నింటి చొరికింపగా మనాసి
 నులు చల్లిన పసుపు పంపములతో దోగియాడుతూ
 దేవీ విగ్రహాలాగు గమనమూపుంది చితిమిది నీతా
 కళేవరము. ముగించిపా మేరకళిలప మారు తీగెర
 బుట్టిపడుచున్నాయి. మువ్వశిశివేత్ర యైన రెవ మనో
 పారుడు ఎవల్లడు రెవబిగిరికి వెచ్చువాణని ప్రార్థిస్తున్న
 విధమున గన్పించిన దీవన్వంసిముఖపద్మం. ఏండ్లు గడచిన
 స్త్రీపురుషు లందరూ అనివ్యాకృతిని గాంచి ఏదో అవ
 తార మనులంపున శ్రద్ధాధమలతో, “అల్లీ! మాబ్బ
 నేవైన అవరాధాలు కలిగిన శూమింపు”మని చేతులు
 జోడించుకొని ప్రార్థింపసాగారు. దుఃఖమునను దోడుగా
 ఇప్పుడు పీఠంబరినీ భయవిషయమోద్యేగా లాక్రమించాయి.
 ఈ ప్రకారం వాలుగైరుగంటలు గడిచి పోయాయి.
 ఇంకోగంటకు మద్రాసునుంచి రైలువస్తుంది. అందరిమన
 ములాగోపాలరావువిడికి పోయినాయి. ఒకవేళ ఇక్క
 డీ ప్రస్తుతావధి ఏలూనిన పరిణామిస్తుందా అని ఆలోచిస్తూ
 వున్నారు. ఎవరికి ఏమీ పాలుపొవడంలేదు. సూర్యు
 డుత్తమిందడానికి ఇక ఎంతోవేపు పట్టదు. అప్పుడున్న

టు లుండి పొరాక్షుగ బ్రత్యక్షమైవాడు గోపాలరావు.
 ఏనమయాన్ని, ఏ ప్రకారం, ఎటువంటి బచ్చిందీ ఎవరికి
 గోచరంకాలేదు. వైఖరి చూస్తే పైమకొబ్బగమంచే పరు
 గె బ్రహ్మగెట్లు తోస్తుంది. కట్టుకొన్న ఏకవస్త్రం దప్ప
 ఎంటినికావ మరేమీ లేదు. అదీ కలిగియున్న గారుతున్న
 చెమటతో రిదేసిపోయివుంది. ఇరవై జూపిన రిత్ తీగ
 మందరికి ఒక్కపెట్టున శోక ముసాంసించింది. కత్తెని
 ఒకరిచైపు చూడనూ లేదు, ఒకరిని బలంకరించనూ లేదు.
 అడ్డంపిచ్చిన గుంపులకు తోసుకొంటూ కిలోన్ను క్తలగా
 వేగమున పరుగెత్తుకొని వచ్చి కాన్యమును సమీపించి,
 చూపరులందరూ ఏమి చేయనో అని రలుస్తూ వుండగానే,
 “హ! నీతా” అని దిగ్గరగ కేకవేసి, చికికవేసివందనాత్రా
 ఆశించువాడ బడిపోయినాడు. ఆక్షణమం దక్కడ వుప
 స్థితిములై యున్న భిన్నభిన్న వ్యక్తిగతములైన ఆత్మలన్నీ
 ఏకవ్యవహారత్యాలు అరహించాయి. ఇట్లు కొన్ని క్షణ
 ములు గతించిపోయినాయి. యువార కొందరెవవునవ
 తెలివించచ్చి చూస్తే భార్యకళేవరముపై ఇదివి శోరం పడి
 వది పడినలానేవుంది. కదలనూ మెనలనూ, మరెంతిదిగ్గరకు
 పోయి పరికించి చూస్తే, ఏమున్నది? వాల్మీల్యవర్ణించిరి
 మైన పతియాత్మి పత్నియొక్క ఆత్మలు అనుగమించి
 పోయినట్లు స్పష్టమైంది.

అప్పు ఏక్కడ వున్నవారందరికి అలలించిపడగిన
 మనోమార్గ వేది కలదు? భార్యాధర్మల కళేవరముల రెండేం
 టిని సమములుగా పెట్టించి, చెవిరిపోయి ఉన్నకట్టెల
 చున్నింటి బాగుగ కేర్పించి, విశుక్తయగు సంపిదము
 చేయబడిన అగ్నిని మరల దగిలించగా—ఎంత విచ్చిర మన
 వచ్చును! ఒక్కపర్యాయముగ కాన్యము వాల్మీల్యుల
 వ్యాస బుద్ధున్న ముంలాగా, యార్థాపానిదానంచేర పరి
 రుష్టుడైన వానివడువున తగ్గమాత్రంలో కబలించేకాదు
 పావ్యవావాని దీపవిత్రపానిద్యయాన్ని.

వ్రాసి పోయిన తెలిచిర మరల

చెడరసరుదుచుఁ గాఁపుచిన్నదియొకర్తు

పోవుచున్నది పాడి మాపులను తోలు

కొనుచుఁ జరునవ్వచిగురు చెక్కుల బిగింప.

పనఁపుఁ బచ్చఁగాఁ బండినపైరు పొలము

సడుమ కుచ్చెల్ల జీరాడ కొడవలిఁ గొని

చేను కోయుచు వలపుల సీనుపాట

పాడుచున్నది పల్లియపడు చొకర్తు.

రూటిదరి గడ్డిత్రవ్వెడు నీటుకత్తె

యొకతె రెల్లులోఁ దనదుప్రియుని కనుఁగొని

మోము ప్రక్కకు త్రిప్పి యెప్పుడును లేని

క్రొత్తరీతిగాఁ జిటునవ్వ కొనుచునుండె.

గుమ్మపాల తెలుపుమబ్బు కొనలనుండి

పున్నాడిని జల్లు పెన్నెలపూపుఁ జూచి

లేతజవరా లొకర్తు 'బలే' యటంచుఁ

జూచుచున్నది చిటునవ్వ చూపుతోడ.

సంజకన్నెపై ముసుఁగును జార్చుచున్న

ప్రకృతికోభను కనుఁగొంచుఁ బడుచుగొల్ల

పిల్లయొక్కతె యాపుపై విడిచియున్న

చేయి తీయుట మాననేమో యెఱుంగక.

కొండపై వెండిగుండు కన్యోనఁగ వేగ

నడచు చుండిన కవిని కన్యక యొకర్తు

చూపు నల్లకలువనేకు శోభచేత

ప్రేమపెంపొందఁగ నలంకరింపుచుడె.

పదియునొకయేడు నిండని బాల యొకతె

పిక్కిణి జారుచుండఁగా సరుదుకొనుచు

తల్లి కోపించు నని యెడఁ దల్లడిలుచు

వెడలుచున్నది పెన్నెఱుల్ విడ భుజాన.

దినదినము కూడ క్రొత్తఁగాఁ గనఁబడు నుమ

ప్రకృతిఁ గల్గెడు వింతసంపదలు, వాని

నీలలితమాధురీసుధా నిలయ మంజ

లేఖిని జార్చవలెఁ దేనెలీల నిక

లెమ్ము నూతన స్వప్నచోలికలనూఁగి

వ్రాయవలయును క్రొత్తకావ్యము కుమార!

పూర్వము బ్రహ్మదత్తుడు కాశీరాజ్య
మేలుచుండగా, బోధిసత్తుడు ఊరిని
పట్టపురాణి కడుపునఁ బుట్టెను. తండ్రి కుమారునికి
శీలవకుమారుడని పేరుపెట్టెను. పదు
నాతేండ్ల యీడుననే ఆ రాజకుమారుడు
సకలవిద్యా పారంగతుఁ డయ్యె. తండ్రి స్వర్గ
స్థుడైన పితవ నతఁడు మహాశీలపుడను బిరుదు
పొంది సింహాసన మెక్కెను. దైవమునందు
భక్తి, ప్రజలయందు దురక్తి నుంచి భర్మపరిపాలనఁ
జేయుచుండెను. ప్రజాసౌఖ్యమే తనసౌఖ్య
మని భావించుటచే రాజతిథి అభ్యాగతుల
కొఱకై పురద్వారములందు నాలుగు మండప
ములును, ప్రాసాదద్వార భూమి నొకటియు,
పురములోపల నొకటియు మొత్త మౌను శాల
లు నిర్మించెను. ఇట్లతఁ డధికారముల దానముల
చేతఁ దన్నుచు, నిజశీల రక్షణము గావించు
కొనుచు, ఉపవాసవ్రత మనుష్ఠించుచు, సత్య
దయాశౌచ గుణములు మూర్తీభవించెనో
యన్నట్లు సర్వభూత దయాళువై మెలంగుచు
తండ్రి విడ్డలను పోషించునీతి ప్రజలను కాపా
డెడివాడు.

కొన్నాళ్ల కతనిమంత్రి యొకఁ డంతఃపుర
ద్రోహము గావించెను. వెంటనే రాజు న్యాయ
విచారణచేసి మంత్రి దోషియని నిశ్చయించి,
ఆతని రావించి, “ఓయీ! మదాంధుడవై

కన్నులు గనక చేయరానిపని చేసితివి. నీ వింక
నా రాజ్యమునం దుండతగవు. నీ భార్యాపుత్రు
లను గొని ఎక్కడికైన పొమ్ము” అనిపలికి దేశ
ము వెడలఁ గొట్టెను. దేశాంతరగతుడైన
మంత్రి కాశీరాజ్యము వీడి కోసలరాజు కొలు
వులోఁ బ్రవేశించి కాలక్రమమున ప్రభువిశ్వా
సమునకుఁ బ్రాతుఁ డయ్యెను. ఒకనాఁ డాతఁడు
కోసలరాజుతో నిట్లనియె:

“దేవా! కాశీరాజ్య ఖాగలు లేని తేనె
పట్టువలె నున్నది. రాజన్ననో మెల్లనిమనసు
కలవాడు. కొలఁదిబలముతో దాడివెడలి రాజ్య
శ్రీని కైవసముఁ జేసికొనవచ్చును.”

రాజు, “కాశీరాజ్యము శత్రువుల కభేద్య
ము. ఇతఁడేమో చిన్నదండుతో గలువవచ్చు
నని చెప్పుచున్నాడు. వీఁడొకవేళ శత్రుఁడైవు
గూఢచారియేమో?” అని తలంచి యిట్ల
నియె: “అసంభవము. నీవు చారునివలె అగ
పడు చున్నావు.”

మంత్రి—“లేదు. దేవా! నేను గూఢ
చారుడను కాను. నిజము చెప్పుచున్నాను.
మీకు నా మాటలందు సమ్మతము లేనిచో ఎల్ల
నున్న పల్లెలను కొల్లగొట్టటకై మనుష్యులనుఁ
బంపుడు. అప్పుడు రాజేమి చేయునని ఎంచ
దరు? వారికి ధన మిచ్చి సంపదేయును.”

రాజు—(తనలో) “ఇతఁ డేమో గట్టిగాఁ జెప్పచున్నాఁడు. అయినను నష్ట మేమి? పరీక్షించి చూచెదఁగాక!”

రాజు తలంచి మొదట సమీపగ్రామములు కొల్లగొట్టుటకై కొందఱిఁ బంపెను. దోపిడికాండ్రు పట్టుపడిరి. కాశీరాజు వారిని గాంచి, “ఈ హీనవృత్తి నవలంబించుటకు మీ కంతగతి యేమి పట్టినది?” అని యడిగెను.

దొంగలు—“దేవా, ఏమున్నది? పాడు పొట్ట కులేక—”

రాజు—“మీరు మూఁడులవలె నున్నారు. అంత పొట్టకు జరుగనప్పుడు, ధర్మరాజ్యమైన మా కాశీకి రాకపోతిరా? మీకు కావలసినంత ధన మిచ్చియుండునే! నరే, ఇంతటనైన దొంగతనము మానుఁడు.”

ఇట్లు బుద్ధిఁజెప్పి కాశీరాజు దొంగలకు ధన మిచ్చి పంపివేసెను. వారును తిరిగి వచ్చి తమ ప్రభువున కా సంగతి విన్నవించిరి.

కోసలరాజునకు కొంచెమైన ధైర్యము చిక్కలేదు. రాజ్యమధ్య మందున్న మండలమును కొల్లగొట్టునిమిత్తము మరల సేవకులను బంపించెను. కాశీరాజు వారికి మరల ధన మిచ్చి పంపివేసెను.

ఇప్పటికిని కోసలరాజు దాడివెడల సాహసించెడయ్యె. కాశీనగర విధులలోని మనుష్యులను పట్టపగలే దోచుటకై సేవకులను బంపెను.

కాశీరాజు మునుపటివలెనే వారికి ధన మిచ్చి పంపెను.

ఇన్ని తడవలు పరీక్షించి చూచినవిమ్మట కోసలరాజునకు ధైర్యము చిక్కెను. అంత రంగమిత్రుని మాట లిప్పుడు చెవికెక్కెను.

“ఈ రాజు నవసీతకోమల హృదయుఁడు. పరులు కష్టపడుటఁ జూచి సహింపలేడు. ఇది యే మంచి యదను. కాశీరాజ్యముపై దండెత్తి తినా, గెలుపు సులభము” అని నిశ్చయించి సముద్రమువంటి నేవతో కోసలరాజు బయలుదేరినను.

ఆ కాలమందు కాశీరాజు కొలువులో మెఱియెలవంటి వీరభటులు, అభేద్యవరశూరులు, యోధానుయోధులు వేయిమంది కలరు. పిఱికికండ లేని ఆ మహావ్రతాపవంతుల నెదిరింప నెవ్వరికిని సాధ్యముకాదు. వారు మడించిన యేనుఁగునైన డీకొను పోటుబంటులు. తలమీఁద ఫెళఫెళమని పిడుగు విఱిగిపడినను చలించనిమేటిధీరులు. జేఁడు ముదలయిడినఁ జాలు, జంబూద్వీపములోని యే రాజ్యమునైన నవలీలఁ గబళింపఁజాలు డిక్కుతున్నలు. ప్రచండసైన్య సమేతుడై కోసలరాజు వచ్చుచుండెనని విని, ఆ శూరాగ్రేసరులు రాజు కడ కేగి, “దేవా! కోసలరాజు మన రాజ్యముపై దండెత్తి వచ్చుచున్నాఁడట. సెలవిండు, ఇప్పుడే వెళ్లి వాని నోడించి బందీకృతునిఁ జేయుదుము.” అనిరి.

“మిత్రులారా! నా కొఱ కిరదులు వెఱఁజెంద నేల? పాపము, రాజ్యాధియై వచ్చిన యీతని యభిలాష తీరవలదా?” అని రాజు శాంతిముగ వదించెను.

కోసలరాజు నిజసైన్యముతో పాలిమేర దాటి కాశీరాజ్యము జొచ్చెను.

మంత్రులు రాజనొద్దకు వచ్చి మరల మొఱచిడిరి. మునుపటివలెనే రాజు వారిని వారించెను.

కోసలరాజు నగరమువెలుపల విడిసి పగ తున కిట్లు వర్తమాన మువెను: “రాజ్యమిచ్చి నా సరే, యుద్ధము చేసినా సరే.”

కాశీరా జది విని ఇట్లు ప్రత్యుత్తర మొసంగెను: “యుద్ధముచేయుట నా కిష్టము లేదు. వలయుచో రాజ్యమును గైకొనుము.”

మంత్రులు రాజనొద్దకు వచ్చి మొత్తు కొనిరి:

“దేవా! కోసలరాజును పురములో నడుగుపెట్టనీయము. కనుతెప్పపాటులో నతని నోడించి చెఱనుంతుము. సెలవొసంగుడు.”

వెనుకటివలెనే రాజు వారి యుత్సాహమును వారించెను.

మహాశీలవరా జంతట కోట తలుపులు తెఱచి, అమాత్య సహస్రము చుట్టు గొలువ, సభామండపమునందు రత్నసింహాసనాసీనుడై శత్రువురాకకై వేచియుండెను. ప్రతి వీరుఁ డొక్కఁడును కాసరానందున కోసలరాజు నిర్భయముగ నగరుఁ జొచ్చి నిరపరాధి యగు కాశీరాజు సమాత్య సహస్రముతో బంధింప నెంచి నేవకుల కిట్లాజ్ఞాపించెను: “ఓరీ భటు లారా! ఈరాజును, మంత్రులను పెడతెక్కలు విడిచికట్టి శృశానభూమిలో గోతులు తీసి కంఠ

ము వజకు పూడ్చిపెట్టుడు. చీకటి పడఁగానే నక్కలు వచ్చి వీరిపని బట్టగలవు.”

చోరరాజు నాజ్ఞ భటు లొదలఁ దార్చి కాశీరాజును, అతని మంత్రులను ప్రేతభూమికఁ గొంపోయిరి. అప్పటికిని శీలవరాజునకు చోర రాజమీఁద లేశమాత్ర మైన ద్వేషభావ ముద యింపలేదు. కాశీరాజు భటులు సుశిక్షితులైన శూరసైనికు లగుటచే బంధింపఁ బడునపుడు మాటుమాటాడక, శౌర్యధైర్యస్థైర్యసంపన్ను లయ్యును రాజాజ్ఞమీరక మిన్నకుండిరి.

కంఠము మునుగు గోతులలో రాజును, మంత్రులును పూడ్చిపెట్టఁబడిరి. నడుమ రాజు, చుట్టును మంత్రులు. గోతులను మట్టితోఁ బూడ్చి భటు లిండ్లకు వెల్లిరి.

కాశీరాజు మంత్రుల కిట్లు ధైర్యము, తెప్పెను:

“మిత్రులారా! కోసలరాజు దుష్టుఁడని మీ రాగ్రహణడవలదు. సాటి మానవుఁ డని యెంచి ప్రేమించుడు.”

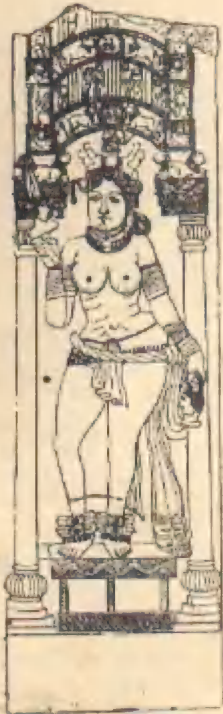
అధిరాత్ర మయ్యెను. మనుష్య మాంస ము రుచిఁగొనఁదలంచి నక్కలువచ్చెను. వానిఁ జూచుటతోడనే రాజును, అతని మంత్రులును ఒక్కమాటు బిగ్గఱగ నఱచిరి. ఆ యఱపునకు వెఱచికాఁజోలు, నక్కలు పిక్కబలిమిఁ జూపి నవి. కొంతద వ్వేగి నక్కలు వెనుదిరిగి చూడ తమ్ము తలుమువా రెవరును లేరని యెఱిగి తిరిగి వచ్చినవి. రాజును, మంత్రులును మఱల ఒక్కటే వెఱపుగొలుపు అఱపు అఱచిరి. నక్కలు పారిపోయెను.

చిత్రము ౭

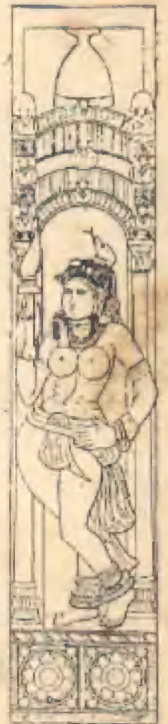
చిత్రము ౮

చిత్రము ౯

చిత్రము ౧౦

చిత్రము ౧౧

బౌద్ధ శిల్ప చిత్రములు*

భోపాలునగల సాంచిస్థూపశిథిలముల నున్నవి

కొంతవడికి నక్కలు తిరిగి చూచినవి. ఎవ్వరును తఱుముటలేదు. వాటికి ధైర్యము వచ్చినది. “వీరు వధార్హులై యుందురు. కానివో మన వెంటఁ బడలేమి?” అని లోఁ దలంచి నక్కలు పారిపోలేదు. నక్కలతేడు రాజును సమీపించెను. తక్కినవి మంత్రులదరి కేగినవి. రాజు నక్కరాకఁ గని, యది మెడ కొఱుక యత్నించుచుండఁగా దానిని పండ్లతోఁ గఱచిపట్టి యుత్తరమునందువలె నొక్కిపట్టియుంచెను. సింహాపరాక్రముఁ డగురాజునోటిలోఁ జిక్కి కదలమెదలనేరక, పట్టు విడిపించుకొనలేక, ప్రాణముల మీఁది ఆశ వదలుకొని నక్కల తేడొక్కపెట్టున గీపెట్టెను. ఆ యార్తనాదము విని మిగిలిన నక్కలు ఏలిక చిక్కెనని యెంచి మంత్రులజోలి వీడి, ‘బ్రదుకు జీవుఁడా’ యని ఒక్క పరుగుతీసినవి. రాజుపండ్లలోఁ జిక్కిన నక్కమాత్రము బ్రదుకునాన వీడి విడిపించు కొనుటకై విలవిల తన్నుకొని రాజున్న గోతిలోని మట్టి నెగఁజెమ్మెను. రాజున నక్కను విడిచివుచ్చి, అటునిటు కదలి నడలిన రెండు చేతులను పైకి లాగుకొని, గోతిదరి నూతనై కొని, గాలిచే గొట్టఁబడిన ముబ్బుతునుక వలె నొక్క యూపున బయట వచ్చి పడెను.

ఉపాయకులఁడగు రాజుట్లు స్వేచ్ఛఁ బొంది, మంత్రుల నూఱడించి, గోతులలో నుండి ఒక్కొక్కరినే పైకి లాగెను. అనంతర మా శ్మశానసీమయందే చుట్టును మంత్రులు పరివేష్టించియుండ రాజు కొలువు దీరెను.

అదేతరుణమున కొందఱు శవయొద్దకు గొనివచ్చి యక్షిణీద్వయము మధ్యనుంచి యేగిరి. శవవిభాగవిషయమున యక్షిణులకుఁ బూర్వు కుదురలేదు. వారిట్లుకొనిరి: “ఈ శవమును మనము పంచుకొనలేము. సుశీల చరిత్రుఁడు మహాశీలవరా జచ్చటనేయుండెఁగదా! అతని యొద్దకుఁ బోదము.” వా రాశవ మీడ్చు కొనుచు పోయి రాజును సమీపించి, “ఓడే వా! దీనిని మా కీద్దఱకును పంచిపెట్టుము.”

“ఓ యక్షిణులారా! అట్లే పంచిపెట్టెదఁ గాని, ఆపరిశుద్ధుఁడ నగుట నేముందు స్నానముఁ జేయవలయు”నని రాజు నుడివెను.

యక్షిణు లంత మంత్రశక్తిచేత చోర రాజునకై సిద్ధపఱచిన పరిమళోదకముఁ దెచ్చి రాజునెదుట నుంచిరి. రాజుండు జలకమాడెను. యక్షిణులు పిదప చోరరాజు ధరించు చలువ మడతలు, గమగమనివలచు అత్తరుపుల పెట్టె, మణితాళవృంతముల నుంచిన నానాసూనవితాసములును దెచ్చి యిచ్చిరి. మహాశీలవరాజు రాజోచితవేషము ధరించి, గంధలేపములు పూసికొని, కమ్మని వాసనలు చిమ్ము పూల నలంకరించుకొనియె.

“స్వామీ! ఇంక నేమి వలయు?” నని యక్షిణు లడిగిరి. ఆకలిగా నున్నదని రాజు వైగఁజేసెను. వారంతఃపురముఁ జొచ్చి పంచ భక్త్య పరమాన్నములు పట్టుకొని వచ్చిరి. రాజురుచిరాహారము నారగించెను. యక్షిణి యొకతె బంగారుగిన్నెలో సుగంధ జలము

గొనిరా, రాజానిర్మలోనకములఁ ద్రావి నోట
పుక్కిలించి చేతులు కడుగుకొని పంచసుగంధ
ద్రవ్యయుత కర్పూరతాంబూలమువేసికొనెను.

“స్వామి! ఏమి సెలవు?”

“పొండి, కోసలస్వామి తలదించు క్రింద
నున్న నా మంగళఖడ్గము తెండి.”

యక్షిణు లా కత్తిని చెచ్చి యిచ్చిరి.

సత్త్వవంతుడైన రాజంత కత్తి మాసి
నిలువఁబెట్టిన శవమును రెండు ముక్కలుగ
నఱికి, ఇద్దఱకు సరిసమానముగఁ బంచి యిచ్చె.
యక్షిణు లా మానవశవము భజించి తృప్తి
జెంది మోదంబున నిట్లనిరి: “దేవా! మేము
మీ యాజ్ఞల శిరసాఁపింతుము. ఏమి చెప్పె
దరు?”

రాజాలోచించెను. “ఓ యక్షిణులారా!
మీ దివ్యశక్తి ప్రభావమున చోరరాజు పరుం
డిన గదిలోనికి నన్నుఁ తేర్చుడు. ఈ నా మం
త్రులను వారివారియిండ్లలోఁ బ్రవేశపెట్టుడు”
అని రాజు వచించెను.

“చిత్తముదేవా” అని యక్షిణులు చెప్పి
నట్లు చేసిరి. రమణీయాలంకృతమగు * శ్రీ
గర్భమందు చోరరాజు హంసతూలికా తల్ప
మున నిద్రించుచుండెను. † శ్రీశయన పీఠమందు
హాయిగ గుఱుకపెట్టుచున్న కోసలరాజును
శీలవరాజు కత్తితో మెల్లగఁ దాఁకెను, కోసల
రాజు వెంటనే మేల్కొంచి భయవిభ్రాంతుఁ

డయ్యెను. దీపపువెలుతురులోఁ గాశీరాజును
గుర్తించి, శయ్యనుండి లేచి, ఒక్కింత ధైర్య
మనలందించి ఇట్లనియె: “ఓ మహారాజా! మీ
రిచ్చటి కెట్లు రాఁగలిగితిరి? ఆశ్చర్య మాశ్చ
ర్యము. గడియలు వేసి యున్నవి. తలుపులు
మూసియున్నవి. ఈ ప్రాసాదముచుట్టు నాభలు
లేమఱక కావలి గాయుచున్నారు. ఇత్తఱిపోతు
టీఁగకైన నిందుఁ జూడ నశక్యము. ఈ దివ్య
రూపముతో, ఈ మంగళఖడ్గముతో, ఇట్టి అర్థ
రాత్రమందిచ్చటి కెట్లు వచ్చితిరి చెప్పుడు.”

శీలవ రాజు జరిగిన దంతయు నవిస్తర
ముగఁ దెల్పెను. అది విని చోరరాజాందోళన
పడి, “మహారాజా! మీమించవలెను. నేను
మానవమాత్రుడను. నీ గుణగణము లెఱుఁగ
నైతిని. రక్తమాంసాశనులు, భయంకరస్వరూ
పిణులు యక్షిణులు గ్రహించినంత, మను
ష్యుడనైన నేను గ్రహింపలేకపోతిని. నరో
త్తమా! ఇట్టి అద్భుతగుణరాశివని తెలియక
నీతో విరోధము తెచ్చుకొంటిని. ఇప్పుడు బుద్ధి
వచ్చినది. మన్నింప వేడెడ. ఇదిగో కత్తిపట్టి
శవభము చేయుచున్నాను. మీ పాదకమలము
లాన! ఇఁక మీ జోలి కెన్నఁడును రాను” అని
పలుక, శీలవరాజు ప్రసన్నుడయ్యె. శ్రీ
శయన పీఠమందు శీలవమహారాజును పరుండ
మని తాను ప్రక్కనున్న ఓన్న మంచము
మీఁద నిద్రించి ఆరేయి గడపెను.

* శ్రీగర్భము—రాజాగారు శయనించు మందిరము.

† శ్రీశయన పీఠము—రాజుపరుండు పడక.

మఱునాఁ దుదయము, కోసలరాజు పట్టణ మంతయుఁ జాటించి, సర్వవర్తక శ్రేణులను, రాజసభికులను, బ్రాహ్మణులను, గృహస్థులను అందఱిని రావించి సభఁ జేసెను.

ఆ సభలో శీలవరా జాకాశమునందలి పూర్ణచంద్రునివలె ప్రకాశించుచుండెను. కోసల రాజు నిండుసభలో శీలవరాజు సద్గుణగణము లనుపాగడి తన్నుఁజూపింపుమని వేడి, “ఓమహా రాజా, ఇతఁడుండిదొంగలను శిక్షించుట నాపని. చల్లగ ప్రజాపరిపాలన మొనర్చుట నీ పని. నీ రాజ్యమును నీ పెప్పటివలె ఏలుము. రాజ్య రక్షణము నాకు వదలుము” అని పశ్చాత్తప్త మనస్కుడై పలికెను.

కోసలరా జంతట తనను పురిగొల్పిన కొండెగాని శిక్షించి నిజపైత్యమును వెంటఁ గొని, వచ్చినత్రోవఁ బోయెను.

ఇట శీలవ మహారాజు రాజోచిత వేషములు దాల్చి శరభపాదాలంకృతమును, ధవళిచ్చరవిరాజితంబును అగు రత్నసింహాసనము మీఁద నాసీనుడై సచివ్యాగ్రణితో నిట్లనియెః “పట్టుదల యున్న నెట్టి కఠినకార్యమైనను సాధింపవచ్చును. ఈసభయం దీనాఁడు గప్పట్టు అద్వితీయ మైనశోభయును, నా నేయిమంది మంత్రుల రిక్షణయును, నా పట్టుదల లేనిది

సాధ్య మయ్యెడిదా? సహైశ్వర్యమును తిరిగి సంపాదించితిని. వీరందఱి ప్రాణములను కాపాడితిని. కష్టము లాసన్నమైనప్పు డధైర్యపడక పురుషయత్న మొనరింపవలయు. అప్పుడు గాని కష్టఫలము కాన్పింపదు.” ఈ భావముచే నాతని హృదయము సంతోషతరంగిత మైనందున నీక్రిందిగీత మానందపారవశ్యముచే నిట్లు పాడెను:

గీ. “పట్టు వదలక యత్నించు వానినీక్ష
పరుల కుపకార మొనరించువానికృషియు
శౌర్యసాహస సత్త్వవి ధైర్యగుణము
భూరిఫలము నొనంగకపోవు పెట్టు?

“మానవుఁ డెల్లప్పుడును స్వయముగ కష్టించి కృషి నల్పవలెను. బుద్ధిమంతుడైన వాఁడు చేఱిక్కిన తగుణమును వ్యర్థము చేయరాదు. నా విషయమున సర్వమును నే ననుకొనినట్లే జరిగినది.”

బోధిసత్త్వఁ డీ ట్లనుకొనెను:

“ఓహో! సచ్చరిత్రులు పట్టుదల వహించిరేని సఫలీకృత మనోరథు లగుట ధ్రువము.”

శీలవమహారాజు జీవిత శేష మంతయుఁ బూర్వకార్యములొనరించి పూర్వపుణ్యకర్మానుసారము జన్మాంతర మొందెను.

౧

అ యటవీథులికొ నునుదృఢాంకురము ల్లిని కొండ వాఁగులకొ
నీయని నీరు గ్రోలి పుపుఁదీగల నీడల విశ్రమించు నే
నేయపకారి వైతి నని యీ విశితాంబక మేసినావు! మీ
బోయల కేగతికొ చెలియఁబోలును మామక పాకుమార్గముల్.

౨

నేయియు పాయసమ్ము దిన నేర్చిన పెద్దలపాదసేవలకొ
జేయఁగరాదె నీకుఁ గల చెట్టతనం బొకకొంత మాను—స్వ
గ్నీయల తానికుంజముల కిన్నెరసానులు వోవు దారులకొ
బోయెద నింక నాకు పెలపుం దయనేసి క్రుధం ద్యజింపుమీ!

౩

కాలము దప్పె, మాతలిసికన్నియ లక్కట! మద్వియోగముకొ
దాళక నాకునై యెదురు దారులు సూతురు; బోయకాంత! యి
ట్లెల వృథా గుమారిలెదు! నీవయినం జని వార లందఱకొ
జేలతనాన కంట తడిపెట్టకయుండఁగ నూరడింపుమీ!

౪

వేరిమి పూలు వెట్టి తినిపించి మరందము వోసి సంజలకొ
జేరువఁ దీసియాడె యరచేతులఁ జెంచిన తాపసాంగనల్
లే రిట నాదు పాపము ఫలించిన యాయవసానపుకొ నమా
చారము సంర్యబాష్పకణజాలముతో నయినకొ వచింపఁగకొ

మీనాక్షి విజయరంగచోక్కనాథునిభార్య. ఇతఁడు మంగమ్మ* పరమ పదించిన పిమ్మట 1706 వ సంవత్సరమున మధుర ఆంధ్రనాయకరాజ్యమునకుఁ బాలకుఁడయ్యెను. ఇరువదియఱు సంవత్సరములు రాజ్యమును బరిపాలించి విజయరంగచోక్కనాథుఁడు 1732 వ సంవత్సరమునం దిహలోకమును వీడెను. పిమ్మట రాజ్యభారము వహించుట కీతనికిఁ బురుషసంతతి లేదు. అగుటచే రాజ్యనిర్వహణభారమంతయు నొక్క పెట్టున విలుచుకొని మీనాక్షిపైఁ బడెను.

యథాశక్తిని ఆమె నాయకరాజ్యపరిపాలనము సాగించుదొరఁకొనెను. మధురనాయకరాజవంశముతో రక్తసంబంధముగల బంగారు తిరుమల యనువాని పుత్రునిదత్తతచేసికొనెను. ఇతనికిరు విజయకుమారుఁడు. ఈదత్తస్వీకారమున మీనాక్షికి ఆమె సోదరుఁడు వెంకట పెరుమాళ్లు అమితసాహాయ్యము చేసెను.

కాని ఈదత్తస్వీకారము రాజ్యాభివృద్ధికి దోహదము చేయలేదు. పై పెచ్చు మధుర రాజ్య వినాశమునకును, మీనాక్షి ప్రాణత్యాగమునకును గారణభూత మాయెను. చేదోడువాదోడు కావలసిన బంధువులే మీనాక్షియెడఁ బ్రోహించితను లయిరి. తనకుమా

రుని దత్తతచేసి కొన్నదని విశ్వాసమైన లేక బంగారుతిరుమలయ్య అప్పటి మధురదళవాయి అగు వెంకటాచార్యునితో లాలోచి అయి మీనాక్షిని సింహాసన భ్రష్టును చేయుటకుఁ బ్రయత్నము సల్పెను. తిరుచునావల్లికోటలోఁ జొరబడి మీనాక్షిని వెడలనడుపవలయుననువారి ప్రథమ ప్రయత్నము భగ్న మయ్యెను. మధురనాయక రాజ్య మిట్లు 1734 వ సంవత్సరమున గృహచ్ఛిద్రములతో వేగిపోవుచుండఁగా, ఆర్కాటునవాలు తన కుమారుఁడగు సభదరాలిని, అల్లుడగు చాందాసాహేబును మధుర తంజావూరు రాజ్యములను జయించి కప్పము రాబట్టుటకై పంపెను. ఇట్లు మధురపై నెత్తినచ్చిన మహమ్మదీయులతో బంగారు తిరుమలయ్య చేతులు గలపెను. అతఁడు సభదరాలికి ఎంచరాని లంచము లిచ్చెను. నందు దొరకినదికదా యని సభదరాలి మీనాక్షిపైఁ గత్తిగట్టెను. అప్పుడు మీనాక్షి తిరుచునావల్లికోటలో తాణ్యమువేసికొని యుండెను; వేయికన్నులతోఁ గోటను రక్షించుచుండెను. ఇట్టిస్థితిలోఁ గోటను ముట్టడించి పట్టుకొనుటకలలోనివార్త యని అతఁడు నిశ్చయించి మోసము చేయఁ దలపెట్టెను. తిరుమలయ్య మీనాక్షి నందున నడచుచున్న తగాదాఁ బరి

ష్కరించువాని వలె నటించుచు నభదరాలి
ఉభయులవాదములు వినుటకని ఒకసభ నమా
వేశపఱచెను.

మీనాక్షి తురకవాని మాటలు నమ్మ
లేదు. ఆసభతో నామె యెట్టి జోక్యమును
బెట్టుకొనలేదు. లంచము తిన్న నభదరాలి
తిర్పు బంగారుతిరుమలయ్య పక్షమునఁ జేసెను.
తిర్పుప్రకారము కార్యము నిర్వహించుభారము
భావమహిడి చాందాసాహేబున కప్పగించి
యాతఁడు ఆర్కాటునకుఁ బోయెను. అప్పుడు
మీనాక్షి చాందాసాహేబుతో రాయబార
ము నడపెను. నభదరాలి చేసిన ఏర్పాటులు
జరుగకుండ చూచినచో చాందాసాహేబున
కామె కోటిహాపాయ లిచ్చుట కచ్చుకొనెను.
చాందాసాహేబు వల్లె యనెను. ఏమైన సరే
ఆమెను రక్షించుట కారఁడు కొరాను నెత్తినిఁ
బెట్టుకొని ప్రమాణముఁ జేసెను. అప్పుడు
మీనాక్షి చాందాసాహేబును దసకొటలోనికి
రావించి స్వాగతము చేసెను.

ఇంతలో మీనాక్షి తిరుమలయ్యతో
సంధిఁ గావించుకొనెను. అగుటచే నామె తిరు
మలయ్యను, విజయకుమారుని సురక్షితముగా
మధురకుఁ జేర్చి వారికి చాందాసాహేబునుండి
ఏవిధమైన ప్రమాదమును సంభవించకుండ
బాగ్రత్తగా నుంచెను. ప్రత్యర్థు లిరువురు
సంధిఁ జేసికొని స్నేహముతో నున్నసంగతి
సాహేబునకుఁ దెలిసినది. ఒకరితో నొకరిని
డి కొల్చి యధికారముఁ జలాయించుటకు

సాహేబునకు వీలు కిక్కినది కాదు. మీనాక్షి
మోసము చేసినదని భావించి, రోషము వహించి
యాతఁడు ఆర్కాటునకుఁ బోయినాఁడు.

1736 వ సంవత్సరమునఁ దిరిగి చాందా
సాహేబు మధురపై నెత్తివచ్చినాఁడు. మధుర
రాజ్యము నీతడవ జయించితిరవలెనని ఆతని
కృతనిశ్చయము. తిన్నగాఁ బోయి తిరుచునా
వల్లికొటలోఁ బ్రవేశించి మీనాక్షికిఁ గల
శత్రువుల సంఘటిని సంహరింప నుద్ద్యమించి
నట్లు నటించెను. మీనాక్షి ఇది నిజమని నమ్మి
చాందాసాహేబు చేతులలోఁ గీలుబొమ్మ
ఆయెను. చూచిచూడని మఱపుతో నామె
చాందాసాహేబు చేతల నంగీకరించుచుండెను.
మధురనాయక రాజ్యపాలన మంతయు చాందా
సాహేబు హస్తగత మయ్యెను. తిరుచునావల్లి
యందు సాహేబు పలుకుబడి విస్తరించెను.
గోవిందయ్య, రవణయ్య అను మీనాక్షి దళ
వాయిల నిద్రఁజిని ఆతఁడు ఎనుబదివేల ఆర్థిక
దళముతోడను, మఱికొంత కాల్యలముతో
డను దక్షిణాదికిఁ బంపెను. బంగారు తిరుమ
లయ్య చేతులలోనున్న దిండిగల్లుకొటను
వారు పట్టుకొనిరి. చాందాసాహేబు సేనలు
మధురాపట్టణముపైకిఁ బోయెను. అచ్చట తిరు
మలయ్య కొంత రాణువతో సాహేబు సేనల
నెదిర్చి పోరెను. కాని తుదకు ఓడి విజయకు
మారునితోఁ గలసి పాటిపోయెను.

మధురరాజ్య మంతయు మహమ్మదీయ
సేనలకై వసమయ్యెను. చాందాసాహేబు

స్వతంత్రించి ప్రభుత్వము ప్రారంభించెను. అతఁడు చేసిన ద్రోహమంతయు మీనాక్షి కిప్పటికిఁ దెలియవచ్చినది. కాని కార్యములేదు. శ్రుతిమించి వచ్చినది. కొర్రాను శిరమునఁదాల్చి చేసిన ప్రమాణమును బూడిఁ గలపి చాందాసాహేబు ఉచ్చసీచములు లేక మీనాక్షినిఁ జెఱుఁబెట్టెను. బ్రతికిచెడ్డది గావున కారాగారావాస మాంధ్రరమణీమణికి దుర్భర మనిపించినది. విషముత్రాగి ఆమె ప్రాణములు త్యజించినది.

1529 వ సంవత్సరము మొదలు అవిచ్చిన్నముగా సాగుచుండిన మధుర ఆంధ్రనాయక రాజ్యము నాటితోఁ దుదముట్టినది.

అయితే మధుర ఆంధ్రనాయకరాజ్య వినాశమునకు మీనాక్షి ఎంతపాతకుఁ గారకురాలు? నిమిత్తమాత్రము, అంతయై యుండ

వలసిన ఆమె దళవాయి శత్రువులతో కుమ్మక్క అయినాఁడు. రాజ్యజేమాభివృద్ధికిఁ దపస్సు ధారపోయవలసిన ఆమె దత్తపుత్రుఁడును, ఆతనితండ్రియు ద్రోహచింతనలై కొంపమీఁదికిఁ దెచ్చినారు. కొర్రాను శిరమునఁదాల్చి చేసిన ప్రమాణములను చాందాసాహేబు గాలికి ఎగురఁగొట్టినాఁడు. అంతఃకలహములు, పరరాజుల దాడి-వీనియందు తగుల్కొని ఏరాజ్యము ముందునకు వచ్చినది? పైఁగా, 'సర్వముం గదలంజేయు కాలమూర్తి' కూడ నామెకు ఎదురు తిరిగినాఁడు. ఇక నామె ఏరు చేయఁగలదు? కాలపురుషునకు దోసిలి యొగ్గి కారాగారమునవిషముత్రాగి మీనాక్షి దుర్భరతీవితమును దుదముట్టించినది.

—'ఆంధ్రరమణీమణుల' నుండి.

ని శీ థ ము

యన్. వి. బి. శంకరరావుగారు

దూరదూరాన వణకు చేతోవిపత్తి

టున్ను నుండి ప్రాలునో యవి మన్నున కను శంకఁ గల్పించుచు విహాయనంబునందు వెలుఁగుచుండెను దారకావితతు లెల్ల.

పులుఁగుతండంబు లందందుఁ బొడలఁ బండె; పనిలుఁ డలనటచేసేమొ యాఁగిపోయె;

శబ్దజేవత నిదురించు సరణి దోచు మర్త్యలోకంబు గాన్పించె మాటు మణిగి. ఏను నా నిశీథంబున నేకతమున నేణుగానంబు సలిపెడి నేడ్కుతోడ హృదయవేటిక నెప్పుడుఁ బదిలపఱుచు నేణువును గొని మఱచితి విశ్వమెల్ల.

లీలలకుఁ గారణము

ఎవరిమట్టుకు వారే యేదో ప్రసిద్ధిని బొంద
వలయు నని యెంచుచుందురు. ఒక్కరి
కొక్క విధముగా, నొక్కరి కొక్క రీతిగా,
నొక్కరి కొక్కచోష్టన మార్గములు త్రోచు
చుండును. ఊహలు పుట్టుచుండును. తలంపులు
తమలోనే యడంగి యుండును. ఉత్సాహ
ముండును, సాహసము చాలకుండును. బరి
తెగింతురు గాని కొందరకు నోరు, చేయి స్వాధీ
నములు కావు. మాటాడలేరు, అభిప్రాయము
లను చెలుపుటకుఁ దగినన్ని మాటలు భాషలోఁ
గృహిచేయకపోవుటచే దొరకవు. భాషింతురు;
అక్షరజ్ఞానము తక్కువగు కారణమున వ్రాసి
పెట్టలేరు. ఎన్నెన్నో స్ఫురణలు, పై కుబుకవు;
ఉచితమును జెవి కింపుగా నుండవు. విషయప్రకట
నమే ప్రధానము గాని, భాష, దాని యింపు
మన కెందుకని యనేకులు—భాష యక్కఱ
లేనివానికి విషయ మేల? విషయము కావలసిన
సాలె చదువుకొనకుండగనే తన నేతపనిలో
వన్నె గాంచుచున్నాఁడు. వ్యవసాయశాస్త్రము
చదివియేనా కమ్యుతగొండు మనకుఁ గావల
సిన పవధాన్యములును బంశించి యిచ్చు
చున్నారు? వారికిఁ జదువే రాదు. అక్కఱలేదు.
మంగలికిఁ గ త్తి యిట్లు నోటా మట్టు పట్టు మని
యేపుస్తకములోని విషయము జోధించినది?

పాకశాస్త్రము చదివిన ముదిత వంతులకుఁ
ద్రాసు, కొలపాత్రలు సంగ్రహించుటకై
యత్నించెనా, వంట యెంత సొంపుగానో
వండును; అది యెంత రుచిగానో యుండును.
కావలసినవారి కన్నియును గావలయును: విష
యమును గావలయును; భాషయుఁ జక్కగ
నుండవలయును. నీవేనా విషయమును లోక
మునకు చెల్పువాడవు. నీ తలమీఁద నెగిరి
పోయినవా రున్నారు. చక్కగా మాటలాడ
లేనివాడవు విషయము నెంతచక్కగఁ దెల్పె
దనో! పూర్వ లెన్ని శాస్త్రములు వ్రాసినారు!
అందేరు తక్కువ? భాష, దాని మృదుత్వము,
పరిశుద్ధత, విషయమును గ్రహింపవలయు నను
నభిలాష చదువుచుండగనే పుట్టుటలేదా? అట్టి
దిష్టాదు వ్రాయుశాస్త్రములలో నేదీ? భాష
చక్కగా నేర్చినమీఁద వ్రాసినవిషయ మెవ్వ
రేది వ్రాసినను జనులకుఁ జదువ మనసు
పుట్టును. మనస్సున కెక్కును. నే నేతరగతి
లోనివాడనో నే నెఱుంగను, గాని, ఉత్సా
హము మెండైనది. విష్ణుమాయచేత నార
దుఁడు కొలనిలో మునిగి స్త్రీయై పూర్వస్మృతి
లేక యజ్ఞానియైనట్లు, నే నెవ్వరనో, నేను బదిమం
దిలోఁ బడవలయు ననునుత్సాహము పుట్టె
గానే నావృత్తాంతము నాకుఁ దెలియలేదు.

“తుంకాచార్యు” లని నా కీపే రెట్లు వచ్చి
నదో ముందుగాఁ దెలిసికొన మనసు పుట్టినది.

కొందఱకుఁ దమతమ గ్రామముల చరిత్రము వ్రాయుటకుఁ, దమమండల భూగోళశాస్త్రము వ్రాయుటకుఁ, దమదేశచరిత్రము వ్రాయుటకుఁ ఎఱుంగని విషయములను—ఆవలించినఁ బ్రేవులు లెక్కపెట్టనట్లు—ఎవ్వరో చెప్పిన మాటలను బట్టికొని స్తనశల్యపరిష్క చేయఁబోవుట, ఒకరియూహను దాను గాదనుట—ఆ కాదనుటయుఁ దన యూహ సహాయమున నే—వాస్తవము నాకును వారికినిగూడఁ దెలియదు. కాని తన యూహయే మిన్న యనును. అందఱవియూహలే, తనయూహకు లోక మెక్కుడు గౌరవము నీయవలయు ననుకభిమానము—ఇట్లున్నది ప్రస్తుతలోకము. దేశ చరిత్రాదులిప్పుడు పరిగాఁ దెలియరావు. ఏకచ్ఛాత్రాధికారము చేసిన ప్రభువులకాలమే యొకప్పుడు సందేహముగా నగపడుచున్నది—రాజుపేరే కాని కొందఱికిష్ట జాలనికాల మక్కఱలేదని. కాళిదాసు నెఱుంగనివారు లేరు. అతఁ జెప్పటివాడో యిప్పుడు కొందఱ కక్కఱ లేదు. కాని యూతఁడు “చల్ల యో వెల్ల కుక్కయోః” అన్నాడను నాధారముపైఁ దెనుఁగువాఁ డని వాదించి మాత్రము యోజించుచున్నారు. శ్రీశంకరులు మళయాళ దేశమువాఁ డనుటకుఁ దెనుఁగువారు సిగ్గుపడుచున్నారు. నిజము తెలియువఱకుఁ గొంతయత్నము చేయ నాకుఁ దలఁపు పుట్టినమాట సత్యము. అది యెట్లు నమకూడును? నాయోజనలో రెండు కాకినాడలు, రెండు చెన్నపట్టణములు, ఇట్లు రెండేసిమూఁడేసి కనఁబడుచున్నవిగదా. చెందుర్తు లెన్ని

యున్ననో యని మచ్చునకుఁ జెప్పి పల్లెటూరిపైఁ బట్టిందినాఁడను. బహువిధ ప్రయత్నములు గావించితిని, గాని, పేరు—దాని వ్యుత్పత్తి, పరిపడలేదు : చెందు (చందు) లాల్ కట్టిందినాఁడా? ఊరు, ఊర్, తుట్టు, తుర్తి మొదలైనవి గ్రామసంకేతములా? అట్టివి మొగలితొట్టు, కుందుట్టు, వెల్లుర్తివలె—అట్లయినఁ బూర్వము సుందరముగా నుండునట్లు—చెన్ను=సుందరముగనుక, చెన్ను, తుర్తి—రెండును సంధిలోఁ జెందుర్తియైనదా? ఈయూరిపేరింటిపేరుగానున్నవా రెవ్వరైనఁ గనబడియెడరా? వారి నడిగినఁ గొంత వృత్తాంతము దొరకును. పెడకఁగా పెడకఁగా, ఎర్నసూడెముప్రక్కను కృష్ణంపాలెములో చెందుర్తి పెంకమ్మ యను వృద్ధురాలున్నది. అమ్మా! మీపెద్దలు తొల్లి యెందుంజెడి వారు, మీ రిందు వద్పుటకుఁ గారణ మేమని యడిగిన, నా కేమియుఁ దెలియ దన్నది. చెందుర్తిలో నిపు డాయమ్మ కులమువారు లేనేలేరు. ఈనడుమ, నామె, చరిత్ర సంశోధకులు విశేషముగా బైలుదేటి సందేహస్థలములకుఁ దాము పోయి విశేషాంశములు కనుగొని మహోపకారము చేయువారి ప్రశ్నలకుత్తరము లీయకుండగ నే, చరిత్రాత్మక మహాసముద్రములో సంశయనావ బుడుంగు మనుచు మునుఁగ, స్వరగ్గఱా లైనది.

పోనిమ్మ, గ్రామముల-సంగతి మనము తెలిసికొనలేము. మండలములు, దేశముల సంగతి బొత్తిగాఁ దెలియఁజాలము. నా కీతుంబాచార్యులనుపే రెట్లు వచ్చినదో, స్వవిషయ

మొన కరిశోధనమునైన చేయగలనా యను నది—నేనెవ్వడను? నాతల్లి, తాత, ముత్తాత, వీరిని దెలిసికొనుటకే కష్టము. నే నేయూని వాడనో యెఱుంగను. చిన్నతనమందే తలి దండ్రులు మృతినొందిరి. పోనిండు, ఏతావున నైన నీపేరివా రున్నారా యని దేశాటనము నకు వెడలితిని. “ఇత్థపుణ్య నింద్రద్యము నెఱుంగుదయ్య” అను భారతములోని కథ వలె—దిరుగఁగా దిరుగఁగా, గోదావరి మండల ములోని పితాపురములో తుంబాచార్యుల కోనేఁజొకటి విసఁబడినది. నా యదృష్టముననే యది కొందఱుమాత్ర మెఱిగియుండిరి. ఇంకఁ గొంతకాల ముపేక్షించితిని మాధవ పుష్కరిణి నే కాని తుంబాచార్యుల కోనేఁజొనుగ మను ప్రతితి పుట్టిపోవును. ఈ పుష్కరిణి ద్రవ్యించిన తుంబాచార్యుల లెవ్వరు, అని శంక మొదటనే చెప్పితిని. మనవారికి విషయ మక్కఱలేదు. చరిత్ర మక్కఱలేదు. వ్యవహారము జరిగినఁ జాలును. రాజు లేవిషయ మును వ్రాయించువాడుక మన దేశములో లేదు. తిక్కినజనుల కాశ్రద్ధ యెక్కడ? దీనిని దెలిసికొనుటకే యిరువదియైదేండ్ల ప్రాయ మునఁ పితాపురముఁ జేరితిని. “యత్ర నోభయం తత్ర చోభయ”మృని విశ్వంఖలముగాఁ బరిశోధకవేషమునఁ దిరుగుటకు మొదలుపెట్టితిని. దిక్కులేనివానికి దేవుఁడే దిక్కు. సంతర్పణలు, సమారాధనలు, సప్తాహములు, లక్షవృత్తి, కోటివృత్తిపూజలు, వివాహములు—సత్రభోజనము, మతనిద్ర. సత్రములో భజించి దేవాల

యములో నిద్రించుచున్నాడను. తివ్య, నిత్య, రెండును గుదిరినవి. పాదగయలో స్నానము, దాని దగ్గఱనున్న మండపములో జపము. రాజు రాతేశ్వరిస్త్రములో భోజనము. శ్రీరాముఁడు సోదరు లేదేశమునను దొరకుట దుర్లభ మున్నాఁడు—గాని పితాపురములో నేను సోదరులు లేనివాడనైనను నీడపట్టునఁ గూర్చుండుటచే సోదరుండ నైతిని. తిరిగితిరిగి సోమరి నైతిని. పండుకొనుటయే—దీనిచే నా మొదటియత్నము మూలఁబడినది. కొన్ని నాళ్లకు, అయ్యో! నే నేమియుఁ జేయక మిన్నకున్నాడనే! జీవితమువ్యర్థముగదా యనుకొంటిని. దాఁచనేల! విచారించితిని. పశ్చాత్తాపము నొందితిని. ఏమిలోభము? ఆయుతాస్సహము వెనుక పట్టినది, నేను గొన్ని నాళ్లకుఁ బదిమందిలోఁ బండుకొనినచో నావలన నితరులకు నివాధంగ మగుట తటస్థించెను. కాఁబట్టి రాత్రులు న న్నే వరును దరిఁజేరసీయరైరి. ఏమి చేయుదును? వివిక్త ప్రదేశము నెడకికొనవలసి వచ్చినది. బట్టల వర్తకులు రాత్రివేళఁ దాళములు వేసికొని యిండ్లకుఁ బోఁగాఁ జూచి యే కొట్టరుఁగుమీఁదనో చేరువాడను. వారి సరకులకుఁ గాపుగా నుండు నని యెవ్వరును నన్ను నివారింపలేదు. ఒక్కనాఁ డొక్కకొట్టుదగ్గఱఁ బవ్వళించు వాడను. నిత్యము నొక్కరియరుఁగుమీఁదనే ప్రక్కవేసిన నీ కిది కాగాచియా యందురేమో—కొన్ని నాళ్లకు న న్నందఱును “ఆచార్యులు గారికిఁ జక్కగ నిద్ర పట్టుచున్నదా” అనియడిగి, క్రమక్రమముగా నొక వర్తకుఁ డొక చాఁచ,

యొక్కవ్యాపారి యొకమూటలు కట్టిన గోనె, దానముచేయఁజొచ్చిరి. దానితో నేను వారి గుమ్మములకడఁ బండుకొనుటకు సమ్మతించిరి గదాయని నిశ్చయించుకొని, నిర్భయముగ, విరాలోచనముగఁ బడి దొరలువాడను. ఆవిరాలోచనమునకు మితిలేదు—నే నేల యిక్కడకు వచ్చితి ననుసంగతికూడ నాలోచనలోనుండి తొలఁగిపోయినది. ఆలోచన కెడ మేరీ? ప్రవృత్తములు! ఒకనాఁటిరాత్రి— ఏతావుననులేక ఒక్కపితాపురములోమాత్రమే దొరకు రుచినస్తువు “ఖండామండియుండలు” భోజనాసంతరము రెండు దొరకినవి. మిగిల్చిన జీమలు పట్టుచు. దాఁచుకొనుటకుఁ బెట్టియా జేడయా! బైటఁ దావు లేనందున లోపల దాఁచికిని. ఇంక నిద్ర యెట్లు పట్టును? ఎన్నియగస్త్యమంత్రములు! ఎన్ని వాతాపిశ్చిర్జ్యోతిరములు! చాల నేవు పనిచేయలేదు. సగమురాత్రికి నిద్ర పట్టినది. అందుఁజిల్లెమైన కల వచ్చినది. ఎక్కడికో పరుగెత్తిపెట్టుచున్నావంట. ఇంతకడుపు! దానికిఁ దగినతిండి తిని యెట్లు పరుపెత్తుచున్నానో నాకే వింత! ఎవ్వరో ముందఁ బరుగెత్తుచున్నారు. వారివెనుక నెక్కడికి పెళ్లవలయునో—మార్గము తెలియక నేను—నన్నుఁ దఱిమికొనివచ్చుచున్నాడని యాయన భయమునఁ బరుగు—ఆయనగనఁబడకున్న దారి తెలియజే వాని పెంటనే పోవలయునని నేను బరుగు—కలలో నాలో నేనే పరుగెత్తుచు నవ్వుకొందును—నవ్వుతోఁ బరుగు జరుగునా! కలకుఁ దుద మొదలుఁ జెలియదు. “అహా దైవమా! యెంత

చిత్రకథరా యిది! తెల్ల వాఱునప్పటికి మఱితు నేమో! మఱివకున్న నాకలలు వినుచుఁ గూర్చుండుట కెవ్వరున్నార?”—ఇట్లు స్వప్నములోనే యనుకొనుచుండఁగా నొక్కసిద్ధయోగీశ్వరుఁడు కనఁబడి, “భయపడకుము, నీస్వప్నములు లోకు లాస్థతో వినునట్లు నేను గావించును. పూర్వము వేదవ్యాసుఁడు సంజయునకు యుద్ధములో జరిగిన వృత్తాంతము తెలిసికొని వచ్చి ధృతరాష్ట్రునకుఁ తెప్పటకై, నీవు చూచినను జూడకున్నను—ఏమూల నేవారి కెవ్వరితో యుద్ధము జరిగినది—ఎవ్వరి నెవ్వరు చంపినది—ఎవ్వరితో నెవ్వ రేమి మాటలాడినది తెలియునట్లు వరమిచ్చినాఁడు. అట్లు నీకు నీస్వప్నములో నేమి చూచితివో యది నీవు కొంతమఱచిపోయినను, దెల్లవాటి లేచి తెల్ల కాశితముల పుస్తకము, సేనపుంగుకే పుచ్చుకొని, తుంభాచార్లు కోనేటివడుమనున్న మండపములోఁ గూర్చుండితివా, జరిగినది, నీవు మఱచి పోయినది—అదుకులుకలుపుకొనుటకు స్వప్నములోఁ దోచకున్నను, గొన్నికొన్ని నీవు తెల్లి చూడని ప్రదేశములలోనివి, నీ వెఱుంగని పురుషులు, వారి వృత్తాంతములు తేటతెల్లముగాఁ దోచునట్లు వరమిచ్చెదను. ప్రతిదినమునకు స్వప్నములు వచ్చుటకుఁ గారణము లగపడుచున్నవి. మీఁదుమిక్కిలి నీకేదైనఁ బని చేసి లోకోపకారివని ప్రసిద్ధిపడయుట కుత్సంకయున్నది కాఁబట్టి యీరాత్రి యేచిత్రకథ కలలోఁ దోచునో యను నుబలాట మొక్కటి పుట్టుచుండును. అందువలన నేదో కలయని

మాత్రము రాకపోదు. వచ్చిపదానిని జమత్తు
రించి, లోకమునకు రుచిగా నుండునట్లు, నీవు
పండితుఁడవు గాకున్నను—నీచదువు నేనెఱిగి
యున్నను—నీకలమునుండి బైలు వెడలినపొల్లు
పలుకులైనను—నే నింతశ్రద్ధతో నిన్నుఁ బను
చుచున్నపుడు పొల్లుపలుకు లేల వచ్చును—
పదిమంది మెచ్చుకొనునట్లు చేయఁగలను. నీవు
మాత్రము శ్రద్ధగాఁ బ్రతిదినము నుదయమున
వ్రాత ప్రారంభింపుము." అని యానతిచ్చి, నా

స్వప్నముతో నా మహాత్ముఁ డంతర్ధానము
నొందెను. నవ్వవలదు. నిరక్షరకుఁడీ, కాళిదా
సునకుఁ గాళికా దేవి నాల్కపై బీజాక్షరములు
వ్రాసి యెట్లు పండితుని జేసినదో, అట్లే నన్ను
సిద్ధుఁడు పర ప్రభావమున మాటలాడించు
చున్నాఁడు. కాబట్టి నా పండిత్య మిం
దేమియు నుండదు. యోగిప్రభావమే మిమ్ము
నామూలమున సంశోషణముచును.

శర నైఘము

దివాకర్ణ వెంకటాచార్యుని గారు

ఆకృతిఁ జూచి చూచి జనులందఱు ని ప్రజత్వాది వంచు ను
ప్రదేశముతో నుతించెద రదేమి పురాకృత పుణ్యవైభవ
ప్రాకటసిద్ధియో గద? కరంబును నీదగునున్నిఁజేసి ము
ల్లోకములందు నెవ్వరికి రూఢిగ మోదము గల్గఁజాలెడిక.

ఎనలేని సంశోషమును దాల్చి పాడునే కవిబర్హిణంబు ని న్నని నుతించ
భవదాగమంబును వాంఛించి నిల్చునే యాచక చాతకం బహరహంబు
విపులమై సర్వదిగ్విశదమై వెలయునే శ్రితఘనస్తోత్రగర్జితము జగతి
ఆశాంతములదాఁక వ్యాపింపఁజాలునే యుదయించి కీర్తి విద్యుత్ప్రకాశ
మేమియును లేక బ్రతికెద వేమి బ్రతుకు-దానధారలు లేని లుబ్ధప్రసక్తి
గనిన నీవల్ల లోకోపకార మున్నె? ఆకృతికి నేమిలే? శరదంబుదంబ!

సాధుజనాపకారమును సల్పినదాననె యేను మీకు నే
బాధ ఘటిల్లెనం చనిన భాసిలు నాశలఁ గప్పచుక జగ
న్నాథ దివాకరార్చుల ఘనంబగు తేజము నడ్డివైచునీ
చాధమవృత్తితో మెలఁగునట్టి భవచ్ఛరితంబు నచ్చునే?

ప్రాచీన విశ్వవిద్యాలయ రాజమగు విక్రమశీల

పులవర్తి కమలావతి దేవి గారు

పాశ్చాత్య సంపర్కానంతరమే హిందువులు విద్యావంతులైరి యనువారి కీవ్యాసము చక్కని గుణపాఠమును నేర్పగలదు. చాలకాలమునుండి మన హిందూదేశము అన్ని విషయములయందు నాగరికతను వహించియుండెడిది. తొమ్మిదవ శతాబ్దమున ఈవిశ్వవిద్యాలయరాజ మగు విక్రమశీల మగధ నామ్రాజ్యమునకు తలమానికమై విలసిల్లుచుండెడిది. ఇందు గల పుస్తకభండాగార మప్పుడు ప్రపంచమున గల యన్ని పుస్తకభండాగారములకన్న మిన్న. అట్టి అపూర్వమైన పుస్తకభండాగారమును మహమ్మదీయులు బీహారు దేశమును జయించినపుడు దగ్ధముగావించుట కడు శోచనీయమైన విషయము. నలందా విశ్వవిద్యాలయక్షీణత యారంభమైనపిమ్మటనే యీ విక్రమశీల యభివృద్ధి నందినది. దీని కీనామము వచ్చుట కక్కడి స్థలపురాణనేత్ర బ్రీకిందికిథను చెల్పుదురు. విక్రమశీలు డను యక్షుడొక డాపురవాసులను కడు కష్టపెట్టెడివాడు. వానిని అతీశు డనుశూరు డుక్కడంచి ప్రజల బాధలను బాపెను. అందువలన దానికి విక్రమశీల యని పేరు గల్గెనట. ఈ విక్రమశీలా విశ్వవిద్యాలయరాజమును గుఱించి త్రివిష్టవ వాసుల గ్రంథమునం దీకథ గానవయ్యెడిది. తొల్లి ఆచార్యకాంపిల్యు డను బౌద్ధుడొకడు

గలడు. అతడు తన తపోబలముచే అణిమా ద్యప్రసిద్ధులను బొందెను. మహాముద్రమంత్ర శాస్త్ర మతనికి కరగత మైనది. ఆమహానుభావు డొకనాడు గంగాతీరమున నొక కొండ నవీరమున నున్న యీవన రామణీయక తను గాంచి యిచ్చట విశ్వవిద్యాలయము వెలసిన బాగుండునని తలంచెను. అంతియ గాక అయ్యది సంఘారామమున కనువగు స్థలమని యత డెంచెను. మహారాజులు పూను కొనినచో నిట్టి గార్యములు త్వరితముగ నభివృద్ధి చెందునని యాబౌద్ధు డెఱుంగును. కాలచక్రవర్తిభ్రమణమున కాంపిల్యుడు తన కోరిక సిద్ధింపకయే మృతినంది ధర్మచాలమహారాజై జన్మించెను. పరమసాగర, పరమేశ్వర, పరమభట్టారక, మహారాజాధిరాజ ధర్మచాలచక్రవర్తియే యీ విశ్వవిద్యాలయరాజమగు విక్రమశీలను స్థాపించెను. అయ్యది క్రీ. శ. 810 సంవత్సరమున నిర్మింపబడెను. ఆయన పరిశీలనక్రింద 108 గురు ఉద్దండ పండితులు పిల్లలకు బోధజేసెడివారు. ముగ్గురు తనిఖదారులుండిరి. ఇంకను హోమాదు లొనరించుటకు కొండ రాచార్యులుండిరి. రాజాదరణక్రింద నా విశ్వవిద్యాలయరాజమగు విక్రమశీల నాలుగు శతాబ్దములు దివ్యముగ కొనసాగినది. పరిమలో కృతార్థులైనవారికి పండితపట్టముల

నొసగెడివారు. అట్టమున రాజే సంతక మొనరించెడివాడు. వీరిలో రత్నవజ్ర యనువాడు పండితవిరుద మొనగబడి ద్వారపండితుడుగ నియమింపబడెను. అతనిని కాశ్మీరదేశము, విక్రమశీలకు ఆరుద్వారములు గలవు. ఆచార్య జితేరి మరియొక ద్వారమునకు మహిషాలు అను రాజువలన ద్వారపండితుడుగ నియమింపబడెను.

ఆకాలమున మిగూల ప్రసిద్ధి కెక్కిన ద్విపంకరు డను మారుపేరు గల అతీశు డితని శిష్యుడే. రత్నకీర్తి, జ్ఞానశ్రీమిత్రుడు, రత్నాకరశాంతి, సరసిద్ధి మొదలగువారు మిగత ద్వారపండితులు. విశ్వవిద్యాలయమునకు విద్యకై వచ్చువారి నీ పండితులు పరీక్షించి ఆయా తరగతులలో చేర్చుకొనుచుండిరి.

అప్పటి యుపాధ్యాయులు లోకమును త్యజించి భగవానుని సేవయందే నిమగ్నులై యుండిన బుద్ధసన్యాసులు. వారెల్లరు బ్రహ్మ

చారులు. విద్యార్థులే వారి నిష్ఠలు. విద్యార్థుల బాగోగులే వారి సంతోషసంతాప కారణములు. వారెల్లరు నీతినియమబద్ధులు. తమ చక్కటి సడతలన వారు శిష్యుల కాదర్శ ప్రాయులై యుండిరి. గురుకులపద్ధతిని విద్యాదానము జరిగెడిది. విద్యార్థులు ధన మీయనక్కరలేదు. ప్రజలును, మహారాజులు విద్యాలయములను తమ దానములచే నడుపుచుండిరి. విద్యార్థు లెల్లరు నుదయస్నానము గావించి యుదయించుచున్న సూర్యభగవానునికి నమస్కరించి పదునొకండుగంటలవరకే విద్యాభ్యాసము చేసెడివారు. ఆకాలమున విద్య మనసునకు బట్టినట్లు ఎండయెక్కినవిదప నీయుష్టదేశమున విద్య మనసునకు బట్టదు. స్వల్ప ఖర్చులతో నిరాడంబరముగ వారు విద్యాలయముల నడుపగలుగుచుండిరి. భరతమూత తొల్లిటి యాన్న త్యస్థితి నెప్పుడు పొందునో గదా?

రమణీయారూపకాంతి సంయుతము నిద్రాముద్రితార్థమూ
రమణీధ్యాననిమిత్తతాక్షియుగళీపారంభసంవీక్షణో
ద్యమకోభాసముపేత మార్యజనస్వాత్మత్యార్క-లింబ ప్రభా
గమ సంసూచకమై విభాసిలు నుమఃకాలంబు గీర్తించెదన్.

దావ్యసీలాంబుదధ్వాంత విదారణ కారణంబైన క్రొక్కారుమెరుము
తేవనంబింకింపజేయు గ్రీష్మము తుది రాజులు శుభమ్మగళిరా ప్రవేశ
మచిరభావిఫలోదయశ్రీ విరాజిల్లు నునుదీవతలను విచ్చిన సుమంబు
రాజవర్యటన వార్తాంతారాస విస్ఫారమై తగు చోపుదారి కేక
యన, పురాసుకృత ఫలాకారమై భావి-విజయచిహ్న మగుచు విస్తరిల్లి
సర్వవర్వనమయసారసంయుతము-నై గాంధీమాని జనన కాల మొప్పు.

అది యఖండంబౌ మహాంబుధిలోన నగాధ పాతాళ లోకంబు దరిసి
యోగనిద్రారతి నున్న భూలోక కల్యాణసంధాయకంబైన తేజ
మున విభాసిల్లు నపూర్వమహాశాంతమణి; దాని యత్న నైపుణి వెలుంగ
పదిలంబుగా పైకి కదలించి యల్లన తేలించి తేలించి తెచ్చి తెచ్చి
పుణ్యతమమయ్య ప్రబలతమోవిమోహి-తంబు నవహృత స్వాత్మతేజంబు నగుచు
గమలు నీకర్మభూమి తీరమున నిల్చి-నట్టికాలతరంగము నభినవతీతం.

అది కలశార్ణవం బమ్మత మార్యజగంబు ప్రపంచశాంతి కా
న్యదమగు చంద్రబింబ మది చల్లనిదైవము గాంధీ, యార్యభూ
ప్యాదయము, దాన దోచి రచించుచు నున్నది జ్యోత్స్న; భూమి నె
ల్లదిశల, భారతావని కళానిలయంబుగ మారిపోవగాన్.

అది మహాశక్తి ప్రేమమయైకమూర్తి-ఆత్మబలరాజితంబు శల్యానశిష్ట
మైన్ యా దేహదర్పణమందు బ్రతిఫ-లించుచున్నది ఆర్య ప్రపంచలక్ష్మి.

అందితుల ఋషులు వెల్గించిన యజ్ఞకుండగ్ని చల్లారకుండగ రగిల్చి
స్వస్తి పాడిన బుద్ధభగవాను 'ప్రణయపల్లవి' వెండి హృదయపల్లకిని మీటి
నృపులు కొల్చెను దండనీతికి ప్రేమ పరంబైన దివ్యభాష్యంబు వ్రాసి
బాహ్యంతరివర్గభంజనోపాయమా నభినవ సంప్రదాయము నృపించి

అరయ బృందావనంబునయందె కాక-కోభఘూర్ణితమగు రణమోగిగూడ
ప్రేమనంజీరవంబు వర్షించుచున్న-మోహనుం డెన్నగా జగన్మోహనుండె.
ఆరసాతలగతమై యున్న యార్య విజ్ఞానమున్ దేల్పు మర్మం బరండు
ధర్మసముద్రమథనమున కాధారమై నిల్చినట్టి కూర్మం బరండు
దారిద్ర్యపంక దిగ్ధార్యభూను ర్యసంఘోర్ధరణము జేయుఁగాని యతడు
కఠిన నియమ ముక్కుకంబమైనను బగిల్చియు బైటపడు నరసింహు డతడు
ప్రాస్వరనడయ్యు ఖండఖండారతములు-నిండి వ్యాపించగల వామనుం డతడు
అప్రియత దాల్చకయును రణప్రియులగు-రాజులను గెల్పు భర్గవరాము డతడు.
ధర్మసంస్థాపనోత్సాహమై, యేకభార్యావ్రతుండైన శ్రీరామమూర్తి
నవనాగరక మనగరంబు గంగలో గలుపజాలినయట్టి హలధరుండు
భవి 'నపాంసా పరమో ధర్మ' యనుచు గొంతెత్తి చాటెడు బుద్ధదేవు డతడు
భారతమానవైభవము రక్షించెడు నారాయణుడు తంతుకారిహూని
యనపరాధి తా నయ్యును సాపరాధు-లైన జనముల పాపఘంటులెల్ల
తాను భుజించి హర్షాశ్రుధార లొలుక-సిలువపై నిల్చి చూచెడు 'జీన' సతడు.
నవయుగ సందేశంబున-నవయోగము దెలియబలికినా డదిరా యీ
నవజీవన బీజము మా-నవవృద్ధయక్షేత్రమందు నాటుకొనంగ.
ఆయత కర్మయోగ నియమాభ్యసనంబున, దేశనామసా
రాయణ పూర్వకంబుగ నిరంతర భక్తి మర్తిక దర్శన నా
రాయణుఁ గొల్చి, సర్వము పరాత్పరునం దిడ నేర్చు 'వాక్కు' లే
భ్యయముగాగ తెల్పిన యతీంద్రుని గాంధిమహాత్ము గొల్పెదన్.
ఆహాలాహల మట్లు దేశముల నాహరించు పాశ్చాత్యవ్యా
మోహగ్నిం గడితేసి మ్రొంగెద శంభుప్రక్రియ లోక మో
హోహో యంచు నుతించుచున్న యది; యయ్యా నేటికింగూడ సం
దేశాత్ముల్ కల రందులేని యిక ముక్తిం జెంద రేనాటికిన్.
భస్మమును మంత్రమహిమ బానసముజేసి-దయ్యము వదల్చునట్టి విశంబు దోప
రాజకీయంబు యోగతంత్రముగ మార్పు-మంత్రసిద్ధున కేను నమస్కరింతు.
మంగళము నీ యశమునకు-మంగళ మీ ననమహోద్యమంబున కుద్య
స్థంగళము భరతమాతకు-మంగళ మగుగాక భవి సమస్తంబునకున్.

విదేశీయ గణనాపద్ధతులను, విలీనములను విడనాడి, కేవలము జాతీయమయిన స్వదేశీయపద్ధతుల నలవరించు కొనెను. బుద్ధ విగ్రహమునకు గ్రీకుమౌనరేఖావిలాసము తొలగింపఁబడి హిందూర్వ మొదలగఁబడినది. అవఁగా, హైందవ జాతీయభావానుగుణముగ బుద్ధవిగ్రహము నిర్మింపఁబడఁజొచ్చెను. అంతే కాదు; శిల్పమునకు పాత్రమును వస్తువిషయముల పరిధి విపులమయ్యెను. దేవతా నీకము మాత్రమే కేంద్రస్థానము నలంకరించుటలేదు, అధ్యాత్మికచింతయే సర్వమును క్రమ్ముకేయలేదు. సుతావేళయవలె శిల్పము కొట్టుకొని పోలేదు. శిల్పి కేవల రూపములను, పురాణకథలను, జాతికములను చెక్కుటయందు మాత్రమే రెవదృష్టిని నిలుపలేదు. మానవలోకము వైపువేసను దృష్టిని ప్రసరింపఁజేసెను. అందలి హాసభావ విలాసములందును, మనోధర్మ ప్రవృత్తియందును నిమగ్నుఁడయ్యెను. ఈయంగమున శిల్పరచనము వైదుష్య విజ్ఞాన సంపన్నంబై మున్నెన్నఁడు గాంచుచు మనోకాగ్రభ్రాణము (power of expressiveness) గనెను. ఆక్రమణమున, శిల్పము రూపముయొక్క స్పష్టత, రేఖలయొక్క దృఢత, ఆంగాంగ శన్నివేశనక్రమర, ఔచిత్యము, పాండిత్య మున్నగు జ్ఞానేనగుణములను బ్రకాశింపఁజేయును. మానవాకృతులను నిర్మించుటయందు శిల్పి బాహ్యపాండిత్యమును మాత్రమే కనుగొనలేదు; అందఁగఁగియున్న మానవకాధ్యాత్మిక నుభవప్రతిని ప్రకాశింపఁజేసెను. ఈయంగమున రెలయెత్తిన యావిజ్ఞానమున సర్వములు (intellectualism and humanism) హైందవ శిల్పచరిత్రమునం దపూర్వము. ఇందు ముగించు ఉత్కృష్ట సంప్రదాయములు, ఉన్నతాచర్యములు సుప్రయంగమునకు తర్వాత మరల రెలయెత్తలేదు. క్రమక్రమముగ ఆర్యుల రక్తము పలువఁచారి తొల్లిటి విజ్ఞాన విచారము (rationalism) అంతరించిపోయె, జీవిత పథ మునబోయె కవిరచన, శిల్పముననుగూడ కౌస్త్ర్యముయొక్క శాసనబంధములు గట్టిపడుటచే సహజరూప సంపన్నంబైన కావ్యకళరచనము (spontaneous creation) అంతరించుచున్నది.

ఈవిజ్ఞానము, మానవత్వము అజంతాశిల్ప చిత్రములం దున్నదృశ్యమైన ప్రాథమికముతో పరిపూర్ణమునైనది. అజంతాశిల్పము వాస్తవజీవలోకముయొక్క ప్రస్థాపతి, జీవితస్థాపకుడు, మానవత్వావయవాలితిమగు స్త్రీపురుషులలోకమును ప్రదర్శించుటయందు లేకుండునాన ప్రతిభా ప్రావీణ్యములను గవలబడింది. అజంతాచిత్రరూపులు జీవితముయొక్క దర్పణములు. అనుగ్రహించుముల సొందగ్యము, వానియొపకేళా విలాసము, ఆభరణముల సుదీకృతము, శివకళను యుగింపజేయు కేళాలాలిక్యము ("the vital flowing lines of their forms") అజంతాశిల్పలయ మానవ విగ్రహమునందుగల ఉన్నతావేశమును వ్యక్తపఱచెడిది. ఈశిల్పమునందంతయు ప్రాచీనులగున వద్దిన మనోహరాలంకారవైభవము పరివేష్టించియున్నది. దానికంటెకును వెనుకను గ్రీకుల కన్నయును నోవరించని ఆధ్యాత్మికభూమిక (spiritual background) ప్రకృతినించుచుండును. "రాతియందువలె కంఠలోను భావస్ఫురణము నిపుణముగఁ జూపింపఁబడినది, కైదు, ఆశ, అమాయ, కష్టస్థి, స్పర్ధ, కామము, మోహము, దుఃఖము, సంకోచము లోనగు భావసరివృత్తియందు అజంతాశిల్పము మాత్రగోచరి విలాస మొక్కటియు లేదు." *

సుప్రయుక్తగంధమున ఆధ్యాత్మికము విజ్ఞానము
 మంగళ ద్రోశలేదు. తాద్యవతియు ప్రాచీన తాద్యగర్భ
 ముతో, ధర్మప్రచారముతో సంకుప్తి పడయలేదు. ధర్మ
 శిల్పానయందును, తత్త్వతోధయందును చిత్తకాంతి చేసె-
 దను. అంతరాత్మ కోరువట్టి నిశ్చేయము, ప్రకాంతము,
 దివావందము ధర్మపథమువలెను లేవు; అది తత్త్వతోధ
 యాయుజాలను. కాన, దేవుని కిది, ఆత్మాధిని కిది, చిత్త
 కాంతిని తాద్యవతియు సుహృదులునులందు నిల్చి చిత్తలేఖ
 నులు సాంబాగోరెను. తాద్యకల్పమువలెను మనము కాంచు
 వట్టి యా ఆధ్యాత్మిక కళావిలాసము, క్రిస్తవలీల్యము
 వలెను గన్పట్టువట్టి చిత్తకాంతిలేని, ఏదో మనసువం
 దాంగోశవసుతో కొట్టుకొను, పాపధితాత్మకమైన
 యాధ్యాత్మికవిహాసవంటిది గాను; ఆకాంతి విహాసాం
 బర్యము మానవన్యాస్త్యమును కాంక్షించువట్టియు, అపాం

* St. Nihal Singh—Modern Review, May, 1923.

కారపూరితమైన కుహిరివ్యయ భృక్తపలుకువట్టియొ
 స్త్రీమల్పమువంటిదియగును. అది దివ్యకాంతిహింసయు
 రయ, దివ్యకాయభృక్తభావితము; విశ్వగుణాతీతమును,
 విశ్వవ్యాప్తమునగు పరతత్త్వమును ధ్యానించుటచే గల్గు
 ఆత్మోపాయము, ఆత్మీయతాంతి, విశ్వానుభవ. అట్టిది
 చెప్పి ఆజంతా శిల్పసాధోగ్యమంతయు నిష్పత్తిభావ
 ముచే గన్పిచేయఁబడియన్నది విలంబరాదు. ఆధ్యా
 త్మికవిలాస మెప్పుడు నక్కడ నుండనే యున్నది, ప్రక్షే
 గవలంబమన్నది. కాని, ఆజంతా శిల్పము ముగియఁగఁగనే
 తీవ్రముకేసీ దృష్టిని ప్రకటింపలేదు. తీవ్రమును గన్న
 లాగ పుష్పముగ సంపూర్ణముగఁ జూచి యానందించిరి.
 మానవ సౌందర్యమునందును, తామున్న జగత్తునందును
 నిమగ్నులై యానందము ననుభవించిరి. తాము మానవ

కానిని, యనుభవించినదానిని శిల్పరూపమున వ్యక్తపలు
 కుటయిందు ప్రకాశముగ నునకు జైరి. ౩

భాగవతాశీయ శిల్పకళాభ్యుదయోత్సాహి, విజ్ఞాన
 మయమునంద, యాయగుముతో పరి. ఆవిజ్ఞాన భాగ్య
 నోదయము అవతీకాలములోనే యుద్ధమించెను. అమాన
 పుష్పమే హైందవ సాంఘిక తీవ్రముమందీ వినిగ్గతమ
 యెగును. హైందవరాజ్యశ్రీతోపాటు చాల కళా
 శ్రీలు కలెరించెను. అంతిమంపియు దేశమునందెల్లద
 ముక్తికాంతి విజయవ యాధ్యాత్మికసంపదను నోట్పాయి,
 పృథ్వీరమక రికాంధకార పరివృత్తయై, వికాకాంత
 పరి. రెవ భూమ్యానావాస్త్రమును బర్వ, తీవ్రమవ్యమ
 విరమింప, తీవ్ర రేఖయొ, కాన్యములేమి, కళలేమి,
 రికామయములు గాన, పత్తిమయము లెల్లగును!

పూజకు

పురిపండా అప్పలస్వామిగారు (కవితాసమితి)

శ్రుభసమయ మయ్యె: పూజాప్రసూన మేర్పి
 నచ్చెలి, తీసికొనిరమ్ము; నిర్మలాంబు
 పులను స్వర్ణకుంభముల నింపుము రయాన;
 నిలువడో యేమొ తొలిమల నిండుసొబగు,
 లేకవలపుల నే నివాళించువరకు.

నలుదెవల మ్రోగుచున్నది నిలిచి నిలిచి
 నవ్యమధురమ్ము విహగవిగాన్వనమ్ము;
 పాదల నునుమంచు కరగి పోవుటకు మున్నె
 బయలుదేరుము పూజాప్రపత్తి కొరకు.

* It is the spirituality of Buddhism which seeks to glorify the mind and spirit in one. The spirit which these figures of the Buddha and the Bodhisattvas breathe, is the spirit of divine compassion and divine peace—not the human tranquility, the self-sufficient majesty of Greek art, but the peace of heart and intellect which come from the contemplation of the Infinite. We must be careful, however, not to overestimate, not to lay too much emphasis on the spiritual side of this art. Spirituality is always there, always some-where beneath the surface, but the artists of Ajanta did not look at life from beneath a cowl. They saw life clearly and they saw it whole. They gloried in the beauty of humanity, they gloried in the world around them, and they gloried in their own power to interpret what they saw and what they felt.

SIR JOHN MARSHALL.

మన భరతఖండంబున ఉజ్జయినివగరంబను పురవరం బొందు గలడు. ఈ పురంబునకు వెలుపల రమారమి రెండుకొనులుచూరంబున నొక ప్రమదావనం బలరారుచుండు. ఇయ్యది యతిరమణీయంబై పుష్పఫల సంయుతంబై నందన వనంబువలె నయనానందకరంబయి యొప్పుచుండు.

ఈ ప్రమదావనంబున సుందరతర మగు హర్మ్యం బాకటి యుండెను. అందు మధుర వాణి యను నొక వేశ్యాగంగ న నివాసము చేయుచుండెను. ఆయువతి నిరుపమాన సౌందర్యరాశి. సంగీతసాహిత్యవృత్త్యకళల యందనమానమైన ప్రజ్ఞగలది. కావున విట పురుషులెందతో ఆమె పంచంజేరి అదనుపకై వేచి యుండురు. అందుచే ననుదిన మా వారవనిత యింటికి వచ్చుచు బోవుచుండు వారల లెక్కించుట కష్టపాధ్యముగ నుండెను.

ఇట్లుండ నీ ప్రమదావనంబు చెంత దేవదత్తుండను నొక నన్యాసి వాసము చేయుచుండెను. ఇతడు నర్వసంగసరిత్యాగంబు చేసి జవరములతో కాలము గడుపుచు వేశ్యా

గృహంబునకు బోవు విటుల జూచినపు డెల్ల నొక్కొకరాయి నొకవోట వేయుచుండెను. కొంతకాలంబున కీ రాళ్లన్నియు నొక పెద్ద గుట్ట యయ్యెను.

ఒకనాటి సాయంకాలమున నీ మధుర వాణి యుద్వానవనంబున నచ్చట విహరించుచు నన్యాసియుండు పర్ణశాలకడ కేతెంచి చెంగట నుండు రాళ్ల గుట్టంబాచి దేవదత్తుని సమీపించి ఆతనికిం బ్రణమిల్లి, “మహాత్మా, నా సందేహమును దీర్చెదరా” యని విన్నదనముతో నడిగెను. “ఆహా అందులకు నందియ మేల” యని మహాత్ముడు బదులు చెప్పి, “స్వామీ! మీ ప్రక్క యీ రాళ్ల దిబ్బ యేల చేరినదో సెలవి” డని యావారవనిత యడిగెను.

“యువతి, ఏమని చెప్పుదు! నీ వొనరించు ఘోర కార్యముల కేమైన మితి యున్నదా? చూచుము: నీవెందరసంసారముల పాడుచేసి ఁకీరులంజేసితివో” యనుచు నారాళ్ల గుట్టం బాచెను. నే నింతపాతకం బూనర్పితివా” యనుచు మధురవాణి దిగ్భ్రమ కెంది నేలంబడి పాణు

బుల విడిచి. దేవదత్తుడును చింతాక్రాంతుడై కొంతకాలంబునకు విగతజీవుండయ్యె.

మరణానంతర మీతని యమకింకరులు బంధించి సరకంబునకుం గొంపోవుచుండిరి. దారిలో స్వర్గసుఖముల ననుభవించుచున్న యమ్మధురవాణి జూచి దేవదత్తు డాశ్చర్యమునొంది, “యమకింకరులారా! యేమి యీవై షరీత్యము, ఎన్నియో కొంపలం గూల్చి, యెందరుప్రీతితో పలుబాధల పాలుచేసిన యీమధురవాణి స్వర్గసుఖముల ననుభవించుటయా? సర్వసంగ షరీత్యాగంబు చేసి, జపతపాదులచే కాలంబుగడుపుచుండిననాకు సరకబాధయా?” యని ప్రశ్నించెను. అంత యమదూత లాతని చిత్రగుప్తునొద్దకు దీసికొనిపోవ, “ఓరీ! నీసన్యాసంబుకూడ ఏమి సన్యాసమురా నీది? నీవు

సన్యసించితినిని చెప్పుకొనుటయే కాని నిజముగా సన్యసించితివా? నిజమైనసన్యాసి యితరుల లోపముల లెక్కించుచుండునా? మధురవాణి యింటికి పోవుచుండు విటుల లెక్కించుట యందే మనసు నిల్పియుండిన నీ వెక్కడ? నిజమైనసన్యాస మెక్కడ? తెలిసియో తెలియకయో పాప మొనర్చి, పాపమని యెరిగినతోడనే పశ్చాత్తాపము నొంది ప్రాణముల బాసిన మధురవాణి పుణ్యలోకమునకు దగును. కాని కపటసన్యాసివై యితరుల లోపముల లెక్కించుచుండిన యధముడవగు నీకు సరకప్రాప్తిగాక మరి యేమగు”నని చిత్రగుప్తుండు చెప్పుచుండ యమకింకరు లా దేవదత్తుని సరకమున కీడ్చుకొనిపోయిరి.

‘ఒకరు’

తెలుగువారికి

ఎప్పటినుంచో పరంపరగా వస్తూ ఇప్పటికీ మన వృద్ధులచేత చెప్పబడే పట్టకథలవల్ల మనవారి సనాతనము లైన విశ్వాసాలూ, జాతీయమనోవిశ్వాసాలూ అనేక యభార్థముగా బోధపడుతవి. ఇవి మనము స్థిరముగా కాపాడుకోవలసిన జాతీయ సారస్వత సంపద. ఇటువంటివే మన పాఠవి పదాలూ, పాటలూ కూడాను. కాబట్టి నెదరు విశేషాలు సాంత కల్పనలు చొన్నకుండా, పరిశుద్ధముగా, దొరికినవి దొరికినట్టు, విన్నవి విన్నట్టు—పంపినవారికి ‘భారతి’ కృతజ్ఞత చూపుతూ, అవి క్రమముగా ప్రకటిస్తూ ఉంటుండ. ఇప్పటి వృద్ధులతరము గడచిపోతే, తర్వాత అవి దక్కడము కష్టమై, విస్మృతవాఙ్మయములో కేరిపోవడము నిశ్చయము.

—సంపాదకుడు.

(౧౮౨౦ - ౧౮౨౪)

క్రొవీర శతాబ్దారంభమున నాంధ్రభాష వాఙ్మయము నుద్ధరించి, వివిధపదములను భాషాపీఠ సోపరించి, నాంధ్ర మహాభివృద్ధి కల్గిన ఆరస్మతజీయులైన ప్రొనుదొరవారు శ్రీ. కె. ౧౮౨౦ సంవత్సరమున కలకత్తా విగ్రహమున బుద్ధిందిరి. వీరి రంగడి చేరిన ప్రొను (David Brown) దొరవా రాకాలమున నచ్చుట క్రొవీరముతో చాచులులో నొకరుగ నుండెడివారు. ప్రొను దొరవారు తొలుతి కలకత్తా యందు విద్యాభ్యాసం పెట్టినది, యా నెలక నింగ్లండున కేగి, యెచట Haileybury యను పాఠశాల విద్యాభ్యాసమున బాధ్యునియైరి. వీరు శ్రీ. కె. ౧౮౨౦ సంవత్సరమున, నెలక నుంచి యిరువదిరెండు రోజులు, రాజకీయోద్యోగము చేసి ప్రభుత్వమున బుద్ధిందిరి. ఆ కాలమున సర్ థామసుమన్రో (Sir Thomas Munro) దొరవారు రాజధాని పరిపాలనముగా నుండిరి. వారు ప్రొను దొరవారిని తెలుగు మండలములందు విద్యుగము పితా పితామహులైరి. వారు శ్రీ. కె. ౧౮౨౦ నుండి ౧౮౨౩ వ సంవత్సరము వరకు పరిపాలనములందు తెలుగు మండలములందు యధికారము నిర్వహించిరి. ఇచ్చట పరిపాలనమున నాంధ్రభాషను వారు నేర్చుకొనవలసి వచ్చెను. కావున నిదియే వీరి నాంధ్రభాషాభ్యాసమునకు నీజ మయ్యెను. వీరేకారణమున తెలుగు నేర్చుకొనవలసి వచ్చినదియు, నట్లు నేర్చినదియు తాము శ్రీ. కె. ౧౮౨౩ వ సంవత్సరమున బ్రకటింపిన తమసంకల్పమున దిట్లు వ్రాసినారు:—

“The present dictionary was written to assist myself in learning the Telugu language. On leaving the college in the year 1820, I was sent by Sir Thomas Munro, then Governor to Telugu Districts and was obliged to learn the language of the populace. I was employed for more

than twelve years, chiefly as a magistrate among the Telugus and soon began to frame a vocabulary of the expressions which daily occurred in conversation or correspondence. I had intercourse with all classes, from the learned Pandit or Raja to the illeterate prosecutor or prisoner, Tradesmen, doctors, hunters and sailors, poets and painters, all became my instructors as they fell in my way. Gradually I was encouraged to study the easier authors and subsequently the better poets. In their writings, I obtained solution of many difficulties in grammar and idiom; and though the task occupied several years, I think the object was worth the trouble of attainment.”

ప్రొనుదొరవారు తాము తెలుగు నేర్చుకొను వస్తువు మహాముగా నుండుట కీవిధములైరి. వీరిని తెలుగు, శ్రీ. కె. ౧౮౨౦ లో కళాశాలను విడిచి పోయిన ఆ కాలమున గవర్నరుగా నుండిన సర్ థామసు మన్రోదొరవారు వీరిని తెలుగు మండలమున విద్యుగము చేయ నియమించిరి. వందుచే తెలుగుభాష నేర్చుకొనవలసి వచ్చెననియు, తాము పరిపాలనమున కలకత్తా తెలుగు మండలములందు దీ పరిపాలనాధికారి గను, న్యాయాధిపతిగ నుండునందున కీని తొలు దొరల సంభాషణయందును, విజ్ఞాపకమునందును నిత్యము పాఠముగ చేసి పదములను నూర్చి వాని నేర్పితిమనియు, మహారాజా మొదలుగ మాలవాదిమహారాజు, పండితులగు మొదలు పామరని వలెయు గల సకల జనులతోనును, సకల విజ్ఞానాధిపతులతోను నిరంతరపరిచయము గలిగినకలెన, సెలవు తమకు సహజమైన యెడల వారితోనును ప్రసం

గిండుగుండెరనియ, వారే తమకు గురువు లై రనియ, నీవిధముగ భాష నేర్చి, తొలిన కులభ గ్రంథములను బడిచితిమనియు, నావెనుక మహావికృతి గ్రంథముల చదివితమనియు, నవి చదువునపుడు ధన్వోవాగళరణ విషయకపంశయము లెన్నియో పీడివనియు, నిట్లెన్నియో సంవత్సరములు పరిశ్రమించినదియు, అట్టి పరిశ్రమ తగిన ఫల మొనరుటచే నది సార్థక మైనట్లును పైయొంగ్లేయ వాక్యములు తేటపడుచున్నవి.

ఈవిధముగ తెలుగుభాషా పాండిత్యము సంపాదించి, శ్రీ. శ. గూ32 సంవత్సరమున ప్యదేశమున కేగిరి. ఆకాలమున హిందూదేశకార్యస్థానమున (India Office) తెలుగు గ్రంథములు కొన్ని కలననియు, వానిని తూర్పుండియా సంఘమునాకు Lyden (లైడను) దొరవారివద్ద కొనిరనియు నామక యుండెను. కాని హిందూదేశము నుండి కవితన రాజకీయోద్యోగులుగాని, ఇంగ్లండులో నున్న వాడుగాని వినియోగ్య శ్రేణు పరింపలేదు. ఇది యందయుఁ దిరిగకొని త్రాసుదొరవాడు శ్రీ. శ. గూ32 సంవత్సరమున, తాము ప్యదేశమున కేగిన కొలదికాలమున కే యాకార్యాలయమున కేగి పరిక్షింప, నందు రహారమి వూడునందల గ్రంథములు కావవయ్యెనట. త్రాసు దొరవారుగ్రంథములన్నిటిఁబరిక్షించి, యాగ్రంథములన్నిటిని చెప్పి పురిచాపియ్యసంఘము (Madras Literary Society) వారికి పంపు నేర్పాటు చేయఁ బ్రభుత్వము వారితో సంప్రదించిరి. త్రాసు దొరవారు రాజకీయోద్యోగులను, వాంగ్మయము వగుటచేత నాగ్రంథములన్నియు శ్రీ. శ. గూ32 సంవత్సరమున పైసంఘమువారికి ప్రభుత్వమువారు పంపిలేనది. ఈగ్రంథముల త్రాసుదొరవాడు పనిసేయుట కారాధము లై నవి.

త్రాసు దొరవారు శ్రీ. శ. గూ32 లో హిందూదేశమునకుఁ దిరిగిచ్చి, పై గ్రంథములు పెచ్చివతోడకే భాషాసేవ కారంభించిరి. పలుతావులనుండి పండితులతో సుత్తరప్రత్యుత్తరములు జరిపియు, పండితులను రావించియు, ప్రకటింపఁజరిగ గ్రంథములఁ బ్రకటించియు, శీర్షములైన మార్పకలపక బుద్ధికలు వ్రాయించియు,

మనుచరిత్రా ద్యుత్తమ కావ్యములనుఁ జీకలు రచియింపించియు, ప్యయముగా తాము గ్రంథములను ముద్రించుటకు ప్రస్థసహాయ మొనర్చియు, నీసేక గ్రంథములను గూర్చి యాకాలపుఁ బరిశీలయందు వివరణములు వ్రాయు, బాలురకు, విద్యార్థులకు నుపయోగకరములగు వాని కామలు రచియించియు, త్రాసుదొరవా రాకాలమున నెరిగిజేసి భాషాసేవ యొనరించిరి. ఆ కాలమున వారు జరిపిన యుత్తరప్రత్యుత్తరములు రహారమి పథి పంపుటముల గలవు. ఆయుత్తరములలో కొన్ని ముక్త్యుల నుండి వెంపపెన “సరస్వతి” పత్రికలో ప్రకటింపఁజరిగి నవి. వానిలను వారి భాషాభివృద్ధి మొదలయో విశేషమును చున్నది. అలూరి ఆప్పయ్య, అప్పన్నాతా మహా సంబంధమును నల్లంపల్లి మల్లికార్జునకాశ్రమి, రావిపాటి గురుమాస్త్రీకాశ్రమి, మచ్చి నంగయ్య, మామిడి వెంకయ్య మొదలగువా రెందఱో త్రాసుదొరవారీ యాస్థానపండితులై వారి సహాయమునఁ గీర్తి గాంచిరి. కీ అలూరి ఆప్పయ్య పండితులు ప్రసిద్ధులు.

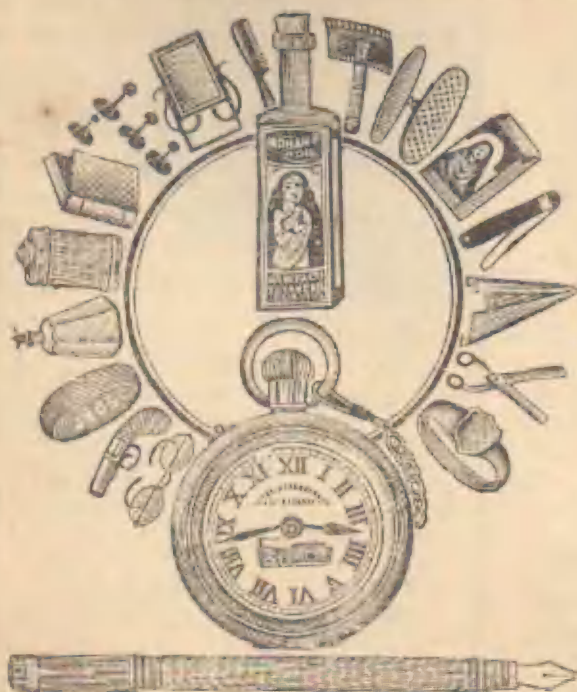
కీరు మనుచరిత్రమునకు, రుక్మబిలాసము మొదలగువానికి వ్యాఖ్యానములు వ్రాసిరి. కీరు వ్రాసిన యిదు వింశిభాషాని కేరకము, రామచంద్రాశక్తి, శ్రీనివాసతారాచరి గ్రంథములను వైజయంతిపత్రికలో విద్యార్థికోడి పరిష్కారము ఆపందాచార్యులవారు ప్రకటించినారు. రావిపాటి గురుమాస్త్రీకాశ్రమిగారు వ్యాకరణము, విక్రమార్కుని కథలు మొదలగునవి వ్రాసినారు. మచ్చి నంగయ్య కుద్ధాంగదకోష్ఠ్య నిర్వచన టిక్కెట్రి ప్రణేత యగు మచ్చి వేంకటకవి జనభుడు. ఈయఁ డాంగ్రసండితుడు. మామిడి వేంకయ్య బంధునివాసి. ఈయఁడు కచించిన ‘యాంగ్రదిక్షికో’ త్రాసుదొరవారు పది విధుండువునం నుదాహరించిరి. ఈయ పాత్రుడు పాళంగ పాణి మదిలి బందరు విరిల్రమును రచించి, గూ32 లోఁ ప్రకటించెను. ఇట్టి పండితులు నింక ననేకులు త్రాసు దొరవారి కాలమునఁ బ్రసిద్ధి గాంచిరి.

ఈకాలమున త్రాసుదొరవారు రాజకీయోద్యోగము లనేకములను నిర్వహించిరి. కొంతకాలము ప్రభు

అశ్వరథము లేదు-భ్రాంతి లేదు-ఒక నిజమైన కానుక

6 బుడ్లు "మోహనబిలాస్" తలనూనెను రూ 6 లకే కొనుగట్టివారికి

గొలుగుతో సహా ఒకవిజుమైన తేలుగడియారమును 162 విలువగలసామానులతో ఇవానుగా పంపబడును.

మోహనబిలాస్ తలనూనె

ఈనక మనకు చేరినవాటిలో అగ్రస్థాన ములంక నీరుది యున్నది. మహానయనము అద్వితీయ మైనది. ఒకపాటి వాడివే దీని మహాపాత మైన మహానవ 24 గంటలకర కంటుము. రెలు, పిల్ల గానుంచి, పెండ్లి కలు వారగు పెరుగుటకు తోడ్పడును. పండ్లకలకు కంసును గలిగించుటమాత్ర మేగాక, ఇంచుకల మువలె అద్భుతముగా పనిచేయును. ఒకబుడ్డి భర య. 1-0-0 నూ-ప్రమే. ఒకేపాటి 6 బుడ్లును కొను వారికి ఈయన తెలుపబడిన బహుమతుల్లివ్వబడును.

ఒకజరి సుఖోపాయము, పుస్తక, బాయి లెన్ గుమ్మ, ఒక బుడ్డి ఆ ర్తరు, కేలునం దముడు దీపము, ఒకరయబహులపెట్టె, ఒకబల్లెనుల పెట్టె, అద్దము, దువ్వన, నీటిరేజరు, చేతిబల్లెనలు, పిట్టు, ఫ్లాష్ లెన్ కలము, కత్తి, చేతియముల, కత్తెర, చేరితింగకరం, ఒకమంచి రై బ్బే కులలేటరు ఒక గొలుగుతో, ఇంన్నియంగాక 144 విటిబామ్మలు మొత్తము 163 బహుమతులు రు. 6 లకు సూ-ప్రమే. గడియారమునకు 6 సం॥ వ్రాచి యియ్యబడును.

జర్మనీ గ్రామోఫోను ఉచితము

ఇతర ఎంపికకాదునుమంచియున్న మువలె యిమందు మువలెగొలిచిన 12 గంటలలోనే ముగిసావును. 18 తొమరమందునీపాల సోకేపాటికొన్నవారికి ఒక గ్రామోఫోను ఉచితముగా వియ్యబడును. నీపా 1-క రు. 0-6-0 మాత్రం. గ్రామోఫోనుతోటకు హరకా, పొందుబాట్లు, నూరులు ఒకరికొద్ద వియ్యబడును. 1 మిమ రికార్డులు రు. 9. ప్యాకెటింగ్, పాస్టేజి ప్రశ్నకము.

పూర్తివిలాసము ఆంగ్లభాషయందే వ్రాయవలెను.

AMERICAN COMMERCIAL CHEAP STORES., (Dept. 16)
Post Box No. 561, G. P. O. CALCUTTA.

అ మృ తౌం జ న ము

సకలవిధములగు నొప్పులకు సంచీవినంటిది

ప్రతియింట నుండదగినది. అన్నిచోట్లయందును దొరకును, డక్కిని ఉబ్బితో సహా నీనా 1-క 10 అణాలు మాత్రమే

బొంబాయి.

అమృతాంజనం డిపో,

మదరాసు.

గుణములకు పూచీ

అమోఘమైన టూనిక్

ఎ/4 అనగా నేమి? మీ దేహమును

ఈ దినముననే తూచుదు. ప్రతివారమునను తూచుదు.
ఈ ఎ/4 మందులో క్రమగ్రాహక కోటి కేవల క్షణము
లుండును. వారమునకు 4 పానులును నెలకు 15 పాను
లును రక్తమాంసవృద్ధి నిచ్చును. తయ, భాతవప్తయ,
రక్తహీనయ, బలహీనయ మున్నగువానిచే నీడింపబడు
చున్నవారికిని ఆరోగ్యవంతులకును కూడ అమూల్యము.
సుప్రసిద్ధడాక్టర్లును, గృహస్థులునుకూడ వాడుచున్నారు.

సీసా 1 కి వెల రు. 3-0-0 లు.

పోస్టీటీ ప్రశ్నకము.

Dr. R. VENKATARAO, M.D, (BIO)
Psychist & Proprietor.
THE BIO-CHEMIC MEDICAL HALL,
Vizianagaram.

“రే డి యం”

చేతి గడియారము

చికటిలో గంటలను బాగుగా చూపును

రే వర్తనములు గాఢరంటి.

అందమైనది, చిన్నది, సుందరమైనది, స్విస్ గ్రాట్

మెకానికమగలది. సరిగ్గాను
పైమును చూపును. సాగ్య
మైనది. అలే ఎక్కువగా
చేప్పవలసిన పనిలేదు. ఉప
యోగించి చూచినచో దాని
యొక్క విలువి భాగుగా

తెలియును. నచ్చనియెడల సొమ్ము వాపసవ్వబడును.

వికెట్ సిల్వర్ కేస్ రు. 5-8-0

మ్యాగ్నెట్ గోల్డ్ ప్లేటెడ్ కేస్ రు. 6-8-0

సిల్వర్ కేస్ రు. 7-8-0

గోల్డ్ గోల్డ్ కేస్ రు. 9-8-0

ప్యాకింగ్ పోస్టీజులు 1-కి రు. 0-0-0

2 ఒకేమారు అర్థరేచిన పోస్టుఖర్చులు లేకుండా పంపబడును.

THE UNION TRADING & Co.,
166, Harrison Road, (L) Calcutta.

ఒక బలవంతుడు
సెనాటోజెనుసు

వందనము చేయుచున్నాడు

అతిని చూడుడు—ఎంత పుష్టికరముగా
నగవడుచున్నాడు. అతిని ఆరోగ్యకరమైన
కండలిములు తీయో ఆడుచున్నది. అతిని ఆ
రోగ్యమునుగ అంచించిజముగా అతిను గర్వపడె
నలెను. విలసనగా బలవంతుడు స్త్రీ పురుషు
లందరికీలను శాసించుచునుండుటలేదా?

ఈ అమోఘమైన ఆరోగ్యము శేషము
నం దంతటను ఆరోగ్యమును, బలమును వృద్ధి
జేయునట్టి సుప్రసిద్ధమైనటూనిక్సు సెనాటో
జెనుసు నేనించుటవలసినదే గలిగినది.

మీరు కోరునంత బలవంతులుగాను, ఆ
రోగ్యవంతులుగాను లేనిచో సెనాటోజెను
సు నేనించుటకు ప్రారంభించు. చేనవేలు
మండికి నుంచి ఆరోగ్యమును, పశీశక్తియును
గలిగించినట్లే మీకుకూడ సెనాటోజెను దిక్కు
మైన ఆరోగ్యమును గలిగించును.
నేటినుండియే సెనాటోజెనుసు నేనించుటకు
ప్రారంభించు.

SANATOGEN

నిజమైన టూనిక్ ఆహారము.

అందిన కెమిక్యులకద్దను, బహుద లన్నిటి
యందును విక్రయించబడుచున్నది.
తయారుచేయబడునప్పుడుగాని, లేక ప్యాకెట్
చేయబడునప్పుడుగాని చేతితో తాకబడును.

గాన మాలింపక కన్ను మూయనిరాజు అంబకొగిటి పంజరంబు చిలుక
కొడమకండలు దేరుకొనుపిల్ల వస్తాడు ఊయేల దిగని భాగ్యోన్నతుండు
“ఉ, ఉ,”లు నేర్చిన యొకపితచదువరి నతిని ముట్టనినాటిసాంబమూర్తి
గర్భగండము తెల్ల గడచిన పర దేశి తనయింటి కొత్త పెత్తనపుదారి
ఏమి పనిమీఁద, భూమికే నేఁగినాఁడొ-నుడువ నేర్చిన పిమ్మట నడుగవలయు
ఏండ్లు గడచిన, ముందుముం దేము కాని-యిప్పటికిమాత్ర మేపాప మెఱుంగఁ దీరఁడు.

ఊయేలతోటి యే ముసదేశ మిచ్చునో కొసరి యొంటరిగ నూకొట్టుకొనును
అంబతో తన కెట్టి సంబంధ మున్నదో యేడ్చి యూడిగము నేయించుకొనును
పరమేశ్వరుం డేమి పరసంబు లాడునో చిట్టుగా కేకినల్లాటకొనును
మూనాల్లలోన నెప్పుడు నేర్చుకొనియెనో “పా”మృన్నచో చిన్నఁబుచ్చుకొనును
ముక్కు-పచ్చలారిపోయి ప్రాయము వచ్చి-చదువు సంధ్య నేర్చి బ్రదుకునపుడు
“నాడు పసిఁడికొన్న, నారత్న”మని తల్లి-పలుకు పలుకు లితఁడు నిలుపుకొనునె.

ననమాసములు భోజనము నీర మెఱుంగక పయనించు పురిటింటి బాటసారి
చిక్కు చీకటిఁ జిమ్ము తేనెఁడుపాట్లలో న్నిడించి లేచిన నిర్గుణుండు
నునుజెక్కిఁబల బోసి నోటివత్సలలోన ముద్దులు చిత్రించు మోహనుండు
అత్యుంజైన మాతృక్షీరమధుధార అన్నంబుగా తెచ్చుకొన్న యతిథి
బట్ట గట్టఁడు విడియాన పట్టువడఁడు-ధారుణీపాతశాలలోఁ జేరినాఁడు
వార మాయెనో! లేదో! మాప్రకృతికాంత-కఱపియున్నది వీని కాకలియు న్నిద.

తనచేతి గిలకపండుసకు ముచ్చటఁ జెప్పు పలుకలేదనుచుఁ గోపంబునేయు
పొరుగింటియిల్లాలి సరస చీదఱఁ జెంది పరు లన్న భేదభావంబు సూపు
మకరందమునకు నమ్మతిఁ జూపి నోరూర దరిఁ జేరి రుచుల భేదములు చెలియు
ప్రతిశబ్ద మీను నుగ్రధ్వజ మాలించి కంపించి తల్లినిఁ గొఁగిలించు
దాయ లాగ్గురు నొకరు నిద్దఱును దప్ప-చేరుకొన్నార లీతని చిత్తవీధి
జగతిపై వీని జాతకచక్రమందు-పొంచియుండున దపయశంబో, యశంబా!

చెన్నపురి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమున
“విజయనగరద సామ్రాజ్యపు” అను ౧౯-౧-౫౯
సంఖ్యగల “కడిత” మొక్కటి కలదు. జగదుత్కోకిలిన
మనీసి సరిమి పుస్తకరూపమున మడిచి వ్రాతకై
యుపయోగపఱచెడి వస్త్రపు సంపుటమునకే “కడిత” మని
పేరు. అట్టి పుస్తకములపై పద్దలపములతో వ్రాసెడి
శివారు. పూర్వము విజయనగరప్రభుత్వ కాలమున
కడితములను లెక్కలు వ్రాయఁటకు జనులు తరయగ
వాడుచుండెడి వారు. సర్కారు కచ్చేరిలందును కడిత
ములమీదనే లెక్కపద్దలను వ్రాయుచుండినట్లు తెలి
యుచున్నది. “విజయనగరద సామ్రాజ్యపు” అనునది రెండవ
వెంకటపతిరాయల సంస్థానమునకు సంబంధించిన ఒక
లెక్కలకడితపుస్తకము. లైబ్రరీలోని పుస్తకములకాపి
తాలో వ్రేచేరున్నను పుస్తకపుటట్టమీద మాత్రము
“కృష్ణదేవరాయలు ఆశీదవివరపు” అను పేరున్నది. ఒక
కృష్ణదేవరాయలనుగుండియే కాక రెండవ వెంకటపతి
రాయల కాలమువరకును ప్రభుత్వము సర్విన రాజులంద
రినిగూర్చి కొంచెముగనో గొప్పగనో వ్రాయబడియుండు
టచేత దీనికి “గృష్ణదేవరాయలు ఆశీద వివరపు” అను
పేరునకంటె “విజయనగరద సామ్రాజ్యపు” అను పేరే
చక్కగ సరిపోవుచున్నది.

భాష; లిపి

ఇందలి భాష తెలుగు, లిపి కన్నడము. విజయ
నగరపురాజుల నగరి లెక్కలనేకము లిట్లే తెలుగు
భాషలో కన్నడలిపితో వ్రాయబడి యున్నవి.

విషయము

ఈ పుస్తకమున రెండవ వెంకటపతిరాయల రాజ
ధాని నగరమునందలి కొటలు, పేటలు, పాళ్ళములు

మొదలగువాని విస్తీర్ణము వర్ణింపబడియున్నది. రాజధాని
నగరము పేరీపుస్తకమునందు వర్ణింపబడియుండలేదు.
ఇందుమించుగా నాకాలమున రాజధానులుగనుండిన పుర
ములు మూడు: పెనుగొండ, వేలూరు, చంద్రగిరి. ఈ లెక్క
వ్రాయబడినప్పుడు మొదటి రెండుపట్టణములును రాజ
ధానులుగ నుండె ననుటకు నీలులేదు. ఏలన, పాళ్ళములను
లెక్కవేయు సందర్భమున పెనుగొండయు, వేలూరును
చేర్చినవివరినవి. ఇక మిగిలియుండునది చంద్రగిరియొక్క
టియే. కావున నదియే రాయలరాజధానిగ నుండెనని
తేలుచున్నది.

సమయము; సందర్భము

ఇది సదరు పుస్తకమునందే ఇట్లు వివరింపబడి
యున్నది: “పూర్వముందు తమ వంశీకులైన కృష్ణదేవ
రాయలచేత యియ్యబడిన డెల్తైయేడు పాళ్ళగాళ్లకు
అన్యోన్యముకాగా నచ్చి నగరికి వెగరు రాకుండా ఘర్షణ
చేస్తావుండేది. కాలివావానళికం ౧౫౨౬ చెల్లినవర్త
మానం పరాభవసంవత్సరముందు తమవర్గిరవుండిన ఆ
వడి ప్రతికర్తలను నిలిపించి పూర్వముందు డెల్తైయేడు
పాళ్ళగాండ్లకు యిచ్చిన భూమివివరం పాతి లెఖలు తెచ్చు
ని చెప్పి (ప్పే)వరకు ఆపుడు అవనీప్రతికర్తలు భూమి
లివి పాళ్ళగాండ్లకు యిచ్చినది పూర్వం లెఖలు తెచ్చి శ్రీ
వీరవేంకటపతిదేవరాయలకు వినిపించిన భూమివివరం”.
ఇందున్న ఈకడితము శకం ౧౫౨౬ లో రాయలవారి
యాజ్ఞప్రకారము నగరిఅవనీ ప్రతికర్తలువ్రాసిన కొలత
లెక్క యని తెలియుచున్నది. తెలుగుచేతమున లఖించు
పురాతనలిఖితపుస్తకముల సంపుటములలో నది యొకటి.
దీనిని వ్రాసి యిప్పటికి రహ-రమి ౩౨౪ సంవత్సరము
లైనది.

దీర్ఘవిలువ

పుస్తకము చిన్నదైనప్పటికిని ఇది చరిత్రకారుల కత్యంతోపయుక్తమైనది. కృష్ణరాయల ప్రభుత్వములో నడచినకార్యములను నిర్ణయించుటకు ఈకడితము మిక్కిలియు తోడ్పడగలదు. ఇంతేకాక, శకం ౧౪౫౨ మొదలు ౧౫౦౭ వఱకును కర్ణాటరాజ్యమును పాలించినరాజులను, వారిరాజ్యకాలములను చెప్పుచున్నది. రెండవచెంకటపతిరాజులకాలములో విజయనగరమునకు గప్పము గట్టుచుండిన సామంతుల నామములను, తురుష్కరాజ్యములతోడను, పాశ్చాత్యవర్తక సంఘములతోడను రాయలకుల సంబంధమును గొంతవఱకు తెలిసికొనగలము.

ఇందలి చరిత్రాంశములు

౧. “శాలివాహనశకం ౧౪౩౨ అను నేటి శుక్ల సంవత్సరం ఆనణిమాసం శ్రీజయంతినాడు కృష్ణదేవరాయ మహారాయలు విజయనగరమందు పట్టాభిషిక్తుడై వేంచేరి.” హంపి బిరూపాక్షేశ్వరుని నుడియందలి శాసనములో, కృష్ణరాయల పట్టాభిషేకమహోత్సవము గలిగించిన ౧౪౩౧వ శకం, శుక్లవర్షమాఘ శు ౧౪నాడు జరిగినట్లు వివరింపబడి యున్నది.¹

ఈ రెండరికాదులకు శుక్ల నామసంవత్సరము సామాన్యము. హంపిశాసనములోని శకవర్షము గలిగించిన ౧౪౩౧, అనగా అప్పటికి శకం ౧౪౩౧ వర్షము చెల్లినది. ౧౪౩౨ వ వర్షము నడచుచుండినది. మనకడితములోని శకవర్షము వర్తమానవర్షము అని “శాలివాహనశకం ౧౪౩౨ అను నేటి శుక్లవర్షము” అన్నవాక్యమునల్ల స్పష్టము. మఱియు ౧౪౩౨ గలిగించిన శకవర్షమై యుండిన, “౧౫౦౭ చెల్లిన, వర్తమానం పరాధేవసంవత్సరం” అని యీ కడితమున మఱియొకసంవత్సరమున అనబడి ప్రతికర్త చెప్పినట్లు; ఇచ్చటను “చెల్లిన” లేక “గలిగించిన” అని చెప్పియు యుండును. కావున ౧౪౩౨ వర్తమాన శకవర్ష మనియే పరిగణించుట యుక్తము. శకం గడచిన ౧౪౩౨ కాశేరదు, ఏలన,

శుక్లవర్షము ౧౪౩౨ తోనే సమాప్తమగుచున్నది. ఇందుట్లు, హంపిశాసనములోను, కడితిపుస్తకములోను సమాచారముబడిన శకవర్షము ఒక్కటియే అని తేలుచున్నది. ఆనణిమాసం శ్రీజయంతి పట్టాభిషేకమహోత్సవము నడిపినదినము కాదు. పట్టాభిషేకానంతరము కృష్ణరాయలు విజయనగరపురమునకు ప్రథమమున ప్రవేశించిన దినప మది. అనగా, కృష్ణరాయల రాజ్యాభిషేకము శక ౧౪౩౨ శుక్ల ఆషాఢ శ్రీజయంతికి (క్రి. శ. ౧౫౦౮ ఆగష్టు ౧౭ ది మంగళవారమునకు) కొన్ని రోజులకు పూర్వము నడచియుండవలయును.

౨. “ప్రత్యోత్పత్తి సంవత్సరం కియి మాసం ౧౨ లేది కుతుప్పకాహ విజాంతాహ మీదికి మాచి చేసి చలిగుడారంవేసి తిరిపోయిరి.”

(a) ఇందు మొదట గమనింపదగిన విషయము దంధయాత్ర నడచినకాలము. ప్రత్యోత్పత్తి సంవత్సరం కియి మాసం ౧౨ దిన, అనగా క్రి. శ. ౧౫౧౨వ సం. జనవరి ౧౭ ది శుక్రవారం నాడు, రాయలు దండుతరలెను. కృష్ణరాయలు తురకలపై తన రాజ్యారంభికాలమున దాడిచెడినట్లు ఇతిరక్త చెప్పబడియున్నను పదరుదాడి నడచినకాలమును నిరారణ చేసి చెప్పటకు దను వాధారము లెవ్వియు లేకుండెను. క్రి. శ. ౧౫౧౨వ సంవత్సరమున జొక్కపర్యాయమును, క్రి. శ. ౧౫౨౦వ సంవత్సరమున జొక్కపర్యాయమును కృష్ణరాయలు విజాపురరాజ్యముపై దండు పెడలి రాయచూరిదుగళామును ముట్టడించి స్వాధీనపరచుకొన్నట్లు ఫెరిస్తా వ్రాసియున్నాడు.² మానిను ౧౫౧౨వ సంవత్సరపు ముట్టడిని తలపెట్టలేదు. ౧౫౨౦ వ సంవత్సరపు ముట్టడిని మాత్రము విపులముగ వర్ణించి యున్నాడు. ³ “నీ రిరువురిలో నెవ్వరివార నిజమో నిర్ణయించబాలను” అని నూయలు వదించెను,⁴ ఈ అంశమును కె. వి. లక్ష్మీరారావు పంతులుగారు గొంతవఱకు చర్చించి, ఫెరిస్తాచే నిజమును బయ్యచున్నాడని నిర్ధారితము చేసినారు.

1. Arch. Rep. 1908-9, p. 174. 2. Sewell: Forgotten Empire—p. 127. 3. Ibid 4. Ibid.

“ఇట్లు నన్ని నా మతమున ౧౫౩౦ లో నొక్క సారి మాత్రమును, ఫెరిస్తామతమున ౧౫౧౩ లో నొక్క సారియు, ౧౫౩౦ లో రెండవసారియు రాయలకును కాపానైవ్యములను యుద్ధము జరిగి విజయలక్ష్మి రాయలచే విరించెను.

“అలాగే వివిధాడగా ఫెరిస్తామాటయే విజయని తోచుచున్నది.”¹

ఫెరిస్తా చెప్పినట్లు ౧౫౧౩ లో కృష్ణరాయలు ఆదిల్ షాహిమాదికి దండువెడలినది నిశ్చయమని యా కడితము రుజువు చేయుచున్నది.

(b) రెండవవిషయము దండయాత్ర చరిత్రవర్ణన. ఈ దండయాత్ర చరిత్రను పరిశోధకు లనేకులు వర్ణింప వలపెట్టరైరి. తలపెట్టిన వారు నైతికము దానిని సంపూర్ణముగ వర్ణింపక విడిచిరి. తత్కారణమున దాని చరిత్ర నిచ్చుట గొంతెము విపులముగ వ్రాయుచున్నాడను. పై నుదాహరింపబడిన కడితపుస్తకములో రాయలవారు “కుతుప్పకాసా, నిజాంకాసాల మీదికి మాచీ చేసి” నట్లు చెప్పబడియున్నను, “మాడు సంస్తానాల వారిమీద కార్యం చేసి”, “మాడు సంస్తానాలవారివద్ద పగుడి తీసు కొని” అను వాక్యములచే రాయలతో యుద్ధముచేసిన రాజులు ముగ్గురి పేర్లుచున్నది. కుతుప్పకాసానిజా ముకాసాలు గాక, రాయలతో కార్యముచేసిన మాడవ ప్రభువు ఏమిటకాసాయని రాయవాడకము, కృష్ణరాయ విజయములవల్ల చెలియున్నది.

కృష్ణరాయలు యుద్ధయాత్రకు వెడలునని కొందఱునుండుట ‘యెదుల వాహుతో’ తప్పగా, సభివారి యెదుల నతిడు కృష్ణరాయల పరాక్రమమును దృఢీకరించెను. లోపల కళివిశపకుడు ఇరిగితురుమ్మప్రభువులను ఉత్తరములు వ్రాయించి వారి “పానోర్వము”ను సంపాదించుకొనినను.

తే. “అనుచు బ్రజ మెప్పుగాగ బాహ్యము బలికి యంతరంగంబులో జల నకుప కెంచ

చెగిల్లుచు జాను లంపించె గోల కొండకు నిజాముకావనకు వృహీక.

కా. “ఆ మాసిండ్ల దునిలు నేకమును పా చోర్తంబుతో దావీ నామేయవీర కార్యనిర్వహణ కొ ర్థాయాధి విన్నంతనే సీమక దుగ్గములందు గోలలును వి స్తీర్ణ సీతిక దావ్యపుక సామగ్రు ల్పనుకూర్చ వెంచినితాం తస్యాంతిచాంచల్లులై.”²

రాయవాడకమునందుగూడ వైవిధ్యము చేర్చబడియున్నది.—

“యెదుల కాపావారితోను యాపర్యామములు యెగుకకాయగా ఆగ్రహపడి” “కర్ణాటకంబాదు కుంగ భీర దాటివచ్చిరా యావరకున్న యాశ్వగ వాయకు దున్ను, నరస వాయకుండున్ను, వీరనరసింహరాయల వారున్ను యేలినందుకన్నా కృష్ణరాయలవారు యేలేది యేయన్నది” అని అప్పించులకు వొండోపంశికులు మొదలైనవారు “రాజసీతి అని మొనకురారు. గనక పుండ్రేప్రయత్నములు పుండగా దైవసహాయం యేతీతో తెలియచు గనక నిజాంకాసాల వారున్ను కుతవనములక వారున్ను విజయనగరాననుండి కాశితములు గ్రాసి వచ్చినది విని ఆలోచనపరులై యిక్కడికి కాశితములు అంప్పి తరుతమనరుడు స్థలములు పదిలపరుచుకొని యాదిహెచ్చు రికలతో పున్నరు.”³

కురుమ్మరాజులపై కృష్ణరాయలు ప్రత్యేకముగ దండయాత్ర బయలుపెడలలేదు. శ్రీ. క. ౧౫౧౩ కు పూర్వమే రాయల దిగ్విజయయాత్రకు బయలుపెడలెను. మొదట తిరుగుబాటుచేసిన ఉమ్మత్తూరుగంగరాజుపై దండువెడలెను. కుమారభూర్జటి యీశ్వరము విజయము లగు సంగరాముగ నిట్లు విర్ణించియున్నాడు: “అనంత రం బొక్క చూరుమత్తన మమ్మత్తూరు శివసముద్ర కుం

1. లక్ష్మ. వ్యాసా. పుట ౩౩. 2. కృష్ణ రా. వి. [ద్వి. ఆ. ౧౩౦-౧౩౧]. 3. Andhra Academy Journal, III—p. 37.

బులనెసంగు గంగరాజు నొడయల నోడించి తెదీయకలం బుల నా(రా)జెంబులు బలియించి, శ్రీరంగవట్టగాంబునీ షీంచి యక్కడినుండి గ్రక్కన కెక్కటిమాకల చెక్క పపు బరాక్రమక్రేడల దిక్కులు గ్రక్కనల సంకులపరంభ సైన్య నాయకుండను సంకుల నాయకునిం గటాషించి చం చత్వితాపంబు మెఱుకు రయంబున విజాపురంబు గడి దుగ్గంబుల చాయం జను దెంచునసరంబున". 1

కృష్ణరాయలు ౧౫౧౨ సంవత్సరమున శివసము ద్రమున నున్నట్లు పెనుగొండరాజ్యములోని బుక్కపట్ట గామవంతుండు నోకలిరాకాపనమువల్ల చెలియుచున్నది. కావున తత్సూర్యమే ఉమ్మత్తూరు దుగ్గమును గొని యుండవలయును. శివసముద్రపు ప్రభువును గల్గిదిన పిమ్మట విజాపురగడిదుగ్గంబులను సమీపించువఱకు రాయ ల నెదుర్కొను శత్రు వెన్వడును లేడు. కావున నాసంవ త్సరమే విజాపురరాజ్యపుగడిదుగ్గములను తీరననుటయం దసంభవ మేమియు లేదు.

తురుష్కప్రభువులతోడి యుద్ధము :

ఇక్కడినుండి స్వసైన్యముతో రాయలు విజాపు రపు సరుదుస్థలాలపై నడిచెను. "సరుదుస్థలాల వుండిన గురిమనుష్యులనున్న దుర్గాలవుండే రాణులనున్న నిర్వ పించలేక విడిచి పారిపోసాగిరి." అప్పుడు రాయల వారు రాయచూరు, మునికల్లు, అద్దంకి, ఆదనని మొ లగు దుర్గములను సాధించి, వానియందు తాగ్యముల వంచి దిన మొక్కటిగా సారి గోలకొండ సరుదుస్థలాలపై నడి చేసెను. ఇచ్చట తురుష్కప్రభువులతో గొప్పవంగ్రా మము సంఘటిల్లెను. 3

కృష్ణదేవరాయలు దిగ్విజయ ప్రయత్నములను సల్పుచున్నాడని యెఱిగి యెదులఘాతమును గోలకొండ కుశిపవనులకొనవను, ఆముదానగరపు నిజాముకాపాతును ఉత్తరముల వ్రాసి వారిసాహర్దమును బది సెనని యింతకు పూర్వమే వ్రాసియున్నాడు. ఇప్పటికి ఆసాహర్దము ఐకమత్యముగ మారుటచే ముగ్గురు తురుష్కరాజులును

కలిసి స్వసైన్యములతో రాయలను నిర్ణయబట్టె కృష్ణను దాటివచ్చిరి. వారి సైన్యమునందు లక్షగజ్జము లును, వేయియేనుగులును ఉండును.

తురుకల దుష్కృత్యములు :

"వారి కీచులో ముకతెగలవారు లోకొచ్చి మూడామడతకు మూడామడవుండే గ్రామాదుల కొళ్ల పెట్టెదిన్ని పాతరలు శోధించి ధాన్యవనములు యెత్తే దిన్ని గృహస్థులయిండ్లలో జొచ్చిపోయి ముందు బెరక దాచియుండిన చంవాన నిక్షేపములు యెత్తెదిన్ని పూర్ణ పల్లెలు కాత్తేదిన్ని పసలు, ప్రాములు, మేకలు, గొర్రెలు, గుర్రాలున్న పట్టుకవచ్చి కాసుకు కకటిగా ఆమేుదిన్ని" 4 అని వేసులు రాయలవారితో విన్నపము తేసిరి.

అప్పుడు రాయలవారు చాల ఆగ్రహపడి, "ధిరి! తురుష్కరిలి చెంతకు తేరిన యంత వచ్చెనే! కలిగోలంగి పోయెదరగాక మదీయబంబునుండర" 5 వని హంక రించెను.

న మ ర న భ :

తల్ తుగమే కార్యము తెలుగు నిర్ధారణవేయుటకు దండనాయకులను రప్పించి రాయ లొకసభను గూర్చెను.

తే. "అప్పుడు కొలువయి కొలిచిన యమరనాయ

కులను మన్నీల నందరి లిలంబనంపి

సకలవిహామానము లొనర్చి జవచరణ్య

డల్లతురకల వృత్తాంత మెల్ల దెలుప". 6

ఈ సభయందు కేరు గల నాయకులందఱును గూడిరి. అందు ఆశ్వేటివారు, తోరగంటివారు, గొల్కూ రివారు, నందేలవారు, అవుకువారు, వెలగోటివారు, రాచెలవారు, తుళువకోరలును, బోయలును ఉండిరి. 7 అట్లు కూడిన సేనాప్రముఖులతో రాయలు తురుష్క ప్రభువులు గృష్ణదాటివచ్చి రని చెప్పి, "వారలలో పెమ్మసాని రామలింగ నాయుడే వీరిది, "తురకలు కృష్ణ

1. కృ. రా. వి.-ఆ. 3: 6. 2. Rep. of Epi. 1913. B 180. 3. Jr. Andhra Academy, Vol. III. 4. I bid. 5. కృ. రా. వి. 3: 12. 6. I bid. 3: 13. 7. కృ. రా.వి. 3: 58 - 59.

వేళ్ళి చాంటివచ్చి దెరిచావేళి పాశ్యం దిగి నారలు యందులకు యేరితంబు నడువలెనో," అని యడిగెను. అందుకు రామలింగ నాయుడిచ్చిన జవాబు: "తురకల కార్యమనంగా యెంతమాత్రం, దేవరవారి ప్రతాపమువల్ల దెరిచా తాళ్లు తెగిపోయెను. అప్పుడు భేరితాడనం కేళి వడివేయ తురకలు మూడు తెగలవారున్ను పటాపంచలై విరిగి యధాయధై తమతమపల్లాలకు పోయ్యెటట్లు చేశెను. యిదిగాకాక యీగ్రామ్యకాలాన దగదప్పులకు తాళివాండ్లు నిలవలేదు." 1

రాయలందుకు సంతసించి అతనికి "పట్టేలు యిచ్చి" అంపెను. అటుపిమ్మట రామలింగ నాయుడు తన సమీపమునకు బోయి తన యనుచరులకు కమ్మచీరలను బిలిపించి, రాయలవారు తనకు వీరతాంబూలము నిచ్చిన వార్తను తెలిపి, "కమ్మచీరలవారికి బ్రతుకులును ప్రతిష్ఠలున్ను కీర్తిమాటవాసులు" కలగజేయువని ప్రోత్సహించెను. అప్పుడు "ఆయన సంతరించిన యెవడైవేల చివ్యల వారున్ను రణపెండ్లి కొడుకులై అని మీది దృష్టిచేత రామలింగ నాయని వెంబడిని" 2 నడచిరి.

తురకల ప్రయత్నములు:

తురకలు రామలింగ నాయుడు కంఠు సర్దారులతో తమపాశ్యముపై నడచుచున్నాడని యెఱిగి, "దెరిచావద్ద సంతోగంతో విరుక్తుల రౌతులు అరచై వేలున్ను వారిని యట్టుకనిండు సంతోకంగురాలు పదివేలున్ను వార్లను అనుభవించుకవుండె మదపాత్రులు వెయ్యింటి కిన్ని యిరిగిని దెరిచావద్ద వుంచి మూడు తెగల తురకలున్ను తమతమ పాశ్యములో ఆయత్రపాటుతో బాగ్రత కలిగి యుండి" 3 రి.

యుద్ధము:

మొదట కొంతకాలము తుములయుద్ధము నడచెను. అప్పుడు "ఒక్కమొగి రక్కసు లవంకిన వెక్కసపు మొక్కలపు తురుష్కులు ధానుక్క కాళిలం బడరం" 4 జనుడెంచిరి. అనగా, తురుష్కుల ధాటి కోర్వలేక యీ

తుముల సంగరమున హిందువులు విరుగగా, వారిని వెన్నంటి తరుముచు, రాయలపాశ్యమువంక తురుకుల దళము సత్వరముగ వచ్చుచుండెను. వారిని జూచి రామలింగ నాయుడు రాయలతో నిట్లనెను:—

"పరాకు రాకు రాకు మందు బారినీకథూపతుల్ చిరాకు మీర దట్టమైన దింగిలీలకోరులకా జిరాగు రాల వేసి దాసి చిల్లుపాల్లు తేయుచుకా నిరాకరించి మించి వచ్చు నేర్పు జూచితే నృపా." 5

అని వారిని హెచ్చి, "వేయి యీ తురక మూకలో జొచ్చి, నైవ్యమును తురుకలు తురుకలుగా నరికి దేరా త్రాళ్లు తెంచెను. అప్పుడు మీరు జయభేరి వేయించి, మన నైవ్యముతో తరిమివదలిన, తురుకలు చెల్లాచెదలై తమ సీమలకు తేరుదురు" అని చెప్పి రామలింగ నాయుడు బల్లమును గేలబూని, పదివేలకంఠుబల్లమువారు వెంటనడువ తురుకల నైవ్యముపై పరిగెను. ఘోరమైనసంగరము నడచెను. కడపట రామలింగ నాయుడు తురకలదెరిచా తాళ్ళను తెగిగొనెను. దానిని జూచి కృష్ణరాయలు పెద్ద యేముగు నెక్కి జయభేరి వేయించి, ౬,౫౦౦౦ గుఱ్ఱములతోను ౬,౦౦,౦౦౦ పదావీధ్యంబుతోను, ౨౦౦ ఘటల యేనుంగులతోను నొక్కపెట్టున మహమ్మదీయ నైవ్యముపై బడిరి. 6 తురకదండు విరిగి చెదరి పారజొచ్చెను. ఇంతకు కృష్ణానది నుండి పారవారంభించెను. తురుక నైవ్యము రాయలసేనావాహినిగిని, గృష్ణావాహినిగిని మధ్య దిగుల్కొని పొడికొత్తులోని వెక్కవలె చిదిగెను. 7 హతశేషులు దడదీకల బారిపోయిరి. ఈవిధమున కృష్ణదేవరాయలు, సంయుక్తతురుష్కులై రాజ్యబలములను వధించి జయమును గైకొనెను. ఇది రాయల జయములలో మహాముఖ్యమైనదని తలవలసి యున్నది.

ఈసందర్భమున నొకవిషయమును గూర్చి యింక చింతించవలసియున్నది. ఆముక్తమూల్యుడలో కృష్ణరాయలు దా నొకయేదులఖానుని విధించిట్లు చెప్పుకొని యున్నాడు:

1. Jr. Andhra Academy, Vol. III. 2. Ibid. 3. Ibid. 4. కృ. రా. వి. 2: 29. 5. Ibid. 3: 30. 6. కృ. రా. వి. 3: 37. 7. Ibid. 3: 31.

మ. "అలక న్నోటకధటికా ఖురపుటే
హ్యే న్నరాసాని పు
చ్చులనో దున్న చలచ్చుమాగజనుదా
సారపురిక గీర్తిపు
మృలసస్యం విడి యేకభాటి భరిరా
కట్టించి తా దృష్టి కే
దులఖానో గ్రకపాల మర్థపచారి
దూఖాంగల శేరికికా."

ఇందు గృహ్యరాయలచే విధింపబడిన యేనుల
ఖా నెవ్వడు? కృష్ణరాయల రాజ్యకాలములో, అనగా
క్రీ. శ. ౧౫౦౯, ౧౫౩౦ల మధ్య, విజాపురమున నిద్దరు
మల్లములు ప్రభుత్వముననొనట్లు ఫెరిస్తా గ్రంథమువలన
చెలియుచున్నది:

యూసుఫ్ అదిల్ ఖాను—౧౪౮౯ మొదలు
౧౫౧౦ వఱకు.

ఇస్మాయల్ అదిల్ ఖాను—౧౫౧౦ మొదలు
౧౫౩౪ వఱకు.

ఇస్మాయల్ అదిల్ ఖాను కృష్ణరాయలచే
౧౫౩౦ లో పరాజితు డయ్యెనే గాని చంపబడలేదు.
అతడు క్రీ. శ. ౧౫౩౪ వఱకు, అనగా రాయలుమరణా
నంతరము ౫ సంవత్సరములవఱకు, జీవించియుండెను.
యూసుఫ్ అదిల్ ఖాను ౧౫౩౦ లో మృతినొందినట్లు
ఫెరిస్తా వ్రాసియున్నాడు. కృష్ణరాయలు క్రీ. శ.
౧౫౧౨ వఱకు చండయ్యారీ వెడలలేదు. ఇతడు సింహాస
నము నధిష్టించినది ౧౫౦౯ న ఆగష్టు లే ౭ దిక్ ఇం
యక పూర్వమున. రాజ్యాభిషేకానంతరము ఒకటిన్నర
సంవత్సరమువఱకు రాజకార్యముల నరయుచు రాయలు
విజయనగరమునం దున్నట్లు నూనిస్ వ్రాసియున్నాడు 1
అనగా ౧౫౧౦ న సంవత్సరము కడవఱకు రాయలు విజయ
నగరమున నుండెను. తరువాత దనపై దిరుగబడిన ఉమ్మ
త్తూరు గంగరాయలపై దాడివేసెను. ౧౫౧౧ లో నతడు
శివసముద్ర ప్రాంతముల నున్నట్లు కాసనములు పల్కె
చున్నది. శివసముద్రమునుండి శ్రీరంగపట్టణమువఱకు,

అచ్చటినుండి యిక్కేరి మీదుగా విజాపుర పరదుప్రదే
శములకును రాయలదండు నడిచెను. అప్పటికి ౧౫౧౧
న సంవత్సరము చెల్లెను. ౧౫౧౨ న సంవత్సరము జన
వరిలో కృష్ణరాయలు విజయనగరమునకు వచ్చి ఆనెల
౯ లేది వాడే మరల స్వస్థమయి గలకొనుటపై
పురము చెడిలిపోయెను.

ఇందువల్ల రాయలపర్యటనము చెలియుచున్నది.
౧౫౦౯ ఆగష్టు ౭ లేది మొదలు, ౧౫౧౨ జనవరి ౯
లేది వఱకు రాయలు యూసుఫ్ అదిల్ ఖానుతో పోరా
డుట కవకాశము లేదనుట స్పష్టము. అందువల్ల, అతడు
ఫెరిస్తా చెప్పినట్లు ౧౫౧౦ లో నే మృతినందుట నిజమేని
కృష్ణరాయలతో యుద్ధములో మృతినందుట సాధగదు.
కృష్ణరాయలు దంబమునకై అదిల్ ఖానుని చంపితినిని తన
గ్రంథమున వ్రాసి అందజేసిని జూపె ననువిషయము
సమృద్ధినది కాదు. మఱియు, కే. వి. లక్ష్మణరావు
పంతులుగారవ్వుట్లు కృష్ణరాయలు వధించినది ఆదిల్
ఖానుజేగాని అదిల్ ఖాను గారు. యూసుఫ్ అదిల్
ఖానుడు "౧౪౮౯ లో స్వతంత్రుడై 'యూసుఫ్ అదిల్
ఖాను' యన్న బిరుదును ధరించెను. కాని యింకను బహు
మనిమల్లములు చేరునకై నను నుండటవలనను, కృష్ణరా
యలు వారికి సాయము చేయవలయునని తలంపుచున్నం
దనను, స్వామిక్రోహియైన యూసుఫ్ అదిల్ ఖానుని
'తాహా'గా, నవగా నొకస్వతంత్రరాజుగా, నొప్పుకొనక
ఒకానొక భావముగా నెన్నుటయే రాజనీతియనుటకు సం
బోధము లేదు." 2 కావున కృష్ణరాయలు తనగ్రంథమున
చేర్చొనిన "యేనులఖానుడు" యూసుఫ్ అదిల్ ఖా
నునుబట్టి ననుబంధము. నిజముకావాలి చరిత్రకారుడని
అతేక అల్లా తిబాతీరాయ్ తన "బుగ్గా ఇ ము ఆనీర్" 3
అను గ్రంథమున పలుమారు విజాపురరాజ్యస్థాపకుని
"యూసుఫ్ అదిల్ ఖా"ననియే చేర్చొనియున్నాడు. 3
కావున, అతడు "అదిల్ ఖాను" యను కేరు మార్పు
కొనినను పనుకొలిపి లెకనిన "అదిల్ ఖా"ననియే పిలుచు
చువచ్చినట్లు దోచుచున్నది. ఈకారణములవలన, రాయ

లచే జంపబడిన యేదులభానుడు విజాపురరాజ్యస్థాపకుడగు యూషన్ ఆదిల్ ఖానీనుని మానమృతము. ఇందుకు ఒక ఆక్షేపము కలదు. యూషన్ ౧౫౧౩ లో కృష్ణ రాయనిచే యుద్ధములో నిహతుడైన ఆతడు ౧౫౧౦లో మృతినందినట్లు ఫెరిస్తానా యొట్టు సంధివిందునీ ఈ ప్రశ్నకు తగు సమాధానము లక్ష్మణరావుగారే యిచ్చియున్నారు: "అతడు మహమ్మదీయ పక్ష పాతి. కావున నొకమహమ్మదీయసుల్తాను హిందూ రాజుచే జచ్చెననుట యాతిని నవ్వియుమైనపని." 1 కావుననే యూషన్ ఆదిల్ ఖానుడు వాస్తవముగ ౧౫౧౩ లో కృష్ణరాయలతోడి దురమున మడిసినను, దానిని గప్పిపుచ్చుటకై యాతడు ౧౫౧౧ లోనే మృతివొందెనని ప్రాసీవాడు. ఫెరిస్తానానీన యబద్ధపుత్రాతలలో యీ యబద్ధ మంతగ పరిగణింపదగినది కాదు.

3. "కలుబరిగవద్ద విజయస్థంభం చేయించి." కృష్ణరాయలు కలుబరిగను జయించినవిషయము మను చరిత్రలోను ఆముక్తమాల్యదయందును నచింపబడి యున్నది. కృష్ణరాయవిజయమందును ఈ దండయాత్ర ప్రస్తావము గలదు:

తే. "కల్పరగికోటమీద లగ్గులకు నెక్కి

కార్య మొనరించి జయలక్ష్మి గాంచి యచట నుండి తనరాజ్యమున గల్గు నొరపుమీలు మంచిదేనెట్లంటు రీక్షింప నెంచి." 2

ఇది రాయలు ప్రతాపరుద్రగజపతి మాత్రము వివాదమైన పిచ్చుట జరిగినట్లు కృష్ణరాయవిజయము చెల్పుచున్నది. కాని యిది పొరబాటు. రాయవాచకంలో కలుబరిగ దండయాత్రను గూర్చి యట్లు చెప్పబడి యున్నది:—

"కృష్ణరాయలవారు ఉత్తరాదిత్యురకలకార్యం జయించెనుకొని శివుకై తిరిగి తిరుపతికి రాంగా కల్యాణ కలుబరిగ కోటలవారు గరియెత్తై కోటమీదనుండి మాతలింగా ఆవార్తలు రాయలవారు విని యెదిరి తెగ

వారిది అడుగగా ప్లేయ్యులతెగవారు వున్నాడు గనుక కోటమీదికై అంగులమగడించుచు కలుబరిగకోట లగ్గు తెట్టింది మాడుముక్కాలు ఘడియలలో కోటపొంది ఆ కోటలోవున్న యజమానుణ్ణి చేపట్టుగా పట్టుకొని ఆరువేల గుర్రాలవారినిన్ని గుర్రాలనున్న ఏకవాగిగా బట్టుకొని ఆ కోటకు తాగ్యం నుజ్జరి కల్యాణరావును వుంచి తిరుపతికి వచ్చి..." 3

కలుబరిగ దండయాత్ర, యూషన్ ఆదిల్ ఖానుని చంపిన దండయాత్రలో చేరినదేకాని, వేరుదండయాత్ర కాదు. ఈ విషయము, "మాడుమొండ్లు దండు చేసి మాడుపంస్తావాల వారిమీద కార్యంచేసి కల పరిగవద్ద విజయస్థంభం నేయించి మాడుపంస్తావాల వారివద్ద పగుడి తీసుకొని మును...లిప్పించుకొని విజయ నగరపట్టణం ప్రవేశించి" యను కడితిములోని వాక్యముల వల్ల తెలియుచున్నది.

రాయలవారు తిరుపతికి సోవుటకు పూర్వము ఈ దండయాత్ర నడిచెను. రాయలు తిరుపతికి వెళ్లినది శ్రీ. క. ౧౫౧౪ లో. కావున కలుబరిగ అంతకుపూర్వే గెల్వబడెను. మన కడితిపుస్తకములో భరకలపై యుద్ధమును ముగించుకొని, "శ్రీముఖ సంపత్సేనం చిత్రమాపం శ్రీరామదత్తమివరకు" విజయనగరమందు ఉండి, ఆ దినము గజపతిమీదికి దండువెడలినట్లు చెప్పబడియున్నది. శ్రీముఖ సంపత్సేనం శ్రీ. క. ౧౫౧౩ లో పరిపాలియన్నది. ఇంతకుపూర్వమే కలుబరిగను రాయలు స్వాధీనము చేసుకొని యుండవలెను. కలుబరిగ స్వాధీనము చేసుకొని విజయనగరము వచ్చుటకు పూర్వము అతడు మాడుపంపత్సేనములు దండుచేసెను. అనగా రాయల ప్రభువు దండయాత్ర ౧౫౧౦ లో ఆరంభమై ౧౫౧౩ లో ముగిసినట్లు తోచుచున్నది. తిత్తుగమే పూర్వ దిగ్విజయయాత్ర ఆరంభమాయెను.

కలుబరిగను రాయలు గెలిచె నన్నవిషయ మొక్కటి ఏక్క, ఈ దండయాత్రనుగురించి మన కేమియును

ఇంతవఱకు తెలియకుండెను, కలుబకిగడ రాయల నెదిరించిన శక్తువు నిజాముకావాలనియు, ఆహారమైన సంక్రామ మైనవెనుక, ఆంధ్రవీరుల మహావరాక్రమ ప్రదర్శనమువలన, విజయలక్ష్మి రాయలను పరించెననియు, రాయలు సైన్యపుటగ్రభాగమున నిలిచి శక్తువులతో గయ్యము నేయువాడనియు, యుద్ధరంగమున తన సైనికుల బాధల నరసి వారిసౌకర్యములకు నలయు నేర్పాటులను సర్వదా చేయుచుండు వాడనియు మన మీ క్రింది కలుబకిగ యుద్ధరంగ నల్ల తెలిసికొనుచున్నాము :

1. కొన్ని దినములకు కల్యాణం కలబకిగి మీద యుద్ధసన్నద్ధులై సమస్తమైన జూగీరుదార్లను పిలిపించగా కడనకలమగ్రామంలో వున్న ముగిలి చన్నమనాయకునిన జమీయ్యతోమాదా విజయనగరానకు కృష్ణరా యలవారి సముఖానకు పోయిన తదనంతరం రాయల వారు సైన్యముతో మాదా ప్రయాణమై కలబకిగిమీదికి వెళ్లగా సమస్తమైన నిజాములు ఆకలుబకిగి దగ్గరికి భారీభాజాలు ప్రోమంగా కూడివున్నందున రాయలవారు సమస్తమైన వారిని పిలిపించి యీ యుద్ధమందు వెనుకకు తిరుగక లడాయిచేకే శక్తుపలాయనం చేస్తే మీకు సకల బహుమానాలు యిప్పిస్తున్నారము అని పీఠ కంకణాలు తొంటాలాలు యిచ్చినంతలోగా లడాయికి పురుషు అయి యుద్ధముకేయగా ఆపుకు బహుమంది సర్దారులు మెసా ముగిలి చన్నమనాయకు సొన్నలాపురం పొండేవారు యింకాపాళేవారు సహా దేవేకస్తులై యుద్ధానకు నడచినంతలో అగాధయెద్దప్రసరిణి అయి కృష్ణ రాయలవారిభాజా విరిగినందున రాయలవారు చెయ్యొత్తి ఫలలున కూకీ యీసమ కమందు యెవ్వరు యెదురెక్కి శక్తుపలాయనం చేస్తూవున్నారో వారికి సకలబహుమా నాలు విరుదులు యిప్పిస్తున్నామని చెప్పి నందున ముగిలిచన్నమనాయకు యింకా కొంతమంది సరకార్లతో మాదా కురుమ్మలవారి లవ్గురుమీదికి యెదురెక్కి

తీరుముకొని వస్తూవుండిన నిజామాది భాజాలమీదికి దూరి చిత్తాస్వాతి పంపించిట్టుగా యుద్ధముచేసి మొదటికోపు విరుగకొట్టినందున యావత్కృష్ణ దేవరాయల సూరగా నిజాములభాజా విరిగి కావాసాలమై పోయినందున కలబ రిగలో వరాహస్వజమెత్తించి జయభేరి వేయించి ఆమీదట సమస్తమయిన జాగీరుదారులను సరదార్లను పిలిపించి తోపుదెప్పులు విదారించి జఖముపట్టియిచ్చి ముగిలి చన్నమనాయుణ్ణి విచారించగా భారీగాయములతో పరాంతరమందు పడివుండగా భాసాకృష్ణరాయలువారు పోయి జఖములు కట్టించి తమదేరాదగ్గరనే దేరావేయించి కాపాడి స్వస్థమైనమీదట భాజాతోమాదా విజయనగరానకు పోయి సకలమైనవారికి కలవులుచ్చి కడనకొలను మెసా ముగిలి చన్నమనాయుణ్ణి యాది పాలకీ, పులియచామరాలు, భాసా పట్టుకునుట్లుం, కల్గితురాయి, పుడారు, పానదా, గండెపండేరం, విశాని, ఒంబెమీద నగారా మొదలయినవిరుదులుఅయినతెగరు మండలికరగండ, పూర్వపించోపవాధీకర్త అనే కేరు యిచ్చి కడనకొలను గ్రామపర్యంతం వుండే ఆరణ్యం యిచ్చి పంపించినందున చన్నమనాయకు అప్పగితి పుగ్గరి గ్రామానకు వచ్చెను. 2

ర. (A) జగపతి గజపతి యనుధానికి ఆక్షరవ్యత్యోసమునల్ల ఏర్పడిన రూపము, గజపతిరాజ్యముపై రాయలుచేసిన దండయాత్ర మప్రసన్నము, అయినను ఆరండయాత్ర విజయనగరమునుంచి బయలుదేరిన తారీఖు ఇంతవఱకు మనకు తెలియదు, అవిషయము ఇప్పుడేకడితమువలన తెలియుచున్నది. అది శ్రీముఖసంవత్సరం చిత్రిమాసం శ్రీరామదశమియట్లు, శ్రీరామదశమియ నుట వింత! శ్రీముఖ సంవత్సరం శకం ౧౪౩౬, క్రీ. శ. ౧౫౧౪ వకు సరిపోవుచున్నది. కావున కృష్ణరా యల పూర్వదీగ్విజయయాత్ర ఆసంవత్సరముననే ఆరంభమైనది.

1. దీనిని లోకలుగొర్రువునుండి తమ యువయోగార్థము వ్రాసి తెచ్చుకొని యున్నను, వాకు అడుగగనే సంతసముతో నాగ్రియమిక్రలు మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు ఇచ్చిరి. కావున, వారికి వందనములను సమర్పించుచున్నాడను. 2. L. R. 39—p.12.

(B) "జగపతిమూర్తై లక్ష్మీదేవమృచారిని హవా
లాచేసుకొని" అన్న మాటలకు కృష్ణరాయలు వివాహము
జేసుకొనిన గజపతిమూర్తై పేరు లక్ష్మీదేవియని స్పష్ట
ముగా చిత్రియమగుచున్నది. ఆమె పేరు వానప్రతివాదముల
కాన్పవమై యున్నది. కుభూయని ఓహారధూర్జటి!
హౌహిహంగియని రాయవాదకము. నాదిండ్ల గోపమం
త్రియొక్క "ధీద్రాం కుభద్రా మిని పాండావేయః" అన్న
వాక్యము నాధారముచేసుకొని కొందరు ఆమె పేరు
"ధీద్ర" యనుచున్నారు. మనకడితములో అయ్య
పేరు లక్ష్మీదేవియని యున్నది. సర్వభిక్షయముల
యందు విశ్వసనీయ మగు నీకడితము కృష్ణరాయలు
వివాహమాడిన గజపతిమూర్తై పేరును గూర్చి తప్పు
వల్లనా?

౫. కృష్ణరాయలు శకం ౧౪౩౩ కుక్ల సంవత్సరం
ఆనలో మొదలు, శకం ౧౪౫౩ "విరోధిసంవత్సరం కార్తిక
శుభపరియంత్రం ౨౧ సంవత్సరం ప్రభుత్వం చేరి." అనగా రాయలు శ్రీ. శ. ౧౫౦౯-౧౦ మొదలు
౧౫౩౯-౩౦ వఱకు రాజ్యముచేసెను. కడితమునందలి
రాయలరాజ్యకాలము కాసనములను పరిశోధించి పండి
తు లేర్పఱచిన కాలమునకు ఇందుకంతయు భేదములేక
చక్కగ సరిపోవుచున్నది. ఇదియే దీనివిశ్వాసపాత్రత
కొకగొప్పనిదర్శనము.

౬. కృష్ణరాయల మరణానంతరము విజయనగర
రాజ్యము నేలిన రాజులనుగూర్చియు నిందొక చిన్నపట్టిక
గలదు.—

1. అచ్యుతరాయలు యేలినదేండ్లు ౧౨ (౧౫౩౦-౪౨)
సరిక తిమ్మరాజు యేలిన శెలలు ౮ (౧౫౪౩-౪౩)
సదాశివరాయణ్ణి మందర బెట్టి రామరాజుయేలిన
దేండ్లు— ౨౨ (౧౫౪౩-౧౫౫౫)

పంపాడుకాపాలనో రామరాజు పరాజితులై
స్వర్ణస్తుడు ఆయను గనుక ఆ సమయమందు అనాంతరం
దేండ్లు— ౫ (౧౫౬౫-౧౫౭౦)

తిరుమలరాయలు పెనుగొండలో పట్టుముగట్టు
కొని యేలిన దేండు— ౧ (౧౫౭౦-౭౧)

శ్రీరంగరాయలుయేలినదేండ్లు ౧౪ (౧౫౭౧-౮౫)

దీని, కాసనపరిశోధనలపట్టికతో బోల్చి చూడము:

కృష్ణదేవరాయలు ౨౧ (౧౫౦౯-౧౫౩౦)
అచ్యుతరాయలు ౧౨ (౧౫౩౦-౧౫౪౨)
మొదటిచెంకటపతిరాయలు ౬ శెలలు—౧౫౪౨
సదాశివరాయలు(రామరాజు)౨౨(౧౫౪౩-౧౫౬౫)
సదాశివరాయలు(తిరుమలరాజు)౫(౧౫౬౫-౧౫౭౦)
తిరుమలరాజు— శెలలు ౧౧ (౧౫౭౦-౧౫౭౧)
మొదటి శ్రీరంగరాయలు ౧౪ (౧౫౭౧-౧౫౮౫)

ఈ రెండుపట్టికలలోని రాజులయొక్క మరుస
క్రమమును, వారిరాజ్యకాలమును ఇందుక భేదము
లతో సరిపోవుచున్నది. నీందుభేదములు రెండు.
చక్కగ యోచించిన నవి భేదములు కానని యందు రెఱుంగ
గలరు. మొదటిపట్టికలో సలకం తిమ్మరాజు ఏలిన
శెలలు ౮ అని యుండిగా దానికీతరి రెండవపట్టికలో
మొదటి చెంకటిపతిరాయలు ఏలిన శెలలు ౬ అని
యున్నది. అచ్యుతరాయలపుత్రుడు మొదటి చెంకటిపతి,
లిండ్ర మరణకాలమున నతడు పనిసాడు. తత్కారణమున
వతనిమేనమామయగు సలకము తిమ్మయ చెంకటపతిరాయ
లకు ప్రతిగ రాజ్యము నేయుచుండెను. కొన్ని శెలలు
గడచినవిమ్మకు సలకం తిమ్మయ తనమేనల్లుని హత్యజేసి
తానే రాజ్యము నాక్రమించుకొనెను, తిరువాత ఆరియ
రామరాజు ప్రభృతులు తిమ్మయపై తిరుగుబాటుచేసి
యాతని నధించి సదాశివరాయలను రాజుగా చేసిరి. అచ్యు
తరాయల మరణకాలము మొదలు సదాశివరాయల రాజ్య
రంధమువఱకు వా ప్రమయగ రాజ్యమునేలినవాడు సలకము
తిమ్మయ యగుటచేతను, చెంకటపతిరాయలవధ యనంత
రము ఆరిడే రాజగుటకు ప్రయత్నిములు పట్టుచు కొన్ని
గోళలు రాజ్యము నేయుటచేతను, సలకముతిమ్మరాజు
రాజ్యకాలముగ అచ్యుతరాయ సదాశివరాయల మధ్యకా
లము పరిగణింపబడెను. ఇక కాలపరిమితి యొక్క భేద

1. రాకట్ల నమూదు చేయబడిన తారీఖులు నేను చేసినవి.

మంత్రగ పాటింపదగినది కాదు. అయ్యతరాయల మరణానంతరము వెంకటపతిరాయలు ౬ నెలలే రాజ్యము చేసియుండవచ్చును. అతని వధానంతరము తిమ్మరాజు ౨ నెలలు రాజ్యము చేసియుండవచ్చును. కాననమలను బట్టి అయ్యతరాయల రాజ్యాంశమునకును, సవాళివరాజుల రాజ్యాంశమునకును మధ్యమున్న యెడము ౬ నెలలే యని నిష్కర్ష చేసి చెప్పటకు వీలు లేదు.

రెండవశ్లేష మేమనగా— మొదటి పట్టికలో తిరుమలరాయలు ౧ సంవత్సరము ప్రభుత్వము చేసినట్లు చెప్పి యుండగా దానికి ప్రతి రెండవపట్టికలో ౧౧ నెలలే రాజ్యము చేసినట్లు చెప్పబడియున్నది. ఈరెండవపట్టికలోని కాలమునకుండు శ్లేష ముత్సర్పము. రెండవపట్టికలోని ౧౧ నెలలన్న లోకలురికొద్దము బట్టి నిర్ధారంపబడినవి. లోకలో రికొద్దముకంటె ప్రభుత్వపు కడితము యొక్కందు విశ్వసనీయమని మా యభిప్రాయము.

౩. “పార్థివ సంవత్సరమందు... శ్రీ వీరవెంకట పతిరాయలు రాజ్యాభిషిక్తుడై” రాజ్యము నేయనారంభించెను. శేకవర్షము జెప్పబడలేదు. అయినప్పటికిని లెక్క చేసి మలభముగ గమనొనవచ్చును. ఈకడితిమను రాయలయాజ్ఞ ప్రకారము వ్రాసినది “శేకం ౧౫౨౬ చెల్లిన తర్తమాసం పరాధివసంవత్సరమందు.” అనగా పరాధివ సంవత్సరంలో శేకం ౧౫౨౭ వ సంవత్సరం నడచుచుండెను. ఈ పరాధివకు ముందున్న పార్థివలో వెంకట పతిరాయల రాజ్యాభిషేకము జరిగెను. అది శేకం ౧౫౧౬ వకు, అనగా శ్రీ. శ. ౧౫౨౪-౨౫ వకు సరిపోవు యున్నది. కాననమల ప్రకారము వెంకటపతిరాయలు రాజ్యమునకు వచ్చినది శ్రీ. శ. ౧౫౨౫ లో.

౪. ఈకడితిమన ౩౭ పాశ్చేయులు పేర్కొనబడినవి. వానిని మొదట శృంగదేవరావులు ఏర్పరచిరిట. ఈ సంవత్సరమున పాశ్చేయువగా శేహా మొదలు మనము కనుగొనవలసి యున్నది. ‘పాశేము’ అనుమాటకు శబ్దాత్పరములో ‘కావతి’, ‘పాశేగాని పట్టణము’, ‘దెన్న పట్టణము’, ‘నండు’, ‘పండువిడియురొ’ అనునైదు అర్థములు వ్రాయబడి యున్నవి. వీనియం దే

యర్థమును ఇచ్చటి పాశ్చేయునకు సరిపోదు. ఇది రాజధాని నగరములోని భాగములు. పాశ్చేగాండ్రు రాజధానికి వచ్చినప్పుడు వాడుండు స్థలముల పాశ్చేయు లనుకొంద నున్న నదియును సరిపోవుట లేదు. ఏలన—

- తిరుమలతాతాచార్యులపాశ్చం
- రాయలపాశ్చం
- కుదపకాపాలవారిపాశ్చం
- నిజాముకాపాలవారిపాశ్చం
- యేదులకాపాలవారిపాశ్చం
- కలపరిగవారిపాశ్చం
- భరంగివారిపాశ్చం
- ఎలందవారిపాశ్చం
- ఇంగిలిసువారిపాశ్చం
- యేనుగులపాశ్చం
- కంఠలపాశ్చం

ఇత్యాదులపల్ల పాశ్చేయున, ‘పాశ్చేగాడు రాజధానికి వచ్చినప్పుడారెదండు ఉనికిపట్టు’ అని యర్థముచెప్పుకొనుట సరికాదని తెలియుచున్నది. వత్సప్రశా, రికామ శహాదులును, భరంగి, ఇంగిలిసులును రాయలకు కప్పముకట్టుచుండిన పాశేగాండ్రు కాదు. గొల్లపాశ్చం, కంఠాలపాశ్చంలో వివారలును ఈతరగతిలోనికి చేర్చవలెనాదు. కావున ఈకడితిమన ‘పాశ్చేం! అనుమాట ‘ఉనికిపట్టు’ ‘బిబ’ అన్న యర్థమునం దుపయోగింపబడినదనుట నిశ్చయము. పామంతి ప్రభువులు, పరరాజ్యములకుండి వచ్చు రాయబారులు, విదేశేత్రకులు, రాజగురువులు, కంఠల మంగల మొదలగు కార్మికజములు, తాత్కాలికముగనో, కార్యతిముగనో ఉండుస్థలమునకే గాక, రాయలవారి యునికిపట్టునకు గూడ ‘పాశ్చేము! అనుమాట చెల్లుచున్నది.

మూలము

తాలివాహనశకం ౧౪౩౨ అగు నేటి శుక్లసంవత్సరం అవణిమాసం శ్రీ జయంతి నాడు శృంగదేవరాయ మహారాయలు విజయ

నగరమందు పట్టాభిషిక్తుడై వేంచేరి. ప్రజోత్పత్తి సంవత్సరం తయిమాసం తె ౧౨ ది కుతప్పశాహ నిజాంశాహమిదికి కూనీ చేరి వెలిగుడారంవేలి తర్లిపోయిరి. మూడుయేండ్లు దుడుచేలి మూడుసంస్తానాలమీద కార్యంచేలి కలబరిగెవద్ద విజయస్తంభం వేయించి మూడు సంస్తానాలవారివద్ద పగునీ తీసుకొని ముగ్గు . . తో(?) లిపించుకొని విజయనగరపట్టణం ప్రవేశించి పుండ్డి శ్రీముఖనంవత్సరం చిత్రిమాసం శ్రీరామదేశమి జగవతిమీద దండ్లుమెత్తి త లిపోయి జగవతికుమార్తె లక్ష్మీ దేవమ్మ వారిని హవాహాచేసుకొని విజయనగర పట్టణ నకు వచ్చి రాజ్యపరిపాలనం చేసిన వివరం.

* * * *

యేకధ్రతాధీశ్వరుండయి శుక్ల సంవత్సర దారభ్యం విరోధిసంవత్సర కార్తిక నెల పరి యంత్రం ౨౧ సంవత్సరం ప్రభుత్వం చేశిరి. అసం త్తరమండ్లు వికృతిసంవత్సర మారభ్యం పాథి న సంవత్సరంవరకు యేండ్లు...కు యేలిన రాయపట్టాలు...కు వివరం:—

అచ్యుతరాయలు యేలిన యేండ్లు	౧౨
నలికెతిమ్మరాజు యేలిన నెలలు	౮
నదాశివరాయణ్ణి ముందరి బెట్టి రామరాజు యేలిన యేండ్లు	౨౨
పంచపాదుశాహులతో రామరాజు పరా జితులై స్వగృస్తుడు ఆయనుగనుక ఆ సమయమందు అవాంతరం యేండ్లు	౫
తిరుమలరాయలు పెనుగొండలో పట్టము గట్టుకొని యేలిన యేడు	౧

శ్రీరంగరాయలు యేలిన యేండ్లు ౧౪ పాథి న సంవత్సరమండ్లు శ్రీమన్మహామండలే శ్వర రాజాధిరాజ రాజవరమేశ్వర శ్రీ వీర ప్రతాప శ్రీవీర వెంకటపతి దేవరాయలు పట్టాభిషిక్తుడై పృథివీరాజ్యాధిపత్యం యేలుతూ పుండగా

* * * *

పూర్వమండ్లు తమ వంశీకులయిన కృష్ణరాయలవారిచేత యియ్యబడిన డెహై యేడు పాశ్య గాల్లకు అవ్యోన్యసుపకణ వచ్చి నగరికి నగరు రాకుండా సుపకణ చేస్తూ పుండేది. శాలి వాహనశకం ౧౫౨౬ చెల్లిన వర్తమానం పరా భవసంత్సరమండ్లు తమ దగ్గర పుండిన అత వణీప్రతికల్పలను పిలిపించి పూర్వమండ్లు డెహై యేడుపాథిగాండ్లకు యిచ్చిన భూమి వివ రం పాతలెఖలు తెమ్మని చెప్పి (ప్రే) వరకు అపుడు అతవణీప్రతికల్పలు భూమి కొలిచి పాశ్యగాండ్లకు యిచ్చినది పూర్వం లెఖలు శెచ్చి శ్రీవీర వెంకటపతి దేవరాయలకు వినిపించిన భూమి వివరం:—

రర అడుగులగడను కొలత యీ నల్లతై నాలుగు అడుగుల గడను.	
పడమరకోట పెనుగొండ గెవుది (ని?) నహ:—గుంటలు ౫౦౦ కు వివరం:—	
నడభావి ౧ కు	గుంటలు ౨౦
చాదభావులు ౯ కు	గుంటలు ౧౨
అంతుభావులు ౧౦ కు	గుంటలు 3౨
యిండ్ల అడుగులు	గుంటలు ౪౬౮
అంతు	గుంటలు ౫౦౦.

నడిమికోట పదకొండోపట్టం యిమ్మడివర	దుగ్గంమోడ యాశ్వరుని దేవళం గకు		
శింగమాదనల్లు(?) కటిచ్చిన పాతకోట గ కు		గుంటలు	౨
గుంటలు 1౨౦౦.	గోపినాథస్వామి గ కు	గుంటలు	౫
తపశిలు:—	అగస్తీశ్వర దేవళం గ కు	గుంటలు	౫
కోనేరున(?)కు	కన్యకల దేవళం గ కు	గుంటలు	3
వెంకటపతిరాయలు కట్టించిన పువరి గెకు	దుగ్గం దేవి దేవళం గ కు	గుంటలు	౪
	కోట అగడత	గుంటలు	౪౧౯
చింన్న పుప్పరి గెకు	అంతునహా	గుంటలు	౫౦౧౯.
నడభావులు ౨ కు	పేటలు:—		
చాదభావులు 3౨ కు	రాయపేట గ కు	గుంటలు	3౫౦
సోమేశ్వరుని గుడి గ కు ప్రాకారం నహా	కృష్ణాజుమ్మపేట గ కు	గుంటలు	౫౦౦
	నోబాజుమ్మపేట గ కు	గుంటలు	3౮౦
యిండ్ల అడుగులు	వెంగళాజుమ్మపేట గ కు	గుంటలు	౫౫౦
అంతు	వెంకమ్మపేట గ కు	గుంటలు	౫2౦
తూపుకోటకు	దళవాయిపేట గ కు	గుంటలు	౫౨౦
తపశీలు:—	చిక్కరాయలపేట గ కు	గుంటలు	౬3౦
ముత్తావారిగు(?)డిదగ్గర కృష్ణస్వామి	చింన్న నాయకునిపేట గ కు	గుంటలు	32౦
గుడి ప్రాకారం నహా	నడిమిపేట గ కు	గుంటలు	3౮౦
దక్షిణామూర్తి గుడిగకు	రంగపతిరాజు పేట గ కు	గుంటలు	౪౫౦
కేశవస్వామి పెరుమాళ్లు గుడి గ కు గుంటలుగ	సుంమడికాయపేట గ కు	గుంటలు	౧౮౦
చంద్రశేఖర యాశ్వరుని గుడి గ కు	గోపి దేవి పేట గ కు	గుంటలు	౨౧౦
	అంతుపేటలు ౧౨ కు	గుంటలు	౫౪౯౦
వినాయక దేవళం గ కు	పాళ్యాల వివరం:—		
కాళికాదేవి దేవళం గ కు	వెలుగోటివారిపాళ్యం గ కు	గుంటలు	౧౨౦౦
నడభావులు 3 కు	దామలవారిపాళ్యం గ కు	గుంటలు	౧3౦౦
చాదభావులు ౨౫ కు	అంజెవారిపాళ్యం గ కు	గుంటలు	౧౧౦౦
యిండ్ల అడుగులు	పాదరవారిపాళ్యం గ కు	గుంటలు	౧౫౫౦
అంతు	అపుకువారిపాళ్యం గ కు	గుంటలు	౧౧౮౦
అంతుకోటలు 3 కు	రావిళ్ల వారి పాళ్యం గ కు	గుంటలు	౧౨౬౦

కూరపాడి అయ్యనాయని వారి	కాశంటివారిపాళ్ళం గ కు	గుంటలు	2౮౦
పాళ్ళం గ కు	గుంట	3౧౦	
పెమ్మసానివారిపాళ్ళంగకు	గుంటలు	౧౨౪౦	
మాకరాజువారిపాళ్ళం గ కు	గుంటలు	౪౫౦	
మల్లువారిపాళ్ళం గ కు	గుంటలు	౧౧౦౦	
జిల్లేశ్వోబిరాజుపాళ్ళం గ కు	గుంటలు	౯౪౦	
జగదేవవారిపాళ్ళం గ కు	గుంటలు	౪౨౦	
చిరిరాయలపాళ్ళం గ కు	గుంటలు	౭౯౦	
తిరుమలతాతాచార్యులవారి పాళ్ళం			
గ కు	గుంటలు	౧౪౯౦	
రాయలవారిపాళ్ళం గ కు	గుంటలు	౨౭౫౦	
కుడపశాహువారిపాళ్ళం గ కు	గుంట	౧౨౧౦	
నిజాముశాహువారి పాళ్ళం గ కు			
గుంటలు	౧3౫౦		
యేదులశాహువారిపాళ్ళంగకు	గుంటలు	౧౧౬౦	
పొత్తిరాజు తిమ్మరాజుపాళ్ళం			
గ కు	గుంటలు	3౬౦	
మహారాజగహజిరాజుపాళ్ళం గ కు			
గుంటలు	౨౦౦		
గొబ్బారివారిపాళ్ళం గ కు	గుంటలు	3౫౦	
వాగ్గిశ వెంగళరాజు పాళ్ళం గ కు			
గుంటలు	3౪౦		
రాచవేడినాయకుని పాళ్ళం గ కు			
గుంటలు	౨౪౦		
చెజేవరదప్పనాయనిపాళ్ళం గ కు			
గుంట	౭౨౦		
తంజావూరివారిపాళ్ళం గ కు	గుంటలు	౭3౦	
మదిరివారిపాళ్ళం గ కు	గుంటలు	౬౭౦	
చివరంవారిపాళ్ళం గ కు	గుంటలు	౬౫౦	
కాశంటివారిపాళ్ళం గ కు	గుంటలు	2౮౦	
వరహ(?)నాయకునిపాళ్ళం గ కు			
గుంటలు	౧౨౦		
కలపరిగెవారిపాళ్ళం గ కు	గుంటలు	౨౧౦	
ఫరంగివారిపాళ్ళం గ కు	గుంటలు	3౬౦	
వలందవారి పాళ్ళం గ కు	గుంటలు	౧౪౦	
యంగిలీసువారిపాళ్ళం గ కు	గుంటలు	౨౧౦	
శాయననాయకునిపాళ్ళం గ కు	గుంటలు	౨౪౦	
కొండ్ల రెడ్డితిమ్మనాయని పాళ్ళం			
గ కు	గుంటలు	౭3౦	
వినుగొండ వెంగళమనాయని పాళ్ళం			
గ కు	గుంటలు	౨౪౦	
కందనూలు గోపాలరాజు పాళ్ళం			
గ కు	గుంటలు	౧౧౦	
పెనుగొండ కోనేటినాయని పాళ్ళం			
గ కు	గుంటలు	౪౧౦	
చిత్రకంటివారిపాళ్ళం గ కు	గుంటలు	౨౫౦	
రత్నగిరివారిపాళ్ళం గ కు	గుంటలు	౨౬౦	
పాపనాయనిపాళ్ళం గ కు	గుంటలు	౨౭౦	
తిరుగొండ రామానాయనిపాళ్ళం			
గ కు	గుంటలు	3౧౦	
వీరలేటి లక్కప్పనాయని పాళ్ళం			
గ కు	గుంటలు	౪౮౦	
యిక్కేరివారిపాళ్ళం గ కు	గుంటలు	3౪౦	
మయిసూరివారిపాళ్ళం గ కు	గుంటలు	౪౨౦	
శ్రీపత్తిరాజువారిపాళ్ళం గ కు	గుంటలు	3౮౦	
వేలూరుబొమ్మనాయనిపాళ్ళం గ కు			
గుంటలు	3౬౦		

వెనుగుగొండ రంగవనాయని పాశ్యం	యెనుగులపాశ్యం గ కు	గుంటలు ౧౨౦
౧ కు	గుంటలు ౧౭౦	బెత్తపాశ్యం గ కు
కృష్ణగిరివారిపాశ్యం గ కు	గుంటలు ౩౬౦	తాళ్లపాశ్యం గ కు
యిదువారిపాశ్యం గ కు	గుంటలు ౫౫౦	కురత్తిపాశ్యం గ కు
పాళాలబసవరాజువారిపాశ్యం గ కు	గుంటలు ౩౮౦	గొల్లపాశ్యం గ కు
గుమ్మినాయని కరికబోయిని పాశ్యం	గుంటలు ౨౩౦	సోతప్పనిపాశ్యం గ కు
౧ కు	గుంటలు ౨౩౦	కంసలపాశ్యం గ కు
వెక్యోళరాల్ త్రిమ్మానాయని		మంగలపాశ్యం గ కు
పాశ్యం గ కు	గుంటలు ౧౮౦	తుమ్మలపాశ్యం గ కు
బొడికొంఠవనాయనిపాశ్యంగకుగుంటలు ౧౬౦		సుంపపాశ్యం గ కు
కరికనంబాడివారిపాశ్యం గ కు	గుంటలు ౧౫౦	అందులపాశ్యం గ కు
వెటగిరికృష్ణవనాయని పాశ్యం గ కు	గుంటలు ౩౫౦	కుమ్మరపాశ్యం గ కు
	గుంటలు ౩౫౦	మేదరపాశ్యం గ కు
బురగాలకృష్ణవనాయనిపాశ్యం గ కు	గుంటలు ౨౭౦	దివిటిపాశ్యం గ కు
గుంటలు ౨౭౦		తొట్టెగొర్రెలపాశ్యం గ కు
అపడిగోవిందవాసుపాశ్యంగకుగుంటలు ౨౧౦		గోసంగులపాశ్యం గ కు
తోటపాశ్యం గ కు	గుంటలు ౬౮౦	అంత్తుపాశ్యాలు ౭౭ కు
బండ్లపాశ్యం గ కు	గుంటలు ౩౦౦	గుంటలు ౪౦౧౫౦.
		అంత్తుకోటలు, అగడ్త, పేటలు,
		పాశ్యాలు సహా గుంటలు ౫౦౬౫౦.

ని స్పృహ

అన్నీరు కృష్ణమూర్తి గారు

ఎవ్వరో మీర లిది యేల యీ విపాద
భావనలైన జీవిత ప్రాంగణమున
సలిచియున్నాను, ఆశల నింపుకొన్న
హృదయములతోడ - దేశమెయ్యదియో మీది-
నాకు తెలిసినది - ఈ భవనాన నిలువ
వచ్చియున్నాను కాబోలు;—

ఎవ్వ రంపిరి మిమ్మిట కీవిపాద
వనధిగిర్భోజ్యుల దృఢబాగ్నిలోన
కవనలోకమ్ము విడనాడి కట్టుకొన్న
నాడు జీవిత సౌధమ్మునకు మహాత్మ్య
లెవ్వ రంపిరి—
మరణ మన్నను నాకు సంబరము గాన
భస్మ మయ్యెద నీ బడబాగ్ని శిఖలు.

రెలినతకు - చ ప్రశ్నలు

రెక్కల చాచి చిత్రములు (SNAP SHOTS)

౧. హుస్సేన్ సాదా తోటలో నటించిన వినోద

౩. హుస్సేన్ సాదా-నటన

౨. అలహాబాద్ లోని రామేశ్వరరాజుగారి చిత్రములు.

ర. సావాసకాండు

(రెండవ బహుమానము)

శ్రీ అబ్దుల్ రెహమాన్ పూర్తిచారి చిత్రము.

గి. వానలో

(మూడవ బహుమానము)

శ్రీ బొమ్మ రామారావుచారి చిత్రము.

ఓ. మొదటికట్టదము

శ్రీ వి. ఆర్. చిత్రాచారి చిత్రము.

ఓ. కుత్తాళం జలపాతము

శ్రీ కె. మల్లాదిచారి చిత్రము.

“నన్ను మఱచినను దేశమును మఱవవద్దు”

(కీ. శే. అన్నపూర్ణాదేవి చరిత్ర)

ద్రోణరాజు లక్ష్మీబాయిమ్మ గారు

అసమానదేశభక్తి, అద్భుతత్యాగము, అసాధారణకార్యదీక్ష, వివిధభాషాపండిత్యము అల్పవయసుననే చూపి ఆంధ్రదేశమునకే కాక యావత్సార్వభౌమదేశమునకు నత్యంత ప్రశంసాపాత్రురాలయి, శ్రీ మహాత్మి గాంధీగారిలవల గూడ హిందూదేశమునందు తనకుం గల పుత్రకారత్నములలో యువతీయువకుల కనుకరణీయమగు తీర్థాదర్శములు గలదని త్వాఘోషపడిన అత్యుత్తమురాలు, కీ. శే. మాగంటి అన్నపూర్ణాదేవి.

జననము
అన్నపూర్ణాదేవి ౧౮౧౧ సం. మార్చి ౩వ రేడింగి ఏలూరువాస్తవ్యులగు శ్రీ కలగర రామస్వామిచాచరి గారికిని, శ్రీ పిచ్చయ్యగారికిని ఏకపుత్రికయై జన్మించెను. నేడది మనకు పండగదినము. అన్నపూర్ణతీర్థము చెప్ప ముందు ఆమె తల్లివండులనుగూర్చి చెప్పట ఆవశ్యకము కాదు. సామాన్యముగా తల్లిదండ్రులే బిడ్డల కీర్త్యన్నతులకు కారణులని మనలో ననుభవమైన కాదుక. ఏమహోత్సృష్ట చారిత్రమును దిలకించినను ఇది కొంత సర్వముగా కన్పట్టకమావదు. అట్టి యుత్తములలో నీదంపకు లొకరు. వారు తొలుతనుండి స్త్రీవిద్యలే, శోన్నతి, నిమ్నకార్యధర్మము మొదలగు విషయములం దధికాదరముగల సంస్కారప్రియులు, క్రియాపరులు, వివేకశీలురు. అందుచే వాడపిల్ల యనిన అయ్యా యమకొను తల్లిదండ్రులవలెగాక, వీరు తమ గారాబుబిడ్డను గొప్పవిద్యారతిగాఁ జేసి, స్త్రీశస్త్ర ఎంత ఉత్సృష్టమో నిరూపింప నీశ్వరుఁ డనకాక మిచ్చెనని యానందించిరి. వీరివలె మాతాపితృధర్మమును శ్రేష్ఠముగ నిర్వర్తించువా రరుదు.

విద్యాభ్యాసము

అన్నపూర్ణ తల్లిదండ్రుల ఉత్తమవిద్యార్థిమమున ఏలూరులో శిశుత్వగతులు ముగించి, గుంటూరు మిమకొబాలికాపాఠశాలలో చొదలెట్లు చదివెను. పిమ్మట మిత్రులప్రోత్సాహముచే వారామెను కలకత్తాకుఁ బంప నిశ్చయించిరి. కాని రామస్వామిగారు భాగ్యవంతులు గారు. అన్నపూర్ణ తాత బంధయులు లక్షాధికారులే. రామస్వామిగారు ప్రాజ్ఞాబలసరికే వారి సంపదపూర్వావహితమైనది. అయినను స్వతంత్రతీవవాణిరామ-బ్రతు బ్యాపారముచే రు ౧౧ లు రెండ్రాయు, కట్టుమిమకొవనిచే రు ౫ లు తల్లియు నిచ్చి పూర్ణాదేవి విద్యాపూత్రి చేయనిశ్చయించిరి. ౧౮౧౧ లో కలకత్తా గొంపోయి ముద్రపీఠప్రాప్తమృతప్రచారకు లగు శ్రీ హేమచంద్ర సర్కారుగారి “బ్రాహ్మబాలికాపాఠశాల”లో మొదటిస్థానములో చేర్చిరి. ఆకాలమున నట ఆంధ్రవిద్యార్థినులు లేరు: సర్కారుగారికి దత్తపుత్రువలె నున్న శిశువలూ దేనియే తోడి తెలంగునాటిక.

అన్నపూర్ణ అక్కడ ౫ వ పాఠంచుటకు నడిచి మంచి పాండిత్యము, విజ్ఞానము వార్జించెను. ఆమెకు ఉగ్రపాఠిలో నలవడినదేశభక్తి మహావ్యక్తము కాఁజొచ్చెను. ప్రాచీన భారతాన్నత్యము వాలించి తన్వయత నొందెడిది. దేశమునకు ఆత్మత్యాగలయిన ధీరులకు ప్రాంజలి సల్పెడిది. ప్రకృతమరణస్థకు కన్నీరు గురిపెడిది. పాశ్చాత్యుల యాన్నత్యమునకు మద మంచెడిది. మహామహాలనీత్రలు సదా వరసీయములు. దేశమునకు తన ప్రాం మర్పింపగలదో, లేదో, ఆత్మపరీక్ష గావించుకొనెడిది.

ఇంతలో ననాకోగ్యము ప్రారంభించినందున నింటికే తిరిగివచ్చెను. పిమ్మట చెన్నపురిలో ప్రయత్నముగ

దదిది స్కూలుంపుయినటువరీగ్గ నీచెప్పను. స్వరంత్రగ్రంథ రచనచే భవార్జనచేసి విద్యాపూర్తి గావించుకోరి, ౧౮౧౭ లో “సీతారామము” అను రామాయణసంగ్రహము సర్వశ్రేష్ఠముగ విరచించెను. అది హైస్కూలు తరగతులకు పకవీయ మైనది. “నవ-వర్ష స్వప్నము” సరళాచారికృత పాంథికనలును సంగభాషమండి ఆంధ్రీకరించెను. సర్వజనములభేముగ శ్రీ విధుశేఖరకావ్య గారిచే విరచించబడిన “వివాహమంగళము” పదవదించెను.

వివాహము

౧౮౨౧ సం. లో మేనమామయగు శ్రీ మాగంటి బాపినేడు, బి. యె. గారికి శ్రీ అన్నపూర్ణాదేవిగారికి మహావైధవముతో ఏలూరున వివాహము జరిగినది. సంఘ సంస్కారులకు మార్గదర్శకముగా స్వయంవర వద్దతిని నీరివాహము జరుపబడెను. మంత్రములు తెలుగులో, పురోహితులు బ్రాహ్మణేశ్వరప్రముఖులగు శ్రీ కామారీ శేంకటాచలవరయ్యగారు. క్రేతుములు శ్రీ పాలవర్తి పరసంహము, ఆదిపూడి సోమనాథరావు, సంగబ్రాహ్మ ప్రముఖులగు శ్రీ ఉమేశ్వంద్రవిద్యారత్న మహాశయ ప్రభృతులు. ప్రాచీనధారిత స్వతంత్ర స్వయంచలక్ష్మి మనల కనులపండువు గావించెను. సముజ్వలమున నొక యుదాత్తస్పృహ సర్వాంగీయుగ వెల్లర మల్లేశుల నొనర్చి, మార్గప్రస్థులమానసముల జయజయధ్వానము సల్పించినది. “శ్రీయూను, సులమును, సూపము, బ్రాహ్మము కుర్లలక్షణము, బాంధవరిద్యా శ్రేయముగల,” పరస్పరానురాగము గల అనుపూలబాంధవ్య మెవ్వరికి ముదానాము గాదు?

అన్నపూర్ణాదేవి యున్నతికి రితిదండ్రులనలెనే బాపినేడుగారును ముఖ్యులు. భర్తృసర్వమును శ్రేష్ఠముగ నిర్వహించిన యోగులు. వా రామే పాస్తతంత్ర్యే చ్చల సన్న-విధ్యంతరపణువ లేదు. ఆమెయ నా గౌరవమును ఉచితముగ దక్కించుకొనినది.

వివాహసంతరము కొలది దినములకే బాపినేడు గారు వ్యవసాయకావ్యముఁ జదివి దేశసేవ చేయవలెనని

అమెరికాకుఁ బయనమైరి. విజయనకు పాశ్చాత్యుల మనకన్న నెన్నియో విజయముల సభివృద్ధిలో నున్న మాట వాస్తవము. పారికడ మనము శేర్మకోమలసేన వెన్నియో యున్నవి. ముఖ్యముగ దేశభక్తి, విశ్రమ్యము వారి నామ్మ. అది శేడు మనము మఱచి పోయినాము.

పాశ్చాత్యరిద్యావంతరము మనమును పాశ్చాత్యుల ముగా మారిపోక హిందువులమని జ్ఞాపకముంచుకొనిన శిందాంతరవిద్య అనువయోగము కాదు. కాని కొలంబో బాటుంగనే బాకతవర్ష మును మఱచినవో ఆ విజ్ఞానము శేర్మమండలమే ఎంతయో మేలు!

“నన్ను మఱచినను దేశమును మఱవవలదు”

అని భర్తగారివద్ద చేరి పరముఁ గైకొని వారిని విదేశ యాత్రకుఁ బంపెను. అది పరమే గాదు; హెచ్చరిక! శేషము!! ఆజ్ఞ!!! పిచ్చులు నున్నవిద్య సందుబుకై, తానను-పదగఁడలంచి, ౧,౨౦౧ వెంకట దుస్తుల కొని, ౨౫౧-పీవటికొట్టుకు డిపొక్టుచేసి, పాశ్చాత్య దేశసంచారమునకు ముందు శేర్మలసేనరిధు లెటుంగ శ్రీమతి సరోజినీదేవిగారి గృహమున ౩ మాసము లుండెను.

అనహాయోధ్యమము

అది ౧౮౨౧ సంవత్సరము. హిందూ దేశచరిత్రలో మారనశకారంభము. దిగంతములు ప్రతిధ్వనించునట్లు శ్రీ గాంధీమహాత్ముడు అనహాయమందుభి నొక్కమా దగ మ్రోగించెను. స్వరాజ్యశ్రేష్ఠ, పాస్తతంత్ర్యే గలవారెల్ల రంధవి ఎలుగెత్తి చాటెను. దేవి కిది ప్రత్యేకాహ్వాన మయ్యెను. చదువా? శేకపాస్తతంత్ర్యమా? ఏది ముందు? స్వేచ్ఛాత్మధానల చందహ్వానవయన వామేశ్వరత్వ ప్రత్యుత్తరమునకుమాన వ్యర్థ కోర లేదు. ఆధీరపాధ్య తత్త్వమే శ్రీ గాంధీమహాత్ముని వాయకత్వ మున స్వరాజ్యసైన్యములో చేరినది.

ఇంతమండి ఆమె జీవితమున నేవాత్యాగప్రదర్శనమే. శేకాచరిత్రాణమైయున్న భారతభూమి కాదేని చేసిన సేవ నిరుపమానము. ఆ సమయములోమరి శిద్ధరమాటల భుజములఁ చాల్చి, ఇల్లిట్లు, ఉరూరు, వీధివీధి కారి

నడకను దిరిగి నిక్రయించుచు మహాత్మునిసందేశము ప్రబోధించెను. పత్తిత్తి మాటాడనేరని ముగ్ధ కేసరినలె విజృంభించి సభాపీఠములనుండి గర్జించెను. తానెవ్వని బ్రతి కాని చేయి చాచిని యా మంజులకరములు చాచి “భజన భిక్షాం నేహి” యని స్వరాజ్యభిక్ష నర్థించెను.

గాఁగని అసహాయోగము చాటుచు మహాత్మా శీ కావించిన ఆంధ్ర దేశపర్యటనము మహాసభలము. ఆ సం వత్సరము చాల పదిత్రమైనది. కొలఁది దినములక్రిందుల ఆ మహాత్ముడే మరల వాంధ్రదేశమును సంచరించి పాపన మొనర్చెను. కాని ఆరోజులు లేవు. ఆదేదీయు లేదు. అయుత్సాహము, ఉద్రేకము, అభిమానము ఉపైవనలె దేశము నొక్కవారు మంచి నెమర్చినది. అందు దేశ ముక్తికి సర్వత్యాగము చేసి ప్రాణ మర్పించినవారు కొందఱు. వారు సదా భజ్యులే.

ఆ సంచర్యనము కైదులు పెండ్లిబండ్లవలె మండె డిది. ఒకరు కేతువదిన వానెనుక నలుగురు, ఆనెనుక పదిమంది, ఆనెనుక నిరుపదిమంది, ఇట్లు మహాత్మాసా ముతో సన్నద్ధు లగుచుండిరి. బ్రిటిషువారును రెడ్డిబ్బా లై రను టిటికయోక్తీ కారు. పోలీసులు, పద్యాలు, భజ నలు, జయధ్వజులు, ఊరేఁడింపులు, కైదు కేఁగినవారి సన్మానాలు, కీర్తిగానములు—అహో! ఆ యుద్ధ్యురు మట్టే ప్రజ్వరిల్లిన స్వరాజ్యము మారమా? ఇప్పుడో, ఆ దేశ మేవా యిది?

మహాత్ముని ఆగమమున బెజవాడలో గొప్ప సభలు జరిగినవి. మహిళాసభను ఖడ్గబుద్ధితో కొంత ముగ్ధ సమర్థింపు అన్నపూర్ణాదేవి మహాత్ము వాకర్జిం చెను. ఆయన స్వరాజ్యభిక్షి! స్త్రీలను గృహము కొరినపుడు ఆమె ఆ పరిత్రమా ర్చి దిగ్విపాదపద్మముల పరమభక్తితో రన వగల నర్పించెను. “నీ రెలిదండ్రుల నక్షితివా” యని యాయన ప్రశ్నింప, “వా రెలిదండ్రులు నన్ను దూ పెట్టరు. వాయిష్టానుసారమే గావించుదు” అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చె ను. వాటిమండి భుహాత్ముని కామె ప్రియపుత్రి యైనది. మహాత్మువాఙ్మరణదీపిచీవాంబరములకు, విదేహిందలు వల గల పెండ్లిదీరలకు, విదేశయాత్రదుష్టలకు నిష్ఠా మట్టిం

చెను. ౨,౧౦౦ చెలగుల చీరలు ఆర్జీనియా స్త్రీలకు బంపెను.

ఆమెను విశ్వాసము ఆచరిం ఒకటి. ఆర్జీనియా సమును క్రియాశూన మొనర్చ నీలూరు, మైద్రాబాదు, భీమవరం మున్నునూట్ల రు ౩,౦౦౦ లు మూలుచేసి నీలూరులో “శ్రీ మోదానవాసు ఖడ్గధుర పరిశ్రేమాలయము” స్థాపించెను. ఆమె స్వాతంత్ర్యులమిత్రమునకు, కార్యనిర్వ హారకత్తికి అది తార్కాణమై యలరారుచున్నది. బ్రహ్మాండముగ నిట్టాకవంక దేశసేవ చేయుచు, సోకవంక భర్తృత్వమునకు సదా ఆర్మజపము, శాశ్వరధ్యానము వాచరించెడిది. ఆమె గృహనిర్వాహకమునం దంతయు నప్రమత్త. తాజీయ వ్యవహారములయం దతివశుర. ఆమె మహాత్మాసాముతో సహాత్మతాబాదు కాంగ్రెసు నకు చెడలేను.

“మమజాని జీవితంపు పరిసరాము కేయలచేరె గాక చే నిసమన కార్యసంచయముచేరగఁదంపగఁ తెల్లనెప్పుడుకా.” ఈ ముఖాపిరమును తమ దిగ్విజీతిముచే సార్థక పఱచి భక్త్య లయనవారితో నన్నపూర్ణాదేవియు గౌరవ సాసము నలంకరించుచున్నది. ఎక్కడనో కాఖాంతర యుల వస్త్రశ్చిద్రు, వసంతవాయువులు వీచినంతనే యుగ్య క్తకలస్వనము నెత్తి కీర్తించి దేవమానవుల దిగ్భ్రమ జొందించి, కాలపరీవర్తనమున తెక్కలు విదిర్చి ఎగవీ మాయచుయిపోయిన కోకిల అన్నపూర్ణాసతి జీవితము స్ఫురణకు తెచ్చుచున్నది. ఇరువదేండ్లయిన నిండక మున్నీ స్వాతంత్ర్యసంపాదనమునకు సమరీత్సాహమున నెదయు విగించి సత్యాదేవతలె రంగంగమున వీరప్రతా పము గుప్పించిన యన్నపూర్ణాదేవి అసామాన్య మానవతి, మహాయోధ యనుట నిస్సంశయము. పదునెనిమిదవ శతాబ్దమున తొర్యపాహాసములను, ప్రజాపాలనమునను వద్ది తీయప్రతిభాశాలినియై, బ్రిటిషునిహము విూపముల పట్టి యుట్టూరె లూగించి సంగ్రామరంగమున వీరకేయనముఁ జూటగొన్న “మహారాణి ధూన్సీ లక్ష్మీబాయి”వలెనే ఈవీర వారియు వాతీయమహాసమరమున నవహాయశ్రె ధాలినియై, బ్రిటిషునింగమునయుద్ధరంగమునకెదుర్కొని,

ప్రజాసేవకు ప్రాణముల సర్పింప మహాత్మాగనియై, మన కాపోరాటమున తిన్న గాయములనుండి మన కోలుకో లేకపోయెను.

అన్న పూర్వ కేసు విరాగవయే కాదు. సర్వ విధముల సేవ్యుడైన తీరితాదర్శములుగల సద్భాముల ప్రాప్తి. హాస్యమునకైన సన్మతమాడని సర్వవ్రత; దీనుల కొఱకు కటకటంబుకు దయా కార్యములు, సురుజనభక్తి, విసయవిరేకములు, సర్వసమర్థము గల ఉత్తమభక్తి పరు లాలు; స్వభర్తృభిరత; సాధుచరిత; పతివ్రత; అత్యంత సహనశీల; ఇత్యాదిగుణము లామెకు పెట్టని సామ్యము. ఇన్నిటికి మించిన నిరాడంబరత్వము, ఎంత భోగినియో అంత త్యాగిని యైనది. కనుకనే మహాత్ముడు “భారత పురంధ్రులలో నాకు గల పుత్రికాకర్మములలో నత్యంత ముఖ్యమని సాగడిచాడు. సదా స్మరింపఁదగిన యోగ్య తాపత్రముగదా యది ?

౧౯౨౩ లో శ్రీ బాపిసీదూగారు చదువు ముగించి స్వదేశమునకు వచ్చిరి. అప్పు డామె ఒడవఱకు స్వదేశ దుస్తులు గొంపొయి, ఆటనే పరికి ఇద్దరుదీక్ష నిచ్చి విదేశీనూట్లు, బూట్లు, హ్యాట్లు అన్నియు సాగరమునఁ గలిపించెను. భర్తలపై త్యాగదీక్ష నిచ్చు భారతసాధుల వలన ధన్యమైనది మాతృభూమి ! !

బాల్యభర్తలు చిరవియోగ సమానేకసౌఖ్యము కొంతయైన ననుభవించకమున్న ఆమెకు మరల జన్మ చేపెను. అప్పు డాదంపతులు కలకత్తా వెళ్లిరి. ౧౯౨౪ లో ఆమెకు కుమారుడు కలిగెను. పుత్రోత్సవ మతి జై భవముగఁ జేసిరి. అందఱు “ఫోటాగాంధీ” యనిరి. మహాత్మా మాడ వ్యయముగ వడికి ఇద్దరు కానుక పంపి దీరించెను. కాని బేప్రుము తప భిక్షువారి దైవ్యసై ర్యములఁ బరీక్షింపఁ గాఁజోలు, ౨౩ వ శోబననే తా విచ్చిన విడ్డూ తానే గైకొనినా. పుత్రోత్సవము గలంనుచున్న ను ఆమెకర్తవ్యము సేయఁజరచెను. కాని మఱు జన్మచేపెను. ౧౯౨౩లో వారు ఆశోగార్థము పక్షిత్థిరూదియాత్రలకు వెళ్లిరి.

అచట నామె “శ్రీ రామకృష్ణ పరమహంస లీలామృతము” ౩ భాగములు వంగ భాషనుండి అనువదించెను. “నారి” యను స్వతంత్ర గ్రంథరచనకుఁ బూని, భారతవర్ష మన “స్త్రీస్థానము, స్త్రీల నిలువ” పత్రికాప్రొత్సముగ నిరూపించుచుఁ గొంత వ్రాసెను. “హృదయోచ్చాస” మను గ్రంథ మనువదించెను. ఆశోగము కొంచెము బాగుపడినది.

౧౯౨౬ సం. మార్చి ౧ తేది దేవీనీదుల చిర తపః ఫలమును “రూపీస్ లక్ష్మీబాయి” యనువయించినది. మాతృసౌఖ్యము మనసార బొందకమున్న పాపహోగము మరల విజృంభించె. ఎంతవో వైద్యులు! ఎన్నియో దివ్యదిశిల్ములు! తరిదండ్రులు, భర్తగారు ఆమె కిచ్చిన స్వేచ్ఛతో చేసిన సేవయు నిరుపమానము! కాని కుండకు మృత్యువే గలిచినది. ౯-౧౧-౨౬ తేది ఉదయము ౬ గంటలకు (ప్రభవ సంవత్సరము ఆశ్వయుజ శు. చతుర్దశి) అవివాళమున ఆదేవి పవిత్రాత్మ వత్సరలోకము వీడి పరమప్రియుడగు పరమేశ్వరునిఁ జేరెను.

ఆ బాల్యవీరవారిమణి, ఆ దీనబాంధవి ఆత్మజేశము కొఱకు ఆత్మత్యాగ మొనర్చినది. ఆది విజయగా పర్వ దినము. ఆదేవి అభిష్టము లలిలోకసాధారణములు. ఆ భిర సాధ్యుడు త్రమాతేయములు మహాంతమైనవి.

ఉన్నత స్త్రీ విద్యాలయనిర్మాణము, శిశుపాల కాల, అనాధశరణాలయ స్థాపనము, వీరులపెన్నిధి యగు ఖాదీప్రతిష్ఠ, విమ్మ బాక్యోద్ధరణము, వివాహసంస్కారము, స్వరాజ్యసంపాదన—వ్రాయుటకు చిన్న సమాసములే కాని నిర్వహణమున కొందరిసావ్యత్యాసల నిర్మల తీవ్రములు బలిదానము కావలయునో! ఎందఱి దేశ భక్తుల పవిత్రుధిరముచే జన్మభూమి స్థావరము కావలయునో! ఎందఱి యుదాఠదరిగుల పూజ్యదేవతామలచే స్వరాజ్యసాధనాకారములు నిర్మింపఁబడవలయునో!

భిరసాధ్యమణులయం దక్రేపరయై, బాలికలకు బాల్యవ్యయ, పతులకు సాధ్యవ్యయ, వీరులకు శార్య తత్వము, కార్యకూరులకు క్రియాపరత్వము, క్రితకామలకు విస్మయత్యయ అధికముగ ప్రదర్శించి, ఆదర్శరూపి

జేయె, తన యశువనతీరికపడుచును మూర్ఖసాధారణుల ముల సమర్థముల జేసి, స్వరాజ్యస్వతంత్రసాధమునకు పువారి పై దిన ఆన్నపూర్ణాదేవి గమ్యురాలు.

పరమభక్తవరంకుడగు ప్రహ్లాదుడు పరవసు హరిమయ మువచ్చెను. అఖిలదేశారాధక చూడఁచుచి యగు ఆన్నపూర్ణాదేవి హరియే మహాత్ముడనియు, మహాత్ముడే దేశపనియు, దేశసేవయే విష్ణుసేవనియు నాచించి, “మహాత్ముగాంధీ” తారకపరమమన ముక్తి నందినది.

మహాత్ముని నిర్మాకార్యక్రమమున ప్రధానమగు ఖడ్గద సేవకే ఆయుధారణిల పరివ్రతవయాత్ర పరిణమా ప్తి నొందినది. ఆమె చెప్పఁజేసెను. “ఉన్నది స్త్రీవిద్యాల యము.” అందుల కాయమ సంపాదకురాలై నిర్వహించుచుచోభాగ్య మీదోర్వాగ్యాంధ్రదేశమున కభాగ్య మైనది. ఆ భార విష్ణు దెవ్వరిది? కర్తవ్యపరాయణులగు శాంధ్రులందఱిది కాదా?

“ఆన్నపూర్ణాదేవి జాతీయ పాఠశాల” (ఏలూరు)

దేవి స్మారకచిహ్నముగా గృహనిర్మయ, పరిశ్రమలు, జాతీయపాఠశాలలు నెలకొల్పియలంచిన స్మారకసంఘము వారు ఏలూరున పైపాఠశాలను స్థాపించివారు. అది తోక్మరాశీర్వాదమును, నిర్వాహకుల కార్యదీక్షయు, అభిమానుల సహాయబలమును తోడఁచి, పరిశ్రమ చిరస్థాయిని యగుగాక!

మహాత్ముని ప్రశంసావాక్యములు

“...ఆమె సంచలనమున తెలువాదలో జరిగిన మహిమసమావేశమున ఖడ్గరుత్తప్రధానిజేయె సభాస్థగహారమును తొలగియేడఁప, దీక్షతోడను, శాంతముగ నడచుటకు తోడ్పడుచున్న సమయమున ఆన్నపూర్ణను ప్రగమమున సందిర్శించితిని. ఆనాటి సమావేశమున ఖడ్గరు గరించిన

వామె యొక్క తెయే. వామె జ్ఞాపక మున్నంతవరకు తన యాభరణములను, చేతిగాజులను, హారములను మొట్టమొదట నర్పించిన వామెయే. “మీ తలిదండ్రుల యనుమతి నొందితివా” యని యాభరణములను దీసియిచ్చు సమయమున వామె నడిగితిని. “నా తలిదండ్రులు నన్నె పుత్రున నడ్డుపెట్టెను. నా యిచ్చవచ్చినట్లు చేయనిదైదు,” అని యామె బదులుచెప్పెను. ఆన్నపూర్ణాదేవి ఆంగ్లమున ధారాళముగ ప్రసంగించెను. ఆమె కలకత్తా బ్రహ్మచారికా శిక్షాలయమున విద్యాభ్యాసము గావించెను. ఆ మహాసమావేశమున వామె వాల్మీకిమూలల కేగి, ఆభరణములను, కానుకలను ప్రాసించుకొని తెచ్చెను. వామె నుండి అసహాయవ్యయమున పాల్గొనుచు, తుట్టకుదకు తదర్థమై ఆత్మసమర్పణము గావించెను.

“ఆమెచురణములను భిక్షురాలినే గాదు, కేవలము పుత్రికను గోల్పోయినట్లు భావించుచున్నాను. భారతపురంధ్రులలో ననేకులను వాపుత్రికలనుగా భావించుకొనగల భాగ్యము నామె కలదు. వారందఱలో నీమెయే నత్యుత్తమురాలు. ఆమె నిశ్చలభక్తితో, ఘోరపాపములను, దేశసేవ గావించెను. ఆమెను తోలి భారతవారి మణులెల్లరును పరివ్రాపదయలై, పతివ్రతలై, అనురాగబలముననే తమభర్తల సమహురుగును, సమ్మార్గవర్తులు గను గావించవలయునని నాయభిప్రాయము. నాయాదేశము ననుసరించి దేశసేవాకారణముననే యామె తన కీరీతమును స్థిరపఱచుకొనెనని బాపినీడుగారు వామె మోసిన వింద సమంజసముగనే యున్నది. ఆమెవలె యుత్తమ యువకుల నేమిట దేశారాధనమునందు ప్రాసమర్పణము గావించిన గాని భారతదేశము మరల పూర్వమువలె పదిత్రమై, స్వతంత్రము కానేరదును నిస్సంశయము. అంతదైర్యము, అంత చిత్తశుద్ధి, అంతదేశభక్తి కనబరిచిన ఆన్నపూర్ణాదేవికి స్థానికముగ స్మరణవిహ్నము నేర్పరుచుట విధాయకములు నిర్వివాదము.”

రెండు పంకిన కరీరము, మునుపటివంటివ మెగము, మెగముపయి వ్రేలాడు పీచువంటి తెల్లని వెండ్రుకలు, చేతిలో రేవకంటే కొంచెము పొడవైన నక్క కలిసి, చాటనున్న పచ్చనిపండుకూపు ఆమె. ఊరేచియ నొక గుడిసెలో కాపురము. ఇంటిలో తాను, చిన్న మనుమరాలు.

ఈరోజు పడమట నొకకొండ యున్నది.

సాయంత్రాలపు లేతయెండ. చేతికర్ర పట్టుకొని, మీది పెట్టుకు శిరస్సు కేసులుతో ఆమ్మట్లు పంకినకరీర ముతో ముడుపలి గుగట కొండపయికి ప్రావమన్నది. ఇరుప్రక్కల మన్న పుగముల చాచుడియకముగానీ, పక్షులకలకలముగాని ఆమెవాగ్గిండుట లేదు. పుగ్గసుగ్గ శిరస్సు పెత్తియింకెంతో మారమోయని మాదును. పయికి పోవుకొంటి కూర్చున్నట్టి పేదనెక్తములయిన ఆమెతెల్లని వెండ్రుకలపయి బతుకుచే పొరువన్నెవ్వర శిఖరమువలె అది రోజురోజు ప్రకాశించుచుండెను. పయికి పోయి నలు వంకల మాడకడే దక్షిణముగాపోయి ఆమెఒకబండపద్ద నిలిచెను. భవనేత్రములనుబండదగ్గఱుంచేర్చి, పొగొట్టుకొనిన మాదిని చెమటెట్లు బండవంకయు మరల మరల పరిశోధించి, పడమటకైపు తిరిగి ప్రావ్వు జూచి గృహానుష్ఠాన రా లాడెను.

ఆమె యిట్లు బండచుట్టు ఏమో చెవపట ఒక దినము ఆ ప్రాంతమున గొర్రెలుమేపుకొను బాలురుచూచి, ఆమె చెగ్గినతర్వాత యేమైనా దాచిపెట్టినవని బండ చుట్టు తెల్లనిచూచి కాని దేమీ అగపడలేదు. మరుసటి దినముమాడ ఆ పృథ్వీరాలు అట్లు వచ్చి చెవపట చూచి బాలురు ఆమెచుట్టు చూగి, “ఏమిటవ్యా, చెతునకున్నావు దినాన” అని అడిగిరి. ఆమె ఉత్తరము యిప్పుక చెల్లి పోన చూచె కానీ బాలురు ఆమెను పోనివ్వక బలవంత పెట్టిరి. అంత ఆమె “ఏమీ లేదు. నాయనా వినండి. మారెండ్రె చుగ్గుగొకలమునందు నన్ను దగ్గఱుపిలిచి, ‘అమ్మా! మన ఉరికి పడమటకైపునుండి కొండపయి దక్షిణ భాగమునందు ఒక పెద్దబండ ఉన్నది. దానిపయి ఎప్పుడు రక్త చిందువులు పడునో ఆరాత్రి పెద్దప్రళయము వచ్చి యీ ఉరు కొట్టుకొనిపోవును. మీరు లేచి పోకలయును. బాగర! అని చెప్పెను. మారెండ్రెగారికి చాలి రెండ్రె చెప్పెనట. ఇట్లు ఎన్ని రోజులనుండియో వచ్చుచున్నది.

అందుచేత ప్రతిదినము సాయంత్రము నేను వచ్చి యీ బండను చూచిపోవుచున్నాను” అని చెప్పెను. బాలు రందరు గొల్లన వచ్చుచుండి, ఆమె వినిపించుకొనకుండ తిరిగిపోయెను.

బాలురకు ఆమెను దినుమిచేయకలెనని పుట్టినది. మరుసటి దినము ఆమె వచ్చుచేక ప ఉచ్చులువేసి కొన్ని పట్టలను పట్టి తెచ్చి, వారిమెడలు దిశిచి—రెండు రోజులపయి ఏమో ఆ పట్టల తేమ తెలియును, ఎట్టి తప్పులను అట్టి తేమ విధించెనో చేయవ్వరావుననుభవించుకుండు—బండ నంతయు రక్తరక్తము చేసిరి. తాము ఒకమాట దాగిరి.

ఎప్పుటివలె ముసలిది వచ్చెను. బండ రక్తముమై ఉండుట చూచెను. ఆమెనుండె లదిరెను. కరీరము కంప మెత్తెను. ఇంక ఆక్కడ నిలువలేదు. ఒక్క విసరన ఇంటికి మరలినది. గుండె బాదుకొనుచు, యేడ్పుచు, ప్రళయము వస్తుంది. ఉరంతా లేచిపోంకి అని అలచుచు, పెచ్చియెత్తినదానివలె ఇంటికి పరుగెత్తి, బండ పట్టి మాటకట్టి పెత్తిని పెట్టుకొని, మనుమరాలిని తీసుకొని, ప్రళయము రేమ్మ చెప్పంటి వచ్చుచున్నట్లే పరుగెత్తెను. ప్రళయము, లేచిపోంకి ఆమ్మమాట రేమ్మతే యిరులలను నిలిచి జవాబు మాడ చెప్పలేదు. ఊరి ప్రక్కన కొండపైనున్న శిథిలమంటుమము చేరిన తర్వాత ఆమెపనన్ను స్తమింపడెను.

బాలురు తమ యర్పము సఫలమైనందున గర్వ పడిరి. బాలుర తెలివిన మెచ్చుకొను పెద్దమనుష్యులు కొందఱు; ‘బలే రిమామ! అని కొందఱు; ‘ఏపము’ అని పక్కాత్రాపము తెందువారు కొందఱు. ఇరుగు పొరుగు వారు భుజించి చెన్నులబయట పండుకొని, ముగళితానికై వగచి తెల్లవాటి ఆమెను పిలిచి కొని రావలెనని అనుకొనిరి. ఊరంతయు ఆమె ప్రశ్నగ మే చేయుచు, పిండి ఆరపోపి నట్లు చెన్నుల కాయుచుండగా, పడుకొని నిద్రపోయిరి.

అర్ధరాత్ర మయినది. బాగ్రుకు మునుగునడి, చిచ్చుచీకట్లు కమ్మవరి. పెనుగాలి వీచెను. దుమ్ముగుమారము రేగెను. ఇండ్లకప్పులు ఎగిరిపోయెను. అందఱు ‘గీ, గా! అని అణిచిరి. ఆకాశము గర్జించినది. మెటిపి నది. మంధేర్వము కరిగినది. ఇండ్లు వాకిళ్లు కూలినది. ప్రవాహములో కొట్టుకొని పోయినది.

పుద్గరాలుమాడ ఈరోజు అతవులు వివేమ.
(జపాను మ్యాగజైను నుండి)

తెలుగుకావ్యాదర్శము

వివరించి వ్రాయవలదా ?

సంగ్రహముగను, చి ప్రకముగను వ్రాసి విమర్శమును బోధించుట యెడల సంగ్రహమును చిరకాలమునుండి యుండినట్లున్నది. తెత్తిరీయోపనిషత్తువందు మంత్ర బ్రాహ్మణ్యరూపమునఁ జెప్పబడినది భాష్యకర్తలు వ్రాయు సందర్భములు సంక్షేపచి ప్రక రూపములుగనే పొడకట్టుచున్నవి. వివరించుచున్నట్టివి యంశమును “తదేష శ్లోకో భవతి” అని యుపనిషత్తు సంగ్రహించు చుండును.

విహంసానుక్రమము, వ్యాయవై శేషికనూత్రములు, పాఠంజలి యోగనూత్రములు, పాణినీనూత్రములు మున్నగు మూత్రగ్రంథములన్నియు సంగ్రహకళనమునకే రచియైనవి. తర్వాత భాష్యకర్తలయు, వ్యాఖ్యాతలయు వ్యాఖ్యములందు విస్తరించి చెప్పుటకే ప్రబలినది.

అలంకార కాస్త్రమునకు గూడ భవంజములందు శ్లోకములను సంగ్రహముగ వ్రాసిన, భవిష్యః జాకింత విస్తరించి వ్రాసెను. అనందవర్ధనాచార్యులవారు అనుష్టుప్ శ్లోకములతో సంక్షేపముగ వ్రాసినచాసిన ఆలోక మన వివరించిరి. తర్వాత వ్యాఖ్యానరూపమున విశేషము ప్రహంసాచార్యులవారు మఱింత పెంచిరి. కావ్యప్రకాశమును నిర్దేశించుచు, నామనందు నూత్రములు వ్రాసె. వ్యాఖ్యానము విభులముగ వ్రాసిరి. పండితులకావ్యాదర్శమును సంక్షేపముగ వ్రాసినవారగు మూలకర్తలకు మార్గదర్శియను. దానికి వ్యాఖ్యానముల రచనలు నేయుచు వ్యాఖ్యానములు విస్తరించుగ వ్రాసి లోకోపకార మొనర్చియున్నారు.

తెలుగునకు ననువదించుదట్లునఁ గూడ మన చేచిమ యములవై మను సంగ్రహాచి ప్రకరూపములతోఁ బ్రపంచిం చుకొనుటయే యుపయోగకారిగఁ గన్పట్టెడిది. సంగ్రహ గ్రంథములను సంగ్రహముగను, చి ప్రకముగ వ్రాసిన గ్రంథములను చి ప్రకముగను అంగ్రీకరించుకొనుటచే, సంస్కృతమునందులేనే మూలగ్రంథములును, వ్యాఖ్యాన పరిపక్వములును తెలుగు వాక్యములునగునొక పెద్దవిరిగి గ్రహణ ధారలకు ముగించు మార్గము విద్యార్థులకు సమకూడును.

వ్యాఖ్యానములు వ్రాయవారికి విభులముగ వ్రాయుట యెట్లు విధియో, మూలములు వ్రాయవారికి సంక్షేపముగ వ్రాయుటయు నట్లే విధి కావచ్చును.

సంస్కృతములోని శబ్దములనే యేల వాడవలెను ?

మూలకర్తల మాటలకు వ్యాఖ్యానములు పలువురు పండితులు సర్థములు వ్రాముపట్టున, భాషాంతరీకర్త యేయర్థమును మరల వ్యవహరించుకొని భాషాంతరీకరింపవలెను ?

మూలకర్త మాటలకు బహువర్ధమున్నది యుండినప్పుడును, సుప్రసిద్ధార్థములు గాని మూలపదములు పెచ్చిపట్టు మను భాషాంతరీకరింప పెట్టుండునలెను ? అనుచిట్టిది కొన్ని భాషాంతరీకర్త లందఱునకు ననుపదమును దనులు చుండెడివి. ఇట్టిచోటుల మూలకర్త మాటలనే తర్కియములుగనో, కీలయినఁ దన్వనములుగనో చేసి వాడిననో, భాషాంతరీకర్త వ్యాఖ్యాన కంఠము ననుసరించునో, మూలకర్త వ్యాఖ్యయము ప్రకటింపకుట కష్టము గలగఁ జేయుచివాడై, యుచుకారి యనిపించుకొనఁ దమకొనియెను. అట్టి మాటల కర్థము మఱోధము కాదనెడి యాత్మేవల

మొకటి కల్గవచ్చు. కాని వ్యాఖ్యానాపేక్షములగుకాస్త్ర గ్రంథముల యర్థము గ్రహించుటకు వ్యాఖ్యానముల పోషణయు గావలసియు యుండును. కాన ఆ యిద్దరిని వ్యాఖ్యానముల దీర్చవలసినవాడై యుండును. వ్యాఖ్యానము చేయవలసినవిపులవర్ణనన్నియు మాత్రం గ్రహించేగాని, మాత్రాంధ్రకర్తలచేగాని చేయబడవలెననుట వ్యాఖ్యానము కాదు.

యతిప్రాసనియమములను బాటించుట కలవాటూ పడియుండు వా రాంధ్రకరించునపు డొక్కొక్కనొక గొంఠెము క్లిష్టముగ వర్ణమూర్తి యగుచుండును. ఒక బాసలోని యంశము నొక బాసలోనికి ఘనోబధముగ యతిప్రాసములతో దీసికొనిరావలెనన్న, మహాశవులైన రిశోరపు, పాథానకపుల కల్లరకు నీచిహ్నతప్పదేమా! గ్రంథము మొత్తముమీద లాఠివద్యకనలన్నిటికంటె గణితమగుట లోపమును. “సంస్కృతము సుగచుము. దాని తెలుగు దుర్గచుము.” అను లెట్లు? సంస్కృతముఁ దెలిసి కానలేనివారి యుపయోగముకై తెలుగు నేయఁబడినది. అట్టివానికి సంస్కృత మెంత కులభముగ నున్నను దుర్గచు మేకదా. అట్టివారే యీ తెలుగును జూచి మాత్రం గ్రహించుచును తెలిసికొనవలసినవారు. క్లిష్టముగ నున్న నొకిండుక పరిశ్రమ మొనర్చి తెలిసికొందురు. అపరిచితము లగువిధేయులు, అవ్యయములు మున్నగువానిచే నించుకయు

క్షేయము గావచ్చు సంస్కృతములోని యాశేయము తెల్పుచున్నవాడిమాపముననున్న తెలుగులో నిసుండు సాహిత్యములచేతకైన నాంధ్రుఁ డగువానికి సంస్కృతమునందుల నగ్రాహ్యము కాదు కదా.

యతిప్రాస నియమములను బాటించి
విషయమును దుర్గహముఁ జేయ నే?

వాడబడిన వర్ణములే మరల వచ్చుచుండుటయు, సవ్యకాశరములు నచ్చుచుండుటయు వంధుని తొల్లిఁజే వారి యాశేయము. అది యతిప్రాసనియమముచే గొంత కాపాడఁబడునని వా రనుకొనిరి. అయ్యునుప్రాస రసిగి యిప్పుడును గొండఱు పొందవచ్చు. యతిప్రాసములు ధారణకొకింత పనికిరావచ్చు. శిథిలపత్రములఁ జేరి స్వరూపనాశముఁ జొందెడి యుత్పలలోఁ బచ్చముల కీనియను మొక్కపును బీవాకుపు కావచ్చును. ఈయలవాటు విడఁ జాలనివారయ్యుఁదొల్లింటివాలు సుగచుములగు గ్రంథములు వ్రాసిరి. ఇప్పు డట్టియలవాటు అర్థబోలభ్యమునను బ్రతిబంధక మగునేని“యత్ని తస్యంపరిక్షేయా తా శిష్టాగ్రా మహళమే”అని చెప్పఁబడెడి యత్ని మనకుఁ గొఱగామి కరయితి కాపాడింప వలసినవచ్చును.

—అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.

పరిదేవనము

అల్లంరాజు రంగనాయకులు గారు

నాటి నడిరేయి వెన్నలపాట లేన

సోనల మునిగిపోవు నా శూన్యపుటెడ,
నృత్య మొనరించు నీపాద నీరజములఁ
గొలిచి, తనివోని కాఁగిలింతల నొకింత
మైమఱచి యుండ, లోలోన మామకీన
హృదయఃసరసిఁ గలంచి న న్నివియోగ

వేదనానలజ్వాలల వేగిపోవ

నదలి యెట కేగితోయి, దేవా! హృదీక!
అది మొదలు మూలమూలల నొదిగియున్న
మూఁగలఁపులు బ్రతుకెల్ల మునరుకొనఁగ
మరిగిమరిగి దుఃఖించి సామై కృశించి
క్రుంగిపోతి నిందాఁక; నెబ్బంగి నింక
మోతు నెడఁబాటుబరువు, నామోడుటెడఁద
గారుచిచ్చులఁ గాలు నెడారిదారి?

గాంధీ మహాత్మా

శ్రీ గాంధీ దంపతులు

శ్రీ సతీ కన్యాబాయి

మోహన్ దాస్ కరంచంద్ గాంధీ

గాంధీమహాత్ముని షష్టిపూర్తి మహోత్సవము

భారతదేశమునం దంతటను అక్టోబరు 2-వ తేదీని జరుగబడెను.

—:0:—

మోహనదాసు కరంచందు గాంధీజీ జీవితసంగ్రహము

కుటుంబము

గాంధీ కుటుంబమువారు మొదట పచారదీపులకులు అనగా కిరాణీ సామ్రాజ్యము విక్రయించుచుండి యుండుదురు. ఈ వస్తువులవమ్మెడువారిని గుజరాతులోన, కాఠియవాడులోను గాంధులందురు. మహాత్ముని ప్రవీణమహామును అరవి పిత్రిపితా మహాలును కాఠియవాడులో కొన్ని సంస్థానములలో మంత్రులుగాగ్గిండిరి. మహాత్ముని పితామహుని పేరు ఉత్తమచందు గాంధీ, అది వాడుకలో పితా గాంధీగా పరిణమించినది. ఇతడు రాజకీయకుట్రలనలన పోరుబందరు దివానుపనినివది జాబానును సంస్థానమునకేగెను. అచట వవాలునకు ఎడను చేతితో సలాము చేసెను, అటులేల చేసితివనగా కుడిచేయి యివివరకే పోలుబందరుకు సమర్పించబడెనెను. పితాగాంధీకి ప్రథమ కళత్రములన నలుపురుపుత్రులు కలిగిరి. ఆమె చనిపోయిన పిమ్మట నతిదు మరల వివాహము చేసుకొనెను. ఆమెచలన నిర్దురు పుత్రులు కలిగిరి. వీ రాదుగురిలో వైదవ వాడగు కరంచందుగాంధీ (కథాగాంధీ)యును, ఆరవ వాడగు తులసిదాసుగాంధీయును ఒకరి తరువాత నొకరు పోరుబందరుసంస్థానమున ప్రధానామాత్యులుగా నుండిరి.

మహాత్ముని తండ్రి

మహాత్ముని జననము కథాగాంధీ రాజకోటలో రాజుల తగవులను పరిష్కరించునట్టి రాజసానిక న్యాయస్థానమున నొక విచారణకర్తగానుండెను. కొంతకాలము రాజకోటలోన, పిమ్మట వాంకేశరులోను దివానుగానుండెను. చనిపోవునరకు రాజకోట వా రాయనకు పించెను నిమ్మచునే యుండిరి. ఇతడు నాలుగు మారులు పెండ్లి యాడెను. ప్రథమ ద్వితీయ కళత్రములకు చెరి యొక కుమార్తెయును, నాల్గవ భార్యయగు పుత్తలీబాయికి ఒక

కుమార్తెయును, ముగ్గురు కొడుకులును పుట్టిరి. ఈ మె యొ మహాత్ముని జనని. మహాత్ము డీమెకనిష్ఠపుత్రుడు. మహాత్ముని తండ్రి కులాభిమాని, సత్కర్మప్రియుడు, కూరుడు, ఉదారుడు గాని కోపిష్టి; బంధుగొండి కాడు. ఇంటను, బయటనుగూడ నిమ్మకపాతి యగు న్యాయశీలుడు, సంస్థానముపై గాఢమగు వభిమానము కలవాడు. ఒకసారి పొలిటికల్ ఏజెంటు రాజ కోటసంస్థానాధిపతి నవమానింపగా కథాగాంధీ ఆనిదేశియు వెదిరించెను. అతడు తనమాతగ కోరుకునగా విరాగరించెను. అతడు కొన్నిగంటలనేపు కథాగాంధీని కారాగారమున నుంచినను చరింపలేదు. చివర కాపాల్సామ్యుడు కథాగాంధీని విడిచివేసెను. ఆయనకు భగవద్భక్తి మొందు.

మహాత్ముని జనని

పుత్తలీబాయి పరమపూర్వ, మిగుల దైవదంత కలది. పూజచేయుటండ నొకవాడును భుజించియోరుగదు. నిర్భయము విస్ఫేలయియునకు పోవుట ఆమెకు న్రతము. చాతుర్యాన్వితమును దీక్షగా యావత్తీవమును సరిపెను. పెక్కునోములను నిర్విఘ్నముగా నోదినది. జబ్బుచేసినను ఆమె చాంద్రాయణచిత్రమును విడువలేదు. రెండుమూడు కోజలుగూడ ఆమె సులభముగా కుక్కుపవాసము జూనరించుచుండెను. ఏకభుక్తములు, భారగపారలు, మూర్ఖుని బాడకుంక భుజింపకపోవుట మన్ను పెక్కునియరుముల వామె పట్టుదలతో నెరచేపును. ఆమెకు నిర్వహారజ్ఞానము మొందు. సంస్థానవిషయము లన్ని యునుగూడ వామెకు తెలియును. రాజులు మన్ననవారగూడ వామెను ప్రకరింపించుచుండిరి. ఆమె తనతో మహాత్మునిగూడ రాజాంతఃపురమునకు తిరుచుగా గొనిపోవుచుండెను.

జననము

మద్రాసుపురి అను పేరుగల పోరబందరున శుక్ల సంవత్సర భాద్రపద బహుళద్వాదశి కినివారము 2-10-1889 నాడు మహాత్ముడు జనించెను.

బాల్యదశ

ఏదేండ్లవరకును మహాత్ముడు పోరబందరులోనే పెరిగెను. పిమ్మట, తండ్రికి రాజకోటసంస్థానమున దుర్గొగ్గమైనది. మహాత్ము పట్టి పోకప్రెయిరుమ్మగారిలో పెరువచేసిరి. అట నుండి పటర్నమమ్మగారిని వివాహము చేసి మహాత్ముడు పట్టణమున జన్మించెను. పట్టణమున జన్మించిన మహాత్మునికి పండ్లంజీండ్ల వయసుండెను. మొదటినుండియు మహాత్ముడు సత్త్వవర్తుడై. దీనియనుభవమునుబట్టి నితరులతో కలియువాడుగాడు. ఇల్లు, పాఠశాలతప్ప నితరస్థలముల వెరుగడు. ఇదియులతో మాటలాడవలసినవచ్చునెమో యని యతడు పరుగిడుటయేగాని యొప్పుడును వడుచుట లేనే లేదు. ఒకసారి పరీక్షలో దగ్గరనున్న బాలునిపలకను మంచి వ్రాయుచుని ఉపాధ్యాయుడు సన్నచేసినను గూడ మహాత్ముడు సమ్మతించలేదు. అట్లుని అతడు అవిశేయుడుగాడు. పెద్దలపట్ల చాలభక్తి గౌరవములు కలవాడు. వారికోపము లభవిశేవుల బడివను వెంటనే మరచిపోవును. పక్షినియగ్రంథములను తప్ప ఇతర గ్రంథముల నెన్నడును చదువువాడు గాను.

వివాహము

1881-లో మహాత్ముడు పదమూడవయేటనే శ్రీమతి కస్తూరిబాయిగారినిచ్చి పెండ్లిచేసిరి. తిక్కార్యము రెండుసార్లు ప్రధానము లైనవిగాని పెండ్లిజరుగక మునుపే ఆకస్మికవివాహము ముగిసిందిరి. మూడవ ప్రధానము ఏడవయేటను, పెండ్లి పదమూడవయేటను జరిగెను. మహాత్మున కిద్దరన్నలున్నారని యిదివరకే తెలుపబడినది. పెద్దవాని కదివరకే పెండ్లియైనది. రెండవ అన్నకును, మహాత్మునకును, మహాత్ముని పెదతండ్రి కొడుకునకును ఏకముచూరమున వివాహములు నిర్వహింపబడినవి. కిన్నెరులన మహాత్ముని పెదతాతలు (తండ్రికి పెత్తంద్రులు)మాడగోరుటవలన నేయి మూడు వివాహములు నేకకాలమున జరుపబడినవి.

వివాహము పోరబందరులో జరిగినది. రాజకోటనుండి అంతెనుద్రములనుండిలో మహాత్ముని తండ్రి పోరబందరున వచ్చుచుండగా బండి పోల్చుపడి చాల గాయములు పొందెను. కాని వివాహము లానబడలేదు. మహాత్ముడును శ్రీమతి కస్తూరిబాయిగారును సమవయస్కులు.

గార్హస్థ్యము

మహాత్ముడు భార్యపై వర్త్యధర్మమును ప్రేమగలడు. కస్తూరిబాయిగారికి చదువురాదు. అమాయక, స్వతంత్ర, పట్టుదలకలది. మహాత్ముడే ఆమెకు విద్యనేర్పును. పరిశ్రమితుగలవానిని భగవంతుడే కాపాడు ననువిషయము మహాత్ముని శివరమున నిరంతరమును నిద్రవనుచును నేయుండెను. తలిదండ్రులకు వేవతేమవలెనను కొరక మహాత్ముని కర్మధర్మముగా నుండెను. బాల్యమున నితడు సంస్కృతమునుగూడ కృష్ణకోకరసాంధ్యాగారియొద్ద నభ్యసించెను.

పితృవిర్యాణము

మహాత్మునికి పదునారవయేట పితృవిర్యాణము కలిగెను. అప్పుడు మహాత్ము దధికభక్తితో పితృసేవచేసెను. ఆయోజీ శ్రీమతి కస్తూరిబాయి తొలిమాట గర్వపఠియ్యెను.

సీమకు ప్రయాణము

మహాత్ముడు 1887 లో మెట్రిక్యులేషను పరీక్షలో నెగ్గెను. పిమ్మట భావనగరమున క్యాపలవాడుకారేజిలో ప్రవేశించెను. కాని త్వరలోనే దానిని విరమించి బారిష్టరు పరీక్షకు చదువుటకు 4-9-1888 వ లేదీని బొంబాయినుండి స్తీరుదులో మహాత్ముడు ఆంగ్లదేశమునకు బయలుదేరినది. ఆంగ్లదేశము నందుగూడ మహాత్ముడు కాకాహర త్రైమను భద్రముగా కాపాడుకొనెను. బ్రాహ్మచర్యమును, ఏకపత్నివ్రతమును నిలుపుకొన గలిగెను. అంబు లంచము యభివర్ధిల్లిలోను, ఇన్నరు లెంజిలులోను చదివెను.

బారిష్టరు పట్టము

10-6-1891 వ లేదీని మహాత్ముడును బారిష్టరు పట్టమునగలడెను. 11 వ లేదీని ఇంగ్లండు హైకోర్టులో పేరు నమోదు చేయబడినది. 12 వ లేదీని మహాత్ముడు ఆంగ్లదేశము నుండి బయలుదేరినది.

మాతృనియోగము

మహాత్ముడు అంగ దేశమున దుండగానే మార్పు నియోగము శరీరాను, కాని అతడు బొంతాయి చేరువరకు నవని కానిమయము తెలియదు. ఆపు దళుల అతని శ్రేష్ఠస్థానము దెలిసిం చెను. పిమ్మట 1891-లోనే మహాత్ముడు బొంతాయిలో వ్యాధిబాధిగా పనిచేయ వారంభించెను. పిమ్మట రాజకోటలో కొంతకాలము వ్యాయవాదిగా నుండెను.

దక్షిణాఫ్రికాకు వెళ్లుట

దాదా అబ్దుల్లాకంపెనీవారిచే నియమింపబడి 1893లో మహాత్ముడు దక్షిణాఫ్రికాకు వెళ్లెను. అతడు నెలలు కుముఖ్యపట్టణమున దర్శనమార్చి ప్రముఖ దిననవాడే భారతీయులపట్ల తెల్ల వారు యాత్రులను నిరసనము మహాత్మున కవగతమయ్యెను. అతడు భారతీయులకు కూలీలని పిలిచెనను. భారతీయ వర్తకుల ను కూలీ వర్తకులందురు గాన మహాత్ముడు కూలీ బారిష్టరను దిగుదులభించినది. అతడు తలపాక తగవుగూడ కలిగెనుగాని మహాత్ముడు దక్షిణాఫ్రికాలో నన్నంతకాలమును తలపాక నెధరించుచుండెను. దర్శనముండి డ్రెస్ బోరియా వెళ్లనపుడు డ్రెస్ లోను, హోటలలోను నల్లవారికిని తెల్లవారికిని గల భేదము మరింత స్పష్టమైనది. మహాత్ముడు చాల వచ్చుచున్నవలకు పాల్పె నను వెలంపకుండ కలిగి భారతీయుల గౌరవమును నిలువజేయుటకు పూనుకొని కృతకృత్యమయ్యెను. భగవదగ్రహమున మహాత్ముడు రావీమార్గమున అబ్దుల్లా నేటువారి దావాను గూడ పరిష్కరింపగలిగెను. పిమ్మట 1894-లో నవటి భారతీయుల కోరికపై మహాత్ముడు భారతీయుల పాక్షికత పోరాడ వారంభించెను. మహాత్ముడు నెలలుకోర్టులో వ్యాయవాదిగా పనిచేయుటకు ముక్తియొక్కోర్టువారి అనుమతిని వేడగా నవటి పాక్షికతయు తీవ్రముగా ప్రతిఘటించినను గూడ ముక్తియొక్కోర్టువారనుమతితోనంగిరి. ఆసంధివందే మహాత్ముడతడు నెలలు యిండియను కాంగ్రెసు సేర్పరచెను. దానికి కొన్ని యేండ్లపాటు కార్యదర్శిగా నుండెను. నెలలులో నుంచి ప్రాప్తికు యేర్పడెను. 1895 వ సంవత్సరమున మహాత్ముడు మరల భారతదేశమునకు వచ్చెను. భారతదేశమున దక్షిణాఫ్రికాలోని భారతీయులనుసూర్వి ఆధికమున ప్రచారము గావించెను. బొంతాయిలో

సోదీశము మెహతాగారిని దర్శించెను. అ త ట బ హి రంగనధిలో నుపన్యసించెను. పూనాలో లోకమాన్యుని, గోపాల కృష్ణుని (గోఖలే) సందర్శించెను. మదరాసులో జి. కుబ్రుష్వా గ్య య్య రు, డా క్ట రు ను బ్ర హ్మ గ్య య్య రు గార్ల తో ముచ్చటించెను. కలకత్తాలో సురేంద్ర నాథు, సర్ పార్థిమోహన మకర్జీ, మహారాజా టాగోరు గార్లు మున్నగువారిని, పత్రికాధిపతులను సందర్శించెను. పిమ్మట ఆంధ్రప్రదేశ్ లో మరల దక్షిణాఫ్రికాకు బయలుదేరెను. 18-12-1896 వ మహాత్ముడు కుటుంబముతో దర్శనమచేసెను. అపుడే తెల్ల వారతనిపట్ల చాల దౌర్జన్యమునూచూపిరి. మూడు వాయు రోజులవరకును పోలీసువారు మహాత్ముని కాపాడవలసి వచ్చెను. దైర్ఘ్యపాహములు గల పోలీసు మావరింపెండెంబు భార్యయే ఆపుడు మహాత్ముని ప్రాణములను కాపాడెను. దక్షిణాఫ్రికాలో మహాత్ముడ కిద్దరు పుత్రులు జరించిరి. 1901 వ సంవత్సరముండి మహాత్ముడు స్వచ్ఛారితనిగూడ పరిత్యజించి బ్రహ్మచర్య మనులించెను.

జోయరుయ్యుద్ధమున గాయములు లగిలినవారికి

సేవచేయుట

1899లో జోయరులకును బ్రిటిషువారికిని యుద్ధము పాసినపుడు మహాత్ముడు ఇండియా అంబ్యులెన్సుకోరు సేర్పరచి తోడ్పడెను. అపుడు చొరతనమువారు మహాత్ముని గౌరవించిరి.

స్వదేశాగమనము

1901లో మహాత్ముడు నెలలునుండి బయలుదేరగోరెనపుడు అవటి భారతీయులు చాలనగలను కానుకగా నిచ్చిరి. వానినన్నిటిని మహాత్ముడు ప్రజాసేవకే దివియొగించెను. పిమ్మట కలకత్తాలో జరిగిన కాంగ్రెసుమహాసభలో దక్షిణాఫ్రికా భారతీయులను గూర్చిన తీర్మానము ముపపాదించెను. అది ఆమోదింపబడెను. పిమ్మట గోఖలేగారితో కలకత్తాలో నెలవనములుండెను.

మరల దక్షిణాఫ్రికా వెళ్లుట

మహాత్ముడు మరల బొంతాయిలో ప్రాప్తిమచేయ వారంభించెను గాని వెంటనే మరల దక్షిణాఫ్రికాకు పోవలసినవచ్చెను. 1903 లో మహాత్ముడు బ్రాన్సువారు బ్రిటిషు

ఇండియను అసోసియేషను సేర్వరచెను. బ్రాహ్మచారుల సంఘముతోఁబట్టి అటార్నీగా పనిచేయ వారంభించెను. ఆపత్ని రమే అనబడు ఇండియను ఓపనియను అను పత్రికను ప్రారంభించెను. 1904 లో ఫోనిక్సు ఆశ్రమమును నెలకొల్పెను. 1906 లో బాల్యము తిరుగబడినపుడు గూడ మహాత్ముడు దోరీవాసాక దళము నేర్పరచి బ్రిటిషువారికి తోడ్పడెను. 11-9-1906 వ తేదీని ఆంగ్ల దేశమున కేగి అంటీ అసిమాటికు లీకును గూర్చిన చట్టమును రద్దుచేయవలెనని ఆధినివేళముల కుండ్రనికోరి పథలు పయ్యెను.

సాత్విక నిరోధము

అప్పుడే సాత్వికనిరోధ ములు ప్రారంభింపబడెను. అంటి భారతీయులు దానిని ఎదిమిదేండ్లపాటు జయప్రదముగా కొనసాగించిరి.

1907 లో మహాత్ముడు మున్నగువారు ఏర్పాటుచేయబడిరి. ఆరు నెలలు కఠినశిక్ష పడెను. పిమ్మట నె ప్పుట్టు-గాంధీ ఒడంబడిక జరిగెను. మరి రెండు సార్లు గూడ వరులు మహాత్ముడు చెర సావకేగెను. 1909 లో మహాత్ముడు ఆంగ్ల దేశమున కేగి ప్రచార మొనరించెను. 1912 లో గోల్డెనాగు దక్షిణాఫ్రికాకు వెళ్లిరి. కాని అచటి పాక్వాత్తులు 1918 లో మరల వాగ్దానమును భంగ పరచుటచే 1918 నెప్టెంబరులో మహాత్ముడు మరల సాత్విక నిరోధమును ప్రారంభించెను. పిమ్మట 1914 లో మహాత్ముడు పతి సమేతుడై ఆంగ్ల దేశమున కేగి ఐరోపా మహాసంగ్రామమున బ్రిటి షువారికి సహాయము చేయుటకు ఇండియను లంఘితరు ఆయి లెన్సుకోరుకు లండనులో సేర్పాటుచేసెను. కాని మహాత్ముడు తీవ్రమున వ్యాధికలగుటచే 1915 ప్రారంభమున భారతదేశము నకు వచ్చెను. 1915 జనవరి మొదటి తేదీని సార్వభౌముడు మహాత్ముడు కేసరీ హిందూస్థాన్ ప్రతికము నొసగెను.

సత్యాగ్రహ శ్రమము

అహిమదావాదులో సత్యాగ్రహ శ్రమము నేర్పరచెను. భారతదేశమునం దంతటను సంచారముగావించెను. ఛాపరాను లో తోటలవారి నిరంకుశత్వము నంతరింపజేసెను. 1917 డిసెంబరులో వీహారుకాసపల్లెలో దీనిని గూర్చిన చట్టము గూడ ఆచరింపబడెను. 1918 లో రాజప్రతినిధి జరిపిన యుద్ధపథకు వెల్లి పిమ్మట ఫ్రెడ్డాలో ఐరోపా మహాసం

గ్రామమునకు వైనికులను పంపకూర్చెను. కొలటురెట్టునులను నిరసింపెను. 28-2-1919 ని మహాత్ముడు దొక ప్రకటనచేసెను. దేశమునందంతటను సత్యాగ్రహ సంఘము నేర్పరుపబడెను. 10-4-1919 వ తేదీ ఉర్రుమున మహాత్ముడు ఢిల్లీకి వెళ్లుదుండుగా కోరినట్ల ఆరెట్టు చేపి 11 వ తేదీ మధ్యాహ్నము బొంబాయికినివచ్చి వదిలివేసిరి. కాంగ్రెసు వారిచే నియమింపబడిన పంబాలు దౌర్జన్యముల విచారణ సంఘమున పొల్లావెను. భిలాఫతు ఆందోళనమున మహాత్ముడియుటకు తోడ్పడెను. 1919 లో జరిగిన అమృతసరు కాంగ్రెసులో చాలమంది ప్రతిపాటురుగా మన్నును మార్కోఫర్లు రాజకీయ సంస్కరణములను కొనసాగింపవలెనని పట్టుపట్టి కృత్యకృశ్ణయ్యెను. 14-6-1920 వ తేదీని రాజప్రతినిధికి అసహాయోద్ద్యమమును గూర్చి వ్రాసెను.

అసహాయోద్ద్యమము

1-8-20 వ తేదీని కేసరీ హిందు పత్రికములను కల్లెజింది మరల ప్రభుత్వమునకు పంపిచేసెను. 1920 నెప్టెంబరులో కలకత్తాలో జరిగిన స్పెషలు కాంగ్రెసులో మహాత్ముడు పాపాదించిన అసహాయోద్ద్యమ తీర్మాన ముమోదించబడెను. 1921 మే నెలలో రీసింగు ప్రభువుతో సంభాషించెను. 17-11-1921 ని యురరాజగారు బొంబాయి వచ్చినపుడు ప్రజల దౌర్జన్య మొనరింపగా మహాత్ముడు నిరసనీక్ష బూసెను. యురరాజును సత్కరించుటలో దేశీయులు పొల్లగాన గూడదని మహాత్ముడు ప్రకటించుటచే దేశమునం దంతటను పౌరటాలు జయప్రదముగా జరుపబడెను.

అరెస్టు - శిక్ష.

మహాత్ముడు బాల్గోరీలో సార్వజనిక శాసనోల్లంఘనమును ప్రారంభింపకుండుగా 14-2-22 వ తేదీని చారీచారాదుగంతములు జరుగుటచే మహాత్ముడు శాసనోల్లంఘనమును నిరమించెను. 10-8-22 వ మహాత్ముని బ్యాంకరుగారిని ఆరెట్టు చేసిరి. 8-9-22 తేదీనారమువాడు అహిమదావాదు పెనున్న కోర్టులో విచారణ జరిగినది. 58 వ ఏట మహాత్ముడును ఆశేండ్లు శిక్ష చేయబడెను.

స్వరాజ్యపక్షము

మహాత్మ్యకు చెరసాలలో నుండగా, కానవసభాప్రవేశమునుగూర్చి దేశబంధు దాసు పక్షమువారు 1922 డిశంబరులో గయలో జరిగిన కాంగ్రెసుమహాసభలో మహాపాదించిన తీర్మానము వెల్లడేను. అంతట వారు స్వరాజ్యపక్షము చేర్చుచిరి. 15-9-23 వ డిల్లీలో జరిగిన స్వేచ్ఛలు కాంగ్రెసులో మాలావా మహాత్మ్యురాలిగారి మాచనప్రకారము కానవసభాప్రవేశమున కనుమతి యియ్యబడెను. 1923 లో కాకినాడలో జరిగిన కాంగ్రెసు మహాసభలో ఆతీర్మానము స్థిరపరుపబడెను. 1924 జనవరిలో వారు కానవసభలో ప్రవేశించిరి.

మహాత్మ్యని అన్వేషణ - విమర్శ

ఎరవాడ చెరసాలలో మహాత్మ్యనకు అపెండింటైటును అనువ్యాధి కలిగిన దమవార్త 13-1-1924 వ తేదీని వెల్లడియైనందున దేశవట్టువీసిన ట్టుడికినది. పూనాలోని సానాను వైద్యశాలకు మహాత్మ్యని పంపించిరి. అచట కన్నులు మాడకుగారు శస్త్రచికిత్స గావించిరి. ఈవ్యాధి కలిగిన దమకారణముననే ఆరేండ్లను పూర్తికాకపోయినను ఎట్టిమరగులను కోరకుండనే కొరతనమువారు మహాత్మ్యని విడుదలచేసిరి. 10-8-24 వ తేదీని మహాత్మ్యకు వైద్యశాలను వదలి బొంబాయికి చేరుచు నున్న సాహూ ఆసు ఆరోగ్యస్థానమునకు వెళ్లెను. అచట గూతు వెలయించెను. అచటనుండగా నేమరల ఎంగుయింటి గూ నవరీవన్ పత్రికలకు వ్యాసములను వ్రాయ వారంభించెను. తాను చెరసాలలో నుండగా దేశము నందు కలిగిన మాతృ లంతనకును మహాత్మ్యనకు తెలియవు. అపుడు మహాత్మ్యకు ఈ మాతృలకు చాల దింతించెనుగాని మరల అసహాయోద్యమమును నిర్మావిధానమును గూర్చియే పట్టుదలతో వ్రాయుపాగెను. కాని దాసు పక్షమువారి ప్రయత్నముల కట్టి నిరోధమును కలిగింపలేదు. 1924 జూనువెలలో ఆరాయదాదాదులో భారత కాంగ్రెసు స్థాయిసంఘసభ జరిగినది. ఆసభలో మహాత్మ్యని తీర్మానములే ఆమోదించబడెను. కాని ప్రజాభిప్రాయము ప్రతిహేళముగా నున్నదని మహాత్మ్యకు గ్రహించి స్వరాజ్య పక్షముతో రాజీ పూర్వకమున తీర్మానమును మరల వామోదించువలెనని సభవారిని కోరగా ఆ తీర్మాన మామోదించబడెను. సభ్యులలో చాలమంది దొర్లవ్య

రాహిత్యమును గూడ వామోదించుట లేనది ఆసభలో వెల్లడియగుచుచే మహాత్మ్యనకు అధికమున సంతోషము కలిగెను. క్రమముగా కాంగ్రెసు రాజకీయములను త్యజించి ఖద్దరు విషయమున పనిచేయ వారంభించెను.

రక్తపుపోటు

పూనాప్రాంతమున సంచారము జరుగుచుండగా రక్తపుపోటునలన మహాత్మ్యన కాకస్మికముగా ప్రబలమగు నవస్వస్థత కలిగినది. అపుడు మహాత్మ్యకు ఆంధ్ర సంస్థానాధిపతిచే పర్యోక్తుడై కొద్దిరోజులచట నివసించెను. పిమ్మట మైసూరు సంస్థానమువారి సవరణల కై కొని కొన్ని కెలపాటు నంది కొండలపైని పిమ్మట బెంగళూరులోను నివసించెను.

21 రోజులు ఉపవాసము

దేశమున హిందూమహాత్మ్యదీయ కలహములు ప్రబలట చే నైకమర్మమును కలిగించుటకోరకు 18-9-24 వెంటలం డిల్లీలో 21 రోజులు మహాత్మ్యకు నిరతనదీక్ష బూనెను.

అసహాయోద్యమమును విరమించుట

28-10-24 వ రీకింకుప్రభువు రాలటచ్చెమును మరల ప్రయోగించెను. సుభౌషుచంద్రహాసుగారు మున్నగువారిని అరెస్టుచేసిరి. అపుడు మహాత్మ్యనకును స్వరాజ్యపక్షమునకును బిడంబుచిక జోగినది. ఈ బిడంబుచిక తీర్మానము 1924 డిశంబరులో మహాత్మ్యని అధ్యక్షతక్రింద బెల్గాములో జరిగిన కాంగ్రెసుమహాసభలో స్థిరపరుపబడెను. కాంగ్రెసుసంఘములు స్వరాజ్యపక్షమునకు వశపరుపబడెను. 16-8-25 వ దేశబంధు దాసుగారు మృతికొందిరి. స్వరాజ్యపక్షమున రెండు చీలిక లేర్పడెను. తుడుప్పుల విజయముతో భిలాఫతు సమస్య పరిష్కరింపబడెను.

అధినివేశస్వాతంత్ర్యము

1928 డిశంబరులో కలకత్తాలో పంపిత మోతీలాలు నెహ్రూగారి అధ్యక్షతక్రింద జరిగిన 48 వ కాంగ్రెసుమహాసభలో నెహ్రూ నివేదిక ఆమోదించబడుటకు మహాత్మ్యని పంకుబుచియే ముఖ్యకారణము. మహాత్మ్యకు మరల రాజకీయములందు ప్రవేశించి అధినివేశ స్వాతంత్ర్య తీర్మానము మహాపాదించెను. దీనిని బ్రిటీషువారు 31-12-29 వ తేదీలోగా వెరవే

రవ్వనిచో 1-1-30 వ తేదీని పంచాంగస్థాతంత్ర్యవాది నని ప్రకటించెదనని శివభముచే నెనుగాన వాతీర్యానమున, నెహ్రూ నివేదికయునుగూడ నామోదించబడినది.

సత్యాగ్రహము ఆచరణలోనికి వచ్చుట

పంజాబులో నురువ్యారముల కొరకు ఆకాశీసిక్కులు సత్యాగ్రహమొనరించిరి. తిరువాన్కూరులో వైకమునందున, నుజరాతులో బోర్నమతాలాకాలోను, మధ్యరాష్ట్రములలోను, నాగపూరులోను పంగరాష్ట్రమున పటుకాలీలోను సత్యాగ్రహము ఆచరణలోనికి లేచినది.

బాన్డోలీ సత్యాగ్రహము

మహాత్ముని ముఖ్యశిష్యులలో ప్రధానులగు సర్దారు వల్లభభాయి పటేలుగారు మహాత్ముని సలహా ప్రకారము నాయకత్వము వహించి బాన్డోలీ సత్యాగ్రహమును జయప్రదముగా నెరవేర్చిరి.

అఖిలభారత తంత్రుకారక సంఘము

1925 లో మహాత్ముడు ఆ. భా. తంత్రుకారక సంఘము చేర్చరచెను. దేశమునందంతటను కాభాసంఘము లేర్పరుపబడినది. ఖద్దరు కత్తిధికమగు ఆభివృద్ధికలిగినది. ఈ పందర్కమున మహాత్ముడు దేశమునందంతటను సంచారముచేసి భవమును సమహర్షయన్నాడు.

రాత్నము

కవిరాజ శ్రీ రాజా వత్సవాయి వేంకటనీలాద్రి రాజుగారు

రాత్నమా యిది కాదు రాజకీయాశయోత్సంగ భారత కామదోష్ఠి గాని యేకులా యివి గావు హిందూజనానూన కామధుక్తన మామకములు గాని వసుకుటా యిది గాదు వర్ణమానవకామ నైచికీ నవదోహవంబు గాని నూలుపో గిది కాదు సూర్య భారత కామ సౌరభేయీ యోధార గాని కాదు కా దిది కదురుర్పుంకారరవము - నకలభారతవర్ష ప్రభాసుజాత దీప్రకామగవీ నవీనప్రదోహ - భవఘుమంఘుమ ఘుంఘుమారవము గాని.

బర్మా సింహళ ద్రవిడ ఆంగ్లరాష్ట్రములందు మహాత్ముడు సంచారముగావించెను. మైసూరు రాష్ట్రమునందుగూడ సంచార మొనరించెను. ఇతడు సంయుక్తరాష్ట్రములందు సంచార మొనరించుచు కాన్పూరు కాశీనగరముల కేగి కాశీనగరమునండి 28-9-29 ని జరిగిన భారతకాంగ్రెసు స్థాయిసంఘ సభ కొరకు లక్నో వెళ్లెను.

లాహోరుకాంగ్రెసు మహాసభాధ్యక్షత

1929 డిశంబరులో లాహోరులో జరుగనున్న మహాసభకు రాష్ట్రీయసంఘములను, సన్మానసంఘమునుగూడ మహాత్ముడే అధ్యక్షునిగా నెన్నుకొనెనుగాని మహాత్ము డింగీకరింపలేదు. 28 తేదీని లక్నోలో జరిగిన భా. కాం. స్థాయి సంఘసభలో గూడ మహాత్ము డింగీకరింపనందున పండిత జనమరలాలు నెహ్రూగారిని అధ్యక్షునిగా స్థాయిసంఘవత్సవార్ముకొనిరి.

వచ్చిపూర్తి దినము

2-10-29 తేదీ వాడు మహాత్ముడు కాశీనగరమున బాబూ భగవాన్ దాస్గారి ఆతిథ్యమున మండిరి. దేశమంతటను సభలు జరుపబడి వచ్చిపూర్తిదినము సందర్భమున వారి దీర్ఘాయుస్సు కొఱకు ప్రార్థనలు గావించబడినది.

ఉత్తరీయమును ధరించిన వైఖరి

కటివస్త్రప్రధారణము-సామూహ్యర్థిగహామ

దక్షిణాస్థికానుండి భారతి దేశమునకు వచ్చిన
క్రొత్తలోది వైఖరి

కటివస్త్రప్రధారణ వైఖరి

బరిష్టరుగా
ప్రజ్ఞాసుచేయుచున్న పుటివైఖరి

మహాత్ముని
పాశ్చాత్యవాగరకతావైఖరి

గాంధీబోషిని ధరించిన వైఖరి

ఆశ్రమవాసియగు గాంధీ

మహాత్ముడు-యంగుళిండియు పత్రిక సంపాదకుడు

చిరువగవులో నమస్కరించుచుండటం

సన్మానసభలో ప్రత్యక్షరమను చదువుచున్నది

పెమ్మసాని వీరతిమ్మానాయుడు

[పెమ్మసాని తిమ్మానాయునిని గురించిన యీ క్రింది వృత్తాంతము స్థానిక చరిత్రలలోనుండి గ్రహింపబడినది. ఆధికారమువలన రాక పూర్వము ఆనంతమువారి వృత్తాంతమును, వారికి పెమ్మసాని వారసుడేడు కలిగినవిధమును, వారివాడెములను గూర్చి తెలుపుచుండుటచేత చరిత్రసాక్షులు కిది కొంత యుపయుక్తముగను, ముచ్చటగను నుండకపోవని తెలింది కాని నిచ్చట సాంఘికముయినవ్వాను. — మ. సోమశేఖరశర్మ.]

పాఠదేవ మహారాయలవారి కాలంలో పాపురేళ్ల తిమ్మానాయుడు (రాయలవారియాజ్ఞవనుసరించి) యాడక్కిగ్రామానికి వచ్చి గ్రామంలో కిల్లా ఆవరణం యేర్పరిచి... 20 మంది శిల్పిందని పురుషులొని కిల్లాలో తమ యిల్లుకట్టించి గ్రామంపై చేసుకుంటూ పోలం కిర్దుచేసుకొని అనుభవించుకుంటూ పుండెను. పాపురేళ్ల తిమ్మానాయునికి కొమాళ్లు లేనందున తన యిలవేల్పు వీరభద్రుణ్ణి వేడుకుంటే కొమారుడు కలిగినట్లయితే సీపేరుపెనుతూ పున్నామని చెప్పి నిత్యమున్న భక్తిపూర్వకంగా వీరభద్రప్రస్వాదిని శేవచేసుకుంటూ పుండగా కొన్ని దినములకు శ్రీస్వామిచారి అనుగ్రహం వల్ల కొమారుడు కలిగెను. ఆ కొమారుడీపేరు వీరతిమ్మానాయుడని పేరుపెట్టి శ్రీస్వామివారికి నకలవై భవములున్న బరిగిస్తుండెను. అప్పుడు గ్రామానకు శిష్యులం వకకొనుమీద వక పూరు తమతల్లిపేరట పెంకటాపురం అనే గ్రామం కట్టించి భావి తొవ్విం చెను. తర్వాత కొన్నాళ్లకు ఆపాపురేళ్ల తిమ్మానాయునికి కాలంసమీపించేటప్పటికి తనకుమారుణ్ణి విలిపించి మహాదేవభట్ల కుమారుడైన చెన్న నాయుని కుమారుణ్ణి అనిచెప్పి తర్వాత

రాజును విలిపించి లోగడ రాయలవారి ఆజ్ఞ తినుకొని మీరొడిగారున్న మేమున్న వచ్చి గ్రామం కోటకట్టించి చుట్టు రెండువలెలు కట్టించితిమి. పోలం తెగుబడి అవుతూవున్నది. యిక్కడిసంగతులు రాయలవారితో విజ్ఞాపన చెయ్యవలెననివుంటిమి గుంతలో త్వకు కాలం పరిషత్వమాయనుగన్ను మీతోపున్న పూర్వోత్తరం చెప్పితిని గన్ను మీరు బుద్ధిమంతులై రాయలవారి సన్నిధికిపోయి ముందు జరుగవలసిన కార్యములకు నిర్వాహకం చేసుకోవలసినదని పుభయులకు చెప్పి తిమ్మానాయుడు స్వర్గస్తుడాయను..... (తొడిమాటలను బట్టి) విజయనగరానకు పోయి శ్రీమద్రాజాధిరాజ రాజపరమేశ్వర శ్రీ వీరప్రతాపశృంగదేవ మహారాయలు వజ్రసింహాసనాసీనులై పృథివీ రాజ్యంచేయుచుండగా వీరతిమ్మానాయుడు కొలువుకుపోయి దండం సమర్పించి పరాకాశేను పెమ్మసాని వీరతిమ్మానాయుణ్ణి మాతొడి పాపురేళ్ల తిమ్మానాయుడు..... అని చెప్పి నందున అప్పుడు రాయలవారు అనుజ్ఞ యిచ్చి నది యేమంటే మొదట పాపురేళ్ల తిమ్మానాయుని కుమారుణ్ణి అనిచెప్పి తర్వాత

పెమ్మసాని తిమ్మానాయుణ్ణి అని చెప్పినావు. యీ రెండుపేర్లు యాల చెప్పితివని అడిగినందున అప్పుడు తిమ్మానాయుడు తిరిగి మనవిచేసిన వైసం—పరాకా-లోగడ రాయలవారు మా తండ్రిని పాపురేళ్లమీద కొల్వవ్రుంచి వ్రుండగా పాపురేళ్ల తిమ్మానాయుడు అని పేరువచ్చెను. పూర్వాన్నుంచి మాయంటిపేరు పెమ్మసాని వారు అయినందున పెమ్మసానితిమ్మానాయుడు అనేపేరు పూర్వంనుంచి కలిగివున్నది గనుక పాపురేళ్ల తిమ్మానాయుడి కుమారుణ్ణి అని చెప్పితే యేలినవారి కేమి యేలినవాఁడుమృతులు మొదలైనవారి కేమి సులభంగా తెలుసునని తలచి అప్రకారం మనవిచేసినానని చెప్పి కున్నందుకు రాయలవారు చదురున కూర్చు నేటందుకు అడ్డు చేసిరి. అప్పుడు యీవీర తిమ్మానాయుడు తిరుగా రాయలవారికి దండం సమర్పించి పరాకా—మామూలపురుషుడు ఆలం వెంకటపతి నాయుడనేవాడు—నెలదిన ముల శిశువు అయివుండగా తల్లి తండ్రి యిద్దరు కాలం చేసినందున వారి యిట్లో వ్రుండే పెమ్మసాని అనే బోనగత్తె ఆ శిశువును యెత్తి పెంచినందున అప్పుడు పెమ్మసాని వెంకటపతినాయుడని పిల్వబడుకూ వచ్చిరనిన్ని యీ వెంకటపతినాయుడి కుమారుడే మా

తండ్రి అయిన పెమ్మసాని తిమ్మానాయుడు అనిన్ని నాపేరు వీరతిమ్మానాయుడు అనిన్ని వివరించెను.

యితనియందు రాయలవారు కరుణించి వ్రుండగానే మరికొన్ని దినములకు కార్యం ప్రసక్తి అయినందున యీ వీరతిమ్మానాయుణ్ణి పిలిపించి కొంతవైస్యం యిచ్చి నీవు యీ కార్యం ఫత్తే చేసుకొని రమ్మని శేలపు యిచ్చి నందున అచేప్రకారం కార్యభారమందు మెహ న్నతు చేశి జయప్రదం చేసుకుని వచ్చి దండ ములు సమర్పించి నన్నిధిని నిలిదినందున అప్పు డు రాయలవారు కరుణించి యాడకి అనే పర గణా ఘండికోట తుకిడిలో చేరిన తాలూకా జహాగీరు దయచేసినారు.....
.....పిదప రాయలవారి అనుజ్ఞ తీసుకుని వీరతిమ్మానాయుడు యాడక్కిగ్రామానికి వచ్చి శ్రీ స్వామికి దండములు సమర్పించి వ్రుత్సవం చేయించి తమ యిష్టదైవమైన వెంకటరమణ ప్రతిమె ముందరవుండేట్లున్ను వెనుకతట్టు తమ కులదైవమైన యాడకి వీరభద్ర అనే పేరు నాగరం అక్షరాలతో నాయణి మాడలు రూకలు తన్నాలు వేయించి రాజ్యంలో నడిచే లాగున చేసిరి.

[స్థానికచరిత్రల నుండి]

డా॥ ఆచారి లక్ష్మి గారు
బరంపూరులో గౌరవ తెంచి మేజిస్ట్రేటుగ
వీయమింపబడిన ప్రథమ స్త్రీ.

శ్రీమతి అలిమేలు మంగతాయారమ్మగారు
మదరాసు జిల్లా విద్యాసంఘసభ్యురాలుగ నియమింపబడిరి.

ANANDA PATRICKA

నేదనాయకం కన్యగారు, బి. ఎ., యల్. టి.

ఈమె పుద్రాను విశ్వవిద్యాలయమునందు జర్మను భాషలో ఉత్తీర్ణులయ్యెను. ఇంతవఱకు ఏ స్త్రీయు ఈ పరీక్ష యందు విజయము నందియింపలేదు.

ANANDA PATRICKA

శ్రీమతి డా॥ జానుగారు

మదరాసు ప్రభుత్వమునందు పంపగా ఇంగ్లండునుజోయి ఉన్నతి వైద్యవిద్యను విదేశీ తిరిగివచ్చిరి.

స్వాగతము

అల్లంశెట్టి అప్పయ్యగారు

మందానిలోద్భూత చందనానోకహా విరత సువాసనావితతి యెచట;
పరివక్ష్య మాకందఫల రసాస్వాదనానంద గ్రథిత కీరబృంద మెచట;
సాంద్ర శరచ్ఛంద్రచంద్రికా ధవళిత విమల సౌభాగభాగము లెచట;
దర వికస్వర మరోహర చిన ప్రసవ సంవాసితామల సరోవరము లెచట;
నచట నర్పితం నీకుఁ గళ్యాణరాగ-సలలితాస్మృత్యైయుక్త సుస్వాగతంబు
బాగు బాగు యామోదధరిత మతిని-గైకొనెను వేగ రారమ్ము కవికుమార!

పత్రికా సన్మానము

సన్మానపత్రము

ఆంధ్ర, కృష్ణాపత్రికా సంపాదకులుగు

నాగేశ్వరరావు కృష్ణారాయలు చరణసన్నిధికి

ఇప్పటి కేరళదీని యొకేంద్రమునందు ఆంధ్ర కృష్ణా పత్రికల మూలమున యాభివృద్ధి జరిగిన వికాసమునకై సర్వతోముఖముగ ప్రయత్నించుచున్న జేకోధారక కాశీ నాథుని నాగేశ్వరరావుగారికిని, ముట్నూరి కృష్ణారావు గారికిని ఆంధ్రమహాజనుల పక్షమున భక్తితాపైర్వములతో ప్రణమిల్లుచున్నాము.

చైతన్యములనుండియు సఖిండును తన మహా శక్తిని విస్తరించి విచారామాంధ్యమున నున్న ఆంధ్రమహా జనమును ముక్తకంఠముతో కేల్కొలిపిన మీ యిరువుర కును నమస్కారములు.

స్వరంభ్రజేతములనుండి వార్తాపత్రికలు రాజ్య తంత్రమునం దత్యంత ప్రభావములుగా గౌరవింపబడు చున్నవి. పరాధీనమగు మనదేశమున నొకవైపున నిరా కావాత్మలైన ప్రజల నిరాదరణమునకును, మరొకవైపున ప్రభువుల వైముక్తిమునకును పాత్రములై నిరేజములగు చున్న ఆపత్నమయమున మహాదీక్షులపై ప్రతిభావం త్రములును, ప్రజారంజకములును, దేశపితైకములు నగు రచయిత, వ్యాఖ్యకులు నాంధ్రకేశవమున పైర్వమును, శాంతిని చేపూర్చిన మీరు సంపదములు!

తీర్థధూతులైన మీ కినే ప్రణామములు. కాల పర్యవృత్తములై గ్రువ్వుపట్టియున్న ఆంధ్రుల మనో బుద్ధులు మీ శంకలచే ముగ్ధైత్యములై నవనబోదకాభి గుచుల దనరాదునున్నవి. కాలపురంధ్ర ఆర్వర్వ రంజిత కును మీ మనస్సీరుయందు కాదదామూర్తి యైవది. దేవమాన్ది చిత్రవిద్యామూర్తియై, ప్రభుత్వీశి యుప దేశించెనో, చైరాగ్యకోభిరయై నివృత్తిశే గజుచెనో,

కాలమాన్దియై జాతీయధర్మమునే యుద్ధోపేంద్రజో కాని యాంధ్రులు లెరింగిరి, కన్మయులైతి.

నాగేశ్వరరా, కృష్ణారాయ, నిరంతరాయముగ మీ తాపస్వివ జేతనేన నుచిరికిని సత్కీంపజాల మని యెరింగియు, నీనుభ సమయమున మీ సమక్షమున మా యానందమును వెల్లిపుచ్చి భవ్యుల మగుచున్నాము. సర్వ క్షరుడు మీ యిరువురను చైతన్యరాయరాజోగ్యతంతుల నొనర్చుగాక!

తెజనాథ. } ఇట్లు మీ కేయికాంక్షి,
8-9-1929 } ఆంధ్ర, కృష్ణా పత్రికల
సన్మాననంఘము.

శ్రీ కా. నాగేశ్వరరావుగారి ప్రత్యుత్తిరము

ఓం నమః ప్రణవార్థాయ శుభజ్ఞానైకమూర్తయే,
విరమ్బలాయ ప్రసన్నాయ దక్షిణామూర్తయే నమః.

ఈ సన్మానపత్ర కన్యకలైఖారమును పంపించిన క్షయిత గౌ. వరసింహరాజుగారికిని, సన్మాన సంఘా ధ్యక్షునకును, సన్మానసంఘమునకును, సదస్యులకును, దేశరాంధ్రవులకును వారు చూపిన గౌరవాదరణములకు సం దనములకు సమర్పించుచున్నాము. ఆనందసమయమునందు మానవ్యాఖ్య యుచిరము. బహిరంగముగ సన్మానోద్య మునందగు ప్రమేయము గల మిశ్రులగుటచేతనే రహస్య ముగ పట్టి కేలించిన మహాజనులనును సంపదముల పర్పించు చున్నాము. ఆంధ్రదృష్టికిని, పత్రికానిర్వహణమునకును నేను చేసిన ఘనకార్య మేదియును లేదని నేను జానుగ నెఱుగుదును. ఏ వ్యర్థ ప్రయోజనమునో సమహర్షివను వని లోపభూయిష్టమనియును నేనెఱుంగుదును. ఇట్టి సంపద్యములం దీ సన్మానమునం దహంకారమున కలకాళ ము లేదని చనవిచేయుచున్నాను. కేవల మాంధ్రసోద

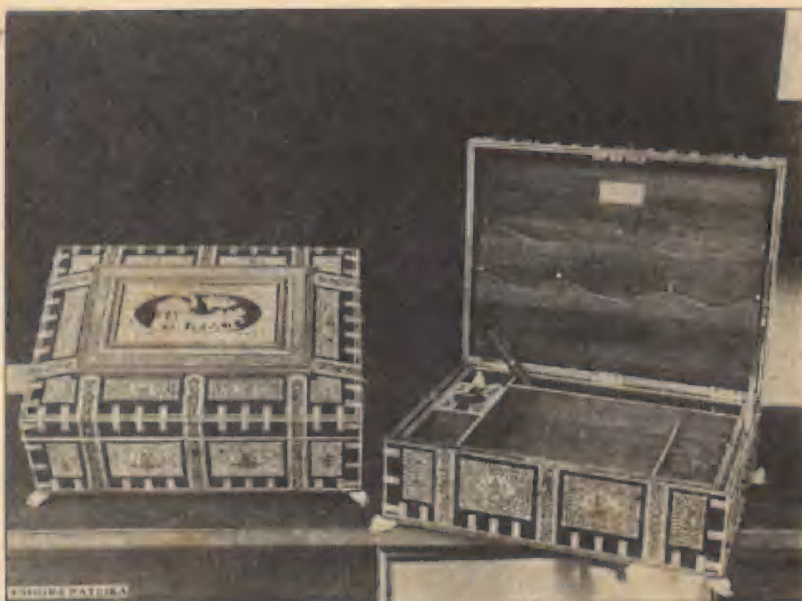
గుల క్రేమయే దీనికి మూలమనియును, నా ప్రయోజక త్వము గాదనియును మనవి చేయుచున్నాము. ఈ సన్యాసము సాధారణ చివరియను, పెండుల కేర్పరచినదియను, దీని ప్రయోజన పేరి యొకటియును నే మూహింపజాలక పోయినను, ఆంధ్రపత్రికా సన్యాసము చ్యుక్తిగతమైన సన్యాసము గాదనియు, ప్రజాశేయసన్యాస మనియును నేను విశ్వసించుచున్నాను. ఆంధ్రాధ్యక్షయమున కందకో మహానుభావు లిరీతరంగములందువలె పత్రికానిర్వహణమునందును పాటుబడి ప్రజాగౌరవమునకు పాత్రులైరి. ఆ మహానుభావులందు రావుబహద్దరు వీరేశలింగము పంతులుగారు పకలవిధములను పూజ్యులు. ౧౮౮౭ న సంవత్సరమునందు కృతాంతిని ప్రకటించిన మహాపాధ్యాయ వేంకటరాయశాస్త్రిగారు మొదలు నేటివరకును పెండకో మహానుభావు ఆంధ్రాధ్యక్షయమునకై పత్రికానిర్వహణమును జేసియుండిరి. రావుబహద్దరు వీరేశలింగము పంతులుగారు, చిలకపత్రి లక్ష్మీవ్రహ్మసింహము పంతులుగారు, చిలుపూరి వీరభద్రరావుగారు, ఏ. పి. పార్థసారథి నాయుడుగారు, రంగయ్య నాయుడుగారు, శేషాచార్యులు గారు, శేషాలపతిగారు, మొదలగు పత్రికా నిర్వాహకులు సన్యాసమునకు పాత్రులు, పురుషార్థప్రణామి, వివేకవర్ధని, చింతామణి, ఆంధ్రకేసరి, దేశమాత, ఆంధ్రప్రకాశిక, శోకభి, దేవాభివాని, న్యాయదీపిక, సమదర్శిని, కాంగ్రసుపత్రిక, సత్యాగ్రహి, బంద్రాపతి మొదలగుపత్రికలును సన్యాసమునకు భాజనములు. కృద్ధాపయమునందును నీసన్యాసవిధి వలంకరించుచున్న వ్యాపతి సుహృదరావు పంతులుగారును, పత్రికానిర్వహణమునందు కష్టముల ననుభవించిన సహృద్యులు రావుగారును యథార్థముగ నీసన్యాసమున కర్హులుగ నున్నారు. హిందూ, వివేకవర్ధని, చింతామణి మొదలగు పత్రికల నిర్వహణమునందును, రాజ్యాంగ రంగమునందును పంతులుగారు చేసిన సేవ సన్యాసమునకు దనియొన్నది. నేటిసన్యాసమున కాంధ్ర కృష్ణాపత్రికలు నిమిత్తకారణము కాని యథార్థకారణము గాదు. సన్యాసమున కాంధ్రపత్రికా నిర్వాహకు లందరును వధికారులు.

జొంబయి నగరమునందు ౧౯౧౮ న సంవత్సరమునం బాంధ్రపత్రికను ప్రారంభించినపుడు కలశోత్సవము నే నీమహాసన్యాసము మూహించి యుండలేదు. ప్రపంచమునందు ఘటనాఘటన ఫలములను మహానుభావులకును నూహించుట సాధ్యముగాదు. నా మఱి యల్పజ్ఞున కది బొమ్మగా నపాధ్యము. కాని మహాసంకల్పము చేసి యంబరాగోపమును జేయుట మానవస్వభావము. ఫలము నై వాధీనము. జొంబయి కలకత్తా నగరములందు విశేష వ్యాపకముగల దేశియవారాధ్యపత్రికలను నానిరీతురాంధ్రాధ్యక్షయమున కాంధ్రపత్రికా ప్రచురణావరము గోచరంజైనది. పెండకోమహానుభావు పండితయం బాంధ్రరాష్ట్ర నిర్వాహావసరమును స్వీకరింపబడినది. ఆంధ్రమహాభి లాంధ్రరాష్ట్రావసరము నంగీకరించినది. ఆరంభమునందు పరిహాసపాత్రమైన ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్వాహము వర్తమానకాలమునందు ప్రయోగ యోగ్యముగ గ్రహింపబడుచున్నను, కార్యరూపమును బాల్పదండుట కోపనీయము. దీనికి మన నిద్రాపకయో కారణము. గతించిన ౨౨ ఏండ్లయందును ఆంధ్రపత్రిక ఆంధ్రాధ్యక్షయమునకు చేసిన సేవను నిర్ణయింపగలి యధికారము ప్రజలమీదనే గలదు. ఆంధ్రపత్రిక చేసిన కృత్యమైన సేవను గొప్పగాజేసి సన్యాసించినందులకు కృతజ్ఞతను తెలుపుచున్నాను. ఈ కృత్యఫలమునకైనను పత్రికానిర్వహణమునందు బాల్పానిన సేవావరాయణు లందరును పాత్రులు. నేను నిమిత్తమాత్రుడను. కోపల్లి వేంకటరమణారావుగారు, అదిత్యాది గోపాలరావుగారు, ఆచార్యుల వారాయణరావుగారు, కోటంరాజు పున్నయ్యగారు, గాడిరెడ్ల బాలిశర్వాధిపతిగారు, చిల్లా శేష నిరారావుగారు మొదలగు పంపాదకులును నిరీతరహిత పాదకులు, అన్యుమార్పడివారు, పరిపాలకులు నీసన్యాసమునకు పాత్రులు. ముఖ్యముగా జొంబాయి యందు పత్రికను ప్రారంభించిన కాలమునుండియును నేటివరకును పత్రికా ప్రకటనమునం దభిమానముతో పనిచేయుచున్న వారాయణపూర్ణిమాయుడు, పార్థసారథినాయుడు, గోపాలపూర్ణిమాయుడు గారలు మొదలగు

ఆంధ్ర కృష్ణాపత్రికల సన్నానసభ

అధ్యక్షులగు గౌ. పరిసింహరాజుగారు దుఃస్వస్థులగుందుట వీరికి ఇరుప్రక్కల నుండియు కృష్ణారావు, కా. నాగేశ్వరరావువంటులుగార్లు గలరు.

పత్రికాధిపతులకు కానుకగా ఇచ్చిన పెండి దంఠపు బెట్టెలు

ఆంధ్ర ప్రత్తికా కార్యాలయమున 13-వ సంవత్సరపు గణపతిపూజ

వాడు కృతజ్ఞులకు పాత్రులు. అనుదినమును పత్రికానిర్వహణమునందు పాల్గొనెడివారందరినను స్థానదళాభేదము లేక సన్మానసంయర్థమునందు చేర్చి వదిలియున్నారు.

వార్తాపత్రికలు ప్రజాసంకల్పములకును, ప్రజాభీష్టములకును, ప్రజాతీశయములకును ప్రతిబింబములు. స్వాతంత్ర్యదేశము లందునలె పౌరతంత్ర్యదేశములందు వార్తాపత్రికలకు గౌరవప్రతిష్ఠలు లేవు. ముఖ్యముగ దేశభాషాపత్రికలకు బొత్తుగ లేవు. దేశభాషాపత్రికలు ప్రభుత్వ నిర్బంధములకును, ప్రజల నిరాదరణకును పాల్పడుచున్నవి. ఆరంభమునుండియు కాంగ్రెసు నిర్ణయించిన రాజ్యావీరిని నవలంబించుట కాంగ్రహపత్రిక ప్రయత్నించినది. అంతర్వీక్షేదములకు, ప్రభుత్వధిక్కారములకు గమనింపక స్వరాజ్యస్థితికై కాంగ్రెసుభ్యజమును సంపదించుటకై ప్రయత్నించినది. ఆర్థిక పైతిక మరె సాంఘిక విషయములందును సమరసభావమును గాపాడుట కాంగ్రహపత్రిక యత్నించినది. కాని సాధనము సాధ్యమును సంభావించినపుడు కురుక్షేత్రమునందు విజయునకు గలిగిన విహడమే పత్రికా నిర్వాహకులకును గలగుచున్నది. చేసినది స్వల్పము. చేయవలసినది యపారము. చేసిన దానియందును సంశయములు ప్రబలనపుడు గిరుల్లాసము గలుగుచున్నది. కాని నే దీమహాసభయం దాంగ్రహ్యరూపస్వభావములను ప్రకృష్టముగ సందర్శించునపుడు సంకేసాసమ్మాహము లందరించి స్వధర్మనిర్వహణాభిలాష మున్వృక్తమగుచున్నది. ఆంగ్రహదేశమునకు దూరస్థమైన బొంబయియందు తేసిన యంతురాకోపగానే దాంగ్రహదేశసభ్యుల మైన విజయవాడయం దాంగ్రహమహాజనుల సమక్షమున మూర్తీభవించినది. ఈ మహాసభ ఆంగ్రాభ్యుదయమునకు స్వధర్మ నిర్వహణాదీక్షను మనదేశీయమన్నది. ఆంగ్రుల శుభాస్యకై వమైవ శ్రీరామ చంద్రమూర్తీ కర్మయోగి, జ్ఞానయోగి. ఈరెండు యోగములను సమన్వయముచేయుటయే విశ్వకల్యాణమునకును, ఆంగ్రాభ్యుదయమునకును సాధనములు. అహింసా దీప్తపరాయణుడు సత్యాగ్రహసంపన్నుడు గాంధీమహాశుుడు భారత బాతీయదీపమునందు, ప్రపంచయోత్రయందు

మారేన యుగ నిర్మాణమును జేయుచున్నాడు. ఈ శుభ సమయమునందు వారి యనుచరులమై పనిచేయుట మహాభాగ్యము. ఆంగ్రహపత్రికల సన్మాన నిమిత్తమున ఆంగ్రహకోకము ప్రవృత్తిభిక్షావసంస్కరణములు గలిగి పురుషార్థములకు బడయునటుల శ్రీరామచంద్రమూర్తి యాశీర్వదించుగాలి. ఈ సన్మానసభలను సంకల్పించి బహుశ్రమల కోర్చి వానిని జయప్రదముగ నిర్వహించిన ఆచటపట్టి నారాయణరావుగారు మా కృతజ్ఞులకును, ఆంగ్రుల కృతజ్ఞులకును పాత్రులు."

శ్రీ ముటువూరి కృష్ణారావుగారి ప్రత్యుత్తరము

ఈ సన్మానము, దీర్ఘకాలమునుండి పనిచేయుచున్న పు కారణమున కృష్ణాంగ్రహ పత్రికల చేదన జరుపబడుచున్నది. తెలుగుపత్రిక లన్నిటి క్రేయము నుద్దేశించి సంకల్పింపబడిన పని కార్యవర్గులు చెప్పినందున నాయవంగీకారము నుపసంహరించుకొంటిని. ఇంతకు నీ సన్మానము కేవలము అభిమానపూర్వకమైనదే కాని తెలుగుపత్రికల యభివృద్ధికి సంవృప్తి చెంది కాదనుట నిస్సంశయము. తెలుగు పత్రికలలో గొంతెవరికైనా ఆంగ్రహపత్రిక తప్ప, ఇక నేవియు లేనంత కలిగి ప్రసంగమునములుగ లేవని చెప్పట యవసరము. తెలుగు పత్రికల హైస్థితికి ప్రజలు బాధ్యులు కారని మాత్రము చెప్పవలసియున్నది. విద్యావంతులగు, సంస్కారులును పత్రికా నిర్వహణమునకు బానుకొనక పోవుటచేతనే పత్రికలకు దేశములో దగిన వ్యాప్తికాని, పలుకుబడి గాని, లేకున్న వనుట నిజము. వైద్యకాస్త్రమునందు ముగియలేని గాని దాక్తులు ప్రాక్తికు చేయుటకు యోగ్యుల కలుగదు. వ్యాయాసమును వారి కాస్త్రమునందు కొంత పొందిత్యమును, తిక్కయతును బొందినగాని వారికి పట్టాలు వుట్టువు. బీచర్లకు ఎల్. డి. శిక్షణము విధించబడినది. కాని ఎడిటర్లుగటకు నెట్టి శిక్షణము అవసరము లేదు! ఒక అచ్చుకూటము, ఒక బేలు కాగితము, ఒక ఊటకలము సమకూడిన చాలును, పత్రికాధిపత్యము సిద్ధించును. పత్రికానిర్వహణము చాల బాగ్యకతో

గూడిన కార్యము, భాషాప్రభుత్వము, రచనాకాలము, భాషాదేశము ఉన్నచాలవు. క్రమానుగతములైన పంప్రచారములను, భారావాహికములైన మరి మాదలను గుర్తింపగల చరిత్రజ్ఞానము, ప్రజల నిజమనోధర్మములను, నిగూఢ చిత్రవృత్తులను పరీక్షింపగల భాషావాళికి, ప్రపంచ పరిణామములను బలంపగల విశాలదృష్టి, వేళధనితన్యము నుపలక్షింపగల గంభీర విశ్వాసము, పత్రికా విపత్తులు అలంబయిపోవడమైన బతుకాయు. వీని యన్నిటికంటెను గాఢమైనది నిర్మలమైన స్వీకరించి, ఈ బతుకాయులు పత్రికా నిర్వాహకులతో జాలవలెను కొరవడి యందుటచేతనే, తెలుగు పత్రికలు పొంపడనింత గౌరవమును బొందుట లేదని చెప్పినందుకు సోపర పత్రికాధిపతులు మన్నించెదరు గాక!

పత్రికల యుపకృతితోపాటు, అపకృతినిగూడ నలచుకొనినప్పుడు పత్రికా వ్యాప్తి రేగినంతకే తేడా యైన దని చింతించుట కవకాశముండదు. ఇక్కాలమున ప్రజావనోధమునకును, ప్రపంచ పరిజ్ఞానమునకును, సామాన్య విద్యా వ్యాపనమునకును పత్రిక యొక సాధన మునుటకు సందియము లేదు. కాని భాషాకృపవ్యాధు ముగ, నీ కేళ్లనంటి కొన్ని కేళ్లు మాడ గలవు. పత్రికా పతనము మాలమున జ్ఞానప్రదమైన ఉద్బోధనావోకనము క్రమముగ మరుగుమయమైనది నిజమగు చెలియని విషయము కాదు. ప్రజలలో గ్రంథావలోకనమే చాల అగును. అక్షరాస్యు లేకొలది నిమిషములైనను మేధావులను, జ్ఞానసంపన్నులను రచించిన ఉత్తమ గ్రంథములను బడింపక తాత్కాలిక విశోదమున గల్పించు పత్రికలను బదువు అభ్యాసముకటి దేశమునందు వ్యాపించుచున్నది. కొందరు యువకులు బలము, పుష్టి నిర్దుభోజనమును మాని, జీవోపాధిపత్యమును బరికొల్పు కాఫీ పోల్కుచే కేరణ్యముగ తేసికొని అశీర్లవాదులగు లోనగుచున్నట్లు, ఆత్మోన్నతికిని చిత్రసంస్కారమునకును తోడ్పడు సన్నిభపతనమునకు బ్రత్యామ్నాయముగ బుద్ధిచాపల్యకరములగు పత్రికలను పారాయణము చేయుచుండుటచే చిత్ర విధ్రమగుములకు లోనగుట సంభవించుచున్నది. పత్రికాపతనము ప్రజలలో గొంత ప్రబోధము

నకు సాయపడుచున్నను, స్వతంత్ర చింతనా పటివను మురికొల్పజాలక పరప్రకృత్యముచేయు బలపరచుటకే యొక్కమగ నుపకరించుచున్న దనిమాడ కొంచెము బరికీలింపిన చెలియగలను. పత్రికలయన్ని సాయములు సహితము శ్రమప్రమాదములతోగూడిన వ్యక్తిగతాశయములే యని తెలిసికొనటకు బదులు, అవి కరసావహింపవలసి ప్రమాణ వాక్యములగు అవసామాన్యము స్వీకరించుటకు దనుపందర్శములు కల్పింపబడుచున్నవి. పత్రికలు ప్రకాశిస్తాయ వ్యక్తిగతమునకు బూనుకొనుచున్న ట్లకాయపోహ వ్యాపించియున్నది. ప్రకాశిస్తాయ మనునది బాహ్యమున స్పష్టముగ విశ్లేషమైయుండు భావము కాదు. పత్రికాధిపతి రచయిక్కయో, రచివకు మొక్కయో, తాత్కాలికనిర్ణయము నిర్వహణమోదము బడయునట్లు చేయుటకు దాని ప్రాశస్త్యమును స్వతంత్రయుక్తులతో నిరూపించుటకు బదులు, దానిని బ్రజలపై రుద్ది, వారు నమ్ముచున్న సిద్ధాంత మదియే యను వ్యామోహమును గల్పించుట పత్రికారచనా నైపుణ్యముగ చెంచబడుచున్నది. అర్చకుడు తన చేతితోతీసిన పశువుయద్దకు విశ్మేష్యురగు భావించి భూపదీపవైవేద్యము లొనగునట్లు పత్రికాధిపతులు స్వీకృతాభిప్రాయములను ప్రకాశిస్తాయముగ బ్రతిష్ఠించి పత్రికలలో నూరేసించుట ప్రచారకధర్మముగ విశ్వసింపబడుచున్నది. ఇది పత్రికలబలించియున్న "మెస్మరిజము" పద్ధతి. ఈ మెస్మరిజము మూమున పత్రికాపాఠకులలో స్వతంత్రతలోన వాళికి నుంటుండకలిప్పును.

ఇంతియకాదు. పత్రికలు పర్య సామాన్యముగ చేయులోని ఆయా పక్షముల వాక్యములనుకొనియే ప్రచుర్చిల్లుచున్నందుట లోకవేద్యము ఒక పక్షమునకే సంబంధించిన పత్రికాయందు స్వపక్షమును బలపరచుటకై కొందిగు వ్యాధివాదులపై సత్యమును మరుగుపరచి అబద్ధమును స్ఫురింపజేయుపద్ధతి యొక్కమగనో రెక్కమగనో పత్రికాధిపతియొక్క రచనా చతుశ్శుధివిబట్టి సహజముగ ప్రయోగ్యమగుచున్నది ఈ పద్ధతిలో ఆలోచన, అధికమోక్షము, కొన్ని సందర్భములలో అపవోగ్యమునూడ బ్రయోగింపబడుటచే సత్యవోని

కలుగకుండె నుండకాలదు. త్రికాప్రపంచమంతయు నెదటి మాదిన గాంధీమహాత్ముని ఒక "యంగ్ ఇండియా" తప్ప ఈ రాజనీతిమండలి తిప్పించుకొనగలిగినపత్రిక యింకొకటి కలదా యని సంకేయింపవలసి వచ్చుచున్నది. పాశ్చాత్య దేశములలోని పత్రికా రాజములు మితిహరి రాజ్య దురహంకారములను, జాతిద్వేషములను మరికొన్ని గతి యూరపీయను మహాసంగ్రామమునకు గారణభూతియు లయ్యెనని ఒక యాధునిక చరిత్రకారుడు వాదించి నప్పుడు పత్రికల యవకృతి యెట్టిదో యూహించుకొన వచ్చును. మన దేశమునందు రాజకీయ పక్షభేదములు శేవలము రాజకీయముగ నుండక, కుల కక్షలుగను, మత కలహములుగను బహిమించుటకు గొంతెమిటకు దేశ పరిస్థితులు గారణములైనను, పత్రికలకు గూడ నీ దుష్ప్రవృత్తికి కొంత జాగ్రత్త కలదని యొప్పుకొనకలెప్పుడు. ఉత్తర హిందూస్థానములో ఉర్దూ హిందీ పత్రికలే హిందూ మహమ్మదీయ కలహములకు హేతుభూతియులని గవన్న మెంటువారు ప్రకటించిన విషయములో కొంత సత్యము కలదు. మన ప్రాంతములలో కులవైషమ్యములకు పత్రిక లెంతవఱకు గారణములో యోజించిన, పత్రికాప్రచార మీ దేశమునకు గూడ వెదుకు సంక్రమించినదా యని దేశ శ్రేయోభిలాషులు సంతాపపడవలసియుండదు.

యూరపు అమెరికాలలోవలె పత్రికా ప్రకటన మీ దేశములో నింకను వర్తక వ్యాపారముగ బహిమించి యుండలేదు. పత్రికాప్రకటనము పెద్ద మూలధనముతో వ్యాపార సర్వశి వడసిన, పత్రికకు పేర్కొన్నవన, బహుళ ప్రచారమును గలుగుననుటకు సందియములేదు. కాని, ఆ పద్ధతివలన పత్రికాస్వాతంత్ర్యమునకు భంగకరము లగు సంకర్షణ లెన్నియో సంఘటించును. పత్రికలు ధనికులకు, మహాకారులకు, పెట్టుబడిదారులకు అమ్ము దుపోయినయెడల నది యెంతవఱకు బ్రజోపయోగకర ము లగుటకు అవకాశము కలదో యోజింపుడు. పత్రికా సంపాదకుడు తన కుద్ధాంతికరణ ప్రవృత్తినిపట్టి వ్యాఖ్యానము చేయుటకు వీలుండదు. పత్రిక యజమానులను, రాజపోషకులను రంజింపజేయు ఇచ్చికపు వ్రాతలను వ్రాయవలసియుండదు. ఇట్టివలె స్వదేశ సంస్థానాధీశుల

చేరులలోబడిన పత్రికలు కొన్ని తమ తొల్లింటిస్వాతంత్ర్యమును గోలుపొయి, కూలి కెట్టి వ్రాతలను ప్రకటించుచున్నవియు లోక మెరుగనిది కాదు. కంగదేశములో కొన్ని బంగాలీ పత్రికలు గవర్నమెంటు పవ్విడీలోబడి యాత్యగరవమును నష్ట మొనర్చుకొనినవి. వివిధ సంఘములవారు వారి వారి ప్రత్యేక ప్రయోజనముల కొఱకు చేరు చేరు పత్రికలను కెట్టుకొనిన కెట్టుకొందురుగాక. కాని బహుటకు ప్రజల చేరువ నడుపునట్లు ప్రకటించుచు, రహస్యముగ ఏదనాధ్యులతో ఏజమొందాకలతో, ఏసంస్థానాధీశులతో అమ్ముడు పోవుట మాత్రము విచారకరము. అట్టి పరిస్థితు లీదేశమునకు గూడ క్రమముగ సంక్రమింప వారంభించుటచే నీవిషయమును నూచించవలసివచ్చుచున్నది. స్వతంత్రులైన పత్రికాధిపతుల చేతులలో నున్నప్పుడే, స్వాతంత్ర్య భంగకరములగు సంకర్షణ లెన్నియో సంఘటించుచుండును. ఒకమారు పత్రికాకార్యాలయమునకు వచ్చి అక్కడకు చేరు ఉత్తరప్రత్యేకతరములను బరిక్షించిన వీని యాంతర్యము తెలియగలదు. "నారేఖను బ్రకటించ నందున నాచేరును చందాదారులపట్టిక నుండి కొట్టివేయును" అను ఉత్తరములు చాల తిరుగుగ నెచ్చుచుండును. "మా సంఘములకు బ్రతిహేళములైన బాబులను ప్రకటించుచున్నందున మా సాంఘికులచే మీ పత్రికను బహిష్కరింప జేసెద"మని తెలియించు వ్రాయువారు కలరు. ధనాధిక్యముచేతనో, స్వసంఘాభిమానము చేతనో, పలుకుబడి గల ఒక ప్రముఖుని దర్శనము ఖండించవలసివలె అవసరమున్నను, అట్లుచేసిన పత్రికకు బ్రజలలో బహుబుడి పోయి, చందాదారులు తిగ్గవరేమో యని తెదగు ఒక వైపు; వీరితేఖగుని వ్యాపహి ప్రకటనార్హము గాకపోయినను వానిని ముద్రింపక పోయిన వాని యూరగం పోవుజేమో యను జంకు ఇంకొక ప్రక్క; లోపల నిష్టము లేకపోయినను బహుటకు ఒక యధికారి నో, ఒక ప్రముఖునో, ఒకధనికునో, ప్రకేసింపించు వ్రాసి మెప్పుబడియవలయునను స్త్రోత్రాభిలాష యింకొక దిక్కున; ఎంత రోషముతో ఎంత మోటుగ దిట్టుచు వ్రాసిన ప్రజలు తమ దైర్యసాహసములను అంత మెచ్చు

కావ్యము కీర్తికాంక్ష ఇంకొక చక్రిని; స్వాభిమానము చేతనో, స్వపక్షమును సమర్థించుటయందో వివక్షమును ఖండించుటలోనో కేవల మనాలోచితముగ కేవల దమములను వీడి భావోద్దేశమునకు లోనగు చిత్రికారము ఒక వంతు, పత్రికాధిపతులను బాధించుచుండు విషయము లని వారిలో గొంతమందికైనను అనుభవైక వేద్యములు.

ఇదంతయు నిట్లుండ, పత్రికలలోని అద్వర్త యిజామెంటులు మాడ పత్రికాధిపతులను బాధించు విషయములలో నొకటి. పత్రికలు ఏ యర్థకాలితో నైన బ్రతుకుటకు ప్రకటనలే ఆధారము లను సంగతి యెల్ల ఛెరిగిన విషయము. వర్తకవ్యాపారములందు బ్రకటనము నవిన విధానములలో నొకటి. ప్రజల చుట్టి నెట్లులైన వాకర్నించి తమ వస్తువులను గొనునట్లు చేయుటయే వాని లక్ష్యము. ఇందు నిమిత్తము ప్రకటనదారులు తమ వస్తువుల ప్రోత్సహమును వర్ణించుటకు గావ్యవసరత నంతయు జూపెదరు. ఏట్టి యతిశయోక్తులను వ్రాయుటకైనను జింకరు. కృత్రిమములైన యోగ్యతా పత్రములను ప్రకటించుటకు వెనుదీయరు. మఖ్యముగ నీ దేశములో నే పరిశ్రమయు అభివృద్ధిలో లేకపోయినను, ఔషధముల వ్యాపార మతిశయించినది. వీనిలో నేవి మోసములో, ఏవి గుణముగలవియో, పత్రికాధిపతులు వివక్షణము చేయలేదు. కాని ఈ ప్రకటనలు చాల వరకు కేవలము ప్రజలను భ్రమింపజేయుటకు అతిశయోక్తులతో వర్ణింపబడు ననుసంగతి తెలియనిది కాదు. కొన్ని సందర్భములలో వీనిభాష జనుష్కారముగ మండుటయు కద్దు. కవులు గ్రంథకర్తల వంటి సంగ్రాహలే యెట్టి మోమాటమియు లేక తమ రచనలను గూర్చి అతిశయోక్తులతో వర్ణించి ప్రకటించుకొనుచున్నప్పుడు, ఔషధాలవారు దేవదీక్షవుల పేర్లతో, పురాణేతిహాసాలంకారములతో, చిత్ర విచిత్ర రీతుల వర్ణించి, ప్రజల విక్యాసము నాకర్షింప గడంగుటలో నాశ్చర్యము లేదు. గాలిపువ్వుకున్న "యంగ్ ఇండియా" లోవలె నీ అద్వర్త యిజామెంటులను బూర్తిగ విస్మించుటయే సర్వోత్తమమైన పద్ధతి. కాని యీ పద్ధతి

నవలంబించిన పత్రికలన్నియు మూలబడక లేవవు. ఈ ప్రకటనలలో నే గ్రంథములు పతవార్తములో, ఏకంపెనీలు మోసములో, ఏమందులు కృత్రిమములో, వివక్షణ చేయుట కష్టపాధ్యము. ఇట్లుంటే నీ విషయములో బ్రతికాధిపతుల కెట్టిబాధ్యతయు లేదని గాదు. పత్రికల యపకృతులలో అద్వర్త యిజామెంటుల బాధ యొకటియని నూచించుటకే యీ విషయము తెలుపబడినది. ఇక రవీంద్రునివంటి రసఫోగి పత్రికలను త్రీగంటైన జాడవనిన ఆశ్చర్యపడితలసింపని లేదు.

ఈ యపచారము లనివార్యములు కావు. పత్రికాధిపతులు తమ బాధ్యతను నుర్తించిన కొలది, అధికారులను, సంస్కారులను పత్రికా నిర్వహణమునకు నూనుకొనిన కొలది, దేశములోని రాజకీయ సాంఘిక హాస్థితులు పరిష్కారములై ప్రభావశక్తి బాగరిత మైన కొలదిని, పత్రికల పలుకుబడి, వీకరణశక్తి, స్వాతంత్ర్యదీప్తి హెచ్చునే కాని తగ్గవేరవు. ప్రస్తుతము దేశమునందు ప్రతిపాల పరిస్థితు లధికముగ నున్నందున తక్కిన సంస్థల వలెనే పత్రికాసంస్థయు గొంత వికృత రూపమును దాల్చియున్నది. స్వాతంత్ర్యమే పత్రికలకు బ్రాణము. స్వాతంత్ర్యసంస్థాపనయే పత్రికల లక్ష్యము. ప్రతి వ్యక్తియందు, ప్రతి సంఘమునందు, ప్రతిజాతీయందు స్వాతంత్ర్యరీజములను చెడజల్ల వారంభించినప్పుడు, ఆరంభదశలో సమన్వయము నుదురక దేశ పండ్లీభము కలుగుట సహజము. దేశమునందు నిర్రాజములై యున్న కేట్ర లొక్కమారుగ విజృంభించుటలోడనే ప్రతివ్యక్తియు తన హక్కులను బ్రతిష్ఠింపవగరును. ప్రతి సంఘము ఊన్నతస్థానము నాక్రమింప జూచును. ప్రతి జాతీయూ తన సంపూర్ణశక్తిని ప్రకటింప నభిలషించును. అంతట ప్రాప్తబాటలకు కట్టుపడిన పూర్వార్చార పరాయణు లిసంపదమును జూచి ధీతిల్లుట సహజము. వారి నిరోధమే కులకక్షలకు, సంఘవైషమ్యములకు గారణముగను. ప్రభుత్వాధికారులను ఆగ్రహించునై కఠిన కాండములకు గడంగెదరు. దీనికి ఫలితముగ రాజుద్రోహము, విప్లవకరములైన ఉద్యమములు బయల్పడెదలును. ఇనుకటి పూజలు, విధేయతలు, గౌరవములు నిలువవేరవు.

కొత్తభావములు రుంఝూమాదు కేములవలె వీచి భయం కరరూపము చాల్చును.

ప్రారోక్తపదములు మానిపోవును. వెనుకటి యధికారములు భగ్నములగును, ఎక్కడ జూచినను, ఆకాంతి, అసంతృప్తి, ఆపహాసము, చ్యాపలత, ఉద్వేగము బహిర్గతములగును. సంఘములో పెక్కుదడవ నీరర్థము, ప్రీతిలేదయ్యెనున్నట్లు కన్పట్టును. ఏ ప్రతిఘాతమునకో నిద్రాభంగము చెంది తెదరినమహాదు ఇటువంటి పరుగిడువట్లు సంఘ మొక్కమాదుగ జాగరిక మగుటచే అధికారధిక్కారము, కాపనాతిక్రమణము, విద్రోహము, విద్వేషము, మొదలగుసంక్షోభకరంగములు బయల్పడలంటి సహజము. ప్రారోక్తలక్షణలయిక, తూర్పుపడెమరల రాపిడి, వ్యష్టి సమర్థుల సంఘస్థులు, సాలక పాలితులవైరము దేశమున అత్రావ్యమైన అల్లకల్లోలమును గలిగించుచున్నవి. దేశముంతయు నడుగంటి గవలిపోవుచున్నది. భరతఖండములో గడలసె పొంతము లేదు. పరివర్తనము నొందని తీవ్ర ప్రకరణము లేదు. సర్వవిషయములందును తీక్ష్ణప్రచండ సమస్య లేదుకొనుచున్నవి. ఆత్మనిష్ఠులి పొందినదేశ మగుటచే నీ సమస్య లత్యంతగహవము లగుచున్నవి. ఒక వైపున దేశముయొక్క చిరంతన సభ్యతా స్వరూపము నన్వేషింపవలసి యున్నది. ఇంకొక ప్రక్కను భారత జాతీయ సమ్మేళనమును నిరూపించి తిత్తిడికి సాధనవిధానములను గమనించవలసి యున్నది. అసైక్యమునండి యైక్యము, వైషమ్యములనుండి సామరస్యము, అశక్తర నుండి సంఘటనాశక్తి, అంభర్యమునుండి జ్ఞాన ప్రతిభ అభివ్యక్తము చేయుట యెట్లు? రవీంద్రునివంటి కవి పుంగవులు, అగదిందునివంటి జ్ఞానయోగులు, గాంధీ మహాత్మునివంటి కర్మచీరులు, జగదీశచంద్రబోసుని వంటి ప్రకృతవైజ్ఞానికులు ఈ జాతీయపాగర మగ్గన మువకు బూనుకొనివారు. భారత సామ్రాజ్యలక్ష్మి లేపోమాపో భగ్ నిండుకలలతో బ్రత్యక్ష మగుచున్నది ఆమహోదయము ఒక్క భరతండ్ల మునకే కాక జగత్తున కంతటను గల్యాణదాయకమై వెలయగలదు. ఇది కవుల వ్యాసంతికస్వప్నము కాదు. పత్రికల ఆరికయోక్తియు గాదు, ఇది కేవలము ప్రకృతి పొందుచున్న నూతనవిధ

నము. ఈశ్వరవిధానోద్దిష్ట మైన విశ్వపరిణామము కానియెడల నీ కదలికలు, ఈ కలహములకు, ఈ విద్రోహములకు, ఈ యావేదనలకు అర్థము లేదు, ప్రయోజనము లేదు, సాఫల్యము లేదు. ఉపకారము ముందు చీకట్లు పట్టుచున్నను. వర్త పాతము మందు గాలి దుమారము లేనను. చీతోర్వీర్తిముందు గడ్డిచెరుగును. ఫల సిద్ధి ముందు కుసుమదళములు వాడి రాలిపోవును. శిశూ దయము ముందు తల్లి ప్రసవవేదన నొందును. అల్లె నూరన భారతజాతీయోచరణమునకై నేను దేశములోని ప్రతి సంఘము ఆవేదన నొందుచున్నది. ఆ యావేదనయే రాజ్యాంగమునందు స్వరాజ్యాంగదోశనము. ఆ యావేదనయే సంఘమునందు వర్త వైషమ్యము. ఆ యావేదనయే మతముల యంతరకలహము. ఆ యావేదనయే పత్రికల యపకృతి. వసంతముకు సమాగమమున చెట్టయాకులు రాలిపోవునట్టి యపచారము లన్నియు రాలిపోగలవు. ఆత్మజ్ఞానవిలసిల్లిన, క్రియాశక్తిధరితమైన, వివిధకాలం కృతమైన, సర్వాంగ సుందరమైన, జగదానందకరమైన, ఏక భారతజాతీయ సంసాపనమే అతిశయోక్తియే కాక, సన్నిహిత క్షిప్తపరిస్థితులందు వ్యక్తమగుచున్న ప్రతి స్ఫుర్తయందును, ప్రతి యపచారమునందును, ప్రతి తిరుగు బాటునందును, అంధగర్భముగ, అట్టుడుగున, స్పందించు చున్న ప్రాణశక్తి యని హృదయస్థము చేసికొనిన, నీ వారాపత్రిక లీసంకటావస్థనుండి బయల్పడి, ప్రజావళిని ఆనందపానీనిధి నోలూడించు భారతజాతీయ కల్యాణ మహోత్సవ హృదయపత్రికలై వెలయగలవు. ఈ సన్ధ్య సము తెలుగుపత్రికల కట్టి యాశీర్వాద బలము నొసగు గాక!

నీ. మోగుచున్నది విశ్వమోహవలోక క
భృగూ రింత్రి ముక్త గానరవము
కదలుచున్నవి దేశ గర్భ గర్భిత తీవ్ర
నోదారశను తెల్ల వారు కదలి
ధ్వనియించె గగనంబు ధాత్రీజన స్వర్గ
యంగమహాహ్వనంబు యోగ మనుచు
ఓలగంబున్నవి ఉర్వి నేరెడు లెప
శృక్తిసంతకు తెల్ల పంధ్రుమమున
ఈ లయాకృతిలోన దా నే మహాస్ప
చెడలునో చూడగల్గు సంది త్త్వగరిమ
తెచ్చుకోలేదు గాఢీలు తెలుగువారు
అలముకొన్నట్టి యోగమాయాత్మకేసి!

క్రమగూర గంజు

శ్రీ శ్రీ యతీంద్రనాథదాసు

[ఇతడు ప్రభుత్వమువారి చర్యలకు నిరసనను చూపుచు నిరంకిరోపవాసదీక్ష చే జైలునందు ప్రాణములు వాసి 'చేశము'ను ప్రాణ మర్పించిన వీరు డిర్యోను. ఇతని దహన సంస్కారము కలకత్తాలో జరిగినప్పటికి శ్రీ శ్రీ చేశబంధు దాసుగారి మరణ సంవర్షమున జరిగిన ఊరేగింపు టున్ననముకంటె గొప్పగా లక్షలకొలది ప్రజలు సమావేశమయి వీరు కొలది అగ్రధారలు కార్చిరి. ఊరేగింపు టున్ననమున 12 కెమిరాలతో ఛానూగ్రహము గానింది సినిమాఫిల్ముగా చేశమున ప్రదర్శించుచున్నారు.]

యతీంద్రనాథదాసు

ఇరువదియైదేండ్ల ప్రాయమున, మానవుడు తన స్వరంత్ర జీవితపథమున తప్పుటచునుల నిడుచు బ్రవేశించు లేకవయసుననే, కేవలసిస్టర్లమును నొక మహారాణియ మునకై నిర్ణయముగ పరమానందముతో తన ప్రాణముల

నర్పించిన మహావీరుడు యతీంద్రనాథదాసు. యతీంద్రనాథుడు బెంగాలీయునగుడు, 1920 సం. న సహాయరాకరణోద్యమము సాగించుటకు కాంగ్రెసుమహాసభ తీర్మానించుకొన్నది. యతీంద్రుడా యుద్యమమునతేరి మిగుల సుత్యాహముతో పనితేయ మొదలిడెను. అత డిట్లు కాలేజీలో చదువుమాని రాజకీయోద్యమమునదిగుటకెండికొట్టము లేపందెను. కాని యతీంద్రుని యుత్యాహము, కార్యదీక్ష రెండియధిప్రాయమును ఛిక్కరించివైచినవి. మొట్టమొదటిసారి 1922 సం. న నీరతు మహానుకెలల శిక్ష ననే భరించి కారాగృహమునండి మిగుల ననారోగ్యముతో నెలువడెను. కాని యాయనారోగ్య మారని యుత్యాహము శేమాశ్రము భంగపరుపలేదు. కొంచెము దేహస్థితి మరుటబడగనే మరల యతీంద్రుడు రాజకీయరంగమున దిగెను. ఈసారి మరల కాలేజీలో ప్రవేశించి విద్యార్థిగ నుండియే రాజకీయప్రచారమును కొనసాగించుచుండెను. ఇట్లుండ నమాంతముగా బెంగాల్ అర్థి నెప్పు వచ్చిపడినది. ప్రభుత్వమువారి యనుమానమునకు గురియై ఈఅర్థి నెప్పు మహాగ్నికి కాహుతియైన పంగయవకులలో మరల మన యతీంద్రుడొకడు, 1925 సం.న మొదలొచ్చి 1928 సం. నెట్టెంబడురకవనించుమించుగ నొకమాడేండ్లకాలము మరల కారాగారవాసము. ఈకాలముననే యతడు రాజకీయనిర్బంధితులకు తగు సౌకర్యములను ప్రభుత్వమువారిద్యుటలేదని బాగుగ తెలిసికొనెను. ఈ మాడేండ్లలో ప్రభుత్వమువారి తనివె నెన్నికైకో తిప్పిరి. యతీంద్రనాథదాసు మహాపాపాపి మైమన్నింసుకైలులో నొకసారి కైలునూపరిం పెండెంటుతో మాటపట్టింపు రాగా, మదకారెనితో న్రుద్దులాటకు దిగి యతనిని మర్దించెను. ఆయధికారి యతనిపై కేసుతెచ్చెను, కాని లాభము లేకపోయినది.

తైలుగుపరింటెం డెంటు తనయెడ జూనివ దున్నున ర నమునకై కొన్నార్లు నిరాహార్యై యుండి, యా యధి కారినండి తుమావమునై కొని, యతీంద్రవాగుడే తదకు విజయమండెను. 1928 సం. ఆక్టోబరునెల 29 లేదని మరల తైలుమండివిముక్తి కలిగినది. కాని తైలులో నెన్ని వాధల ననుభవించినను యతీంద్రవాగుని యుత్సాహమునకుమాత్ర ము తరుగులేకుండెను. తైలునుండి రాగనే కాంగ్రెసువ్యవహారములలో నెదిరిగి కురింతయధికమైనది. వలంజీవ్యవహారముల నాయవకు; కాంగ్రెసుకమిటీకార్యదర్శి; స్వాతంత్ర్యసమితి సభ్యుడు; ఇన్ని విధముల రాజకీయవ్యవహారములతో సంబంధముగలయతీంద్రవాధదాసు కాలేజీలో బి.ఏ. విద్యార్థిమాడ నయ్యెను. ఇంక నాయువకుని ప్రభుత్వము వారిదృష్టి విడుచు పెట్టు? ఇట్లు కొంతకాలము జరుగగ నే లాహోరుకుట్రకేసు నచ్చివడినది ఈనందర్శమున పోలీసువారి పరిశోధనలచే ఉత్తరహింసాస్థానమునయు న్నడికిపోయినది ఈపరిశోధనలలో యతీంద్రవాగుడు పోలీసువారి యనుగ్రహమునకు పాశ్రుడనటలలో నింక నాలస్య మేమున్నది? 14-6-29 లేదని ఆరెస్టుచేయబడి యతీంద్రవాధదాసు లాహోరుతైలులో మంపబడెను. రాజకీయవిర్బంధికుల నిరాదరణ ఇంతెవమున్నే యతని హృదయము గాల్చి వైచుమండెను. అందుచే లాహోరు తైలులో ప్రవేశింపగ నే యతడు ఈయన్యాయమును తొలగింప బ్రయత్నించుటయే, దీనికి నిరోధము బూనుటయే తన ప్రధానకర్తవ్యమని నిశ్చయించుకొన్నాడు. అతనితోడిట్టి దిలగుడ నెరిని యభిప్రాయము సంక్రమించిరి. వెంటనే యువవాసము లారంభమైనది ఆ యన్యాయ ముంధించినగాని భోజనము ముట్టుమని వారందరును స్వప్తముగ జాటిరి. వారములు, పక్షములు గడచిపోయి, విచారగూడ నిలిపివేయవలసిన యవసరము తిలస్థించువరకు ప్రభుత్వమువా రానంకకు తినుదృష్టి భోషియలేదు. తుదకు కేసు విచారణకే యవకాశము అనుడపోయినప్పుడు, థైడిలను కోర్టులోనికి తీసికొనివచ్చుటయే యసాధ్యమైపోయినప్పుడు, వారిలో కొంతెము కదలిక పుట్టినది. సమాధానమునకు ప్రయత్నము లారంభమైనవి. తైలుపరిశీతులను విచారించుట కొక విచారణ

సంస్థము నియమింపబడినది. యతీంద్రవాగు నెట్టి మగ శులు లేకయే విడిచివుచ్చుటకు వాదానము నాదింపబడెను. అంతటితో అభోజననశము చాలమంది భూని వైదిరి; కాని ప్రభుత్వమువారు మరల మామూలు పాటయే పాడ వారంభించిరి. జామీ నిచ్చినకేకాని యతీంద్రవాగుని మరలిపెట్టుటకు నీలు లే ననిరి. ఇట్లు ప్రభుత్వము వారసంబధముగ బ్రవర్తించినప్పుడు యతీంద్రుడు తన యభోజనవ్రతియును విడిచిపెట్టువా? జామీ నిచ్చుట కతడు అసలే యుప్పుకొనలేదు. యతీంద్రవాగు సింక జీవిం చునన్న యాస లేదు. కాని యతని చావుబ్రకులతో ప్రభుత్వమున కేమి సంబంధము? భారతదేశమున విడిచి ప్రభుత్వమువారి ప్రతిష్ఠయెదుట నిర్వాన్యమగు నొక భారతీయయవకుని ప్రాణ మేపాటిది? ఇంత ముండి తనమా? ఇంక పట్టుదలయా? చావుబ్రకులలో నున్నను జామీ నిచ్చడేమి? ప్రభుత్వప్రతిష్ఠను మంటగలుపుకేమి? యతీంద్రుని ప్రాణము లొకమాటనుండి యెగిరిపోవునున్నది. ప్రభుత్వమువారికి దానితో పని యేమున్నది? దుకా గమంతయు వొంగల కప్పగించి, యజమాని యజ్ఞప్రకారము “తలుపులు జాగ్రత్తపెట్టిక నేరకునివె, వారుపై ముండి యతీంద్రవాగుని చూచుటకై ప్రజ లెక్కడనుండి వచ్చి తైలుమీద పడిపోవుదురో యని ఆ విషయమున కట్టుదిట్టముల గానించుటలో మిక్కిలి తగ్గయున్న యుండిరి. తుదకు ఆ కోశాల సుక్ష్మపరాసమున కనంతరము యతీంద్రవాగుని ప్రాణము భారవి భౌతికశరీరమును విడిపొయినది యతీంద్రునికేహమునిచ్చుమైనది; కాని ముందుగ ప్రభుత్వప్రతిష్ఠను నిర్జీవ మెవర్చియే యది తనజీవము పడినది. యతీంద్రుడు పోరాడినది తన సౌకర్యముల కొరకు కాదు ప్రత్యేకముగ నధికారులు తనకు కొన్ని సదుపాయము లొప్పగించుట అతడు తనవట్టు వీడడు. లేక మరి యేవ్వుకొనిగూడ సంబంధించినది కా దనెదిగ్గ. ఒక జాతి మరియొక జాతియొడవలుపు భూరమగు నొకరు న్యాయమును బహిరంగముగ, హృదయగూర్చి బ్రతినితించుటయే, భాగ్యవైసంత తీర్చిదిద్దవలెననానా దానియొక బ్రకటించుటయే దాని యాశయము. సాధ్యమైనంత క్రమముగ నన్యాయము సంధింపజేయుటయే దాని భర

మాదర్శము, తననూదర్శము నిడించువా యనుదర్శ కిటు నవకాశము లేదు. సాధించు ప్రయత్నము మాత్రము తన కర్తవ్యము. మహాయోధుల కర్తవ్యవిరహబాధీతుకు వారి తీవ్రతానురాగ మడ్డురాజాలదు. “కర్మశ్యే వాధికార ప్రే” యను శుశ్రూషాదర్శమే వారికి మార్గదర్శి. యతీంద్రుని కార్యదీక్షకు శక్తువులైన నభినందనము లర్పించి తీరమున నదే ఆనుహత్యగము లోకమున కంతుకు ప్రణామయోగ్యమే. ఆ కార్యదీక్ష, అనిష్టాన్వర్థుల, ఆ బాధామథన పంపైప్రే, ఆతీవ్రత పువర్వజానందము నెవ్వనిపూదయము విశ్రంభ మొనరింపకుండును? యతీంద్రవాక్కుని అద్భుతవిజ యముచే నెవ్వనిపూదయ మాకృష్టము కాకుండగలదు?

ప్రతివాదిభయంకరం రంగాచార్యులు.

కారదాపట్టము

రాయసాహెబ్ సారవిలాస కారదాగారు భారత కాననపథిలో మువసాదించగా ‘బాల్యనివాహ విషేష కాననము’ ప్రభుత్వము తోడ్పాటుతో పథ్యులలో ఒకెగురు అనుమాలముగను, గురగురు మాత్రము ప్రతిపాల

కారదాగారు

ముగను పీటుచేయగా మొన్న పెట్టెంబరు ఆదివ లేడిని అంగీకరింపబడెను. వ్యతిరేకులుగా మంపివ వారిలోను పెద్దలు కొందరు కాననమూలమూత్రము నంగీకరించియుం డిరి. గుర ఏండ్లలోపు బాధికులకును, గుర ఏండ్లలోపు

బాలరకును వివాహములు నిషేధింపబడెను. ఇది రాజోవు వర్సెనము ఏప్రిలుమొదటినుండి ఆచరణలోనికి వచ్చును.

ఈ చిల్లు ప్లేటుకొన్నింటివారిచేతను పెట్టెంబరు అవ లేడిని సంపూర్ణముగ వామోదంపబడెను. అట్టిబట్టు గన లేడిని రాజప్రతినిధి దానికి సమ్మతి తెల్పుచు పంత కము చేసెను.

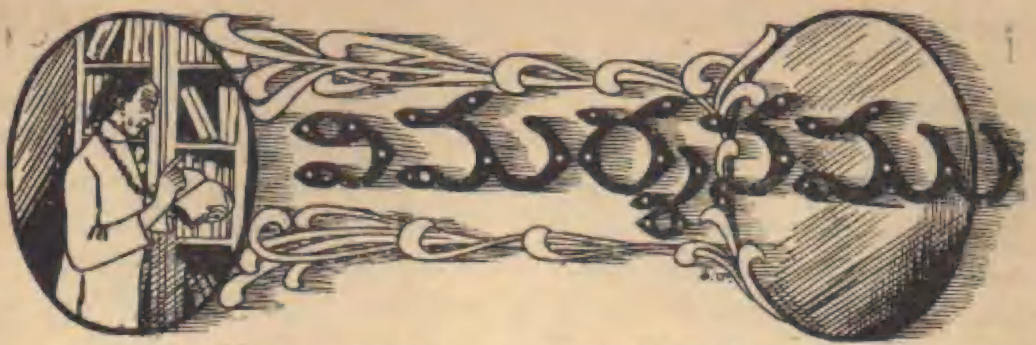
కాంగ్రెసు అభ్యుదయము

పెట్టెంబరు మాసాంతమున జరిగిన అ. భా. కాం. సంఘసభయందు గాంధీమహాత్ముడు రాజోవు లాహోరు కాంగ్రెసున కధ్యక్షులుగా మండ నిరాకరించి జివా హర్ లాల్ గారిని ఆ స్థానమునకు మూచించగా, సభ్యు

జివాహర్ లాల్ సెహ్రూగారు

లందరి ఆమోదముతో వారు రాజోవు మహాసభకధ్యక్షులుగ నెన్నుకొనబడిరి. ఇంతవరకు కాంగ్రెస్ అధ్యక్షులైన వారిలో గోఖలేగారి వెనుక నయముపెట్టు వారు లేరే.

ఆంధ్రమహాభామగులు కొకమనవి

అనమాయపత్రికామగత వ్యాసము. క్రామమైనది 30 పుటలు. 'యస్. యస్. కాస్త్రి అండ్ సన్స్, హేలుపాక, (వయా) యలమంచిలి (విశాఖపట్నం నల్లూ) 190-2-2 రెపాలిట్టెలు పంపి ప్రతిని పంపయ్యెను.

శ్రీ మాచి వరసింహముపంతులుగారు అనమాయా పత్రిక కేవలం కన్నడో వ్రాసియుండిన వ్యాసము 1902 న ఈ చిన్నికరపత్రికముగ ముద్రింపబడినది ఇందు చక్కని పరగభాషాగో కాంక్షయుగ ఆంధ్రమహా కలకు తమ ఉన్నత పవిత్రస్థానమును జూపుచు, రెను జాతీయస్వత్వమును నుద్దీపింపజేసి, మాధావారములను చాందసములను విడిచిపెట్టుడని, అతికాల్య విరాహములు మానుడని, రణస్వలావిరాహోదరులు మేలని. నీతి, భక్తి కలిగి యుండుడని. చెప్పిన బోధలు కంపు. పాశ్చాత్య పాగరకత యవలను వ్యామోహమును బహుండువలయుననియు నిందు వారు బోధించిరి.

జ. బ్ర.

గృహస్థాశ్రమ తత్త్వము

శ్రీరామతీర్థస్వామి ప్రణీతము. అనువాదములు రెండవవంతులవారు. ఇది 'శ్రీ గృహస్థాశ్రమగ్రంథా'లలో మొదటి ప్రమాణము. క్రామ 20 పుటలు. ధర 1-3-0. మరయువారు గ్రంథమాలాధికారికి 'క్రామబోధ్య, (వయా) కొల్లూరు, నుంటూరునల్లూ ఆది వ్రాయవలెను.

ఇందు రామతీర్థులవారు 'గృహస్థాశ్రమము మోక్ష మనకు ప్రతిబంధకము కాకపోగా తిష్ఠాంగుల యాశ్ర మముల కన్నింటికి వనలంబవ ముగిసినదై గర్వమై వెలయగలదు' అను సూక్తిమును రెనుకు సహజమగు మృదు మధురకైతిలో, ఈ ప ములతో, ఈ దాపారములతో

వైరాగ్యబోధకముగ రచియించిరి. మునుకారమును అపాంకారమును పిడి ప్రతి గృహిణీయు, గృహస్థుడును విశ్వాత్మతో రెవ పాద్యమును నుద్దించి మోహభహిష్కరై గర్వజీవమును గడపుటయే ముక్తిమార్గమని యందు చక్కగ బోధించబడినది. అనువాదమును పరగభాషాగో చే యున్నది.

జ. బ్ర.

గ్రామపునర్నిర్మాణము

కోట భాషురరావు, కొంకెల్ల సుబ్బారాయుడు, వేదమూరి పత్తానారాయణమూర్తి గార్లచే విరచితము. రాజమండ్రి, రాజన్ వెటెన ముద్రితము. క్రామ 12 పుటలు. ధర రెలియరు.

గత సంవత్సరపు ఆంగ్లవిద్యార్థి సభాతీర్థానము ననుసరించి వేసవి సెలవులలో కొందరు విద్యార్థులు గ్రామ ములలో ప్రచారమునకు బయలుదేరినది నోవాలపురము, పోలవరము, పాపగట్లపల్లి, రాయలి, ఆశ్రేయపురము, ఉచ్చిలి, చర్లపల్లు, చెలిచేరు, రాజనరము, వేరవరము, క్రొత్తపేట గ్రామములందు చేసిన ప్రచారకార్యక్రమ వివరములీ చిన్ని పుస్తకముగా ప్రచురింపబడినది. ఇందు విద్య, భాండాగారములు, పత్రికలు, ఉద్యమ, పరపతి సంఘములు, పంచాయతులు—పీఠి యావశ్యకతయన, సాంఘికదురాచారములు తొల్లిపోసివిన యువనమును సూక్ష్మన యువవ్యాసముల సారాంశము కలదు.

జ. బ్ర.

కర్మఫలము

ఒకపాదవీరకథ ననుసరించి యుండు పాపయ్య కాస్త్రిగారిచే వ్రాయబడినది. అనకాపల్లి, సుగర్వ ముద్రాయంత్రమునుండి వెలువడినది. ధర 10-0-2.

పరగమైన పద్యములలో 8 పుటలుగ వ్రాయబడిన యీ చిన్ని కథ మంచివీరియు, రమ్యాకరమును గలది.

అంబరము సాగించుచుండిన యొక యువకుడు దన ప్రయుగాల చీలి నిమగ్నముననున్న మృత్యువాత బతుకుచు, నామె చెట్టియైతి 'చేసినదానికి ఫలము పొందక రిప్పుడు తిప్పు'దని యామరుడు పొరుగునకును దీని పర్యవసానము.

జ. బ.

సహకార ప్రథమబోధిని

(Primer of Co-operation)

ఇది బొంబాయిరాష్ట్ర సహకార ఇకస్పిట్ట్యుల్ డైన్ (వెబ్ డెంటును, వైడెస్ హాం కారేజి సాఫాయును హెచ్. ఎల్. భాగీగారు (ఎం. ఏ., బి. ఎస్. సి., ఐ. ఈ. ఎస్., కే. సి.) ఆంగ్ల భాషలో వ్రాసిన ప్రథమ యొక్క భాషాంతరీకరణము.

దెమొన్స్ట్రేషన్ ౬౪ పుటలు. దశపది కాగితము. రెక్కని యెద్దు. వల ౧౦ అణాలు.

గ్రంథికర్త గ్రంథ ౨౩ జూన్ ౧౮౯౭లో బొంబాయిలోని ఇండియన్ ట్రాడ్ కాస్టింగ్ కంపెనీ (మారకేజి యంత్రనిర్మాణము) వారి కోరికపైని బహుళ ప్రచారము వలె ౧౫ నిమిషములలో వొక్కొక్కటి ముగియునట్లుగ వ్రాసిన ౩ ఉపన్యాసముల సంపుటికరణమిది. ఇందు బొంబాయి రాష్ట్రములోని సహకార పరపతి సంఘములు, స్వయంసాయ బుధుసంఘములు, ఉద్దేశ్యములు, ఆశయములు, విర్యహామము, సరిత్ర వివరింపబడినవి. చానుగా తెలిపినవారొసిన యుపన్యాసములే యొనము అనువాద మేమియు బాగుగ ముండలేను. అరణ తెలుగు అవలమ మద్రాసు తెలుగులో తిక్కల వాక్యములలో రదియింపబడుటచే నిది పాఠకునికి కొంత కష్టము కలిగించును. ప్రచురణము మాత్రము శేటికోజులలో ఆశ్చర్యకృతమైనదే.

జ. బ.

సంతాన నిరోధము

సుబ్బోష్ విచారణ

కానుదేశాన 52 పేజీలు. వల 8 అణాలు. గ్రంథకర్త విజ్ఞానము:—జ. సాంబశివరావుగారు, 32, అక్బరు సాహెబ్ బాగ్, ట్రిప్లి కేసు, మదరాసు.

ఇది గ్రంథికర్తగారు పూనుకొని గ్రంథముగ వ్రాసి అచ్చైతింపిన ప్రచురణ కాదు. ఆంధ్రప్రదేశ్ లో ప్రచురింపబడిన వారి కొన్ని న్యాయముల ప్రవర్తనల మీది. అందుచే సంతాననిరోధ సమస్య - దాని జన్మము-ఆచలంబనము-దాని కనుమల ప్రతిమల వాదనలు-దానియొక్క ఆర్థిక వైతిక బాధ్యతలు-గుడిపరిణామము-భారతదేశమునకు, ఆంధ్రదేశమునకు నచ్చునట్లు యమి:—విడ్డ తెచ్చున యందుట తేమునకుగాని, ప్రపంచమునకుగాని వ్యర్థము!—వైతిక బ్రహ్మచర్యసాధనములు సాధ్యమే కావాలి-పవిత్రమగు గార్తవ్యమునకు విధులను అనుమానాస్పదమైన వాదముతో మాడుకొనిన పాశ్చాత్య రాజీ యార్థిక వైద్య సిద్ధాంతములు కల్లాలపరుష వలయువా?—అను నీ మేటిలగు మూలములను అనుసరించి యున్న ప్రముఖుగా జరిగి, శేటి సంతాననిరోధ కృత్రిమ నీచవిధానములు ఖండింపబడుట కిం దవకాశము లేదు. అందుచే నిది యొక గ్రంథముగ సంపూర్ణత కనబడును. ఎక్కువ వాదసాధనము కంటెను, అంకెలు లెక్కలుచే సర్వసమన్వయం చేయవచ్చు- పరిష్కారము ననుకొను శోధనలో నిట్టి గ్రంథమునకు ముఖ్యముగా ముండదనిన గట్టి ప్రమాణములంటెను, ఎక్కువగ సర్వమును చూరవుచున్నతో కృత్రిమవిధానముల వలంకించుటవలన సంఘమున కలుగజాలు అనినీతి-వైతికమును దివాలాను గూర్చి వ్రాయబడినది.

మనకు కాపాపరోగము కావలయునట! ఈవ్యరప్రపాదమును పరిశీలి యక్కడచేదట! మానవునిలోని పశుప్రవృత్తి ప్రకటనమున కష్టమైయున్నది! కేవల సంతానము కొరకే నియమింపబడిన స్త్రీపురుష సంయోగ పవిత్రము దుర్వినియోగపడుతును! కర్మ కావలెను: ఫల మక్కడలేదు! మన కామమును పోషించుకొందుము: విడ్డలను పోషించుకొనకలము! ఇంద్రియనిగ్రహము-సర్వస్వాచర్యము చేయకలవియిడల, హెచ్చుకామసంస్కృతి కావలసినయెడల, తృప్తిమీరిన విడ్డలు కలుగుదురు! కన్న వారిని పోషించియే తీరవలయును. గర్భము మాత్రము కలుగకుండుటకు పెట్టుకట్టలను వలయు కృత్రిమపు సాధనములన్నియు విదేశీయులు రియారు

చేసి దిగువతి చేయుచున్నావే. తుద కిహర్షమునను-ఇట్టి గ్రంథములకును, సాధనములకును-పరాయివానికే ధనప్రవాహమును సంపదలవీయున్నది నిర్వాగ్యులగు భారతదేశము. పరియగు ప్రభుత్వవిధానమును, ఆర్థికవిద్యుత్తామునుండివరకు కెంతో కొట్టు ప్రజలకును మన భరతమాత గుఱుగా భోజనమిది వస్త్రాచ్ఛాదనము చేయగలదు. ఇప్పుడే అందఱకు కలయు సామగ్రి దేశమున ముక్తినియును మున్నది: తోరణం, ఇవర దేశపు బండిపోయినను కొల్లగొనిపోవుచున్నారే. చువల దరిద్రులుగ విడిచి.

ఎంత స్థూలముగ వ్రాయబడినను, మూర్ఖులైన యువకులగు ప్రతిపాతన జరుపబడకపోయినను, కాశ్రియముగ (scientific) నిర్దష్టభండనము కాబాలకపోయినను, ఈ గ్రంథమున కర్త ఉత్తమాభిప్రాయములను—భారతీయార్థిప సహజులగు వానిని— తెల్పించెను. మాత్రే సబలుగను, క్రొత్తనిర్దాంతము అవశ్యారణీయముగను ఎందు తొందరపాలు గల నవీన భారతీయులకు తప్ప, నేటి యీ కృత్రిమ గర్వావరోధ నిర్దాంత మెవ్వరికిని వచ్చినను సంగతి వంద అంగీకరింతురు. బి. బి.

గంగావరీరణము (పార్వతీగర్వభంగము)

గ్రంథకర్త:—దేశముఖ (?) దేశసాంధ్య (?) సోమరాజు—కామానుజరావుగారు. డెమ్మినిజా. ౧౧౮ పేజీలు. వెల రు ౧-౮-౦. క్షేణకాలిరములపై ముద్రింపబడినది.

ఇది యేదంకముల వాటకము. ఉపోద్ఘాతము లేదు. దీని యితివృత్తియు పౌరాణికము. ప్రస్తుతకాలమున పౌరాణికగాళ్ల వసువరించి వ్రాయబడిన వాటకములు వందలకొలది కలవు. ఇవి వాఙ్మయమున కొనర్పు ఉపకార మధికముగ లేదు, అతిలోక స్త్రీపురుషుల కథల నూహించుటగాని, విర్రవీంచుటగాని పరిపూర్ణమైన కారికలు కాదు. ప్రర్థిగములు, అంగిర్ధానములు, పునస్తీపులనట, దేవతలు, రాక్షసులు, ఇట్టివి ప్రపంచక్షానముగాని, తిర్విజ్ఞానముగాని యిచ్చిచ్చినివేయక మనుష్యుల వైఖరి-పులుగను, పౌరుషులుగను చేయబాలు

చున్నది. ఈ రకమైన వాఙ్మయము ప్రాతాసానీయముగాదు.

ఇందలి కథ స్త్రీపురుషుల కల్లరికి తెలిసినదే. గంగలో పార్వతి స్నానము చేయబోన గంగ బలమును కారణము తెప్పకదేని వాదించును. పార్వతి వివదు. “నేవే నీకు సవతి నీవతి కిగం బెక్కి. తాండవమాడి నీగర్వ ముడచి నన్ను వాడేని మంచాకినిగా”దని గంగ ప్రతిజ్ఞ చేయును. వారదుడు మరంత్రముల బన్ని యిరువత్తుములకు రగుల్కావలసిన పగను కల్పించెను. గంగను గొనివచ్చి పిర్వదేవతలకు రక్షింపమని భగీరథవంశ బోధచేసెను. అంత వారదు దివ మారంభించెను. గంగ లేమిచే దేవతలు తల్లడిలి విష్ణు కేరణుబోచ్చిరి. పొలపముద్రము మగింది అస్పృశము పొందువని ఆంధానతిచ్చెను. దేవదానవులు చెప్పిరి. శివుడు గరళము మ్రంగి యున్నప్పుడేయెను. పార్వతి విచారించెను. మగజేమనున గంగను శివునికి చెద్యమచేయ బంపిరి. అది తెలిసి పార్వతి ఆమెకు చెదలగొట్టెను. రివమచేసి నివారంపవలెనని పార్వతి వలది రిపోవిష్ణును గానంతుటకు విఘ్నేశ్వరుని స్మృతించెను. శివుడు విఘ్నేశ్వరుని కుట్ర పార్వతి రివన్ను భగ్ను మచేసెను. శివుని అపసావస్థితి. అశ్వినీదేవతలు శివునికచ్చి పదుర్పుటకు గంగతప్ప మరయెవరి సాధ్యము కాదని తెల్పిరి. పార్వతి యియ్యకొనెను. శివుడు బ్రదికెను. విఘ్నేశ్వరుడు గజాననుడయ్యెను. భగీరథుడేడ్చుకొన్నవచ్చెను.

ఈ యితివృత్తమునకు సహజమున విపరీతములు రిప్ప కేరమయము లేవు. కైలి గ్రాంథికము. పద్యములు, పాటలును అతివిస్తారములు. ప్రాకృతికర (naturalization) ను గోరవలసిన యీ కాలమున నట్టిది చాలమట్టున కనవలయు. అచిరమునకొటగూడ గ్రామ్యము వాదబడలేదు. ఉదా:— ౫ అం. ౩ రం. పాత్ర పోమూరికొగ నున్నది. యుద్ధము (struggle)యొక్క వివిధవర్ణలు బాగున్నవి. కైలి మలభముగను, పినుల దిందుగ నున్నది.

ప్రకాశకుడు: మరుమూరి గుమ్మరావుగారు, పరస్థితిమృడిపో, తెజవాడ, కృష్ణాజిల్లా. టి. కా.

ಮೊಳೆ

గ్రంథకర్త:—కావలపాటి గురుమాస్త్రిగారు.
 డిప్యూటీజా, గా. పుటలు. వెల రూపాయలు, శ్రీమార్గి
 రన్న గ్రంథమాలా ద్వితీయ భాగము. అట్టైండు.
 గైజాకానిరములపై ముద్రించబడినది.

ఇది ఆయుషంకములవాటికము. పౌరాణిక కథ. ప్రస్తుత సిక్కుల కీలాటి యిత్యుత్తములు సరిపోవు. తత్త్వగ్రంథాత్మకము, పగ సాధించుట, పక్షపాతిబుద్ధి గలిగి పానవులకంటె నగుములై ప వారిని దురాత్ములుగా జూడక వారిని తేవరులుగా భావించి వారి సర్వముల వానించుట మనకాలమువారికి తగదు. ఆట్టి పురాణకాలమునకే చెల్లును. కావున నిట్టి కథలు సరించి వాటికములు, వనగ్రంథములు వ్రాయుటగాని, నమ్ముటగాని సమంజసము గాదు. ఇట్టిది మన ప్రపంచజ్ఞానమునకు గాని, తత్త్వజ్ఞానమునకుగాని తోడ్పడవు. ఇట్టి యిత్యుత్తములను గ్రహించుటకంటె ప్రస్తుత ప్రపంచమునందు సంస్కరణ విషయములో, ప్రపంచిక విషయములో, లేక మరేవోరకములగు విషయములు గ్రహించి వాటికములుగాని, ప్రపంచములనుగాని వ్రాయుట యుత్తమము.

ఇందలి కథ యెల్ల రరిగినవే. ఈ క్షాంతముని యేకా
దశీ ప్రకాశరచిత్ర. నరకమునకు పాపులు రావేనని
యమును విచారించుట. రాజయొక్క ప్రతిమును భంగప
రదుటకు అహ్మో మోహినిని పుచ్చించుట. రాజ మోహి
నికి లోబడి, తనభార్యను పుత్రుడను ధర్మాంగదుని
మరచిపొవుట. నారదుడు కురింఁదములు పన్నుట. దుక్ష్మాం
గదుడు తన కొడుకునైన జం పెదమగాని ప్రతిమును తేలు
మానవని చెప్పుటచే మోహిని ధర్మాంగదుని శింకిత నిర
మ్మును గోరుట. విష్ణుభక్తి. దుక్ష్మాంగదుడు తనప్రతిష్ఠ
నెరవేర్చుటగా ప్రమాదపట్టువు ప్రదర్శింపగుట ముని
లకు సంశయంబు రరిగినవే.

ఈనాటకమందలి పాత్రపోషణయు బాగున్నది. వ్యతిరేకవిషయములు (conflicting elements) గలవు. పంచమాంకమందలి వివాహరస మనవ్యసాధ్యముగ నున్నది.

శ్రీకృష్ణము పొంది పారలుచున్నది. ఈనాటికనుదు
పొట్టులు లేని లోప మేమియు గానరాదు. వారదని
పట్ల చొక్కటిరెండుపొట్లు బున్నను ప్రమాదము లేదు. పద్మ
ములు కొంత మధికముగ నున్నవి. చానమునందు కెట్టి
అలంకారములు లేవు — కులధముగను, మగధముగ
నున్నది.

చందులు వాడు, 'కాసులపాటి కృష్ణమూర్తిగారు,
పెండ్లపేరి, శ్రీ మద్ధిరాజు ముఖ్యమంత్రి సాక్షాత్కరించి, విజయ
యనగరము (విశాఖపట్నంబులో)' అని వాడుచున్నందు.

五

వైతరణి (The Vaitarani)

ఇది ఆధునిక సాహస్యమునకును, పరిశోధనమునకును సంబంధించి, అద్భుత దోషమునందు ప్రవరింపబడినదనకు, నిక్కడే అంగ చూపవలెను.

మార్చి ౧౯౩౩వారి నంపు. ౩, పంపు ౩ మాస
వచ్చినది. విద్యాభరమింగ్ వేపు, బి. ఏ. గారిచే చంపా
దియై; యశ. యశ. చాచాగారిచే ఇతిగపాడియా,
కటకపండ్ల ప్రకటింపబడున్నది. దెమ్మియైతావ ౩౬
పుటలు. సం. ౧౦౮౩ ౩ రూ.

ఈ సందర్భముందు ద్వైతసాయు ద్వైతపరమార్థీయ వ్యాఖ్య
యొక్క ప్రతిపక్షమును, గంభీరముగ వ్యూహము కలవు.

2. 3.

గృహలక్ష్మీ-దన రాసాచిక

క. ఎన్. కేవలిగారి సంపాదకత్వమున ముద్రాపము
 ఎన్నుకొని వి. లోక్త ముద్రాపముమునుండి అక్టోబరు ౧౮
 కేవలిగారి సమయముననుండి యీ సంవత్సరముననుండి.

ఇందును గుఱవారు ౫౦ వ్యాసములలోను ౪౫
వైగా శ్రీని వనిలమను, సంపాదమునను సంబంధం
వివ వివరములుపై వ్రాయుట ఆపించింపవలసిన విష
యము. పురుషులును శ్రీలమగుర్చియే వ్రాసిరి.
దేవీనకాగ్రము, మహిమ మర వ్యవధి, సరస్వతి, విజ
యదశమి, శేరిపాద్రాధము అను పీఠ కలనున యీ
వ్యాసములు దివరాసు సంబంధించినవని తెలియుచున్నది.

పసుపుకుంకుమలు అను వ్యాసముతో సంవిక ఆగంధమును
యన్నది. అవి సుంగకేంద్రశ్యములని బోధించుటకు మాత్రము
విపరీత చాంబసము కనుపరుపబడినది. క. వరలక్ష్మమ్మ
గారి 'స్త్రీ' యనువ్యాసము సబబుగ నున్నదనవచ్చును.
ఉగ్రశుభ్రులక్ష్మమ్మగారి 'వాది' చాల బాగుగనున్నది.
ముద్దా విశ్వవాళంగారి 'భూమారి సందేశము' సందలి
భావము మేలైనది. కి. కే. అచ్చుచాంబగారి 'నీడకుటుం
బమును వృత్తాంతకథనము చదువలసివది. వి. పరస్వతి
గారు శ్రీ పార్వతంత్ర్యమునుగూర్చి చక్కని వాదమును
చేసిను. రామమోహనరాయలు గొప్పవారేసాత్రేషి యని
తూరినట్టి కృష్ణమూర్తిగారు వ్యక్తపరిచిరి. 'స్వప్న
వేదన' అను పద్యములు ఇంకగా నున్నవి. వడివింటి
ఇంకబరన్నమ్మగారి 'విజయదశమి' పద్యములు అర్థనం
తముగ నున్నవి. అట్లూరి నీకమ్మగారు కారదావిల్లు సభ
తేజీండు చాందసపండితులకు హితబోధ చేసిరి. బాగర్ల
నూడి బావకమ్మగారు 'స్త్రీలు - వాటికరంగ ప్రవేశము'
గూర్చి వ్రాయుచు దాని కీడును, అవాంక్షక దర్శనము వివ
రించి, శ్రీ భార్యగాను, పాతగాను, గృహిణిగాను
ఉండుట ఉత్తమమని ఒప్పుకట్లుగ బోధించిరి. ధ. లక్ష్మీ
దేవిగారు 'కారదకు ప్రత్యుత్తర'మని వ్రాయుచు శ్రీ వా
టికరంగ ప్రవేశమును సమర్థించుటకు చాల శ్రమపడి దీర్ఘ
వ్యాసమును వ్రాసి సందర్భమునకు దూరమైన అధిక
ప్రసంగమును చేసిరి. ఆంధ్రదేశ శ్రీ విద్యాసంఘల గూర్చిన
పరిశయమిచ్చు వ్యాసమొకటి ఉచితముగనున్నది. బాగలిం
గం బసవపున్నమ్మచేసిన 'ప్రబోధము' శ్రీలకు పర్యవీచ
యముల నీరిని బోధించును. తుంగలలక్ష్మీదేవిచేసిన రాధా
కృష్ణులు, ఏకలవ్యుడు అనుచిత్రములు అగ్రగణ్యములు.

సంపాదకీయాలోచనలో దుర్గాపూజా రత్నము
గూర్చి వ్రాయుచు శ్రీయే శిక్షిస్తయబిజి యని నిరూ
పింపవలయును జరిగినది. ఆంధ్ర కృష్ణాపత్రికల పత్తా
ననుగూర్చిన ప్రశంసావాక్యములు గలవు. వివాహవిరూ
నిగ్రహచట్టముగూర్చి వీరినీచరకు 'ప్రభుత్వమువారి కావన
ఖడ్గము మాత్రము మాజేదు' అని వ్రాసినవారైనను, నేడు
అధిక సంఖ్యగల సభ్యులచే నీ చట్టము ఆ కెంట్లలోను, స్త్రీలు

కొన్నింటిలోను పాస్యమైనందుకు సంతసము వెలియుచుట
ఆనందదాయకము.

గ్రంథుల చిత్రములును, అనేక సాధారణచిత్ర
ములును కలిసి యీ సంవిక గరిం పుటలతో వొప్పారు
యన్నది. ఈ సంవిక వెల ౮ అణాలు. జ. బ్ర.

ఇ వ్వు డు

'ప్రదర్శన త్రియం'. గ్రంథకర్త: భువిపాటి
కామేశ్వరరావుగారు, రాజమండ్రి. క్రానుచై ౧౩౬
పుటలు. కనరువేలు కాశితముతో, యది అచ్చుతో
చాలా ముచ్చటైన హుర్పు. యె ౮ అ.

'బాసురాసు', 'విష్ణుదూ ఇంకే', 'కాబుకవల'
అను మాడుప్రదర్శనాల సంపుటము ఇది. ఇది 'భారతి'
లో ప్రకటితమైనది. ఈకాలపు ఇతివృత్తాతో
ఇప్పటి తెలుగువారి పోకడలు కొన్ని విదర్శించి వివ
రించే ప్రదర్శనాల సంపుటము కాబట్టి 'ఇప్పుడు' అని
దీనికి పేరు పెట్టినారు.

ఓర్వలేదు, స్వాధ్యపరత, అవైక్యము, ముఖ్య
ముగా కీర్తి సంపాదించువారికి పేరాన మొదలైనవి అన
లకుగములను అవాహనవచేసే వ్యంగ్యప్రహసనా రిరి.

క్రొత్తగా తెలుగువాఙ్మయములో వ్యాప్తి, నిల
పవము అనుభవినూ, భావిక ధ్యునయానికి ఉచిక్కురుకూ
ఉన్న హాస్యవాఙ్మయములో ఇది ఒక క్రొత్తహుర్పు.
ఇంకా హాస్యవాఙ్మయ వ్యవస్థ సముగ్రముగా విస్తడి,
పరిష్కారము కాని ఈసమయములో ఇటువంటి రచనలు,
కొన్ని లోట్లతో ఉన్నా, అవాఙ్మయ వ్యవస్థా పరిణామా
వి తోడుపడుతవి.

భావుకహాస్యముతో ఒకపమగ్ర మందరమైన
కావ్యము కళామయముగా తీర్చిపూర్చే ఉద్యమము ఈ
రచనలో ఎక్కడా ప్రతిఫలించదు. తిలుచు నున్నదియు,
కృత్రిమము, సంకరము వివ హాస్యప్రసక్తి కవలమగుండి.
కౌదిత్వము లోటు. ప్రకృతిలో ఉండే సంకరలు అధి
కముగా చూపడము వ్యంగ్యరచనములో అవలంబనీయమే
అయినా, స్వాభావికరకు సమరజనమైనఅదరము లేనప్పుడు

వ్యంగ్యానికి కేంద్రీ ఉండును—పరిచయముగా మిక్ లేక, పాత్ర పోషకులలోనూ, సంభాషణ క్రమములోనూ కూడా సమంజసమైన తీర్పుచూపగా ఉన్నది ఈ ప్రహసనాలలో.

రక్తి మొదలు పెట్టిన ఒకప్పుడులోనే పంజీత మైపోతుంది, విరళమైన కల్పనలులల్లా, వెగలైన సంభాషణలల్లా. కున్నీరమైన, కళాన్వితమైన హాస్యము కంటే వాచాలత చాలా అధికముగా ఉన్నది. దాదాపు అన్ని పాత్రలూ ఈ ప్రత్యేక లక్షణానికి కట్టుబడి ఉన్నవి. మధ్యకాలకమునంపుములో పాధారణముగా వాడుకలోనే హాస్యపు సకట్టు—పారగిరిపోయినదిన్నీ—అయితేమై, సందర్భసృష్టిపూర్వక పాటించడము లేదు. శబ్దహాస్యమే ప్రధానముగా అవలంబించబడిఉన్నది. రస పరిపరతు రసకథామయ అందముగా ప్రయోగిస్తూ, ప్రహసనముయొక్క ప్రధానస్థులయ్యెన్ని ఏమనగా పాత్ర ఉండాలి, ఆల్పతరహాస్యానికి, రహస్యాపానికి భూతాలోలుపర వసించి రచయిత కళాసంపదని వేర్పినాడు. దన అశక్తిని గమనించుకొని ఆత్మరీత్యానము ఈరచనను ఆపించి, సరిఅయిన ప్రాధికనంపాదనానికి ప్రయత్న లోపము కలంకీకృతా ఉన్నది. పినిల్లు అనందముకంటే విసుగుపట్టడమే కలుగుతుంది. ఇతివృత్తములలోను, అంత కంటే సంభాషణలలోను క్రమపరిణామము కొనవపడి ఉన్నది. ప్రదర్శనరచన పీరియే తగినంత సాంపుగాని, పోషకగాని కాంక్షలేదు.

రసకర పీరికి లేకపోలేదు. అయితే ఆది పీరికి తీరిని, తీరునమౌళకనములతో, ప్రయోక్తము కాలేదు.

ఈ ప్రహసనాలు ఒక సంఘానికి ప్రదర్శనోత్సవకర కలిగించవచ్చు; పదిసంది పాత్రలను కలిపి చదువూర్చవచ్చు; వీర్యంగ్య వాక్యముచేరేనో ఒక సంఘము ఆత్మేవించవచ్చును. అయితే ఏ సుగములోను పలుకుకొను చాలదు. హాస్యము కాని వ్యంగ్యముకాని పాటక, సంవాది కానిసంబల కలకలము మనసులో మిగులుతుంది, ఇది ఒకటితో నది విలే. కనుకనే కళానిర్మాణముగా ఈసంపుటము ఉన్న తీర్మానము ఆక్రమించుకోవడానికి అర్హమా?—అంటే,—కాదనాలి.

కొం. బ.

స్వీకారము

వేమన

సర్. ఆర్. వేంకటరత్నమునాయుడుగారిచే పోషించబడిన వ్యాసములు. రాళ్లపల్లి ఆనంతకృష్ణశర్మ గారిచే విరచితము. ఆంధ్రవీశ్వకాపరిమల్ గ్రంథమాల వారి రెండవ ప్రచురణము. 2 ఉపనాగములు. క్రాసు పైజా. ఆంగుట పుటలు. వెల ౧-౮-౦.

శ్రీత్యాగరాజస్వామి

గానవిద్యా వికారద-రామభక్తాగ్రణి రిరియ. కన్నవము. బెంగళూరు 'మణి'గ్రంథమునాంబలి గ్రంథ మాల వారి సమీక్ష మాస పుస్తకావళిలోని 1929 జూలై నెల ప్రచురణము. సంపాదనము: యం. రామరావుగారు. క్రాసు రం పుటలు. విడిపుస్తకము వెల ౦-3-౦.

శ్రీ మయూరధ్వజ నాటకము

పదంకములు. గ్రంథకర్త ఆశ్వరీరావుగారు, కంఠగోడు. పి. బుప్పయ్యశెట్టి ఆండ్ సో, బల్లారి, గ్రంథ విక్రేతలు. డెమ్మిగిరి ౯౦ పుటలు. వెల రూ-౧-౧-౦.

బ్రహ్మనూత్రసారసంగ్రహ విమర్శనము

మట్టుపి గోపాలరావుగారిచే రచించబడి ప్రకటించబడియె. కాకినాడ ఆల్పపు పనర్ ప్రెస్ నందు ముద్రించబడియె. డెమ్మిగిరి పుటలు వెల ౦-౮-౦.

శ్రీ భద్రాచల రామదాసు

మార్పరి: శ్రీ. డి. బి. శర్మగారు, తెక్కలి. పల్లిమర్చి: వేంకటరామ్ ఆండ్ కో, ఏలూరు. క్రాసు రం పుటలు. వెల ౦-౪-౦.

ఉపమాకాతేత్రమాహాత్మ్యము

(నిర్వచనము)

ఇది బ్రహ్మజైన వ్రతపురాణాంబరగమైన సంస్కృత గ్రంథమునండి బలము పాదయ్యకాస్త్రీగారు తెలిపించి

శ్రీమద్భద్ర కార్తికమాహాత్మ్యము
(పురాణము)

(పురాణము)

ఇది కృష్ణాజిల్లా కొత్తూరు జిల్లా ప్రామాణిక
నం బాంధ్రపరిశులన కి అనిపెట్టి జగన్నాథాస్త్రి
గారిచే రచియింపబడి, ఏయారు రామా ముద్రాక్షరకాల
యందు అచ్చుతింపబడినది, దేవన్నామె గిడుపు
లు, వెల గ రూపాయి.

ముత్యాలసరములు-చిన్న కథలు

గ్రంథకర్త: కీ. శే. సురభాష్ పెంకటరావు
 గారు, బి. ఏ., ఎఫ్. ఎమ్. యు. ప్రకాశశిల్పం: సురభాష్
 పెంకటరావుదాసుగారు, విజయనగరం పోస్టు, క్రాసు
 రైలువారిగారిం పుటల గ్రంథము. వెల రెలియను.

ఇందు ముత్యాలవలయు, కాసులు, లహరిబాణ-
సవ్యక, దామక పీఠియింప, ఆవర్ణిలవలయు, బో-
లంగ గత్తుము, కోరుకొంప, దీంచులంగరు, మునిషి-
వీరలునుగిద్దుబాటు, మోకేరేమిడి-యను కథలను
దీర్చిపై విమర్శనము రాజోపునంబిగలో ప్రక-
టము.

(3) ఆంధ్ర బాలరామాయణము

గ్రామపునర్నిర్మాణపు తరగతులు
ఉపన్యాసములు

తాదేపల్లి గూడెం తాలూకాలోని వనంక
దాస్యమును కేరీలు గురి-౫-౩౩ లగాయను
తావనకు జరుపవలె, అందు అంగ్ర ప్రముఖులచే
పర్యాయమహుచ్చి యిప్పించిన ఉపన్యాసముల
కరణముది. ఇందు ౫౩ ఉపన్యాసము లున్నవి.
చాయాచిత్రము లున్నవి. క్రొవ్వపైకావ కరణ
గ్రంథము. పేల ౧-౨-౧.

ప్రకాశములు:— యువ. ముప్పారపుగారు,
రు, పల్లిమ గోదావరి జిల్లా.

ఇది ఆనందపురము ముగ్ధునివలె ప్రామాణ్యము
వంతు సంప్రదించుకొనుటకు కావ్యపురాణతీర్థ ఆలుపారు
ప్రమాటం శివరామకామ్రాగారీచేరు, భగ్యవంశిద్ధాంత
పంచాంగము నివర్తి కుమారకేరమచేరు నుగింపబడి ఆలు
పారు జయరామకామ్రాచే ప్రకటించబడినది. డిసెంబరు
రూపులు.

భీమావ్యాపారము (Life Insurance)

గ్రంథకర్త: యస్. శుభ్యారావుగారు, ఆర్థిక జన ఆండ్ ఏజంటు, ఆంగ్ల ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ లిమిటెడ్, కొచ్చిన్, తట్టుకు గోదావరిజిల్లా.

క్రాసు ౯౬ పుటలు, వెల ౧-౪-౧. అనేక భాయ చిత్రములున్నవి.

శ్రీ రఘురామ శతకము

గ్రంథకర్త: కల్యాణలను కేంకటప్పయ్యకామ్రో

గారు. సంఖ్య, శ్రీ కేంకటేశ్వర ముద్రాక్షరశాలలో ముద్రింపబడియె. క్రాసు ౨౧ పుటలు, వెల తెలియదు.

కంసవిజయము

ఇది యొక ప్రాచీన గ్రంథము. గద్యపద్యాత్మక మైనది. కర్త: పాటిబండ్ల పురుషోత్తమ కవిగారు. గాదె కోటిరెడ్డిగారి సంపాదకత్వమున ఏలైనపల్లి భారతీగ్రంథ మండలి ద్వితీయ కుసుమమగ వెలువడినది. క్రాసు ౧౪౬ పుటలు, చక్కని రేపదు. వెల ౧ రూ.

మాణిక్యవీణ

అష్టావధాని వడ్డాది సీతారామాంజనేయులు గారు (కవితాసమితి)

శ్రీరతనాలవీణఁ గొనుమీ యది నీయది; దీనిపై శ్రుతుల్
దీరిది పాడుకొమ్ము గురులీలల; దర్శింపవామృత స్రవం
తీరణదూర్మికామృదులనిర్మలజోలల నూగుచుక, నహ
ప్రార సరోజనోకళయి హాయిగఁ దేలుచు హంసవాహిని!

“మణి దీప్తి సము.”

సముద్రమున సత్తెర రూపము

మార్కటపన్నాన ప్రయోజనమందు విశ్వాసముగల 'పిక్చుర్' లేడీస్ స్విమింగ్ క్లబ్బులోని 8 గురు సభ్యుల రాంధ్రు నిటియం చీగులాడుటలో నొక విశేషముగ్రీడ్ యందు కావనగును.

మహాత్ముని జీవితసందేశము

సత్యంపదభర్తం చర | స్వాధ్యాయాత్మా ప్రమదః |
ఆచార్యాయ స్రియం ధన మాహృత్య ప్రజాతంతుం మావ్య
వచ్ఛేత్సీ | సత్యాన్ని ప్రమదిత్యం | ధర్మాన్ని ప్రమది
త్యం | ఖళాన్ని ప్రమదిత్యం | ధూత్యైవ ప్రమదిత్యం |
స్వాధ్యాయ ప్రవహభ్యాన్ని ప్రమదిత్యం | దేవతృ
కార్యభ్యాం ప్రమదిత్యం | మాతృదేవో భవ వీతృదే
వో భవ | ఆచార్యదేవో భవ | అతిథిదేవో భవ | యా వ్యవ
వద్యాని కర్మాణి | తాని నీవిత్యాని | నో ఇతరాణి |
యా వ్యస్యాకం సుచరితాని, తాని త్యయోపాస్యాని |
నో ఇతరాణి ||

యే కీచాస్మచ్ఛ్రీయాగ్ం సో బ్రాహ్మణాః | రేషం
త్యయావసే నృపత్యసిత్యం | క్షయో దేయం | అక్షయో
దేయం | శ్రియా దేయం | హియా దేయం | భియా దేయం |
సంవిదా దేయం | అథ యసి రేకర్మవిచిత్యానాం పుత్రవిచి
త్యానాం స్యాత్ ||

యేత్ర బ్రాహ్మణాస్సచ్యుర్మనః యంత్రా ఆయుక్తాః |
అలూపభర్తకామా మ్మ్యుః | యథా తేత్ర వత్తేరకా | తథా
త్రవత్తేరకాః | అథాభ్యాభ్యా రేషం యేత్ర బ్రాహ్మణా
స్సంమర్కిణః | యంత్రా ఆయుక్తాః | అలూపభర్తకామా
మ్మ్యుః | యథా తే తే షు వత్తేరకా ||

తథా రేషం వత్తేరకాః | ఏష ఆదేశః | ఏష ఉపదేశః |
ఏషు దేశోపనిషత్ | ఏత దుశావనం | ఏత ముపాసిత్యం |
ఏషు చైతదుపాస్యం | స్వాధ్యాయ ప్రవహభ్యాం ప్రవ
మదిత్యం | తాని త్యయోపాస్యాని విచిత్యానాం పుత్రే
షు వత్తేరకా ||

ప్రపంచకల్యాణమున కై మహాత్ములకారణము
గను సర్వసంగపరిత్యాగమును జేయుచు ప్రజారాధ
నమునకు పాత్రులగుచున్నారు. సామాన్యులకు

స్వప్రయోజన పరాయణత్వము సహజమైనటులు
మహాత్ములకు పరహిత పరాయణత్వము సహా
జీలము. సామాన్యులకు పశుబలము పరిపాటియై
టులు మహాత్ముల కాత్మబలమున హజమగుచున్నది
సామాన్యులకు భోగ మారాధ్యమైనటులు మహ
త్ములకు త్యాగ మారాధ్య మగుచున్నది. సామా
న్యుల కాగ్రహము నహజముగ గలుగునటుల
మహాత్ములకు నిగ్రహము నహజముగ గలుగ
చున్నది. సామాన్యులకు బాహ్య విషయముల
ప్రమాణమైనటులు మహాత్ముల కాత్మవిషయముల
ప్రమాణము లగుచున్నవి. ఒకటి తనలాభము, తన
వారి లాభము: రెండవవానికి మానవ లాభము
విశ్వలాభము. సామాన్యుల యాచరణము సంరం
మునకును, మహాత్ముల యాచరణము శాంతికి
సాధనము లగుచున్నవి.

మహాత్ములయూచరణములు సామాన్యుల క
దర్శములై పురుషార్థసిద్ధికి సాధనము లగుచున్నవి
మహాత్ములయూచరణములు భిన్న సంస్కారములుగ
జనులకు వారులచినటులు గోచరంబగుచుండును
దైవసంపన్నులు వారిభక్తులకు వారికోరికలకను
పముగను ప్రత్యక్షమగుచు ధర్మాభ్యుదయమును జేయ
చున్నారు. శ్రీకృష్ణుడు, బుద్ధుడు, క్రీస్తుమొదలగు
దైవసంపన్నులు ధర్మాభ్యుదయమును జేసిన వి
మును ప్రపంచచరిత్ర సహస్రముఖములను చాట
చున్నది. గాంధీమహాత్ముని దివ్యచరిత్రమును
మహానీయుల దివ్యచరిత్రమును సంస్కరింపజేయ

న్నది. తైత్తిరీయోపనిషత్తునందు మిథ్యావల్లి తెలు
చున్న సత్యధర్మాదేశోపదేశానుశాసనములు
సంధి మహాత్ముని గురుత్వమున కనుసూచముగ
న్నవి.

గాంధీమహాత్మునకు 60 ఏండ్లు నిండినవి. దేశ
సం దంతటను అక్టోబరు మాసాదిని జయంత్య
వములు జరుపబడినవి. ఆ యత్సవములం దన్ని
తములవారును, మతములవారును, జాతుల
వారును గాంధీమహాత్ముని గుణ సంకీర్తనమును
చేసిరి. అన్న వస్త్రధానములను చేసిరి. సభలను, సంకీ
సలను చేసిరి. గీతములను బాడిరి. బోధలను చేసిరి.
పాదీకలను ప్రచురించిరి. ఖద్దరును విక్రయించిరి.
మహాత్సవము లన్నియును ధర్మసంస్మరణమును
లుగజేయుచున్నవి.

గాంధీమహాత్ముడు శ్రీనివాసశాస్త్రి గారికి
తికచక్రవర్తి; డాక్టరు సుబ్బారాయునిగారికి సం
రణప్రియుడు; సత్యమూర్తిగారికి రాజ్యాంగ
గీటుడు; హోమ్సుగారికి మానవసేవా పరాయ
డు; రొమెయిను రోలెండుగారికి ధర్మమూర్తి;
జనిదేవిగారికి త్యాగసంపన్నుడు; లోకమునకు
ంతిదూత; భారతీయుల కవతారమూర్తి. సర్వా
వ్యరూపుడైన భగవంతు నెవ రేవిధముగ నారా
చెదరొ వారల కావిధమున ననుగ్రహించు
నాడు.

యే యథా మాం ప్రపద్యతే తాం ప్రశ్నవ భజా మ్యహం,
మమ పర్యాపవర్తతే మమమ్యో పార్థ! శర్యతే.

గీత. అ. ౪, శ్లో. ౧౧.

వర్తమానకాలమునందు లోకమునందంతటను
యే యథా ప్రతిధ్వనిల్లుచున్నది. ఆస్తికులు నాస్తి

కులు, నిరంకుశాధికారులు స్వరాజ్యకాములు,
సంగ్రామకాములు శాంతిప్రియులు, పూర్వాచా
రప్రియులు సంస్కరణప్రియులు, కండితులు పామ
రులు ధర్మప్రతిజ్ఞలను చేయుచున్నారు. స్వార్థము
నకును పరార్థమునకును, భోగమునకును త్యాగ
మునకును, దైవసంపదలకును ఆసుర సంపదలకును
ధర్మప్రవచనములను ధర్మరాజులు చేయుచున్నారు.
అధికారానధికారులు చేయుచున్న ధర్మప్రవచన
ములు ప్రజలకు మహాసంభ్రమమును గలుగజేయు
చున్నవి. కర్తవ్యము మాత్రము దుర్గాహ్వయుగ
నున్నది.

రాజ్యంగవికారదులు స్వరాజ్యము పరమధర్మ
మని చాటుచున్నారు. ఆర్థికవిద్వాంసులు భౌతిక
భాగ్యములు ధర్మార్థము లని నమ్ముచున్నారు.
సాంఘికసిద్ధాంతములు సంఘ సంస్కరణము పరమ
ప్రయోజన మని ఉద్ఘోషించుచున్నారు. మత
ప్రియులు మత సంరక్షణము పరమార్థ మని
ఘోషించుచున్నారు. ఆచారప్రియులు పూర్వా
చారసంరక్షణమే ప్రధానధర్మ మని వాడులాడు
చున్నారు. ఆసురబలప్రియులు సంగ్రామసన్నా
హములు కల్యాణసాధనము లని నమ్మించు
చున్నారు. వృత్తీమనందలి వలయమునం దన్నిస్థల
ములును భిన్నమై కేంద్రమునకు సమానదూర
మునం దున్నను, కేంద్రముమాత్రము స్థిరముగ
నున్నది. కేంద్రధర్మాధారములేని ప్రత్యేకధర్మ
ములు నైమిత్తికధర్మములైనను, నిత్యధర్మములు గా
జాలవు. వర్తమానవిషాదదశయందు ధర్మసంరంభ
మునందు సంశయములను దీర్చి నిత్యమైన ధర్మోప
దేశములను చేయగల ధర్మాత్ములు ధన్యులు. అట్టి

ధర్మాత్ములందు గాంధీమహాత్ముడు లోకాదరణమును బడయుచున్నాడు. వారి లోకాదరణమునకు వారి ఆత్మధర్మారాధనమే మూలముగనున్నది.

ధర్మరాజునకు భీష్ముడు త్రిమధర్మ మాత్మధర్మమును వివరమును విశదముచేసెను:

శ్రీ. “విను మనోకవిధంబుగా విస్తరిల్లు
ధర్మములయం దొకండును దలప నిష్ఠ
లంబు లే దాత్మమోక్షమెలంబి యైన
ధర్మ ముత్తమ మండ్రు తత్త్విజ్ఞానభవ.”

గాంధీమహాత్ము డాత్మకథయందు ఆధ్యాత్మికలక్ష్యముతో జేసిన ధర్మనిర్ణయము భీష్ముడు ధర్మరాజునకు జేసినధర్మనిర్ణయమున కనురూపముగ నున్నది:

“నాప్రయోగములం దాధ్యాత్మికము లవగా నైతికములు; ధర్మమున కర్థము నీతి; ఆత్మదృష్టితో ఏనీతి పాలింపఁ దగినదో అది ధర్మము..... శేషు లెల్లప్పుడూ, అభిమాన రహితుడై, ఈ కథను వ్రాయఁగలిగితేనీ, ప్రయోగ మార్గానుగాను లగు నితరుల కిందు దారి బత్తెము దొరకఁగలదు.

శేషు శేషము సిద్ధాంతములను అవగా తత్త్విములను గూర్చి వ్రాయఁదలచితిని అత్మకథను వ్రాయును. కాని యీ సిద్ధాంతములనుండి బయలుదేరిన కార్యముల యితిహాసమును వ్రాయఁగోరుచున్నాను. కావుననే యీ ప్రయత్నమునకు సత్యప్రయోగమిది మాటుపే రుందిది. ఇందు సత్యముకన్న భిన్నము లవలంబు అహింసాబ్రహ్మచర్యాదినియమములును, వీని ప్రయోగములును రాఁగలవు. కాని సత్యమే నా కన్నిటికన్న నొడ్డని, మితియు దీనియందు పెక్కు విస్తృతలసమాచారము కలదు. ఆసత్యము స్థూలముగా నాకస్యతమే కాదు: భావసత్యముకూడ. ఆసత్యము శేషము నా కల్పనాగతసత్యమే కాదు: అది స్వతంత్రము, చిరస్థాయి; అవగా సాక్షాత్పరబ్రహ్మము.

వందలు వేల ప్రుండుదురుగాక! సత్యమునకే సదా జయ మునుఁగాక! అల్పాత్ములప్రమాణముచే సత్యముయొక్క ప్రమాణము వీసరచోనకందుఁగాక!

శేషు నిందు నమ్మకతో ఏమిది నాయూర్పునిట్టూర్పుల కేలికగా తలచుచుంటినో, మితియు ఏమిది యుత్పాదగల్గు శేషు తినుచుంటి ననుకొనుచుంటినో, అలవాదికి శే నింతిహాసము నపులనే యుంటి నను నీదింత ప్రతిక్షణము నన్ను తొలుచుచు న్నది. దీనికి కారణము వాచికారములే యని నాకుఁ దెలియును. కాని వీని నింతిహాస నిర్మాల్యము చేయఁజాలకున్నాను.”

ఆధ్యాత్మికధర్మము నిత్యమై సకలధర్మముల కాధారభూతముగ నున్నది. సత్యాన్వేషణమునకును, ధర్మాన్వేషణమునకును ఆత్మార్పణముచేయుచున్న గాంధీమహాత్ముని జీవయాత్ర మానవులకు సంకీర్తనయోగ్యముగ నున్నది. జీవయాత్రను సత్యాన్వేషణమునకై ఆహుతిచేయుచున్న మహాత్ముని పాపనశ్చరీత మల్పాత్ములకు ధర్మాన్వేషణమునకు సాధనభూతముగ నున్నది.

శ్రీకృష్ణుడు విజయున కాత్మసాక్షాత్కారమునకు కర్మయోగము నుపదేశించెను. బుద్ధభగవానుడు దుఃఖనివృత్తికి విశుద్ధజీవనమును, జీవకార్యణమును లోకమున కనుగ్రహించెను. ఏను క్రీస్తు మానవతరణమునకు ప్రేమతత్త్వమును, త్యాగసాధనమును ప్రసాదించెను. ఆ మహాత్ములు లోకోద్ధరణమును, నాతోద్ధరణమును నాత్మోద్ధరణసాధనముననే చేసినదధముననే గాంధీమహాత్ముడును నాత్మధర్మసాధనమున లోకోద్ధరణమును, నాతోద్ధరణమును జేయుచున్నాడు. ప్రపంచము ధర్మముమీద నాధారపడియున్నది.

ధర్మము భౌతికము, నైతికము, ఆధ్యాత్మికము లను రూపములను విశ్వమును ధరించుచున్నది. విశ్వము ధర్మముమీద నాధారపడియున్నది. పాశ్చాత్య దేశములందు భౌతిక ధర్మ ప్రవృత్తి ప్రవర్ధమానమై ఆధ్యాత్మిక ధర్మప్రవృత్తిని స్తంభింపజేసినది.

భారత దేశమునం దాధ్యాత్మిక ధర్మప్రవృత్తి నిద్రా వస్థపాలై భౌతికవైతికధర్మప్రయోజనములకు నిరుపయోగమైనది. భారతీయుల కాయసంస్కరణము దుస్తరమై భౌతికధర్మమును దురారాధ్యమైనది. శ్రీకృష్ణుడు పదేశించిన కర్మయోగము, బుద్ధదేవుడు పదేశించిన అహింసాధర్మము భారతవర్షమునకు దూరస్థములైనవి. ధర్మనిరీక్షణము నిత్యమైన ఆధ్యాత్మిక ప్రయోజనములనుండి అనిత్యములైన భౌతికప్రయోజనములకు మరలినది. అనిత్యమైన భౌతికప్రయోజనములను సమకూర్చుటకైనను సంకల్పము, సంస్కారము, సాధనసంపత్తి స్తంభించినవి. స్వల్పప్రయోజనములు మహాఫలములైనవి. సకలవ్యవస్థలందును ఆత్మవలంబన ముతర్ధానమై, పరావలంబనము పరమప్రమాణమైనది.

ఇట్టి విషమదశయందు భారత దేశోద్ధరణమునకు గాంధీమహాత్ముడు కార్యరంగమునందు జేరుట భారత దేశ సాభాగ్యమునకు శుభదీప్నముగ నేర్పడినది. విద్యావంతులు, విద్యాధులు, పండితులు సామరులు, శ్రీమంతులు సామాన్యులు, స్త్రీలు పురుషులు, బాలుకు బాలికలు గాంధీమహాత్ముని యుపదేశముల ననుసరించి ఆత్మపరిశోధనమును జేసికొనుట కుపక్రమించిరి. గాంధీచేరు మూలమూలలను వ్యాపించినది. శ్రీ రామనామసంస్కరణమువలెనే గాంధీనామ సంస్కరణమును ప్రజలు చేయుచున్నారు. గాంధీసంచారములందు లక్షల కొలది ప్రజలు పాదాక్రాంతులై ఖద్దరునిధికి కానుకలను సమర్పించుచున్నారు. ఆంధ్ర దేశసంచారమునందు ప్రజలు చూసిన భక్త్యత్సహములు గాంధీ

మహాత్ముని మాహాత్మ్యమును సహస్రముఖముల చాటుచున్నవి.

గాంధీమహాత్ముడు వర్తమానయుగమునందు భారత సంస్కారమునకును, విజ్ఞానమునకును అవతారమూర్తియై వెలయుచున్నాడు. గాంధీమహాత్ముడు కర్మయోగి, విరాగి; మహాదాత, యాచకుడు; జ్ఞాని, ఉపదేశి; నాయకుడు, అనుచరుడు; సత్యవాది, సయివాది; స్వాతంత్ర్యప్రియుడు, నియతకర్మారాధకుడు; ఆంగ్లభాషాపండితుడు, హిందీ ప్రచారకుడు; మానవ సేవకుడు, స్వదేశవ్రతపరాయణుడు.

సద్గుణసంపన్నుడైన గాంధీమహాత్ముడు కేవలము భారతనాయకుడే గాక లోకనాయకుడు, లోకోత్తరపురుషుడు. హిందువులు, మహమ్మదీయులు, క్రైస్తవులు, బౌద్ధులు, పాశ్చాత్యులు, ప్రాచ్యులు మహాత్ముని గుణశీలముల నారాధించుచున్నారు. గాంధీమహాత్ముడు నిస్సహాయస్థితియందు నిద్రించుచున్న భారతీయులను మేల్కొల్పి ఆత్మసహాయమును నేర్పిన మహాయోగి.

ఉద్ధరే వాత్మవాఽఽత్మానం వాత్మాన మపహరయేత్,
ఆత్మైవ హ్యత్మనో బంధ రాత్మైవ రిభు రాత్మనః.

గీతః అ. ౬, శ్లో. ౫.

ఆత్మవిశ్వాసమును, ఆత్మసహాయమునే సహాయనిరాకరణయోగము, సత్స్వాగ్రహయోగము, సత్స్వాగ్రహయోగము మహత్తరమైన ఆత్మయోగము. ఇమ్మహాయోగాభ్యాసమును సకలజనులు చేసి కామితార్థములనుబడయుటకు రాటము, ఖద్దరుపరమసాధనములుగ నున్నవి. రాటము దరిద్రనారాయణులకు కామధేనువు, శ్రీమంతులకు యోగచక్రము. రాట

మును, ఖద్దరు భారణమును భారతీయుల కాత్మశక్తిని ప్రసాదించుటకు పరమసాధనములుగ నున్నవి. సర్వజనపాలభ్యమైన స్వారాజ్యసాధనము నారాధించి గాంధీమహాత్మునిసంకల్పమునుసఫలముచేయుట భారతీయులకు పరమధర్మముగ నున్నది. గాంధీమహాత్ముని పట్టిపూర్వ్యత్వసమయమునందైనను ఖద్దరుదీక్షను బూనుట గాంధీనామసంస్కరణమునకు ప్రయోజనము. కర్మయోగములేని జ్ఞానయోగము జీవయాత్రను జేయుటకైనను ప్రయోజనకరముగాదు. దేహయాత్ర చేయజాలనివా రాత్మయాత్రను చేయజాలరు. ఆత్మయాత్రను జేయుటకై గాంధీమహాత్ముడు పూనిన మహాదీక్షలో శతాంశమైనను భారతీయులు పూనినయెడల ముప్పదికోట్ల భారతీయులకు దుర్లభమైన కార్యము గలబడదు.

శౌలిక బలాభిమానధర్మముల కభ్యంత్రమైన లోకమున కాత్మబలమునందు విశ్వాసము గలుగుట దుర్లభము. ప్రపంచప్రవృత్తియందాగ్రహము సులభము, నిగ్రహము దుర్లభము. ప్రవృత్తియందు కర్మకనుకూలమైన ఫలము గలుగుచున్నది. హింసకు ఫలము హింస. ప్రేమకు ఫలము ప్రేమ. ప్రపంచవిలయమునకు మూలమైన హింసాధర్మమును లోకమారాధించి హింసాఫలము ననుభవించుచున్నది. గాంధీమహాత్ముడు తిరకరణశుద్ధిగను అహింసాధర్మము నారాధించుచున్న విధమును వారిజీవయాత్ర విశదము చేయుచున్నది. బుద్ధభగవానుడు 2,500 ఏండ్లకు పూర్వము ప్రసాదించిన యుత్తమధర్మమును గాంధీమహాత్ముడు లోకకల్యాణమునకై పూరించుచున్నాడు. ఆ విశిష్టధర్మవ్యాపనమును జేసి ప్రపంచమునందు శాంతిని స్థాపించుట మహా

భాగ్యము. ఇట్టిమహోదయసమయమునందు జననమొందుటయును, లోకోత్తరపుగుఱుడైన గాంధీమహాత్ముని సాంగత్య సంభాషణ సంసేవన లాభములను బడయుటయును, లోక కల్యాణమునకై ఉడుతభక్తిచందాన గాంధీమహాత్ముని దీక్షను సఫలము చేయుటయును మహాభాగ్యముగ నున్నవి. ఈ మహోదయానందము ననుభవించుట కధికారమును బడయుటకు, భారతీయులు ఖద్దరును, సత్యమును, అహింసాధర్మమును సేవించుటకు, భగవదనుగ్రహము గలుగుగాత!

ఆ. పంథియనునాలోపః పశ్యి-న జంతుః

యంలు నడుగు లెల్ల నడిచి యుండు

నల్లు ధర్మకోటు లన్నియు లో నగు

నిర్ధనం యహింస కింత నిజము.

సకలధర్మములును అహింసాధర్మమునందిమిడి యున్నవి. బిరులు తన కెన్ని చెడుగులను జేసినను నితరులకు చెడుగు జేయుకుండుట పరమ ధర్మము. ఇట్టి పరమధర్మమే అహింసా ధర్మము. ఈ పరమధర్మ స్వరూపము మహాత్ములకు ప్రత్యక్షమై సామాన్యులకు సులభగ్రాహ్యమగుచున్నది. ఉత్పన్నమైన ఆత్మధర్మమును సుద్ధరించి భరతవర్షమును, లోకమును సుద్ధరించుటకు గాంధీమహాత్ముడు చూపుచున్న మహాత్యాగము వారికమరత్వమును గల్పించుచున్నది. ఆత్మమాహాత్మ్యమును ప్రత్యక్షముగ సంపర్శించుచున్న వారైనను, ఆత్మప్రసత్తిని బడయుటకు గాంధీమహాత్ము డవలంబించిన దీక్షావిధానము నవలంబించి పురుషార్థమును సార్థకము చేయుదురు గాత! భగవంతు డాత్మబల సంపన్నుడైన గాంధీ

మహాత్మునకు లోకకల్యాణమునకై ఆయురారోగ్యముల నొసంగి కాపాడుగాత!

* * *

శారదావివాహశాసనము

భారతజాతీయ జీవితమునందు శారద వివాహ వయోనిర్ణయశాసన మొక మహాఘట్టముగ నున్నది. పూర్వము రజస్వలానంతర వివాహము లుండినను, ప్రస్తుతము బాల్యవివాహములు వ్యాపనమునందున్నను, పండితులు, ప్రజలు, శాసనకర్తలు నిర్ణయించవలసిన విషయము పురుషార్థమునకు మూలాధారమైన ధర్మము. ధర్మనిర్ణయమునకు పురాణనవీన సందర్భములు ప్రయోజనకరములుగావు. బాల్యవివాహమునకును, రజస్వలా వివాహములకును హద్దుపద్దులను నిర్ణయించుట యసాధ్యము. దేశకాలపాత్రముల ఫిత్తిగతుల ననుసరించి యివి మారుచున్నవి. అన్ని దేశములకును వయోనిర్ణయ మొక రీతిని లేదు; భరతవర్షమునందును భిన్న సంఘములందు భిన్నరూపములను నున్నది. వయోనిర్ణయము నైమిత్తికధర్మము గాని నియతధర్మము గాదు. దేశకాలపాత్రాను రూపముగ మారుచున్న నైమిత్తికధర్మములను కొన్ని సంఘములందును, దేశములందును మార్పుటవలన నిత్యధర్మమునకు హాని గలుగదు.

నైమిత్తిక ధర్మములను ప్రాచీన కాలమునందు మతాధిపతులు, ధర్మసూత్రకారులు నిర్ణయించుట కధికారులుగ నుండిరి. వర్తమాన యుగమునందు రాజ్యధర్మము సకలధర్మముల నావహించినది. సాంఘికమతధర్మములకు రాజ్యాంగధర్మముల హిద గల యధికారము గలిగినది. సాంఘిక

నిర్ణయములు, విద్యావిధానములు, ఆచార వ్యవహారములు, నైతికవ్యవస్థలు రాజ్యాధికారమున కంతర్గతములయినవి. మతధర్మములను సకలజనులకును వారి మతానుసారముగ నవలంబించుట కధికారము గలదు. కాని నీతిబాహ్యములైన మతకార్యములను సయితము రాజ్యాధికారము ప్రతిపేధించుచున్నది. నరబలులను, సహగమనమును, వ్యభిచారగృహములను, ద్యూతాలయములను రాజశాసనములు ప్రతిపేధించుచున్నవి. ఆనిపేధములను సకలజనులును పాలించుచున్నారు.

మతసాంఘికాచార వ్యవహారములు కలిసి మెలిసియున్న దేశములందు వీనిని విడదీయుట దుష్కరము. భరతఖండమునందాదికాలమునుండియును నాధ్యాత్మిక నిర్ణయములందు జిజ్ఞాసువులకు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యము గలదు. అద్వైతులు, ద్వైతులు, చార్వాకులు, శాక్తేయులు మొదలగు మతస్థులు వారివారి మతానుసారముగ బ్రహ్మన్వేషణమును జేయుట కధికారులై యున్నారు. సాంఘికాచారములను మతధర్మములతో మేళగించుటయును, మతగ్గాని ఘోషపెట్టుటయును అనుచితము. యూరపురాజ్యముల వలెనే ఈజిప్టు తుర్కీ దేశములు సాంఘికధర్మములను, మతధర్మములను వేర్వేరుచేసినవి. లోకమంతయును నవలంబించుచున్న మార్గమును భరతవర్షమును నవలంబించుట యుగధర్మమున కనురూపముగ నున్నది. లోకమంతయును నవలంబించుచున్న నైమిత్తికధర్మము భరతవర్షమునకును నైమిత్తికధర్మముగను పరిణమించుట నియతధర్మమునకు ప్రతిబంధకము గాజాలదు. నిత్యధర్మవ్యరూపమును గ్రహించుటయే శారదవయోనిర్ణయ

శాసనమునందలి ధర్మాధర్మములను నిర్ణయించుటకు సాధనంబుగ నున్నది.

నియతధర్మము నిత్యమై విశ్వాసమునుధరించుచున్నది. అనియతధర్మ మనిత్యమై విశ్వమును హరించుచున్నది. పురుషార్థములకు సాధనమైన స్త్రీపురుషసాహచర్య సాగత్యములకు కీలకము వివాహము గాని వయస్సుగాదు. పురుషార్థమునకు నియతధర్మమైన వివాహమును కామవరము చేసి భోగమునకై వినియోగించుటధర్మగ్నానికి సాధనము గాని ధర్మాభ్యుదయమునకు సాధనము గాదు. ~~సాధనమును, సాధ్యమును~~ సత్యము, జ్ఞానము, ఆనందము. అసత్యము, అజ్ఞానము, దుఃఖమును సంసార ప్రవృత్తికి ప్రయోజనములుగావు. వివాహసమయమునందు వధూవరులు చేసెడి ధర్మప్రతిజ్ఞలను పాలించుటకై సత్యము, జ్ఞానము సాధనములుగ నున్నవి. తెలియకచేసెడి ప్రతిజ్ఞలు సంసారప్రవృత్తికి ప్రతిబంధకములై, పురుషార్థములు నిరుపయోగము లగుచున్నవి. ప్రకృతియందు విషయోఽభోగమునకును, సంతానప్రాప్తికిని నియతధర్మము గలదు. ప్రకృతి సిద్ధమైన నియత ధర్మము ననుష్ఠించుటయే సత్యమైన ధర్మానుష్ఠానము. నియతమైన ధర్మమార్గమును విడిచి అసహజమైన ధర్మమార్గము నవలంబించుచు ధర్మగ్నానిని ఘోషించుట యధర్మము గాని ధర్మము గాదు.

ధర్మసాధనమునకు శరీరము మూలాధారముగ నున్నది. ఆరోగ్యరహితమై రోగభూయిష్టమైన శరీరము ధర్మారాధనమునకు నిరుపయోగముగ నున్నది. దేశావృతమైన అనారోగ్యము, శిశు మరణములు,

ప్రసవమరణములు, అకాల మరణములు, దార్శల్యము, బాలవైధవ్యములు బాల్య వివాహములకు దుష్ఫలములై వెలయుచున్నవి. వివాహప్రతిజ్ఞలను తేయుటకు యుక్తవయస్సులేని వధూవరులు ప్రతిజ్ఞలను తేయుట యధర్మముగ నున్నది. సాంఘిక నైతిక మతధర్మముల సత్తిక్రమించని వివాహవయో నిర్ణయము సదాచారముగాని దురాచారముగాదు. ప్రపంచమంతయును నవలంబించుచున్న మార్గము భారతీయులకును నవలంబన యోగ్యముగ నున్నది. ధర్మాభ్యుదయమునకై వివాహ వయోనిర్ణయశాసనమును తలవెట్టి విజయమును బడసిన హరవిలాస శారదాగారు భారతీయుల కృతజ్ఞతకు పాత్రులు. సామ్రాజ్య శాసనసభ్యులును ప్రజల కృతజ్ఞతకు పాత్రులు. ప్రభుత్వసభ్యుడు క్రీరారుగారు చూపిన దీర్ఘదృష్టి ప్రశంసనీయముగ నున్నది. రాజప్రతినిధి అక్టోబరు మొదటి తేదీని శారద శాసనమునకు సమ్మతి నొనంగి స్వధర్మ నిర్వహణమును చేయగలిగెను. శాసనరూపమును దాల్చిన తరువాత నైనను సనాతన ధర్మప్రియులు వాదప్రతివాదమును విడిచి దేశాభ్యుదయమునకును, ధర్మాభ్యుదయమునకును శాసనమునకు స్వాగతంబు నొనంగుట వివేకము. వయోనిర్ణయశాసనము భగవదనుగ్రహము వలన సార్థక మగుగాత !

*

*

*

కాంగ్రెసు సభాధీనత్యము

జవాహరిలాలు నెహ్రుగారిని లాహోరు కాంగ్రెసునకు అధ్యక్షునిగను కాంగ్రెసుస్థాయిసంఘ మేక గ్రీవముగ నెన్నుకొని స్వధర్మ నిర్వహణమును

జేసినది. దేశము సహజముగను గాంధీమహాత్ముని వరించినది. సత్యప్రియుడైన మహాత్ముడు దేశవరణమును నిరాకరించుట సహజముగ నున్నది. అధికారవ్యామోహము, స్వార్థపరత్వము స్వధర్మనిర్వహణమునందు గాంధీమహాత్మున కితరనాయకులకు వలెను ప్రతిబంధకములు గాజాలవు. గాంధీమహాత్ముని సంకల్పము దేశారాధనము, దైవారాధనము గాని స్వార్థారాధనముగాదు. కడటనాయక నామధారల మాయోపాయములతో నిమిత్తము లేకయే మహాత్ముడు సభాధిపత్యము నారంభము నుండియును నిరాకరించుచుండెను. గాంధీమహాత్ముని లక్ష్యము దేశారాధనము గాని స్వార్థారాధనము కాదు. ఆత్మార్పణము చేయుటకు సత్కార్యహదీక్షను ఆరాధించుచున్న గాంధీమహాత్మునకు ప్రాపంచికలాభములు సమ్మోహమును గలుగజేయవు. కాంగ్రెసు స్థాయిసంఘసమావేశమునందు గాంధీమహాత్ముడు చేసిన వ్యాఖ్యానము వారి నిష్కల్మషహృదయమును విశదముచేయుచున్నది. స్వరాజ్యసంపాదనమునకు సత్కార్యహము పరమసాధనమని గాంధీమహాత్ముడు విశ్వసించుచున్నాడు. గాంధీమహాత్ముడు స్వరాజ్య ప్రస్థానమునందు, తనకు అనుచరు లుండినను, లేకున్నను, సత్కార్యహదీక్షను నవలంబించుటకు సంకల్పమును గలిగియున్నాడు. నిగ్రహమును, ఆత్మవిశ్వాసమును లేనియవజనులకును, నాయకులకును సత్కార్యహప్రస్థానమునందు విశ్వాసము లేకపోవుట సహజము. ఈ విషమపరిస్థితులందు యవజనులకు ప్రియుడైన జవహరిలాలు నైహూగారిని సభాధిపతిగ గాంధీమహాత్ముడు నిర్ణయించి సమ

ర్థించుట వారి సత్యప్రవృత్తికి అనురూపముగ నున్నది. నైహూగారివరణము నిరంకుశాధికారవర్గమునకును, వారిపోషకులకును భయసంభ్రమములను గలుగజేయుట సహజము. కాని గాంధీమహాత్మునకు రాజ్యతంత్రాలోపణము చేయుట యనుచితము.

ప్రజాహృదయమునందు దౌర్జన్యరహితమైన అసహాయోద్యమమునందు విశ్వాసము పోయి దౌర్జన్యమార్గమునందు విశ్వాసము కలుగుటకు బాధ్యులు నిరంకుశాధికారులు గాని శాంతికాముడైన గాంధీమహాత్ముడు కాదు. ప్రపంచమునందు శాంతినిస్థాపించుటకై విశ్వప్రయత్నములను జేయుచున్న లేబరు ప్రభుత్వము భరతవర్షమునందు వ్యాపించుచున్న విషమపరిస్థితులను గ్రహించి విశాలదృష్టిని బూని రాజ్యాంగసంస్కరణములను నిర్ణయించుట భరతవర్షసాభాగ్యమునకును, బ్రిటిషుసామ్రాజ్యప్రయోజనములకును, ప్రపంచశాంతికిని సాధనము కాగలదు. జవహరిలాలు నైహూగారి అగ్ర్యతక్రింద లాహోరు కాంగ్రెసుజయప్రదముగ జనుగుటకును, స్వరాజ్యసంపాదనమునకు సాధనముగ టకును భగవదనుగ్రహము గలుగుగాత ! నైహూకుటుంబము స్వరాజ్య సంరంభమునందు శాశ్వతమైనక్రీడిని బడయుగాత !

*

*

*

ఆంధ్రమహాసభలు

విజయవాడయందు నవంబరు మాసారంభమునందు గూడనున్న ఆంధ్రమహాసభలు ప్రజాహృదయమునందు సర్వతోముఖమైన సంచలనమును

గలుగజేయుటకు వినియోగపడుట ప్రయోజన
కరము. మహాసభల ప్రయోజనము సర్వతోముఖ
మైన ప్రజావికాసము. ఈవికాసమునకు సాంఘిక
విధములు, వ్యక్తిప్రయోజనములు, పదవులు ప్రతి
బంధకములగుట కార్యసిద్ధికి ప్రతిబంధకముగ బరిణ
మించుచున్నది. విజయవాడకు ౧౧ ఏండ్లతరువాత
ఆంధ్రమహాసభలను జరుపగలభాగ్యము గలిగినది.
చిరకాలానంతరముగలిగిన యవకాశములను విజయ
వాడ పౌరులును, శిశ్విమకృష్ణామండల వాసులును

సార్థకము చేయుటకు వారి యావచ్ఛక్తిని వి
యోగించవలసి యుందురు. గాంధీమహాత్ముడు జ
హరిలాలు నెహ్రూగారిని కాంగ్రెసు సభాపతినిగన
నిర్ణయించుటయందు చూపిన నిగ్రహము, సహ
నము, త్యాగము, దేశసేవాపరాయణత్వము ఆంధ్ర
మహాసభల నిర్వాహకులకును స్వధర్మనిర్వహణము
నకును, జ్ఞానోపదేశమునకును, విజయవాడప్రతిష్ఠన
కాపాడుటకును సాధనమగుటకు భగవంతు డను
గ్రహించుగాత!